

e d i t i e

ileana

vulpescu

i

ARTA
CONVERSAȚIEI

roman

BUCUREȘTI

editura & imprimeria

ARTA GRAFICĂ

1992

ne varietur

ILEANA VULPESCU

ARTA CONVERSAȚIEI

Cuprins

[CAPITOLUL UNU](#)
[CAPITOLUL DOI](#)
[CAPITOLUL TREI](#)
[CAPITOLUL PATRU](#)
[CAPITOLUL CINCI](#)
[CAPITOLUL ȘASE](#)
[CAPITOLUL ȘAPTE](#)
[CAPITOLUL OPT](#)
[CAPITOLUL NOUĂ](#)
[CAPITOLUL ZECE](#)

Die Blätter fallen, fallen wie von weit,
als welkten în den Himmeln ferne Gärten;
sie fallen mit verneinender Gebärde.

Und in den Nächten fällt die schwere Erde
aus allen Sternen în die Einsamkeit.

Wir alle fallen. Diese Hand da fällt.
Und sieh dir andre an: es ist în allen.

Und doch ist Einer, welcher dieses Fallen
unendlich sanft în seinen Händen hält.

*

Cad frunzele, cad de departe, parcă
s-ar veștezi în ceruri grădini îndepărtate;
cu gesturi de negare cad mereu.

Și cade-n nopți adânci pământul greu
de lângă stele în singurătate.

Noi toți cădem. Mâna de colo cade.
Și altele, și toate, rând pe rând.

Dar este Unul care ține-n mână
căderea asta nesfârșit de blând.

CAPITOLUL UNU

«*Ce vânător amurg...*».

Prin vinete-amurguri, prin veștede ramuri, se-apropie toamna cu pași arămii... Din vămile văzduhului, toamna pornise tiptil printre frunze moarte, printre vrejuri și printre crengi trosnitoare, vulpe tăcută, măturând pământul cu coada, pășind cu sunet înfundat de labe prudente, scrutând orizontul cu ochi micșorați și reflexivi, prospectând atent împrejurimile ca un strateg încercat.

Cu-o săptămână mai-nainte, pe Transfăgărășan, din verdele-mbătrânit și din rugină, din curcubeul de adori și de transparențe, vulpea – materializare a anotimpului – nu li se-arătase. Le ieșise-n cale-un cerb, indiferent în măreția lui împodobită cu ample coarne rămuroase pe măsura vastelor ogive ale codrului, și-un urs – adolescent, judecând după blană, după colți, după cheful de joacă – născut și crescut se vede într-o rezervație, fiindcă se-arăta prietenos cu oamenii și le căuta societatea. Redat libertății, animalul primea danii comestibile și-n semn de grațitudine, în timp ce donatorii imortalizau fotografic momentul de-nfrățire-ntre specii, el le trăgea câte-o labă amicală.

„*Ce vânător amurg...*”. Hm! sună-a poezie... Numai Tudor citează când nu te-aștepți, de parc-ar spune de la el».

În momentul acela, punga de nailon din mâna dreaptă a Sânzienei se sparse-n fund și pe trotuar fugiră, care-ncotro, cele cinci vinete lunguiețe, «ultimele de anul ăsta», și cele două kilograme de mere domnești, cumpărate mai adineauri din piață, de la țărani.

(«Of! De o mie de ori am zis să-mi iau niște plase ca lumea, nu flendurile-astea, în care pui două paie, și s-au dus dracu’! Bine că nu s-a rupt a cu untdelemn! Nu mă-nvăț odată minte!».)

În timp ce Sânziana se moraliza – adunându-și de pe jos proviziile și-ncercând să le-nghesuie-n punga validă în care avea două «jumătăți» de untdelemn, și-n geanta maro, «de moașă comunală» – o femeie de vârstă mijlocie, căruntă, îmbrăcată-ntr-un impermeabil verde, îi întinse o pungă de nailon și se-apucă să-i ajute. Totul fusese recuperat.

— Vă mulțumesc, doamnă, și nu vă supărați, dar să vă dau leul pe pungă, zise, trăgându-și sufletul, Sânziana.

Femeia făcu semn cu mâna că nu era nevoie.

— Nu mă mai cunoașteți, doamna doctor! Ce să mă mai cunoașteți... și femeia făcu un gest demonstrativ către părul cărunt, către fața ridată, către corpul ei – piele și os.

— Filipescu... Filipescu Angela, salonul 10... 1970, spuse rar Sânziana.

— Da, doamna doctor! Mă mir că nu m-ați uitat.

— Cum să vă uit!

«Filipescu Angela, 36 de ani, muncitoare textilă. Tentativă de sinucidere. Otrăvire cu „Sodil”. Hematoame pe tot corpul provenite din bătaie». O noapte-ntreagă luptase s-o scoale din morți. Apoi plastia de esofag, trei luni în salonul 10, pat 7.

— Ce vă mai fac copiii, bărbatul?

— Mulțumesc, doamna doctor, băiatu-ăl mare-a terminat armata, e parchetar pe șantier, ăl mic e la liceul tehnic. Nenorocitu’ ăla, ne-a ajutat Dumnezeu de-a murit, a făcut ciroză, am pățimit ce-am pățimit, da’ măcar am scăpat. Acum, trăiesc și eu pentru copii, să-și facă și ei un rost, și pe urmă... Că vorba de mi-o spuneți dumneavoastră: i-am făcut – trebui’ să-i facem și oameni. Că bărbații, dă-i dracu’, Doamne iartă-mă!

«Dă-i dracu’, dar parcă nu pe toți», se gândi Sânziana.

— Am fost mai săptămânile trecute pe la spital c-am o cumătră internată, și-am aflat că v-ați mutat la

alt servicii și că v-ați... v-ați divorțat cu soțul.

Sânziana înclină din cap în semn de aprobare.

— Ce să facem, doamnă Filipescu, așa e viața...

— Dumneavoastră să fiți sănătoasă, și fetele.

(«Va să zică i s-a dat un raport complet. Fifi? Gina? Oricare... Că nu le mănâncă pe niciuna discreția».)

— Foarte bine ziceți.

Își mai făcură câte-o urare pentru ele și pentru copiii lor, după care, doctorița Sânziana Hangan și fosta ei pacientă, Filipescu Angela, își spuseră la revedere.

«„Nenorocitu’ ăla, ne-a ajutat Dumnezeu de-a murit”, parcă așa spusese Filipescu Angela, salon 10, pat 7. Cum trebuie să se poarte-un om ca să-i consideri moartea o binefacere... Doamne, Doamne!

Când îi spusese Alexandru că *trebuie* să se despartă, poate că și ea-i dorise moartea. Cât de elevat să fie un om – să nu vrea să te vadă mort, dacă-i dai o măciucă-n cap? Să nu vrea să i se facă o dreptate mai presus de ce oferă Justiția?».

Sânziana avu un zâmbet ca la o pagubă de care te-ai consolată. Scutură apoi din cap, ca și când ar fi jenat-o o șuviță de păr. «Să mișcăm nițel „sediul central” ca să așezăm altfel gândurile. Dacă n-ar fi fost simpozionul de microbiologie, când aș fi văzut eu Transfăgărășanul?

...Ce drum, ce vreme, ce culori, câtă pace și câtă măreție. Și noi doi, ca la-nceputul lumii. Am făcut drumul dus-întors fără să ne-atingem, fără exclamații de entuziasm, cu umilință, ca-n fața unei minuni de nepătruns. De ce să nu ne trecem în revistă gândurile și-amintirile frumoase, când le-avem? De câte ori n-am să mai merg în minte pe Transfăgărășan? De câte ori n-au să-mi alunece gândurile-n prăpastia Barajului? De câte ori n-am să te strig „Mircea, Mircea!”? De câte ori nu strigam cu capu-n pernă, în adolescență, „Daniel, Daniel!”, invocându-te, nene Dal, iar tu habar n-aveai că te iubesc? De câte ori n-am strigat tare „Pavel, Pavel!”, încercând să domin vuietul mării de care e legat numele tău, Pavele? De câte ori nu v-am mângâiat cu sufletul, domnule doctor Naiculescu, îngânând ca pe-un refren dintr-un cântec de leagăn „Nini, Nini...”? Și când erați în „lumea cu luminile”, cum zicea Maica, și de când v-ați dus. Iar dumneavoastră, domnule doctor Murgu, dumneavoastră sunteți o permanentă a vieții mele sufletești. N-am să-ndrăznesc niciodată să vă spun... dar vă rostesc de multe ori numele într-o incantație care-l rostogolește-n adâncimi fără dimensiune.

Când am început să mă-ndrăgostesc de Mircea, m-am simțit vinovată față de dumneavoastră, mereu mă trezeam spunând „iertați-mă, domnule doctor, iertați-mă, sunt o ființă... o biată femeie, am încă vârsta la care dorința atârână greu în balanță, dar orice s-ar întâmpla, în sufletul meu...”. Nici nu știam că nu mint. Deși îl iubesc pe Mircea...

Ce patetică sunt! Și de ce să nu fiu? Și față de tine însuși, nici în tine însuși să nu-ndrăznești să spui tot ce crezi, fără să-ți fie rușine, fără să te temi de ridicol, de lipsa de măsură?

Iar doctorul Kőlőnte... A, cu el e ceva încurcat. Parcă m-aș uita-ntr-o oglindă printr-un tifon. La orice m-aș fi așteptat... dar să-mi dea un parfum... ce bine se asorta „Hermes Calèche”-ul cu vânăta din geanta „de moașă comunală”. Becket, Ionescu, niște dulci copii!».

La acest punct al monologului ei, doctorița Sânziana Hangan ajunse-n fața apartamentului în care locuia de șapte ani. În deschizătura cutiei de scrisori – cutie mare de lemn băițuit, «safe-ul băncii Angliei», cum îi zicea Maria, stătea-nfîpt un braț de crizanteme: bulgări mari de zăpadă imaculată, sfere opulente, sângerii, cu nervuri de aur, cataifuri ruginii, fideluțe mov, albe, roz-stins, coniac, *champagne*, galben ca puiul ieșit din ou, galben de smântână – un braț de culori și de forme peste care plutea un miros dulceag-amărui de miere și de toamnă.

Sânziana lăsă pungile de nailon în dreptul ușii, scoase cu grijă cozile florilor din cutia poștală, una

câte una, le țin pe brațul stâng ca pe-un copil, închise ochii și le strânse la piept.

«Înseamnă că pleci, dacă n-ai și plecat, altfel...», își spuse ea în timp ce-ncerca să descuie «yala».

— Stai că-ți deschid eu, se-auzi dinăuntru glasul Mariei.

Și ușa se dădu la perete. Sânziana stătea nehotărâtă-n cadrul ei.

— Pup, pup! zise Maria, și-și sărută mama pe frunte, obicei de când era mică, și maică-sa trebuia să se-aplece pentru acest ceremonial tandru.

Acum, fata-și întinse doar nițel capul, o sărută, apoi, cu o privire complice către flori, îi șopti:

— Ei, îm?

— Vreun fost pacient...

Fata închise un ochi.

— Și de unde știi că nu sunt pentru tine? o-ntrebă maică-sa.

— Faci mișto de mine?!

— Iar vorbești ca pe maidan?

— Stimată doamnă, folosesc un limbaj argotic, atâta tot, adăugă fata cu o dicție pedantă, șușotind apoi la urechea maică-sii:

— Avem oaspeți... pe «dumnealui», de! pe tata.

— A!

— Când am venit acasă, la 12, c-a lipsit diva de fizică, le-am găsit «ca pe-o scrisoare la cutie»; și-i arată din ochi florile. Nu le-am luat, ca să le vadă mahalaua, și Maria făcu un gest larg către ușile de pe palier.

*

De fapt, Maria nu le luase fiindcă știa că vine taică-său. Chiar dacă-ntre părinții ei totul era de mult mort și-ngropat, nu prindea rău ca «domnul», să vadă că fosta nevastă nu era de lepădat, își zicea Maria cu mintea ei de șaisprezece ani.

De câte ori venea taică-său și-ntreba unde e Sânziana, Maria-i răspundea invariabil: «cu vreun *gagic* la cinema», folosind «neologismul» foarte *en vogue* cu intenția de-a-și enerva tatăl.

«Unde-ai învățat să vorbești așa?», o-ntrebă acesta.

— În societate, și dacă nu-ți place, regret. Ce vrei, sunt un copil semi-orfan.

Sânziana, care-și cunoștea copiii, știa de ce fata ei cea mare își compusese un asemenea personaj «sictirizant» – cum ar fi spus cei din aceeași generație cu ea – pe care nu scăpa nicio ocazie să-l arboreze și să-l joace în cele mai mici amănunte în fața lui taică-său, ca o actriță de mare talent, îndrumată de mână de maestru.

Aproape după fiecare vizită paternă, Maria răbufnea, blagoslovind-o ca la ușa cortului pe actuala nevastă a lui taică-său și netrecându-l cu vederea nici pe acesta, cu toate-ncercările Sânzienei de-a o domoli.

— Ce, vine-aici să-și verse nervii pe care și-i face cu «marea vedetă»? Vine să ne șicaneze pe noi că aia a dumnealui se culcă cu altul?

— Maria, te rog să taci, te rog să taci, că dacă nu, plec pe stradă.

— Sigur, să tac cum ai tăcut tu! Ca o... bleaga. Vine una și-ți ia bărbatul și tu zici «ia-l, scumpi, dacă-ți trebuie».

— Tu ce-ai fi făcut în locul meu?

— Ce-aș fi făcut?! Mă duceam la «aia» și-o luam de ciuf și măturam trotuarul cu ea și-i ziceam «paștele și Dumnezeii mă-tii de... lasă-mi bărbatu-n pace că, de nu, te pocesc!». Așa i-aș fi zis, și-așa i-aș fi făcut, nu ca tine, distinsă doamnă doctor.

Și Maria se roșea și se zburlea ca și când scena s-ar fi petrecut în realitate.

Sânziana Hangan n-avea nici o-ndoială în ceea ce privește eficacitatea rețetei propusă de fiică-sa. Mai întâi, pentru că majoritatea oamenilor se teme de scandal și «marea vedetă» ar fi dat poate-ndărăt în fața unei asemenea vehemențe; în al doilea rând, pentru că Alexandru s-ar fi simțit flatat de-această vehemență și-ar fi socotit-o, vanitos cum era, o dovadă de dragoste din partea nevastei sau măcar o dorință tenace de a-l păstra. Pe când ea...

Și, dintr-odată, inima fetei se-nmuia și-o lua-n brațe pe maică-sa, ca pe-un copil prostănac, și-o săruta și-o săruta și-i sufla la ureche:

— Dă-i dracu', noi să fim sănătoase.

*

Maria îi întinse maică-sii cheia cutiei de scrisori, apoi se-aplecă și ridică cele două plase cu provizii.

— Vezi că mai e ceva-n cutie, zise ea și făcu stânga-mprejur, spre bucătărie, fără să mai privească-ndărăt.

În cutie, Sânziana găsi un plic albastru, pe care scria, cu un scris necunoscut, «Doamnei doctor Sânziana Hangan», și un pachetel lunguiet, un etui ca de stilou, învelit într-o hârtie cu stelute aurii. Deschise scrisoarea.

«Ți-am urmat sfatul. Trebuia să plecăm săptămâna viitoare. Totul s-a precipitat. Aseară, am aflat că plecarea este pentru azi la 10. Te-am căutat la Institut, centrala era stricată. Nu mă certa. Rămâi cu bine, înțeleaptă mea iubire,

Mircea».

Citi scrisoarea de câteva ori. Își înăbuși un oftat fiindcă auzi pașii Mariei. «*Înțeleaptă mea iubire...*».

Deschise mașinal ambalajul cu stelute aurii sub care se afla o cutiuță cu capac bombat. Într-un culcuș de mătase vișinie, strălucea molcom o brățară filigranată aurie, împărțită-n casetoane mici, împodobite alternativ cu jad și cu ochi de tigru. Pe interiorul capacului Sânziana citi «Chinese jewels».

Maria, care venea din bucătărie cu pași mari și cu gura plină de ce avea să-i mai spună, înghiți în sec.

— Pușică, ce e cu tine? rosti ea cu glas matern și-și mângâie mama pe cap și pe obraz.

Se uită apoi în cutiuța de mătase, apucă delicat brățara și o prinse la mâna stângă a maică-sii, deși întâmpină împotrivire.

— Ți-a dat-o ca s-o porți, nu? Hai în casă, îi spuse ea rugător, și-o luă pe după umeri.

«Săraca de tine, ce-o fi-n bietul tău sufletel», se gândi fata.

— Bună ziua, își salută Sânziana fostul bărbat.

— Sărut mâna.

Alexandru o cântări de sus și până jos. În lumina roșiatică ce pătrundea prin fereastra sufrageriei, mare cât peretele, Sânziana i se păru frumoasă. «Nu *mi* se pare, chiar *este*». Verdele stins al scurtei de catifea, pusă peste un pulover gălbui cu guler întors, îi venea bine; se asorta cu părul ei castaniu, cu fața bronzată, în care ochii cu paiete aurii păreau mai luminoși și mai deschiși decât de obicei; scurta scotea în evidență șoldurile, care se curbau domol într-o fustă-n carouri cărămizii, oranj și galbene, așezate-n *biais*. Pantofii montați, cu un pic de toc, dădeau eleganță gleznelor și picioarelor drepte ca o linie stilizată continuu din care nu se detașa niciun mușchi.

«Are o strălucire...», își zise Alexandru și i se aprinse privirea, «strălucirea pe care o capătă orice corp când se știe iubit», trase el concluzia, uitându-se avid la fosta nevastă. Îl apucă un fel de iritare.

Sânziana se duse-n camera ei să pună scrisoarea și cutia brățării-n dulap. O clipă o bătă gândul să-și scoată brățara de la mână. «La urma urmei, de ce? Singura care n-ar fi trebuit să știe, Maria, știe. În rest...!». Mai strânse o dată la piept florile pe care le ținuse tot timpul pe brațul stâng și le puse-n patul ei îngust. Când reveni-n sufragerie, Alexandru se-apropie de ea, o apucă de ceafă și vru s-o sărute.

Sânzienei îi bătu inima repede și simți o greață și o neliniște ca la un început de boală.

Se uită la el atât de surprinsă, încât Alexandru renunță.

Maria veni-n sufragerie cântând asortat cu pasul milităros pe care-l adoptase *ad-hoc*: «La oaste când am plecat, Lino, Leano...».

Fata era-mbrăcată acum într-o fustă care abia dacă-i depășea cu un lat de palmă puloverul gros de lână seină, foarte mulat pe bustul din care sânii abia mijeau. Își ridicase părul într-un coculeț, drept în creștet, și-nfipsese-n el două măciulii mari de sidef, foste ace de pălărie ale răposatei sale bunici, Smaranda Hangan. Își vopsise puternic pleoapele cu albastru, iar pe degete își înșirase tot felul de «bijuterii» luate de la «tinichigerie», până-n doișpe lei bucata.

Sânzienei îi veni să râdă mai ales de boala de pe pleoapele ei – truc nou de ultimă oră, bine-nțeles – căci până atunci n-o văzuse niciodată «travestită» astfel. Îi veni să-i spuie «ce te-ai boit ca o pațachină?», dar se gândi că nu trebuia să-i strice fetei efectele față de taică-său.

Alexandru, contrariat de tot ce se petrece-n fosta lui casă – și, de ce n-ar fi recunoscut-o, mai ales de brațul de crizanteme din cutia de scrisori, iar acum, de brățara de la mâna Sânzienei – cu un glas care se străduia să nu-i trădeze enervarea, se adresă fiică-sii pe-un ton ironic:

— Faci reclamă pentru vreun circ sau pentru vreo fabrică de ciorapi-chilot?

— Ei bine, domnule, nu! Nici circ, nici izmeno-ciorapi! Îmi fac propria reclamă! «Lume, lume! veniți de vedeți: șarpele boa, șapte metri de la cap la coadă, zece metri de la coadă la cap!».

Sânziana izbucni-n râs, în timp ce Alexandru se roși de indignare: mai mult de râsul ei decât de ireverența fiică-sii.

Maria, făcându-se că ignoră impresia pe care le-o produsese părinților, i se-adresă pe-un ton oficial maică-sii:

— Doamnă doctor, în ordine cronologică, ați fost căutată de H. B.-uri și de un domn Pavel Vlas care vă va mai căuta în jurul orei 6.

La numele «Pavel Vlas», Sânziana simți nevoia să se-așeze.

Fata continuă, fără să-i fi scăpat reacția maică-sii («O fi ăl cu florile și cu brățara? Că altul cine să fie?»):

— V-am făcut un piuré de cartofi, chiftele prăjite și salată de varză roșie ca să vă refaceți forța fizică și ca să vă păstrați frumusețea. În baie, veți găsi înmuiată cu «„Far” – produs excepțional, spală, albește, înfrumusețează și, dacă știi să te porți, face și ouă» – veți găsi înmuiată, precum v-am spus, lenjeria de pat din terocel imprimat – 18 lei metrul – a doamnei doctor Sânziana Hangan și-a fiicelor sale, domnișoara Maria Bujor și Ana Hangan. Acum, să vă pun o-ntrebare: doriți să mă duc s-o iau de la grădiniță pe sora mea, zisă «falfabeta»?

— Cum vrei; când am trecut pe-acolo se jucau în curte, așa că poți s-o lași până spre 6.

— Mă rog, dacă este la alegere... Până una-alta, vă rog respectuos să-mi permiteți să mă deplasez până-n piață spre-a cumpăra din sectorul particular niște cucurbitacee, popular zise tărtăcuțe, pentru decorațiuni interioare.

— Ai bani?

— Ca la turci, doamnă, ca la turci. Domnule, i se adresă lui taică-său, dacă doriți să mă-nsoțiți, plăcerea e de partea mea, dacă rămâneți cu doamna, și n-am să vă mai găsesc când mă întorc, vă spun: rămâneți cu bine și transmiteți, vă rog, salutările mele, doamnei, soția dumneavoastră, și fiului dumneavoastră, *mon demi-frère*. Doamnă, domnule, bună ziua!

La ultimele cuvinte, îi salută scurt, dintr-o-nclinare de bărbie, le-ntoarse spatele și, cu un mers grațios și elegant, care-i pune-n valoare corpul nepânguit, se-ndreptă spre ușă.

«Așa trebui' să fi fost soacră-mea la vârsta ei», se gândi Alexandru. «Aceiași ochi albastru-nchis, același păr negru, la fel de subțirică, la fel de frumoasă!».

— Ție nu ți se pare că fata asta exagerează? o-ntrebă Alexandru pe Sânziana.

— În ce fel? îl întrebă Sânziana la rândul ei, fără niciun interes în glas.

În momentul acela, sună telefonul.

— Alo! Da, nene Daniel... A și trecut un an?!... Direct la Belu... Da, știu, De câte ori merg la Mama și la Tata, trec și pe la el. Bine, la 11. La revedere.

«Un an de când v-ați dus, domnule doctor Nini Naiculescu. Nini, Nini». Tot trecutul dădea năvală asupra ei. Pavel, Nini, chiar și Nenea Daniel, chiar și Alexandru. «Și tu, Mircea, ești și prezent și trecut... Trecutul e o-ncăpere din prezent în care intrăm mai rar. N-avem decât să deschidem o ușă, atât, și suntem în trecut, iar ușa asta se deschide singură foarte des».

— Scuză-mă, te rog. Să revenim la ce vorbeam. De ce crezi că Maria exagerează, mai degrabă *cu* ce?

— Bine, dar tu n-o vezi cum umblă-mbrăcată, cum se boiește? Cum o lași?

— Chiar dac-ar umbla așa tot timpul și n-aș avea ce să-i reproșez: așa umblă, să nu exagerez, 80 la suta din generația ei. Și generația asta nu e cu nimic mai rea decât altele. Acum, am să-ți spun ceva pe care din solidaritate cu ea n-ar trebui să ți-l spun: umblă așa numai când o vezi tu. De exemplu, fusta cu care era îmbrăcată n-o mai poartă de cel puțin doi ani. O și uitasem. Vrea cu orice preț să te contrarieze. E un mod copilăros de a-și manifesta sentimentul de frustrare.

— Ce fel de frustrare?

— Nu te face că nu pricepi! De copil părăsit de tată.

— Bine, dar cred că nu mă poate-nvinui de nimic, cred că nu-i lipsește nimic.

— Nu-i vorba de ce crezi *tu*, e vorba de ce crede *ea*. Cred că ești convins că eu n-o influențez în direcția asta; ba, dimpotrivă: mă străduiesc să-i demonstrez că relațiile dintre un bărbat și-o femeie n-au legătură cu cele părinte-copil. Că tu nu mai ești bărbatul meu, dar că ești tatăl ei. E mare și judecă singură și, mai ales, ca mulți adolescenți, trece printr-o perioadă de negare și de nonconformism. Și te-a ales pe tine țap ispășitor.

— Nu-i săptămână-n care să n-o văd; o iubesc; cred, *sper*, că nu-i lipsește nimic.

— În acest «sper» simt o nuanță de dubiu. În sinea ta, cred că te-ndoiești că nu-i lipsește nimic. Și dă-mi voie să-ți traduc acest dubiu: în gândul tău, îți spui, bine-nțeleș, că ce-i dai *tu* ei, împart *e u* cu cealaltă, cu cea din flori. Nu-i așa? Vreau să știi că tot ce prisosește din stricta ei întreținere, a Mariei vreau să zic, depun pe-un cec, pentru ca-n momentul când i-or trebui banii ăștia, să-i aibă.

— Ai putea s-o-mbraci mai bine.

— E-mbrăcată decent, cum trebui' să fie o fată de vârsta ei. Nu vreau să capete gustul boarfelor, să devină «borfomană», cum zice ea. Nu-i cu nimic mai prost îmbrăcată decât mine, iar eu sunt adultă, nu mai cresc. Vreau să știe să cântărească banul, să aibă mentalitatea unui om care trăiește dintr-o suma fixă. Eu trăiesc ca toți oamenii din categoria mea. Dar nu boarfele-i lipsesc ei.

— Sunt sigur c-ai să spui ceva care să mă acuze.

— Nu-i vorba nici de acuzat, nici de scuzat. Numai că, vezi, copiii de părinți despărțiți sunt cu părintele «lipsă» ca nevestele de navetiști: fiecare cu viața lui. Eu te-nțeleg. Eu am ajuns la vârsta când înțeleg orice, dar nu-i poți pretinde nimănui să fie gata-nvățat de când se naște. La copiii cu părinți despărțiți apare totdeauna un dezechilibru, mai grav sau mai puțin grav, ca-n cazul Mariei: copiii ăștia n-au o idee clară despre ce este o familie. Nici eu, de altfel, dacă stau bine să mă gândesc, n-am avut o idee limpede-n privința asta. Cred totuși că-n mintea mea lucrurile erau mai clare decât într-a Mariei. Eu știam că n-am tată. Știam că el murise pe front și că niciodată n-am să am tată. Și n-am suferit afectiv de lipsa asta, fiindcă eu nu l-am cunoscut pe Tata. Am suferit, când mi-am dat seama, social, ce dezarmat e un copil când n-are un bărbat în spate. Dar afectiv nu puteam suferi după ceva ce nu cunoscusem. Mie n-avea cine să-mi tulbure apele. Maria însă – cum spune ea, în glumă, dar nici nu-și dă seama câtă dreptate are – este o semi-orfană.

— Am impresia că ai fi preferat să fie orfană de-a-devăratelea, zise el cu-o ironie pe care-o dorea benignă.

— Eu? încerc să-ți explic ce se-ntâmplă cu ea. Pentru ea e mai bine să aibă un tată, scriitor cunoscut, cu un statut social... decât să aibă doar mamă: o obscură doctoriță de laborator...

— Cum are cealaltă.

— Exact, cum are cealaltă! Cealaltă are însă un statut sufletesc cert: ea n-a avut, n-are și n-o să aibă niciodată un tată. Eu sunt unicul ei părinte, așa cum a fost Mama pentru mine. Sper să nu simtă lipsa asta niciodată. («Ce-o fi vrând Pavel?».) Mariei însă *tu* îi lipsești. Nici nu te-ar iubi... nici nu te-ar urî... nici indiferent nu i-ai devenit.

— Cum ți-am devenit ție...

— Eu am o putere de-a mă vindeca, o putere ca șopârlele. Le rupi coada, ele trăiesc mai departe. N-am fost în viața mea bolnavă în afară de bolile copilăriei și de-o gleznă luxată. («Ce fericită m-a făcut glezna asta. Mi-aș fi scrântit toate-ncheieturile cu mâna mea numai să...».) Nici Mama n-a fost. Am să mor probabil ca ea, repede și fără să sufăr. Cel puțin îmi place să sper.

— Hai să nu mai dramatizăm.

— «Hai să nu mai dramatizăm»! Ce convențional sună vorbele astea! Și despre ce să vorbim? De fapt, afară de ce o privește pe Maria...

— N-avem ce ne spune, nu-i așa?

— Chiar așa! Ce să ne spunem? Oamenii despărțiți n-au prezent, nici viitor comun. Ei au numai un biet trecut din care, dacă-l tot pigulesc și-l tot vântură, în loc să-l lase să-și doarmă somnul, fac un venin al prezentului. Și de venin nu duce nimeni lipsă... Mie mi-e foame, dacă vrei să mănânci din chiftelele și din piureul făcut de Maria, poftim, dacă nu, așteapt-o, fă ce vrei. («Doamne, de ce-o fi telefonat Pavel?».)

Sună din nou telefonul.

— Alo, da, doamnă. Mi-a spus Maria, dar am uitat, nu vă supărați... Da, e unul dintre cei mai buni chirurghi din generația mea, aș îndrăzni să spun chiar cel mai bun... îl cunosc, am fost colegi de grupă... Cum să nu... O clipă numai, să scriu în carnet... O-lim-pi-a Ma-te-es-cu. Bun. Mă duc chiar mâine dimineață... Aha... un coleg în trecere prin București, el le-a pus... Bun... Sărut mâna...

— Am lichidat și cu H. B.-urile.

— Cu ce?

— Cu haș-beu-rile, care nu reprezintă simbolul vreunui vaccin sau al vreunui ser, ci se traduce prin «hoaste bătrâne» zise și «haș-bilici», cum le-a botezat fiica noastră comună pe «tinerele» mele vecine, pe care nu le are la inimă.

În timp ce dădea aceste explicații filologice, Sânziana îi oferi fostului ei soț un scaun la masa din bucătărie, iar ea se-așeză-n fața farfuriei întinse, pusă peste un șervet imprimat cu fructe.

— Nu vrei o chiftea?

— Aș bea ceva.

— «Cico» sau «Pepsi», altceva n-am. Băuturi bețive nu se beau în casa asta decât din an în paști. Adusese Tudor niște coniac, dar l-a băut tot el, pe tot.

Numele lui Tudor nu-l binedispuse defel pe Alexandru.

— Anul ăsta am vrut să vin la 24 iunie pe-aici, dar mi-ai spus că nu ești acasă.

— De 24 iunie?

— Da, de ziua ta. Sânziencele, sânzienii, Sanctus Joannes. Dar ai spus că nu ești acasă.

— Nici n-am fost. Am mâncat cu fetele-n oraș. Mi-a spus Maria că-mi taie mâinile dacă spăl vreo farfurie de ziua mea. Și dac-aș fi fost acasă crezi că trebuia *chiar* să vii?

— Sânziana, ori de câte ori fac o tentativă de-a stabili niște relații... umane între noi, o respingi. Nu suntem nici primii, nici ultimii oameni care se despart. La urma-urmei, ne-am despărțit foarte civilizată.

— Ce e drept, nu ne-am azvârlit cu oalele-n cap... Numai că motive pentru care să ne mai vedem... Afară de Maria, «motiv» *obligatoriu*, ce mai avem de-mpărțit?

— Crezi că le dai un exemplu bun cu flori, cu...?

Și, uitându-se la brățara Sânzienei, Alexandru atacă brusc subiectul care-l râcăia pe suflet de când intrase-n casă, trecând peste întrebarea fostei lui neveste, căreia i se opri chifteaua-n gât. Altădată, l-ar fi poftit pe ușă-afară pentru asemenea indiscreție, acum însă, într-o dispoziție generoasă din pricina dragostei pentru Mircea, neliniștită de telefonul lui Pavel și copleșită de amintirea lui Nini Naiculescu, pe care-a doua zi prietenii aveau să-l pomenească, îi răspunse lui Alexandru cum ar fi răspuns oricui i-ar fi pus o astfel de întrebare.

(«„La-nceput ai să-l urăști, ai să-l scoți din rândul oamenilor, pe urmă, are să-ți devină indiferent și n-ai să mai cheltuiești niciun sentiment pe el, și mai pe urmă, ai să te uiți la el cum de fapt trebuie să ne uităm la fiecare semen al nostru când începem să-l considerăm prin prisma unui singur sentiment: înțelegerea”. Măicuța mea dragă, totdeauna ai avut dreptate».)

— Dacă te-ar auzi cineva, ar zice că te porți ca un bărbat gelos. Alexandru păli atât de tare că, un moment, Sânziana se gândi că i se făcuse rău. («N-ai învățat nimic de la „marea vedetă”, mare, într-adevăr, în viața ta n-ai să știi să ascunzi ce simți».) Eu însă știu că nu poate fi vorba de-așa ceva și de-asta am să-ți răspund ca unui părinte îngrijorat de educația copilului său, educație pe care n-are timp s-o supravegheze. Așadar: n-ai niciun motiv să fii neliniștit de «exemplul» pe care li-l dau fetelor mele, din care una e și a ta. Nu văd la mine decât o viață de om cinstit și-atât. În casa asta în afară de nenea Daniel, de nenea Matei și de Tudor, nu calcă decât rar picior de bărbat, și atunci, *en tout bien, tout honneur*. Nu merg nicăieri fără Maria vorbesc de câte-un spectacol la care mă mai duc din an în paști, că de vizite... Dumnezeu cu mila... Iar ea nu face un pas pe care să nu i-l știu. Mulți părinți ar vrea să aibă un copil ca ea. Fata asta-n viața ei n-a luat o meditație și-a fost și este printre cei mai buni copii din clasă. De când cu moda meditațiilor, bagă părinții mii, zeci de mii, în fundul copiilor și de multe ori degeaba. Când am vrut să ia niște lecții suplimentar la engleză mi-a spus: «Mi-a dat statul cap să-l folosesc; într-o lună, îți promit să fiu prima la engleză». Și este. M-ajută cât poate, nu cere nimic mai mult decât îi dau eu; pentru fiecare leuț se justifică. E un copil bun, înțelegător și echilibrat. Și pe lângă toate astea care sunt prețioase pentru ea, ceva tot atât de prețios mai ales pentru mine: mă iubește.

— Dar te și respectă?

— Mă respectă, poți să fii sigur. De altfel, nu iubești cu-adevărat decât pe cine respecti... Dar nu ți-am răspuns la-ntrebare. Să știi că florile și... sunt ceva cu totul întâmplător și chiar dacă n-ar fi... Maria nu mai este copil. E-n stare să-nțeleagă lucruri pe care nu le vede și despre care nu vorbim. Ar fi fericită să primesc în fiecare zi flori și mai ales să știe că mă iubește cineva pe care l-aș iubi și eu. Dacă un om deștept, frumos, cunoscut, prin nu știu ce minune, m-ar lua-ntr-o zi de nevastă, nu știu cât de... fericită aș fi eu, ea însă nu și-ar mai încăpea-n piele. N-am să uit cum arăta când am ținut anul trecut o comunicare la congresul de microbiologie. Nu trăia, plutea. Toată lumea a felicitat-o. Pe scările Institutului, mi-a șoptit la ureche: «E cea mai frumoasă zi din viața mea. N-am fost niciodată atât de mândră». Și-a-nceput să plângă. Am mai coborât câteva trepte și mi-a șoptit iar la ureche, de data asta cu un glas mic, în care se-adunase toată părerea de rău din lume: «De ce n-a trăit și Bunița să te vadă?». Și-am început să plângem amândouă, și-atâta am plâns că nu știau colegii ce s-a-ntâmplat cu noi de nu mai apăream la C.O.Ș., unde s-a dat o masă cu toți participanții.

Sânziana-și șterse două lacrimi cu degetele, sperând să le facă neobservate. («Când am să-nvăț să vorbesc despre tine, Mamă, fără să plâng?».) Își drese glasul, oftă, și i se-adresă lui Alexandru pe-un ton de constatare:

— Pentru un părinte nimic nu este mai important decât să fie iubit de copilul lui. Dacă nu știi să-l faci să te iubească – e o cauză pierdută. Eu n-aș vrea de la fetele mele decât să mă iubească așa cum am iubit-o eu pe Mama. Acum, când am copii, îmi dau seama cât am iubit-o pe Mama.

«Ce copil n-ar fi iubit o asemenea mamă? Un om de-o cinste ireproșabilă, de-o tenacitate și de-o răbdare cum eu, cel puțin, n-am mai văzut: dreaptă, înțeleaptă, blândă, și frumoasă, și-nvățată. O țărancă învățată, învățată cum numai țăranul cu mintea lui proaspătă și avidă poate-ajunge. Eram gelos că Sânziana o iubea mai presus de orice. Iar eu aș fi vrut... Eram umilit de știința ei și, ca un prost, mă ofensau observațiile pe care mi le făcea, în loc să fi deschis ochii și să fi ciulit urechile să-nvăț de la ea. Și Sânziana, crescută de-asemenea mamă, știa mai mult decât mine... și asta mă irita. Mă irita că-n sinea lor mă judecau... și că nu mă socoteau la-nălțimea lor. Aș fi vrut ca soacră-mea să mă admire, și mă admira. Dar eu aș fi vrut – fără nicio rezervă. Aș fi vrut să mă găsească perfect. Când îmi bătea la mașină, îi acceptam toate sugestiile. Cum mi-a devenit soacră... parcă mă pișcase strechea. Când mi-aduc aminte de „pontifus maximus”... Și pe lumea cealaltă o să-mi fie rușine. Parc-o aud, cu vocea ei care știa atât de bine să fie neutră când spunea un lucru neplăcut sau grav: „S-a strecurat o greșeală: este pontifex nu pontifus”, iar eu – cocoșul nătărău care se crede mai presus de toate orățăniile fiindcă se poate cocoța pe gard, am găsit o explicație „genială” pentru ignoranța mea. „Nu e o greșeală de tipar; eu îl simt altfel pe *pontifus*, mai expresiv mai cuprinzător, așa că-l las cum este”. „În cazul ăsta și *șușă* trebuie să ți se pară mai cuprinzător decât *șosea*”, a zis ea, și-atât a fost. Din ziua-aceea, nu i-am mai dat să bată nimic la mașină. Cel mai mult din firea ei mă supăra lipsa de reproșuri. Niciodată niciun reproș. Mi-era groază, pur și simplu, să-i spun că mă despart de Sânziana, mai groază decât să-i spun Sânzienei. După ce mi-am luat inima-n dinți și i-am spus, ea, ca și când ce auzise era lucrul cel mai obișnuit, mi-a răspuns: „M-așteptam... de vreo... șase luni. Ți-aduci aminte ce ți-am spus când mi-ai cerut-o pe Sânziana?... Să-ți spun eu. Ți-am spus: Nu vă potriviți și s-ar putea ca mai curând sau mai târziu să vă dați seama de lucrul ăsta. Eu cred că nu faceți bine... Și ți-am argumentat și de ce! Acum nu mai are nicio importanță. Important este că Maria are să fie un copil cu părinți despărțiți. Te-ai gândit bine? Sigur că te-ai gândit, dar, pentru moment, asta nu ți se pare mare lucru. Îmi fac încă o datorie: te previn că dacă cine știe cum, vreodată – acum ai să spui un 'nu' categoric – dacă vreodată, că nimeni nu-și știe de lănceput toate cărările vieții – dacă vreodată ai vrea să te-mpaci cu Sânziana, așa ceva nu se poate. O cunosc atât de bine că aproape știu și ce ți-ar răspunde. Dar, mă rog... să lăsăm pronosticurile. Vreau să-ți mai spun ceva și cu asta, ce v-o da Dumnezeu fiecăruia. Faci o mare greșeală. Dai mălaiul din mână pe vrabia de pe gard. Dragostea vine și trece. Căsătoria e o instituție, iar lumea e nesfârșită: posibilități de combinări, câte clipe are viața. Sânziana, pe lângă alte calități, are una care astăzi ți se poate părea fără importanță, dar pe care s-ar putea s-o regreți: *are o mare capacitatea de a tolera defectele*. Și încă o calitate, cea mai mare, cea mai profundă: *e un om al datoriei*, nu pune niciodată plăcerea înaintea datoriei: 'Maurul și-a făcut datoria, maurul poate să moară'", încheiase ea cu un citat, ca să atenueze tonul grav al monologului pe care-l recitase-n fața mea. Câtă dreptate a avut... Am dat un om al datoriei pe-o colecționară de plăceri...».

*

Tăceau de câteva minute, fiecare cu gândurile lui.

— Să-mi fie de bine, zise Sânziana, ca să curme într-un fel tăcerea, în timp ce-și strângea farfuria și tacâmul pe care le puse-n chiuvetă și lăsă apa să curgă un pic peste ele.

— Hai să mergem în sufragerie că vreau să-mi croiesc ceva și am nevoie de-o masă mare.

În trecere, luă din dulapul de pe culoar un pachet ambalat într-o hârtie a magazinelor «Romarta». Lăsă pachetul pe servanță, în sufragerie, și se duse-n camera ei, după cutia de lucru. Dădu cu ochii de crizantemele care stăteau răsfire-n mijlocul patului ca un evantai pufos, imens. Luă un vas din vestibul, se duse-n bucătărie, îl umplu cu apă, se-ntoarse-n cameră și așeză florile cu grijă, preocupată să le-mbine cât mai armonios culorile. («Dragele mele, iubitele mele, iertați-mă că v-am lăsat atâta vreme fără apă, dar a năvălit trecutul peste mine. Voi nu știți asta...Ce-o fi cu Pavel? În viața mea n-am fost mai

neliniștită...».)

În sufragerie, îl găsi pe Alexandru-n picioare, uitându-se prin fructiera așezată-n mijlocul mesei, pe un petec rotund de țesătură aurie – căci se uita *prin* ea și nu *la* ea. Acest obiect, o imensă cupă suprapusă unei cupe mai mici, răsturnată, în chip de picior, îl fascinase totdeauna.

Privită pe dinafară, fructiera părea o lume submarină încremenită, în care nimic nu era formă sau culoare precisă. Valuri verzui, violacee, gălbui, sângerii, se topeau unele-ntr-altele, pentru a se despărți apoi într-o profuziune de franjuri, de aripi, de nervuri, de lamele ale unor plante sau ale unor animale fabuloase, ori forme ale materiei de dinaintea-mpărțirii pe regnuri. La bază, într-o cută a lumii aceleia haotice, se rătăcise o semnătură caligrafiată copilărește: *Gallé*.

(«Câtă artă într-o sticlă. Pe care-o faci țândări dintr-o mișcare neatentă».) Gratuitatea acestei mari investiții îl tulbura. Sânziana îi întrerupsese meditația. Cu mâini atente, ca și când ar fi umblat cu o bombă, ea luă vasul și-l băgă în servanță, încuindu-l cu cheia.

*

Sânziana le explicase fetelor ei că vasul acela era lucrul cel mai prețios din casa lor, că el costa o «avere», iar ele n-aveau voie să-l atingă, drept care Maria și Ana îl ocoleau aproape superstițios. O colegă de laborator, cu care lucrase-ntr-o după-amiază la niște coeficienți, prețuisese *gallé*-ul la 15.000 de lei «pe puțin», ceea ce pe Sânziana n-o tulburase deloc; în schimb, cifra făcuse mare impresie asupra Mariei.

— Auzi tu, «Falfabeta»? 15.000 de lei! Știi tu ce-nseamnă asta?

— Un număr de casă? o-ntrebare la rândul ei «Falfabeta», duios neștiutoare-ntr-ale cifrelor.

În ochii Sânzienei, lucrurile aveau valoare prin frumusețe, deși frumusețea și prețul se află de multe ori într-o interdependență justificată. Pe lângă frumusețe, vasul avea o valoare afectivă deosebită pentru Sânziana. El era – împreună cu-o cruciuliță de aur cu lănișorul ei, pe care Sânziana le scotea de la gât numai la baie și la mare, darul pe care i-l făcuse ei de botez «Nașa-mare», coana Luxița Bantaș, bunica profesorului Daniel Șerban, «nenea Dal», străbunica lui Tudor Șerban, nașă din neam în neam a familiei Sânzienei dinspre mamă.

«Sânziana, tu și cu Smaranda sunteți finele mele cele mai dragi, și am de unde-alege, că n-or face-un regiment finele mele, dar o companie tot fac», zicea «Nașa-mare», căreia toți cei apropiați îi spuneau – de la treizeci și cinci de ani, de când se făcuse soacră – Coana-mare. Coana-mare-și scandalizase familia – mai precis pe fiică-sa, Luța, pe gineri-său, Sică Șerban, și pe nepoată-sa, Marie-Jeanne («scandalizabilii, mimozele senzitive ale neamului», cum îi lua Coana-mare peste picior) – cu-asemenea risipă-n niște vremuri atât de tulburi, ca anul '40. În timp ce fiică-sa, Luța Șerban, scotocea toată casa până s-aleagă lucrul cel mai nefolositor, cel mai prăfuit sau cel mai urât ca să-l dea-n dar – în împrejurări asemănătoare, Coana-mare cumpăra sau alegea ca pentru sine: «Ori dai ori nu dai. Adică să-i dau altuia ce nu-mi place mie? Niciodată! Dac-o fi, Luțo, mamă, să sărăcim, să știi că nu dintr-asta o să ni se tragă», își liniștise ea fiica în legătură cu darul destinat fină-sii Sânziana. «Fără *gallé* tușesc, țărancele, că la neamul lor de la Cernați numai galeuri or fi avut!» îi răspunsese, ca argument suprem împotriva unei asemenea risipe, coana Luța. «Tocmai că n-au avut – să aibă», pusese Coana-mare punct discuției.

*

Sânziana șterse masa de sufragerie cu o cârpă de finet, și-ntinse pe ea un bucle de-o culoare greu de definit: bătea-n negru, în maro, în verde și-n... vișiniu totodată.

— Frumoasă țesătură! zise Alexandru. Cât costă?

— 250 metrul. Chinezească; cică e lână pură.

— Ce vrei să faci din ea? continuă Alexandru s-o-ntrebe, uitându-se cum Sânziana scotea dintr-o cutie de lemn natur, cu o semilună-ntr-un colț, un caiet, un metru și-o cretă de croitorie.

— Palton.

— Și de ce ți-l faci singură? Nu ți-e greu?

— Greu, ușor, scutesc 1.000 de lei, adică exact ce-mi rămâne-n mână la o chenzină, de la Institut; dacă mai pun și ce iau de la Policlinica mea cu plată – o treime din ce câștig într-o lună. Și Policlinica azi e – mâine poate să nu mai fie.

Alexandru se gândi la braișvanțul și la vizonul Danei: 90.000 de lei. («Un chilipir, fiindcă i le-am luat cucoanei pe-amândouă deodată».)

— Când ai învățat să-ți coși? încercă Alexandru să pună capăt comparațiilor care-i trezeau un sentiment de culpă și de revoltă. («Ca-n romanele gen *Dramele Parisului* – una bună și econoamă, alta a dracului, risipitoare etc. etc.», își echilibra el starea de spirit.)

— Știu să cos de când eram mică și le făceam rochii păpușilor. Pân-acum doi ani, îmi lucra Mama, acum însă... E singura posibilitate de-a fi cât de cât în pas cu moda, cu mijloace modeste. Mi-aduc aminte cum zicea Coana-mare...

— Cine?

— Nașa-mare, bunica lui nenea Daniel.

— A, da!

— «Când s-a terminat cu boieria mi-am spus: „Madam Bantaș, dacă nu vrei să umbli ca pozele din cimitir, apucă-te și-nvață croitorie”». Așa și eu. Dacă am s-aștept să-mi cos la marile case o să m-apuce bătrânețea.

Sânziana măsură, trăgea semne cu creta, înfîgea bolduri, lua seama atent materialului și iar măsură.

*

«Poți să-i dai unei femei luna de pe cer și tot te-nșeală. Sânziana m-o fi-nșelat? Parcă n-aș crede. Oricum, n-am simțit. Dacă am fi rămas împreună, poate că și ea... Dar sunt sigur c-ar fi fost altfel... Cu perdea. Socotindu-se vinovată, nemaîștiind ce să facă și cum să-mi intre-n voie. Pe când *asta... asta* se poartă ca românul când are amantă: totu-i pute-acasă, începând bine-nțeleș cu mine. „Are de studiat, are de repetat!” – motiv foarte bun ca să dormim în camere separate. Lipsește de-acasă cât poate. Cu tipu’ ăsta, ultimul – ultimul, vorba vine – nu se ferește nici pic. Îmi vine s-o omor. Nu mai are nevoie de mine. E lansată și răslansată. Frate-său a plecat. Maică-sa și guvernanta vād de casă și de copil. Mă-sa are bani căcălău, o casă pe care dac-ar vinde-o, cu lucruri cu tot, nici cu 3.000.000 n-ar fi plătită. Bijuterii – o casetă. Îi lipsea un nume impus, când ne-am luat. Chiar m-o fi iubit? E-atât de mare actriță că nu era cine știe ce să-mbrobodească și pe altul mai... nu numai pe mine. Și, totuși, atunci m-a iubit. Iar acum i-a trecut. Sunt oameni care nu prelungesc o legătură dincolo de iubire. Dar eu o mai iubesc? Mie mi-a trecut înaintea ei, dar mă fascina actrița: rampa, afișele, pozele, strălucirea. Pe Sânziana cred că n-am încetat nicio clipă s-o iubesc. Altfel de ce-aș fi fost și de ce sunt mereu gelos pe ea? Dacă mă-ntorc la Sânziana, mă-ntorc cu mâinile-n sân. Ca să iau ceva-napoi de la Dana ar trebui să mă țin de niște procese, care-ar dura pân’ la moarte. Ce să-i iau înapoi? Blănurile, bijuteriile, călătoriile, tablourile? Fiindcă toți banii mei pe ele s-au dus. Casă n-am cumpărat, că avea; ceva la munte, la mare – nu, fiindcă aveau ei vila de la Sinaia. Blănuri, bijuterii, argintărie avea, dar nu-i strica să mai aibă. Cred c-ar râsufla ușurată s-o las. M-ar fi lăsat *ea* mai demult, dar nu vrea să-și ia răspunderea despărțirii. Să divorțez eu – asta vrea! Dacă divorțez – îi fac jocul, dacă nu divorțez... Dar cât am să pot s-o duc așa? Într-un hal de nervi, că mă mir că nu plesnesc? Până când?».

*

— Acum ne putem apuca de croit, zise Sânziana, și vârî foarfeca într-o margine a stofei.

În timp ce ea, numai ochi, tăia pe liniile trasate cu cretă și-nsemna pe dos niște litere, de teamă să n-ncurce bucățile, iar Alexandru-ntorcea pe toate fețele aceleași gânduri care-l întâreau în intenția de-a sem-păca aici și de-a pune cruce dincolo («ce? nu s-a mai văzut?»), dinspre intrare se-auziră glasuri de copii care strigau din răsuputeri «dii, căluțele, dii!».

Ușa sufrageriei se deschise la perete și apărură doi «căluți»: Maria și doctorul Tudor Șerban, fiecare cu un călăreț în cârcă. Maria – cu un băiețel brun cu părul numai inele. Tudor Șerban cu o fetiță șaten-deschis, aproape blondă, grăsuță, cu ochi albaștri-albaștri. «Căluții» încordară gâturile, scurmară covorul cu copita, scoaseră un «mihoho» la unison și-și depuseră jocheii-ntr-o berjeră.

— Sărut mâna, doamnă doctor, vă salut, domnule.

— Servus, spuse Sânziana ridicând doar o clipă ochii spre nou-sosiții.

— *Haute couture!* Să ți-l prezint pe fiu-meu, domnul Șerban Șerban, i se adresă Tudor lui Alexandru Bujor.

Între timp, îi întinse Sânziencei o plasă cu ceva destul de voluminos înăuntru.

— Asta ce-o mai fi? întrebă Sânziana cântărind plasa în mână.

— Un crap exotic, din Orientul îndepărtat.

— Înțeleg că mâine trebui' să te invit la masă...

— Vai, doamnă... *ni cette indignité!* Cum mă puteți bănuî?

— Ce vrei să fac din el? întrebă mai departe Sânziana, în timp ce-și aprecia opera croitoricească.

— Păi, mă gândeam că burta o frigem pentru ăștia mici, iar noi, adulții și adolescenții – și cu un gest plin de deferență o arată pe Maria – noi trei, un borșic cu leuștean și-o plachiuță.

— Cum vrea clientul! zise Sânziana, și-și adună metodic bucățile paltonului, le-mpachetă și le duse-n dulapul de pe culoar. Zăbovi acolo, rânduindu-le.

*

De când îi știa, Alexandru simțise o adevărată aversiune față de toți membrii familiei profesorului Șerban, aversiune pe care, la o analiză rece, își dădea seama că acești oameni n-o meritau deloc, dar pe care el, fire pătimășă, nu reușea nici pic să și-o domolească. Deși, chiar față de el însuși, nu-i venea să recunoască acest lucru, ceea ce-l scosese totdeauna din sărite în privința lor era că nu le putea reproșa altceva decât locul pe care-l ocupau în viața și-n sunetul Sânziencei. Aerul acela de familie pe care-l avea Sânziana-n mijlocul lor sau cu fiecare dintre ei în parte. «Sunteți *prietene* cu ei din snobism, fiindcă sunt boieri». «Ei sunt familia *noastră*. În viața mea nu m-am gândit că sunt boieri și că noi suntem țărance. De când mă știu pe lume, cu ei mă știu. Mi se pare-atât de ciudat ca cineva să creadă așa ceva despre mine și despre Mama; noi și snoabe...», îi răspunsese Sânziana foarte mahnită.

Luptând pe două fronturi, o dată, când profesorul Șerban îi povestise de când se cunoștea el cu Smaranda, mama Sânziencei, și cât de prieten fusese cu doctorul Gheorghe Hangan, aflând un prilej atât de bun să-și descarce direct resentimentele și-n tabăra «boierească», Alexandru îi spusese profesorului că-nțelegea prietenia asta, dat fiind că «țărani s-au socotit totdeauna onorați de, *hai să-i zicem*, prietenia boierilor».

«Pe vremea noastră, a părinților Sânziencei și-a mea, se făceau mai puține separări – ca să nu le zic discriminări – generalizatoare. Dar dacă e vorba să generalizăm, să știi că te-nșeli asupra țăranilor: nimeni nu e mai selectiv, mai exigent și mai circumspect în relațiile cu oamenii decât țăranul. Nu dă buzna cu prietenia peste nimeni și mai ales peste cine nu-i de-o seamă cu el. Pe țăran nu-l onorezi *tu* cu prietenia, te onorează *el* pe tine, după ce te-a cântărit pe balanță de bijutier. Am câștigat cu greu prietenia

lui Gheorghe și-a Smarandei și dac-am păstrat-o îmi place să cred c-am meritat-o. Prietenia, dragostea șterg barierele de clasă. Nevastă-mea e fată de-nvățători de țară, prietenii mei cei mai buni au fost Gheorghe Hangan, băiat de țărani din Moldova, și Iancu Stein, băiatul unui tinichigiu ovrei (mort în războiul din '16) și-al unei lenjerese, cu dugheană-n Dudești. Noră-mea cea mare, Myriam, e fata lui Iancu Stein și-a Marioarei, iar Marioara e fata lui nea Ghiță Opran, cârciumar din gura Oborului. După cum vezi, și „boieria” și „rasele pure” sunt niște corcitură. Și-acum, că ți-am expus „arta mea poetică”, să mă mai duc și-acasă», zisese profesorul Șerban, fără să se-arate ofensat de observația lui Alexandru Bujor.

O măciucă fiind însă prea de-ajuns la un car cu oale, din ziua aceea, familia Șerban își retrăsese «ambasada», fără proteste și fără declarații, de pe teritoriul lui Alexandru Bujor, rămânând mai departe în aceleași relații de prietenie cu Smaranda și cu Sânziana, continuând să se vadă la Smaranda, și chiar la Sânziana acasă, când intransigentul și susceptibilul stăpân era absent sau, de cele mai multe ori, la profesor acasă, unde Alexandru, fără măcar să mai invoce vreun pretext, nu răspundea nici unei invitații.

Tudor Șerban nu-i făcea de data asta lui Alexandru mai multă plăcere decât i-ar fi făcut altădată. Pe-atunci, Alexandru ar fi găsit un cuvânt cu care să-i scurteze vizita-n *casa lui*. Acum, acel cuvânt nu putea decât să scurteze propria vizită în casa altuia, căci, de la despărțire, Sânziana instituisese un regim în care nu-ncăpea nici o-ndoială că-i tăiaze lui Alexandru orice drept *la ea* în casă. La-nceput, pe când trăia Smaranda Hangan, Sânziana nu se-arăta la nicio vizită a lui Alexandru. După ce maică-sa murise, îndată ce problemele «tehnice», legate strict de creșterea Mariei, erau epuizate, Sânziana, fără alt preambul, îi spunea fostului ei bărbat «la revedere, am treabă». Astăzi, Sânziana i se părea lui Alexandru în duși nesperat de buni în privința lui, ocazie de care trebuia să profite pentru testările preliminare propunerii de reconciliere. Și-apoi, timpul trecând, parcă și antipatia lui față de Tudor, că – de ce n-ar fi recunoscut-o? — el îi era de departe cel mai antipatic dintre Șerbani, se mai tocise. De fapt, antipatia nu era decât o etichetă sumară a sentimentelor pe care i le inspira Tudor. Dacă l-ar fi situat pe Tudor Șerban într-un context neutru n-ar fi știut ce cusur să-i găsească. Deștept, cu o replică neașteptată, cel mai imprezvizibil om din câți cunoștea – sub acest aspect – fără ifose, deloc ostentativ, unul dintre puținii oameni care de dragul de-a nu jigni pe cineva înghitea un cuvânt oricât ar fi fost el de spiritual, sobru și serios, sub aparența unei binevoitoare nepăsări, informat în domenii diverse, citit și sensibil, om de cuvânt și de caracter, Alexandru n-ar fi avut ce să-i reproșeze. Dar Tudor nu-i apăruse niciodată-ntr-un context neutru, ci-n «contextul Sânziana», în care Alexandru se simțea vioara a doua. Cunoscându-se de când erau pe lume, colegi de grupă la facultate, medici în același spital, Tudor și Sânziana fuseseră, fără să vrea, martorii acelorași întâmplări și cunoscuseră aceiași oameni; iar ceea ce-i apropia mai mult decât toată aceasta viață-n comun erau părerile și reacțiile lor.

Același stimul le declanșa amândorura același efect. De câte ori își azvârleau o privire sau făceau o aluzie la care mai totdeauna se porneau pe râs, le tâlmăceau pentru cei din jur, ceea ce nu-i micșora lui Alexandru starea de iritare, căci codul dintre Sânziana și Tudor, chiar explicat, avea subtilități fără cheie, rămânând mai departe un cod care pe el îl excludea. Stării pe care i-o provoca Tudor Șerban îi corespundea de fapt noțiunea de neacceptare, de neacceptare într-un club închis. Iar viața Sânzienei ar fi trebuit să-nceapă cu el și să continue numai cu el, cu Alexandru. Deși era sigur că Sânziana și Tudor nu se iubiseră, pe nimeni nu fusese și nu era mai gelos Alexandru decât pe Tudor. Acum, se uita la prima lui nevastă, la Tudor, la fiică-sa, Maria, și la cei doi copii care-și șuşoteau ceva la ureche, așezați unul lângă altu-n berjeră, ca la niște personaje literare.

Înalt și suplu, cu un mers de o mare eleganță, fără să pară studiat – și nici nu era – cu un chip prelung cu trăsături armonioase și subțiri de parcă erau tăiate din brici, foarte brun, cu niște ochi în care pâlpâia tot timpul o ironie blândă, cu o voce baritonală și cu o dicție perfectă, Tudor Șerban era un bărbat în stare să incite curiozitatea.

«Parcă azi îl văd prima dată», își spuse Alexandru. Se gândi să și schimbe câteva cuvinte cu dânsul.

*

— Numai pe băiețelul ăsta-l ai? i se adresă el lui Tudor.

— Pentru moment... ce-o fi mai târziu, om mai vedea.

— Pentru asta e nevoie și de acordul nevestei... ea ce mai face?

— Presupun că bine, îi răspunse Tudor și dându-și seama că răspunsul ăsta sibilin nu-i lămurea lui Alexandru Bujor ce se-ntâmpla cu fosta doamnă Șerban, Tudor continuă.

— Acum un an ne-am despărțit, adică ea m-a lăsat în «favoarea» unui chirurg care-a operat-o pe maică-sa, adică pe fosta mea soacră. Un chirurg foarte bun, 43 de ani, casă, mașină «Ford Capri», covoare, argintărie, mobilă «stil», clasici pe pereți, plecări multe-n străinătate, mă rog, tot ce nu-i putea oferi un hematolog. (La aceste cuvinte, Tudor își duse arătătorul la piept, ca să nu fie niciun dubiu cu privire la identitatea hematologului.) Dragă domnule, ce să-i faci, așa e-n viață: ca-n romane!

De data asta, i se aprinse-n ochi o lumină jucăușă.

— La urma urmei, de ce să n-o recunoaștem? Chirurgii sunt vedetele medicinei, dar nu-i nimic, noi să fim sănătoși.

*

Cu toate că lui Tudor Șerban nici prin gând nu-i trecuse să facă vreo aluzie răutăcioasă vorbind de «vedete», fiindcă nici față de cine-i era profund antipatic nu-și schimba comportamentul discret, rezultat al unei mari înțelegeri față de oameni și-al unei educații desăvârșite, cu toate astea lui Alexandru Bujor i se păru că «piatra» asta nu fusese azvârlită la-ntâmplare.

În atitudinea și-n privirea lui Tudor – acum se uita drept în ochii lui Alexandru – nu se citea nicio intenție de ofensă. «Cu oamenii cu care trebuie să mă supraveghez când vorbesc, mai bine nu mai vorbesc. Ne salutăm și ne dăm informații meteorologice», îi spusese o dată Sânziana, la-nceputul căsătoriei lor, când el îi reproșase purtarea, prin purtare-nțelegând cuvintele pe care le spusese, într-o vizită la niște «obligații» de-ale lui. «Ce, nu poți să-ți ții gura? Ce trebuie să-ți spui *tu* părerea? Crezi că fără părerea ta, *ăștia* nu puteau trăi? Te trezești toot dâând din gură!», îi spusese el atunci. «Eu pot să număr pe degete prietenii pe care-i am, dar cu ei vorbesc cum aș vorbi cu mine. Iar cu lume-n general ce rost are să stai de vorbă dacă nu spui ce gândești?», constatase ea pe un ton plin de amărăciune. «Pe lumea asta, nu poți avea numai prieteni, trebuie să mai menții și niște relații și nu-ți deșerți sacul față de niște oameni pe care nu-i cunoști», încercase el să mai îndulcească tonul conversației, fiindcă, deși fire nestăpânită, și brutală, după fiecare asemenea schimburi de păreri cu Sânziana, își dădea seama că greșise măcar tonul dacă nu și conținutul enunțurilor lui moralizatoare. În urma unor asemenea schimburi de păreri, Sânziana luase hotărârea nu numai să nu-și mai spună nicio părere, dar nici să nu mai ducă în prezența lui Alexandru vreo conversație oricât de banală. Dacă erau invitați undeva, de cum treceau pragul, Sânziana-și căuta o ocupație care s-o scoată complet din atenția musafirilor. Se retrăgea lângă o bibliotecă, se uita la cărți, le răsfoia sau o ajuta pe gazdă, schimbând cu ea anodine rețete culinare, păreri despre-ngrijirea copiilor și oricum nimic care să se ridice deasupra acestui nivel. La orice tentativă de prietenie din partea cuiva, ea rămânea pe poziție defensivă, nedepășind faza «doamnă», «domnule».

Când aveau ei invitați, ea-și găsea tot timpul ceva de lucru la bucătărie, sau cu Maria, încât mai mult de «bună seara» la venire și la plecare nu le spunea. Nu era de mirare că printre amicii lui Alexandru, sau care se făceau că-i sunt amici, unii o considerau pe Sânziana «o fire foarte-nchisă», iar alții îi puneau inteligența sub un mare semn de-ntrebare. Cineva mai slobod în păreri și la gură o apreciasse o dată drept «frumușică, tinerică și proastă cât încape». «Mă surprinde», ripostase un profesor de la Medicină, aflat și el în același cerc. «Poate că dumneavoastră literații, artiștii nu dați prea multe parale pe-un doctor, dar

cum poate fi proastă o fată strălucită-n meseria ei, o fată care-a intrat prima la Medicină, care-a terminat facultatea cu 10?». «Domnule profesor, o fi ea nemaipomenită la doftoreala ei acolo, dar, zău, luată ca om, în particular, ce poți să crezi de cineva care nu scoate nicio vorbă? Poți să crezi că e deștept?», nu se lăsase literatul. «Mă surprinde grozav ce-mi spuneți. Fata asta avea un haz în facultate! O fi suferit vreun traumatism?!».

Plăcându-i să vorbească, să fie-ascultat și să se-asculte, Alexandru Bujor nici nu băga de seamă lipsa de participare a nevastă-sii când se aflau în câte-un cerc de oameni. Nu băga de seamă că nici cu el Sânziana nu mai schimba nicio părere, că avea față de el comportamentul prudent al unui inculpat prezumtiv în fața anchetatorului. «Nu vorbi ne-ntrebat, și-atunci cât mai cu economie». Când, oricât de puțin preocupat era de nevastă-sa, totuși parcă vedea ceva schimbat la ea, pune transformarea asta pe seama vârstei: a reflecției și-a sedimentarii pe care ea le-aducea în sufletele oamenilor afectându-i uneori și temperamental.

De unde, la-nceput, Sânziana ar fi schimbat tot în garsoniera lui Alexandru ca să facă mai frumos, de când – dând această garsonieră și garsoniera dublă a doamnei Hangan – obținuseră un apartament cu patru camere, în afara asigurării unui strict necesar totul îi era indiferent. Văzută și mai ales auzită singură ai fi refuzat să crezi că Sânziana e același om cu nevasta lui Alexandru Bujor. Ai fi zis mai degrabă că ai de-a face cu un actor care interpretează două roluri diferite, mergând până la identificarea cu fiecare personaj. Plină de umor, fire deschisă dar nu dintre cele care fac confidențe, având totdeauna o vorbă de duh pe buze, Sânziana inspira simpatie. Se număra printre medicii respectați de personalul mediu, și nu numai de formă. După cum niciun inspector școlar – oricât de competent și de exigent – nu poate califica un profesor mai corespunzător decât o fac elevii, tot așa barometrul profesional pentru un medic este personalul mediu sanitar. Nici elevul, nici asistenta ori sora de spital nu pot fi păcăliți. Respectul nu le poate fi impus prin vreo decizie ori de patalamale, ci de ce știi.

Deși exigentă până la pedanterie și nefăcând o viață prea ușoară personalului subaltern, Sânziana Hangan trecea drept un om cumsecade în serviciul de chirurgie unde lucrase șase ani. Și, deși felul amănunțit în care controla activitatea asistentelor – și, când era de gardă, și pe-a colegilor – putea să pară polițienesc, reușea să nu supere pe nimeni datorită, mai întâi, tactului cu care făcea observațiile – stăpânindu-și nervii, supraveghindu-și vocea, tonul, mimica – apoi tratamentului față de personal și față de pacienți, în care nu-ncăpea dram de părtinire, și, mai ales, datorită conștiinciozității personale: venea prima și pleca ultima din secție, de – vorba unei surori mai în vârstă – număra și firele de păr din capul bolnavilor.

De multe ori, în «anabasele» ei – cum zicea Tudor – prindea cu ocau mică și surorile și asistentele și colegii și superiorii. Celui cu musca pe căciulă nu-i cădea bine că ieșise «lipsă la cântar», dar nici griji prea mari nu-și făcea, fiindcă discreția doctoriței Hangan era cunoscută de-ntreaga secție. Oricine simțea nevoia de-un umăr pe care să plângă, ori de-un sfat, la ea venea. Cine ardea să bârfească, în taină și fără consecințe, vreo mărimă, că nu mai putea ține-n sine tot ce știa despre persoana cu pricina, la ea venea. Astfel, nu-i fusese greu să afle care cu care se ținuse și se ținea, cât de culant sau de cupid era fiecare, cu personalul, cu bolnavii, cu nevasta, cu amanta, din noianul acesta de fapte diverse posibile oricând și oriunde, detașându-se-ntâmplări care deveniseră anecdote: cum o doctoriță de la ginecologie scrisese-n fișa unei paciente: «uter și anexe normale», cum pacienta citind fișa o-ntrebasese pe doctoriță: «va să zică n-am nimic??». «Nu vedeți? V-am scris și-n fișă că n-aveți nimic!», răspunsese doctorița plictisită. «Ce curios, nu credeam c-au să mai crească...», zisese mai departe pacienta ca pentru sine. «Ce să vă crească, doamnă? De câte ori să vă spun că n-aveți nimic?», îi mai spusese doctorița pe punctul de-a-și ieși din pepeni. Dar pacienta nu se lăsa; părea să aibă dubii. «Înseamnă că mi-a mai crescut un rând; că *un* uter și *două* anexe mi le-a scos profesorul Bulgaru acum cinci ani, ori mi-o fi scos el altceva?». «Lăsați-mă, doamnă-n pace, nu mă-nvățați dumneavoastră pe mine să examinez o pacientă!», zisese cu un glas ceva mai moale doctorița. «Doamnă doctor, ori eu sunt un caz unic în analele medicinei, ori că

organele astea după ce le scoți cresc înapoi ca iarba după tuns. Bună ziua!». Zadarnic alergase doctorița și sora Anastasescu după cucoană să-i smulgă fișa din mână că nu se lăsase cucoana în ruptul capului până nu-i arătase directorului clinicii fișa care o proclama fenomen. Directorul, pe un ton patern, îi recomandase doamnei doctor – care era nevasta cuiva din minister, cu greutate – să fie mai atentă când avea de-a face cu pacienți «de-astea, mai așa...».

Sânziana aflate și că nevasta doctorului Alexandrescu era prietenă la cataramă cu amanta doctorului, până-ntr-atât, că-și schimbau între ele fuste, pulovere, pantofi, inele, cercei etc. etc. Că nevasta domnului Catafă o suna măcar o dată pe săptămână pe doctorița Zadurian, iubită de-o viață a aceluiasi domn Catafă, pentru a o ține la curent cu necesitățile «tânărului» menaj Catafă: «Fanette dragă – îi spunea doamna Catafă, graseind – Fanette dragă, ni s-a terminat zahărul și cafeaua, orez mai avem foarte puțin, iar eu aproape că nu mai am cu ce mă-ncălța». O mai întreținea câteva minute-n felul ăsta, apoi ca nu cumva cererea ei să sfârșească pe ton de jelanie, doamna Catafă îi povestea doctoriței ce făcea Mițuș, motanul ei siamez, și Bobiță, papagalul, imitându-i-l la telefon, ceea ce pe doctoriță o făcea totdeauna să râdă. Când pune-n furcă receptorul, după fiecare convorbire cu fosta ei rivală de-acum patruzeci de ani, doamna profesor doctor Zadurian zicea invariabil «*pauvre Valérie*», așa că sora Lucica, fiindcă ea răspundea la telefon, recunoscând vocea solicitantei striga: «doamnă doctor, vă caută doamna „*povr Valeri*”».

Când sora Lucica îi făcea comanda ei lunară la «Mercur», adăuga o listă abundentă și pe adresa doamnei *povr*. Sânziana aflate că marele profesor Pandele (mare-ntr-adevăr), enervându-se (cum se enerva de obicei) pe-o asistentă a lui, o doctoriță tânără, Gabriela Stanciu, îi spusese în cursul unei operații «ieși afară, idioato» și, ca să nu-l contrarieze, «idioata» ieșise val-vârtej, uitând să-i amintească profesorului că pacientul de pe masă, unchiul ei, avea un singur rinichi, ceea ce profesorul uitase, desigur, și considerând că rinichiul nu mai era «bun de nimic» îl scosese. Pacientul murise pe loc. Profesorul Pandele dăduse moartea pe seama fatalității – «așa i-a fost norocul» – față de cei care-i fuseseră martori; iar în foaie trecuse la cauza decesului – «stop cardiac».

Doctorița Stanciu, neputând să-și ierte că, fără să vrea, contribuisese la «norocul» lui unchiu-său, se lăsase de urologie chirurgicală și se-apucase de stomatologie. Dar câte nu poate vedea și auzi un om într-un spital! Peste tot lumea greșește, dar nu peste tot greșelile sunt ireparabile. Sânziana și-aducea aminte cum ieșind o dată de la o operație și având impresia că i-au ieșit niște broboane pe față se uitase-ntr-o oglindă. În oglindă, văzuse o femeie bătrână, cu-o brazdă adâncă-ntre sprâncene, cu ochi terni, cu-o gură trasă-n jos, din care pierise culoarea. «Dumnezeule mare, ce-o fi cu mine?». Ieșise apoi din sală doctorul Staicu, mâna întâi, între 45 și 48 de ani, și doctorița Crângașu, o femeie blondă, exuberantă, care să fi tot avut 40 de ani.

Viorica, asistenta, le scosese la amândoi masca și-n față Sânzienei se afla acum o pereche de moșnegi cu obraji cenușii, cu umerii căzuți.

«Doamnă doctor, aprinde-mi te rog o țigară», i se-adresase doctorul Staicu. Peste câteva minute intra iar în operație. Sânziana habar n-avea că cineva spusese vreun cuvânt. Nu-i venea să creadă că cele trei epave adunate acum la un loc erau cei care la ora opt intraseră-n sală. «Unu, doi, hei, doctor Hangan Sânziana», strigase iar doctorul Staicu. «Prezent», răspunsese Sânziana, atât de cufundată-n gânduri că se crezuse la școală. «Ce-i cu dumneata?», o-ntrebasese doctorul dând de două-trei ori prin fața ochilor cu mâna-nmănușată. «Ți-e rău?». «Adineauri m-am uitat în oglindă, acum mă uit la dumneavoastră și mi se pare că de azi dimineață au trecut peste noi treizeci de ani». «Fetița tatii, asta e chirurgia. Nu te mai uita-n oglindă că te lași de meserie», îi spusese doctorul și, scuipând țigara care făcuse naveta între buzele lui și mâna asistentei, se-ntorsese-n sală.

«De câte ori îmi taie cineva din aripi îmi zice „fetița tatei”, așa mi-o fi mie dat. „Pontifus maximus”; „Eppur și muove, cum a spus Galileo pe rug”, hibridul ăsta obținut din încrucișarea dintre Galileo și

colegul său întru răzvrătire științifică, Giordano Bruno; „între câine și lup”, ca echivalent al lui *entre chien et loup*; „mutual” însemnând „așa, pe mutește, adică pe șest”: fraudele astea culturale pe care le-ntâlnești în cărți, în reviste, pe care le-auzi la radio, le-auzi și le „vezi”, cu „emițător” cu tot, la televizor, n-au de ce să te bucure, desigur, dar din ele nu moare nimeni, pe când neglijența noastră cea mai mică, *pontifus maximus* al nostru e un mort sau un om nenorocit pe viață. Din greșelile noastre se trece pe lumea cealaltă. Ce apăsare să știi că viața altuia atârnă de tine, de tine profesional și uman! Te-ai certat seara cu nevasta, cu un vecin, cu un copil, dormi prost sau deloc noaptea și-a doua zi-ți tremură mâna, și mai rău decât atât – îți tremură atenția, uiți un amănunt care nu atârnă nici cât un fir de păr și care schimbă viața-n moarte, sănătatea recuperabilă în boală pe viață. Viața altuia în mâna ta. De aceea, unii doctori se autozeifică, se urcă pe-un soclu socotind că li se cuvine orice, absolut orice, și de-aici pacientul devine obiect, obiectul asupra căruia-și exercită harul. Li se pare normal ca pacientul să atârne trup, și prin urmare și suflet, de hachițele și de indiferența zeului. Zeii însă nu se recrutează, mai bine zis nu se auto-recrutează, dintre cei mai buni muritori, ci din oamenii care se autosuspectează fie de slăbiciuni profesionale – și, mai ales – de slăbiciuni umane. Zeificarea este simptomul unui complex de inferioritate în adâncul ființei zeului; de superioritate – pumnul de țărână aruncat în ochii spectatorului. Cei mai buni dintre medici sunt cei mai firești, sunt cei pentru care pacientul este un egal, un egal *bolnav*; pentru acest egal îngrijorat uneori, nefericit alteori, disperat, doctorul adevărat găsește o vorbă, un gest, o privire de solidaritate umană cu un suflet și cu un trup în derivă. „Niciodată n-o să știți, doamnă doctor, ce loc ocupă un medic în viața pacientului, mai ales în cea afectivă, și-n viața familiei acestuia”, mi-a spus o dată un bolnav care, pe ocolite, voia să-mi spună... că-i plac. Dacă i-aș spune cuiva aceste gânduri, s-ar putea să i se pară niște truisme, dar ce să fac eu dacă viața se compune din adevăruri elementare, căroră, ca spor de complicație, li se-adaugă situații, stări ambigui, care de fapt sunt variații pe teme elementare?». «G. Călinescu (și nenea Daniel pronunțase *gî*) zice că, în artă să nu fii Shakespeare nu e grav, grav e să nici nu vrei să fii» și, uitându-se la Sânziana, adăugase: «Noi, chirurgii, trebuie să fim Shakespeare, nu-i așa?».

*

— Ziziana, mi-e foame, zise Șerban Șerban – («dacă are să-l cheme „Șerban Șerban” scapă de complicații, nu ca mine care sunt când „domnul doctor Tudor”, când „domnul doctor Șerban”, eu și cu doctorul Kőlőnte căruia 90 la sută din lume-i spune „doctorul Zsolt”») – și părăsind berjera și pe prietena și colega lui de grădiniță, Ana, Șerban Șerban se apropie de «Ziziana» și-o apucă de picioare cu-amândouă mâinile.

— «Ziziana» are treabă, așa că faceți bine și mergeți cu mine la bucătărie să vă alăptez. Un-doi, un-doi, hai, «infanților», zise Maria și-i luă pe cei doi copii de mână.

— Sânziana, «*Coboară toamna-ncet din slavă... Lumina soarele și-o frânge*», spuse Tudor Șerban cu vocea egală a celui care comunică lucrurile cele mai banale. Nu vrei să facem, și se-nclină și spre Alexandru Bujor, nu vrei să facem cu toții o plimbare? La Șosea, în Cișmigiu?

— Am o cadă de «hăinuțe de pat», cum zice Ana, de terocel de opșpe, de băgat în mașină, așa că... Dar ia tineretul și duceți-vă.

Telefonul țârâi din nou.

— Da, sigur... unde ești? Perfect. Urcă.

Peste câteva minute, în timp ce tineretul se pregătea de plimbare, în sufragerie, apăru profesorul Daniel Șerban. Salută pe toată lumea, îi întinse Mariei un pachetel, dădu mâna cu Alexandru.

— A, domnul profesor Șerban, zise Tudor care apărea din culoar cu Ana și cu Șerban de mână. Ai fost azi la Clinică, tată? continuă Tudor. Nu? Atunci nu știi c-a murit Voicu Marin.

— Dumnezeu să-l ierte, că are de ce! zise profesorul Daniel Șerban; și fără tranziție i se adresă

Sânzienei: Sânziana, ce zici, n-ai găsi tu un loc unde să pui «la Normandie»? Fiindcă noi n-avem unde să ținem o mobilă cât casa, Tudor n-are unde, Mihai n-are, de Matei și de Marie-Jeanne – ce să mai vorbesc! Uite, și scoase din buzunar un petec de hârtie, uite-aici dimensiunile. Mi-ar părea rău să nu-l mai văd niciodată. La tine, e-n familie.

— Am să-l pun aici, zise Sânziana și indică locul pe care-avea să-l ocupe imensul bufet normand făcut ca pentru eternitate.

— Iar pe ăsta, și Tudor arată cu mâna bufetul lung din lemn natur pe care avea să-l înlocuiască «la Normandie», unde-l «madamadamizezi».

— Pe culoar, zise Sânziana.

«Iar vorbesc cifrat. Dracu-i înțelege acum», își spuse Alexandru, furnicat de ciudă și de curiozitate. Explicația urmă îndată. I-o dădu Tudor.

— Prin '50 mereu auzai: «Știi, l-a evacuat pe X, știi, l-a evacuat pe Y», până când le evacuase și pe ele, pe Sânziana și pe Smaranda Hangan. Din ce în ce mai tulburată de cuvântul «a evacua», al cărui conținut îl înțelegea în sfârșit pe când se aflau deja-n mansarda din strada Cercului, Sânziana o-ntrebase-ntr-o zi pe maică-sa de unde venea verbul ăsta «a evacua». Înainte ca maică-sa să apuce să-i explice ce este *vacuum-ul* de la care se trăgea verbul atât de *en vogue* în vremea aceea, Sânziana, cunoscătoare a mitologiei greco-romane și, la fel de bine, a celei iudeo-creștine, îi făcuse maică-sii un semn cu mâna să tacă: «Mamă, știu de unde vine: de la Eva, madam Adam, că și pe ea a dat-o Iehova afară din rai». Acum, înțelegi mata ce-nseamnă să «madamadamizezi», i se-adresă Tudor lui Alexandru Bujor și, ducând două degete la chipiul imaginar, zise «salut» și ieși urmat de Maria, de Șerban, de Ana și de profesorul Daniel Șerban, care-ncheia cortegiul.

*

«Azi, e „Ziua cadourilor”. Parfum „Hermes Calèche”, „Chinese jewels” și-acum și-un bufet normand. Moartea lui Voicu Marin, care, ce-i drept, nu m-a tulburat deloc, dar m-a indispus prin atmosfera creată-n jurul ei, aluzia doctorului, „profesor doctor” Staicu, mai mult decât transparentă: „Sărut mâna. S-ar putea să operăm în curând împreună”, îi spusese el începând „reorganizarea” secției înainte ca răposatul să se răcească bine. Iar conversația cu doctorul Kölönte credeam că le pune capac la toate... și telefonul lui Pavel, iar mâine la 11... Trec uneori ani și nu se-ntâmplă-n ei cât se-ntâmplă-n trei ore. De ce să-mi spună Zsolt – uite că-i spun Zsolt – tot ce mi-a spus? „L-am citit amândoi pe La Rochefoucauld...”. Are dreptate: între noi e o tensiune. Când sunt cu el pe-un loc, abia aștept să plec de-acolo sau să plece el. Cu dumneavoastră, domnule doctor Murgu, aș sta o viață pe-un loc, prezența dumneavoastră nu mă tulbură, deși vă iubesc. Aș sta la picioarele dumneavoastră, v-aș mângâia hainele, v-aș șterge pantofii de praf, aș fi un credincios în perpetua adorație față de zeul lui. Ce-a fost, ce este, n-are nicio importanță când mă gândesc la dumneavoastră, sublim doctor de bebeluși. Cu Kölönte nu mi se poate-ntâmpla, deși-l prețuiesc, deși e un om demn de admirație, nu mi se poate întâmpla decât ceva... nu știu cum să-i spun... ceva sălbatic, ca o vijelie-ntr-o pustă. Să mă ferească Dumnezeu!».

*

«Să-i spun direct, cum i-am spus și când am plecat. Ce să mă tot succesc și să mă-nvârtesc. Lucrurile trebuie spuse deschis. Are pe cineva, pe Tudor ăsta, cu toate că nu s-ar părea, sau pe altul, ce era să facă: să m-aștepte pe mine pân' la-nvierea morților și la viața veacului ce va să vie? „Aștept învierea morților și viața veacului ce va să vie”. „Nu cunosc o expresie mai laică a optimismului decât acest cuvânt evanghelic”, spunea soacră-mea, doamna Smaranda Hangan. Pentru ea, toate religiile erau niște coduri laice. Făcute de oameni pentru oameni, de dragul de-a stabili norme ale-mpăcării cu aproapele,

împăcarea-aceasta lăsându-ți timp să-ți potolești și dorul de absolut reprezentant de ideea divinității. Nu religii, ci etici. Mi-e atât de dor de ea uneori, de doamna Smaranda Hangan, mi-e dor și-mi lipsește. Câte-aș avea acuma să-i spun!».

*

— Sânziana!

Sânziana tresări.

— Vrei să *bem* o cafea?

(«În fine, folosește un plural în care mă asociază și pe mine».)

— Aș bea.

— Mă duc s-o fac.

Alexandru o urmă-n bucătărie.

— Sânziana, crezi că Smaranda s-ar bucura, mă rog, nu ăsta e cuvântul, ar fi de acord să ne-mpăcăm? Își luă, în sfârșit, Alexandru inima-n dinți.

Sânziana se uita la el, a doua oară-n ziua aceea, cu aerul omului căruia nu-i vine să-și creadă ochilor și urechilor.

— N-am vorbit niciodată cu ea despre asemenea posibilitate. La-ntrebarea asta nu-ți pot răspunde.

Sânziana se-apucă să spele farfuria și tacâmul din chiuvetă. Era limpede că n-avea de gând să-l ajute cu nimic la conversația-sondaj în vederea tratativelor de-mpăcare.

— Atunci ce-ai zice *tu* dacă m-aș întoarce acasă?

— Acasă? care «acasă»?

— La tine.

— Eu nu sunt o noțiune locativă. La *mine* nu te mai poți întoarce și nici în «acasă» asta, dacă e vorba să stabilim spațial niște lucruri.

— La divorț puteam obține și *eu* o cameră-n apartamentul *ăsta*.

— Puteai, bine-nțeleș, așa cum și eu puteam să revendic jumătate din banii tăi de la C.E.C. Știu, erau bani câștigați de tine, pe cărțile tale, și nici prin gând nu mi-a trecut să-ți cer un leu, dar dacă ne țineam de litera legii, ea e cu juma'-juma'. Dacă ai nevoie de casă, putem schimba oricând apartamentul ăsta pe două locuințe, ca să-mpăcăm și capra și varza. Eu nu l-am schimbat, c-am zis s-aștept până s-o mărita Maria, s-avem atunci ce schimba. Altfel mă spetesc muncind la 120 de metri de casă, fără să mai vorbesc de banii care mă costă.

Alexandru se uită la mâinile ei îngrijite, cu unghii și cu pielițe tăiate, frumoase încă, dar îngroșate de muncă. Mâini care spălau, găteau, frecau parchetul, pe care le aspreau detergenții. Îi venea să le mângâie și să le sărute. Un val de duioșie-l cuprinse pentru fosta lui nevastă.

— Sânziana, eu la *tine* vreau să mă-ntorc, nu într-un «spațiu locativ», îi spuse Alexandru, și o ținti cu privirea drept în ochi, întorcând-o cu fața spre el.

Sânziana, cu-o farfurie-ntr-o mână și cu buretele de spălat în cealaltă, se uită-n ochii albaștri cu pleoape câtând în jos ca ai măștii Tragediei, se uită de fapt *prin* acești ochi, parcă s-ar fi uitat la o lamă pusă la microscop, cu o privire în care se-amesteca absența și curiozitatea. «Nu puteai să-ți găsești altă zi pentru propunerea asta?», se gândi Sânziana apucată de-un fel de năuceală.

*

Toată viața, Smaranda Hangan nu obosise să-i predice fiică-sii niște principii pe care i le materializa prin purtarea ei, adică *lui préchant d'exemple*, cum zic franțujii.

Dacă nu și-ar fi adus aminte o vorbă a maică-sii («fata mamei, nu lua niciodată oamenii peste picior»), Sânziana, care, desprinzându-și privirea din ochii lui Alexandru, se uita acum la farfurie și la buretele de vase, venindu-i să râdă, i-ar fi spus fostului ei bărbat una de să nu se mai scoale. «Apele teatrale sunt în scădere?» sau «S-a stricat șandramaua pasiunii și domnul vrea să se-ntoarcă la fosta nevastă precum câinele la borătura lui?», dar, în mintea Sânzienei, Smaranda Hangan era prezentă, după doi ani de la moarte, poate mai mult decât pe vremea când trăia. Absența fizică a cuiva important în viața noastră ne face să-l abstractizăm în două feluri: să-l estompăm până la nimicire – cazul obișnuit – sau să-l păstrăm, amplificându-l unidimensional. Astfel, Smaranda Hangan ajunsese în inima fiică-sii o voce. Această voce rostea cuvinte pe care le rostise și, la fel de bine, rostea cuvinte pe care nu le rostise, dar pe care le-ar fi putut rosti: «Nu e nimeni pe lume de care să nu-ți poată fi milă. Fiecare-și știe sunetul lui. Și nu e fericire-n niciunul».

*

— Dac-aș avea cincizeci de ani, cred că m-aș împăca, vreau să zic, aș accepta să locuiesc iar cu tine, Alexandre. *Și-atunci* numai de dragul Mariei. *Dac-aș putea* și-acum aș face-o de dragul ei. Dar...

— E cineva de care nu poți, adică de care nu vrei să te desparți? o-ntrebă Alexandru cu glas confidențial și scăzut, știind ce mult îi apropie mărturisirile pe oameni.

— De câte ori auzea de-o femeie care și-a lăsat bărbatul pentru altul, Mama-ntreba: «S-a dus după ăla sau a fugit de ăsta?». Problema pentru mine n-ar fi să mă despart de cineva. De când m-am despărțit de tine, consider bărbații posibili în viața mea ca pe-o excursie, ca pe-o vacanță. O excursie, o vacanță pot fi frumoase, de neuitat («ca tine, Pavele»), dar nu sunt un stâlp pe care să-ți sprijini existența. Nu e vorba că nu m-aș putea desparți de cineva, e vorba că nu mai vreau să trăiesc cu tine. Nici chiar ca doi colocatari civilizați, și tot nu mai vreau. Nu cunosc niciun bărbat despre care să pot spune: «uite, pe ăsta aș vrea să-l iau acasă, ăsta e bărbatul vieții mele». Probabil că există și-asemenea bărbați. În lumea asta, unde sunt posibile «n» combinații... Cunosc un bărbat cu care m-aș duce la Poli pe jos, pentru care-aș face orice din admirație («da, domnule doctor, e-adevărat»), dar mă gândesc dac-aș vrea să fie bărbatul meu... Alexandre, între noi socotelile sunt definitiv încheiate.

— Mai înainte, pomeneai de Maria. Nu crezi că pentru ea ar fi mai bine sa trăim din nou împreună? Măcar așa s-o luăm.

«Oare toate dialogurile sunt dialoguri de surzi? Fiecare o ține pe-a lui?!», se gândi Sânziana, trase aer în piept, ca și când ar fi oftat și-și continuă expunerea, pe partea ei, făcând însă un *enchaîné* cu spusele interlocutorului.

— Tare mi-e teamă că-n privința Mariei – ce s-a stricat față de tine, față de noi, luați ca un cuplu – ce s-a stricat nu se mai drege.

— Nu s-au mai văzut cazuri de soți despărțiți și recăsătoriți? Ce-ar putea să i se pară așa de șocant?

— Șocant nu, dar nu ne-ar mai lua-n serios. «Părinții ăștia-ai mei, care se joacă aci de-a divorțul, aci de-a-nsuratul»; sunt sigură că așa ne-ar judeca.

— Bine, dar niște oameni pot *sincer* să regrete niște lucruri, pot să ierte *sincer* niște lucruri, și se pot *sincer* împăca. La vârsta ei, crezi că nu-nțelege așa ceva?

— Ea poate da, eu însă nu. Și nu e vorba că eu nu cred că asemenea lucruri nu se *pot* întâmpla și că nu se și-ntâmplă, dar nu mie. Ca să-ți spun c-aș putea lua viața de la-nceput cu tine ca și când ne-am cunoaște azi, și-aș avea iluziile intacte despre tine, te-aș păcăli.

— În general, în viață puține lucruri se pot lua de la zero; fiindcă *noi* pe noi nu ne mai putem lua de la zero. Luăm lucrurile și pe noi așa cum sunt și așa cum suntem. Îți repugn fizic chiar așa de mult?

«Ce pleonasm logic! Ca și când repulsia ar avea un fel de scară Richter».

«Nu-mi repugni, dar ori de m-aș culca cu tine ori cu milițianul din colț – tot atât...».

— Nu-ți comunic nicio noutate spunându-ți că și fizic lucrurile au originea tot aici, zise Sânziana, și-și duse mâna la frunte. Aici se produc toate apropierea și toate depărtările dintre oameni, în privința ta, aici s-a produs un stop.

— Te-am întrebat ceva precis: îți repugn fizic chiar așa de mult? insistă Alexandru, în speranța de-a afla de la ea lucruri cu implicații și-n teritoriul Danei.

— Nu-mi repugni nici mult, nici puțin, răspunse Sânziana zâmbind și ridicând din umeri, dar nici nu mă interesezi.

— Să ne-nchipuim c-am fi pe-o insulă pustie. Nu crezi că dezinteresul tău față de mine ar putea fi depășit?

— În vacanța de iarnă din ultima clasă de liceu, am mers cu școala-ntr-o excursie-n Bucegi. Deși cabanierul fusese anunțat din vreme de sosirea noastră, nu-ncălzise decât camerele-n care avea deja niște excursioniști. Clasa noastră a fost cazată-n niște-ncăperi în care s-a făcut focul abia când am sosit noi. Îți dai seama ce plăcere, după un drum de 15 kilometri, făcut pe-ntunerice și cu zăpada pân' la genunchi! Diriginta noastră s-a-nfuriat și s-a certat cu cabanierul, spunându-i că era bătaie de joc ce făcuse. Calm, cabanierul i-a replicat: «Închipuiți-vă că era război!». Am tremurat toată noaptea, dar mi-a fost imposibil să-mi închipui că e război. Sunt o ființă fără imaginație!

— Poate că nici eu n-oi avea mai multă, parabolele însă le-nțeleg! Și dac-am sta fiecare-n camera lui, ca doi locatari civilizați care, din când în când, joacă tabinet împreună, ce-ai zice?

— Tot «nu» aș zice. De ce să stau «în comun» dacă pot sta separat? De ce să ne legăm la cap fără să ne doară?

— Pe tine nu te doare. Pe mine mă doare, nu vezi?! îi spuse el cu un zâmbet pișicher în ochii cu pleoapele trăgând în jos ca ai măștii Tragediei sau ca ai asiaticilor, dar așezați de-a-ndoaselea.

— Când visez urât, visez ori că mă evacuează cineva-n mansarda din Cercului, ori că-mi forțează ușa vrând să-mi ocupe apartamentul, ori că fac de zor mărtișoare și desenez felicitări ca-n copilărie, ori că mănânc pâine neagră și rece cu marmeladă «la cutie, cu 5 lei kilul» și că beau ceai de tei, ori c-aud tăcânit de mașină, mașina la care bătea Mama.

— Apropo, ce se-aude? și Alexandru arată spre tavan de unde venea zgomot ca de cuie bătute-n pereți.

— Noii locatari. La ora asta-ncep amenajările.

— Cine sunt?

— Cine să fie?!... Nu știu. N-au dat decât cinci sute de mii pe apartament. Leafă mea pe douăzeci de ani! Oameni economi! L-a vrut și Bogdan Marin – fiul cel mare al răposatului profesor Voicu Marin, Bogdan, însurat cu fata celui mai mare doctor din Ploiești, cum zicea el când a luat-o, firește «cel mai mare doctor» fiind al cu alți mai mulți bani, pediatra fata – a vrut și el să-l cumpere, dar i-o fi displicut vecinătatea cu mine... n-o fi avut atâtea parale... Mă rog, treaba lor, pe mine primejdia de-a-mi cumpăra casă de-o juma' de milion nu mă paște.

— Nu-ți pierzi totuși prea multă vreme cu treburi extraprofesionale?

— Ba-mi pierd. Circa patruzeci la sută din viață mi-o petrec și eu ca majoritatea femeilor de pe mapamond: la nivelul a patru clase primare, ca să poți citi numele străzilor nu de alta, că altfel nici de asta n-ar fi nevoie, dar ce-aș putea să fac? Să-mi iau o femeie care să mă coste o mie de lei pe lună, pe puțin, când eu, în cel mai fericit caz, câștig trei mii?

— Și cu banii Mariei?

— Am un caiet în care notez tot ce-i dai tu Mariei. Una peste alta n-au fost niciodată mai mult de-o mie cinci sute de lei pe lună, din care mă străduiesc să-i pun de fiecare dată deoparte două-trei sute și pe urmă-ncepe altă strădanie: să nu m-ating de ei.

— Presupun că și tatăl celei mici îți dă ceva...

— ...

— *Tu l'as voulu, Georges Dandin!* Dar nu e treaba mea!

— Asta ziceam și eu!

— Sânziana, eu zic să te mai gândești la ce ți-am spus. Dacă vrei, pot să-ți explic de ce-am ajuns la concluzia c-ar fi bine să ne-mpăcăm, și pe ce căi, zise Alexandru, dornic să schimbe tonul dezagreabil al ultimelor replici și cu speranța că avea să-i incite Sânzienei curiozitatea.

— Nici când m-ai lăsat nu te-am întrebat de ce mă lași, nici acum când vrei să mă iei înapoi nu te-ntreb de ce; așa sunt eu – fire discretă, zise Sânziana jumătate-n glumă, jumătate-n serios, ca să-i taie lui Alexandru elanul «confidențial», în care voia s-o implice.

*

«Mi-ajung confidențele Ninei despre jumate din București, așa că *a se slăbi*... Doar n-o să-mi spui că vrei s-o lași fiindcă se ține cu unu-n văzul lumii! Ești prea orgolios. Foarte bine face! Bravo ei! Începi însă, începi să ai dubii asupra fizicului tău privit de sexul advers. E distrugător să te-ndoiști de tine *fizic*. E distrugător să știi că te-nșeală nevasta și nu pentru că singur ți-ai dinamitat soclul, ci pentru că – așa ți-nchipui tu – a găsit un mascul mai grozav decât tine și nu poate rezista atracției fizice a acestui nou super-bărbat. Niciunul dintre voi nu acceptă că „masculul” nou e numai un biet brânci care dă jos șandramaua veche și șubrezită. Când ți-oi fi luat tonul ăla de anchetator, cred că s-a căit amarnic „marea vedetă” că s-a legat la cap cu tine. De, băiețaș, toate se plătesc pe lumea asta...».

*

— Uneori abandonezi o haină, care poate fi de calitate, pentru că nu-ți mai vine bine, alteori fiindcă ți s-a urât de ea și-ai vrea una nouă, care poate nu e de-aceeași calitate însă e nouă, zise Sânziana pe-un ton de constatare, uitându-se pe fereastră la soarele enorm care-nvăpăia un cer violet «la fel ca-n tabloul lui nea Matei, de la mine din cameră».

— Eu cred că tu trebuie să fii vreo nepoată de-a lui Aisopos!

— Mama spunea că dinainte chiar de perioada clasică diftongii se monoftongaseră-n greacă. Așa că sunt nepoata lui Esop, puse la punct Sânziana felul cum se pronunța numele străvechiului fabulist al antichității eline.

(«Iar am nimerit-o ca cu – frumoasă cacofonie – ca cu „pontifus”, fir-ar el al dracu' de „pontifex”»).

Telefonul puse capăt discuției filologice dintre cei doi foști parteneri de viață.

— La telefon, zise Sânziana cu un glas atât de stins încât trebui să repete răspunsul... Cum aș fi putut?... La ce oră trebuie să pleci? Vino când vrei. Sigur că da. La 5 minute de-aici trec 33, 86, 94... ai la alegere. Nu, stăteam de vorbă cu cineva. E o singură intrare. Butonul de lumină e-n stânga ușii. Etajul I, cel din fața scării. Scrie pe ușă. Perfect. La revedere.

Pe chipul Sânzienei apărură o expresie de neliniște.

— Acum, m-apuc să spăl rufe, adică le bag în mașină, zise ea pe-un ton care, deși foarte politicos, arăta că vizita s-a terminat.

Alexandru era sigur că ultimul telefon era cauza acestei despărțiri bruște. «Păcat, azi era-n toane bune... am mai fi putut sta de vorbă», își spuse el și se-ndreptă spre vestibul, își luă trenciul, îi sărută mâna Sânzienei și-o mângâie pe bărbie. Simpla intenție de-a se reînsura cu ea parcă-i dădea niște drepturi. Sânziana, fără să protesteze – că de asta-i ardea ei acum – îi spuse «la revedere» și, din graba cu care-i deschise, ușa-i scăpă din mână, trântindu-se.

«„Pe musafir du-l până-n drum ca să fii sigur că nu se mai întoarce”, parc-așa zicea nea Krikor Krikorian. O-nțelepciune de-a lor armenească. Tare frumos mirosea la el în dugheană a cafea! Sânziana se poartă foarte românește cu mine, aproape să-mi dea cu ușa-n cap. De fapt, mă conduce numai când n-are cine-nchide după mine, altfel... La urma-urmei, ce pretenții aș putea să am?! Se poartă și s-a purtat totdeauna lux, fiindcă e o fire-nfrânată și mai are și-o educație desăvârșită. Și eu îmi dau seama cum *ar trebui* să mă port, că la mama, deși nu era profesoară de latină și de greacă, numai lucruri bune și bunăcuviință am văzut; dar eu, deși-mi dau seama cum *ar trebui* să mă port, nu mă rabdă inima să nu mă port *cum îmi vine* și nici măcar pentru că *nu pot* să mă stăpânesc, ci pentru că *nu vreau* să mă stăpânesc. Abstracție făcând de felul în care-au evoluat lucrurile-ntre mine și Dana, tot m-aș întoarce la Sânziana. După maică-sa, e singura femeie de la care-nvăț de fiecare dată câte ceva, e un personaj mereu viu, n-a-nțepenit într-un tipar; deși atât de egală – e plină de neprevăzut, în timp ce Dana, deși atât de inegală, e cât se poate de previzibilă. Nimic mai previzibil decât oamenii nestatornici... Păcatul meu e că nu vreau și nici n-am vrut să-nvăț nimic de la nimeni. Nu m-am exprimat bine: de-nvățat vreau să-nvăț de toate de la toți, dar nu vreau *să fiu* învățat. Ileana socotea opoziția, încăpățânarea asta, păcatul meu major. Și de Ileana mi-e dor de multe ori. Dar mi-a tăiat-o... scurt: „Să ne mai vedem? Ca să ne spunem ce? Eu ce scrii citesc... de cunoscut ca persoană particulară te cunosc...”. Sânziana nici nu știu dacă mă citește. Cu ea trebuie să discut acest subiect; de-acum înainte am să discut tot felul de subiecte cu ea».

*

Pe vremea când Smaranda Hangan nici cu gândul nu gândea că Alexandru Bujor avea să-i fie ginere i-l caracterizase o dată Sânzienei ca scriitor: «Un amestec de talent, mare și adevărat, cu un prost gust „desăvârșit”. Un personaj incredibil»; iar când Sânziana-i spusese că voia să se mărite cu el, Smaranda-ncercase s-o oprească, de astă dată făcându-i portretul dincolo de literatură: «E de-o ambiție nemăsurată. Ambiția socială a celui care nu suportă să-i fie cineva superior, nici măcar egal. O ambiție care seamănă grozav cu arivismul. Are-n el o sete de putere, pe care niciodată cu nimic n-o s-o potolească. E-un personaj ros pe dinăuntru de niște lucruri obscure, pe care nici lui nu-ndrăznește să și le mărturisească și poartă-n el niște germenii care se propagă. Să nu zici că nu ți-am spus». «Mamă, îl cunoști atât de puțin, de ce ești atât de sigură că e-așa cum mi-l descrii mie? Dacă l-ai văzut de douăzeci de ori...». «L-am văzut puțin, dar i-am citit cărțile, cum n-o să i le citească nimeni niciodată. *Eu* i le-am bătut la mașină, și-n timp ce i le băteam, cântăream fiecare cuvânt, așa că-l cunosc foarte bine. Eu nu mă opun, Doamne ferește, să-l iei, dar îți atrag atenția pe cine iei. Nu de-un copil ca tine ar avea el nevoie. Ar avea nevoie de cineva autoritar, de cineva care să-i impună și care să-i satisfacă și vanitatea, iar vanitatea asta nu se poate mulțumi cu-o fetiță de nouășpe ani, oricât de frumoasă ar fi ea, de deșteaptă, de cuminte, de modestă și de studentă la medicină. Ar avea nevoie de-o femeie voaiantă, cunoscută, vestită, îi plac stridențele, nu calmul». «Bine, mamă, dar nevastă-și ia pentru *el*, pentru sufletul *lui*, nu pentru ca să le ia ochii altora». «Să dea Dumnezeu așa să fie!», îi urase doamna Hangan. «Și n-a fost așa», își zicea acum Sânziana, în timp ce punea «hăinuțele de pat» în mașină. «Pe nimeni nu invidiez. N-aș vrea să fiu în locul nimănui, iar în locul lui Alexandru mai puțin ca-ntr-al oricui. Să fii ros tot timpul de suspiciuni, de invidii, de ambiții nu e nicio bucurie, oricât ai fi de cunoscut, de recunoscut, de omologat. Eu, care n-am avut altă ambiție-n viața asta decât să-nvăț ca să știu, și tot spun că nu e ușor. Viața nu-i o sinecură. N-am vrut să iau scaunul nimănui, nu m-am temut pentru scaunul meu modest, la care nu credeam că cineva poate râvni, și câte copite-am primit... și cât de-nvățată cu greul am fost de când mă știu... Uneori, îmi vine să cred că Sartre, pe care nu-l ador, are dreptate când spune că „povestea unei vieți, oricare-ar fi

această viață, e povestea unui eșec”; așa sau cam așa, în orice caz, asta este esența. Dacă i-ai spune cuiva că o adolescentă e-ndrăgostită de-un bărbat de-o seamă cu taică-sau, că bărbatul ăsta, un om în toată puterea cuvântului, nu-și pune mintea cu ea și că prin fiecare gest încearcă să-i tempereze ardoarea, că adolescenței îi trece, se mărită din dragoste cu un băiat potrivit cu ea, că mai cunoaște apoi și alți bărbați, spre care se-ndreaptă, hai să nu zicem neapărat din dragoste, dar cu trup și suflet, și totuși, după douăzeci de ani, fosta noastră adolescentă simte neîmplinirea dragostei aceleia ca pe-o mutilare a dragostei în general, ca pe-un eșec irecuperabil, dac-ai povesti asta cuiva ce-ar zice? Ar zice că bine-a fost c-a fost așa. O fată de cînșpe-șaișpe ani și-un bărbat de patrușcinci de ani, Doamne Dumnezeu! Ce, se prădase lumea de bărbați? Ca dovadă că fata-și găsisse un bărbat potrivit, se măritase, se lăsase, dar asta era altă parte a poveștii... Oamenii sunt interșanjabili, priviți ca utilități. Cu condiția să nu-i iubești. Aș fi vrut să mă săruți, nene Dal, să mă iubești o dată, una singură: cu trupul și cu sufletul tău frumos, și pe urmă puteam să și mor. După niciunul dintre ceilalți n-am simțit că m-am împlinit într-atât încât să pot muri. Dragostea cu niciunul nu e-atât de proaspătă-n minte, ca dragostea noastră neîmplinită. Fiindc-a fost neîmplinită? Ce folos că celelalte...? Am fi știut numai tu și cu mine. Și-așa știam. Nu erai orb. Lecția ta, pe care-aș intitula-o „*Tăiat necesar de aripi*”, nici pe patul morții n-am s-o uit. M-am aruncat la pieptul tău suspinând și te-am cuprins în brațe. Nu mai știam nici ce se-ntâmplă cu mine, dară cu tine?! Într-un târziu, am simțit o mână care mă mângâia pe cap și-am auzit o voce albită de emoție, care se străduia să vorbească liniștit. „Fetița tatei, fetița tatei, toate trec, toate trec”. Aveam o viață-nainte care să-mi dovedească trecerea, atenuarea, semi-uitarea asta continuă. Te-ai desprins încet de mine, m-ai lăsat cu brațele desfăcute-n aer după forma ta și te-ai dus. Am stat acolo cu ochii-nchiși pân-a venit cineva de-afară. Ai făcut ce trebuia să faci, nene Dal. Întrebarea e: cui i-a folosit? Aș fi făcut, aș face la fel ca tine, dar tot m-aș întreba: cui folosește? A doua zi după cezariană, când am născut-o pe Maria, a venit doctorul Vladimirescu să mă vadă. Era ora mesei și cele trei colege de rezervă se duseseră-n sufragerie. Doctorul m-a-ntrebat cum mă simt, cum e temperatura, am discutat despre facultate, mi-a povestit câte ceva de pe vremea studenției lui, totul pe un ton sobru, pe tonul lui obișnuit. S-a uitat la ceas, s-a ridicat și, de sus, m-a privit drept în ochi. Am simțit că ceva se topește-n mine și-n aceeași clipă ceva s-a schimbat în privirea lui. În pupilele lui vedeam... ce vedeam? Ceva ce n-are nume, n-are durată, nu se repetă. Am închis ochii-ncercând să păstrez în ei ce văzusem. Când i-am deschis, doctorul stătea-ntr-un genunchi lângă patul meu și mă privea. S-a ridicat și din toată-nălțimea s-a frânt în două spre mine. Când mai erau două palme-ntre mine și el i-am pus o-ntrebare din ochi. „E-atâta rutină pe lume și-atât de puțin adevăr...”, a șoptit el cu ochii-nchiși, mi-a sărutat perna și-a plecat. Cu-o zi înaintea ieșirii mele din spital, Alexandru plecase cu-o delegație-n Polonia, da, în Polonia. Maria, toată numai panglici și dantele, era instalată-n portbebeul-valiză. Am rugat-o pe Mama, care venise să ne ia cu un taxi, am rugat-o să stea o clipă cu fetița, ca eu să-mi iau rămas-bun de la doctorul Vladimirescu. Am intrat în cabinetul lui exact în momentul când dinăuntru ieșea cineva, așa că n-a fost nevoie să bat la ușă. Se uita la niște radiografii, cu spatele spre mine. Purta pantaloni gri-nchis, reiați, și-o cămașă lila. M-am uitat în voie la corpul lui suplu, la părul care-ncepea să-ncărunțească, i-am urmărit mișcările. Uitasem pentru ce mă aflam acolo. Mă aflam acolo ca să mi-l întipăresc în minte. Mi-a simțit prezența și s-a-ntors către mine privindu-mă.

Stăteam nemișcată lângă ușă. Nu găseam niciun cuvânt. Nici nu-l căutam. Câtă vreme o fi trecut așa nu știu. Doctorul s-a depărtat de negatoscop și-a venit până-n mijlocul camerei.

— Știu că pleci acasă. Ți-am semnat externarea. Ai un doctor bun pentru fetiță?

— N-am.

— Pe dumneata cine te-a văzut când erai copil?

— Nimeni. Adică, un chirurg, coleg cu tata.

— Tatăl dumitale e chirurg?

— A murit pe front în '42.

— Și tata a murit pe front în '42. Era-nvățător la țară.

A scris ceva pe-un carnet de rețete, apoi a ridicat ochii spre mine.

— Mama dumitale s-a recăsătorit? m-a-ntrebat el, întinzându-mi hârtia pe care, scrise ordonat și citeț, se aflau numele, adresa și telefonul dumneavoastră, domnule doctor Murgu.

— Nu s-a recăsătorit.

M-a privit ca un orfan care se uită la alt orfan.

— Dacă ai nevoie de ceva, Sânziana, indiferent ce-ar fi și când ar fi, caută-mă.

Nu-mi spusese până atunci niciodată pe nume. Cele opt luni cât mă văzuse, îmi zicea „domnișoară”, „domnișoară doctor”, „stimată doamnă”, mi-o mai fi zis și altfel, dar pe nume niciodată. Am tresărit.

— Credeai că nu știu cum te cheamă? mi-a ghicit el gândul. 24 iunie 1940... a rostit apoi data nașterii mele, spațiind cuvintele.

După o pauză, a continuat:

— Sânziana, peste-o lună, trebuie să vii la control. Eu cred că am să fiu în concediu; vino la doamna doctor Cantuniari, mi-a spus el după o clipă de ezitare.

— Vă mulțumesc, domnule doctor, am zis eu, ne-ndrăznind să mă mișc din loc.

El s-a apropiat de mine și m-a-ntrebat cu glas scăzut și nițel răgușit:

— Dac-ar fi să faci ce-ți spune inima ce-ai face-acum?

Mă uitam la el, iar inima, biata mea inimă, se făcuse cât un purice. Nu-mi aduc aminte să mă fi simțit nici pân-atunci, nici de-atunci încolo mai tulburată decât în clipa aceea. Mă uitam la fruntea lui înaltă și boltită, la ochii cenușii, micșorați între niște riduri fine, la creasta nasului care se subția spre vârful nițel acvilin, la gura cu un pic de prognatism, la bărbia cu gropiță, la fața lui tuciurie de parcă toată ziua l-ar fi bătut vântul și nu-mi venea o vorbă, una singură, în minte.

— Vreau să plec, am spus eu în sfârșit, într-o inspirație „supremă”.

— Atunci, pleacă, a zis el și s-a uitat la mine cu indulgența cu care te uiți la un copil prins cu minciuna. Cu mâna stângă mi-a pipăit fața. Ca un orb. A-nchis ochii și a lăsat mâna-n jos. Te rog să vii la doctorița Cantuniari.

Ne uitam unul la altul ca la un paradis pierdut. Am început să plâng, fără suspine, fără niciun sunet. Am pornit-o spre ușă. Simțeam o sfâșiere și-o fericire fără seamăn.

— De ce-o fi viața atât de complicată? s-a-ntrebat el, de parc-atunci ar fi descoperit asta.

M-a luat pe după umeri și-a mers alături de mine. A barat ușa cu spatele și mi-a dat drumul. Ne despărțea acum o jumătate de metru. „E-atâta rutină pe lume, dar și-atât adevăr!”, mi-a trecut prin minte. Era prima oară când mă simțeam tot una cu-o altă ființă. Deodată, din mine, din acea *mine* pentru care lumea se reducea la omul din fața mea, pe care-l sorbeam și de care eram sorbită, a răsărit un glas de-o frumusețe și de-o liniște vecine cu veșnicia, un glas care dăruia tot ce-aveam mai ascuns și mai adânc în mine: „Vă iubesc, domnule doctor”. Eram liberă și fericită. Luam din inima mea piatra care mă apăsa și-o îngropam în inima dumneavoastră, domnule doctor. Mi-a sărutat gura, solul care-i adusese acea bună-vestire...

M-a petrecut până la taxi. S-a-nclinat adânc și i-a sărutat mâna Mamei. I-a luat coșulețul, i-a ajutat să urce, s-a uitat duios la fata mea, i-a pus mamei coșulețul în brațe și a-nchis portiera. Mi-a sărutat mâna, s-a uitat în ochii mei în speranța unui verdict, apoi mi-a spus cu un glas pe care mai mult îl bănuiam:

— Cum ai să vrei *tu* așa are să fie.

„Domnul doctor Vladimirescu, la direcție, domnu’ doctor”, a răsunat de undeva, de la o fereastră, o voce care-l chema la ordinea rutinei».

*

«Am pus destul detergent, rufele nu sunt nici prea multe, nici prea puține, acum, frumoaso, fă-ți meseria», spuse-n gând Sânziana și dădu o „tapă” amicală mașinii de spălat.

«„E-atâta rutină pe lume și-atât de puțin adevăr”, dar pentru adevărul ăsta puțin și rar, pentru acest miracol merită să trăiești. De câte ori mi-a fost greu, de câte ori îl aveam de-nfruntat pe răposatul profesor Voicu Marin și „curtea” lui, închideam ochii peste rutină și-i deschideam spre adevăr. N-o să știți niciodată, domnule doctor Gheorghe Vladimirescu, niciodată, cât preț are pentru mine adevărul acela unic și nerepetabil de-atunci dintre noi. Zile, săptămâni, luni, n-am trăit: am plutit. Să te știi iubit și să iubești. Nu mai aveam niciun gând numai al meu. Gândurile mele erau ale dumneavoastră, dumneavoastră erați singurul meu gând. Câtă generozitate nu te-nvață dragostea! Îl iertam pe Alexandru că lipsise, el știe unde, în noaptea când am născut-o pe Maria. Îl iertam, că oricât îl rugasem să nu fumeze, cât fusesem însărcinată, fumase, îl iertam că nouă luni n-adusese o pâine, un măr, o salată din piață, lăsând totul pe seama Mamei, „sluga fără simbrie” bună-la-toate, și-a mea. Îl iertam de tonul iritat pe care-l avusese-n ultimele luni, când sunt sigură că se-ncurcase cu cineva. Adevărul acela al nostru m-a făcut să-l iert și peste nouă ani, când lăsa o nevastă și-un copil și se ducea după o mare iubire, adevărul acela m-a făcut să-l iert, dar să-mi și pun întrebarea „cui a folosit?”. Cui a folosit că m-am lipsit de-acel adevăr? Cui a folosit c-am lăsat să se usuce atâta dragoste, atâta foame? Cui a folosit c-am slăbit în două luni zece kilograme; „din cauza alăptatului”, ziceau toți, afară de Mama care, știa-nu știa, simțea că de dor; afară de ea și de nenea Dal, care mi-a spus într-o zi: „Ce te roade, ce e cu tine? Te sugă-un zburător?”, și m-a privit cu niște ochi în care citeam înțelegerea paradisurilor pierdute. Mă uscam de dor. Douăzeci de minute mă despărțeau de harul tămăduitor. Și nu mă duceam spre el fiindcă legea unei căsătorii e „să nu minți”. „Să nu minți” cu ce? Dragostea pe care-am extirpat-o din mine, pe care-am lăsat-o să moară-n dumneavoastră... Cui a folosit cenușa acestei incinerări? „Cui folosește?”, ajung iar la-ntrebarea asta. La fel aș face și azi, la fel și mâine, domnule doctor Vladimirescu, dar întrebarea tot mi-aș pune-o. Și-am să mi-o pun pân' la Ziua de Apoi».

*

Sânziana închise ochii istovită. Monoloagele ei interioare o sleiau mai mult decât două zile de laborator puse cap la cap și decât toată casa dată cu fundu-n sus, la curățenia de Paști. Își duse mâna la frunte și oftă.

*

«De ce-o fi atât de complicată viața? Oare pentru toată lumea? Ce știm noi despre „toată lumea”, când nu știm nimic nici despre omul cu care trăim într-o casă, cu care mâncăm la o masă, cu care dormim într-un pat? Fiecare se știe pe sine. Restul – presupuneri, mai subtile, mai puțin subtile. Când o să renunțăm la aroganța de-a ne pretinde atotștiutori asupra semenului nostru?... Mi-ați lăsat cea mai frumoasă amintire despre dragoste, domnule doctor Vladimirescu, și un regret fără sfârșit. Neîmplinirea dragostei pentru nenea Dal tăia o mână unei copile, neîmplinirea dragostei cu dumneavoastră, amputa vitalitatea unei femei. M-ați învățat ce e dorința, partea aceea fierbinte, irațională și-atât de-adevărată a dragostei. Îl iubisem pe nenea Dal. Nimic nu putea șterge iubirea asta. Și pe el îl dorisem. De ce să mint? Ca să fac retrospectiv pe pura cu mine însămi? Dar atunci nu știam ce doresc. Atunci – bănuiam, acum – aflasem. Îmi țineam cursuri de morală de dimineața până seara: „tentații ai să-ntâlnești mereu; bărbați pe care să-i dorești, care să te neliniștească așa cum te neliniștește, cum te bântuie acest domn doctor atât de sobru și-atât de pătimăș, ai să găsești și azi și mâine. Trebuie să-nveți să te-nfrânezi, să te disciplinezi. Spune-ți mereu: sunt femeie măritată, nu trebuie. Sunt mamă de copil, nu trebuie. Căsătoria și copilul sunt permanențele mele, sunt teritoriul meu. N-am voie să trec fraudulos frontiera și să le schimb pe efemer. Bărbați care să-mi strice liniștea, sobri și pătimăși, am să găsesc și azi și mâine”... De șaisprezece ani, n-am mai găsit. N-am mai găsit focul acela mistuitor. Am găsit frumusețea-nălțătoare a adorației pentru

dumneavoastră, domnule doctor Murgu, te-am întâlnit pe tine, Pavele, băiatul meu drag și curat, coborât din creierul munților, te-am întâlnit pe tine, Emile, singura mea eroare, pe dumneavoastră, domnule doctor Nini Naiculescu, pe tine, Mircea, și vă iubesc pe toți, și-mi sunteți dragi, și mi-e drag să vă răsfoiesc, și nu mi-e rușine cu voi și nici cu mine, v-am întâlnit pe voi, dar pe el nu l-am mai întâlnit în niciunul din voi și știu, simt, că nici n-am să-l mai întâlnesc, în nimeni, niciodată. „Nimeni”, „niciodată” le spunem deseori fiindcă ne-am dezvățat să le analizăm conținutul, fiindcă vorbim la-ntâmplare, fiindcă rostim cuvintele fără să le atribuim nicio valoare. „Nimeni”, „niciodată” sunt cuvinte definitive, cu un conținut sacru, inviolabil ca un mormânt. Eu nu spun *niciodată* cuvinte la-ntâmplare. Sunt cam patetică. De ce n-aș fi? Să ne cenzurăm și-n noi înșine, nici cu noi înșine să nu-ndrăznim să fim noi? Atunci, când? Și față de cine? Față de viermii cei neadormiți care ne află tainele trupurilor? Dar pe-ale sufletelor ce viermi au să le afle vreodată? Cuvinte, cuvinte... Am un respect pentru cuvânt ca pentru o ființă. Poate pentru că m-a născut și m-a crescut o mamă adăpată la două izvoare ale cuvântului: la cel de la ea din sat, de la Cernați, și la cel al culturii clasice, învățată-n școli. „Cu gura face *și-și* face omul și cel mai mare bine și răul cel mai mare”, așa zicea Mama. „Umblă, mamă, cu vorbele, cum ai umbla cu un ou moale”, mă dojenea ea blând când o mai luam eu razna cu gura. Așa învățase ea din pomul veșnic roditor al cunoașterii. De când am început școala, în fiecare dimineață se uita la mine ca la o icoană și-mi spunea cu un glas rugător și pătrunzător, care voia să intre-n fiecare fibră din mine: „ai grijă ce vorbești, copilul mamei, sunt vorbe care, știi tu... te roagă mama...”. Aflasem și eu că erau vorbe care te puteau evacua în spații mai strâmte decât mansarda noastră din Cercului».

*

«„Uite, Hangan, ce bine știe! Ea cum a-nvățat și tu nu?”, m-a dat de exemplu, într-o zi, profesoara de franceză, prin '50, cred, când Niura, una din gemenele Dulgheru, pe care-o ascultase după mine, se poticnise la „si conditionnel”.

„Hangan a avut guvernanta”, s-a grăbit o colegă să ne-ajute pe-amândouă. „Guvernanta n-am avut, dar mama mea și-a făcut doctoratul la Paris; a-nvățat acolo franțuzește și englezește și m-a-nvățat și pe mine de mică”. „Parcă-n fișă scrie că mama ta e dactilografă”, m-a-ntrerupt profesoara, care ținuse-un trimestru locul dirigintei noastre (profesoară de rusă, plecată la specializare în U.R.S.S.). „Acum e dactilografă, dar *la bază* e profesoară de latină și de greacă”. „*La bază*”. Mi-era greu să stabilesc vreo relație între „baza” din această formulare și „baza” din geometrie. Dar nu știam să exprim altfel decât prin sintagma aceea „tip” situația profesională a Mamei. „Bunicii tăi ce sunt?”, a continuat profesoara, dintr-odată plină de curiozitate în privința genealogiei mele. „Țărani”. „Și și-au trimis fata la doctorat, la Paris?”, a rostit profesoara, neîncrezătoare. „A trimis-o statul cu bursă”. „Tatăl tău ce e?”. „A fost doctor; a murit pe front”.

Afară de Liliana, singura mea prietenă, nimeni din clasă nu știa nimic despre mine. Nu era rău să știi franțuzește, că doar fusesem citată ca personaj pozitiv pentru asta – însă trebuia să știi *de la* școală, să fi-nvățat de-a valma cu toți copiii. Înțelegeam că oameni care țineau haine de blană la naftalină umblau cu lodene; înțelegeam că etalarea unor bunuri materiale care nu fuseseră și nu erau la-ndemâna tuturor putea părea aroganță. Dar niște bunuri spirituale, ca, de pildă, o limbă străină învățată acasă, un bun spiritual cum putea ofensa pe cineva? Pe cine, de pildă, ar fi ofensat că eu aș fi știut să pictez? Cum putea fi cineva ofensat că altcineva știa ceva ce el, acel cineva, știa mai puțin sau deloc? I-am povestit Mamei cele-ntâmplare la școală și i-am expus cum m-am priceput nedumerirea mea cu privire la bunurile materiale și la cele spirituale și la dezacordul pe care puteau să-l stârneasă-ntre oameni. Mama mi-a explicat că orice bun spiritual este convertibil în bunuri materiale, iar bunurile materiale în muncă. Așa rezum eu astăzi explicațiile ei de-atunci. „Cine muncește cu brațele se gândește: cât ar trebui să muncesc eu ca să-mi cumpăr covorul ăsta?””.

Explicația, această primă parte a explicației o-nțelegeam. Dar nu-nțelegeam de ce omul care munea cu brațele s-ar fi supărat pe unul care picta, ca nenea Matei, de pildă. „Fiindcă se gândește: cât timp ar trebui să muncesc eu ca pe urmă să pot *sta* și să pictez un tablou?””. „Mamă, și tu crezi că el are dreptate când gândește așa?”. „Draga mamei, nu știu dacă are sau n-are, dar așa gândește și așa *e-nvățat* să gândească. Mai întâi, trebuie să te pui în locul altuia și după-aceea să-l judeci. De când lucrez la 'Cauciucul', înțeleg altfel lucrurile decât înainte”. Mi-aduc aminte că am fost tristă toată ziua. În sufletul meu se furișase ceva tulbure, ce nu existase pân-atunci: îndoiala, bănuiala».

*

«De ce spunem „mamă vitregă”, „tată vitreg” și nu spunem și „bărbat vitreg” și „nevastă vitregă”; „bărbatul vitreg” și „nevasta vitregă” întâlnindu-se mult mai des decât mama și tatăl? De ce mi-a venit gândul ăsta? Nu știu. Pentru că, probabil, demult îl cloceam și-acum a spart coaja.

Mama, într-o zi când aveam dexterități, m-a dus la „Cauciucul”. Să văd munca unui schimb. M-a plimbat prin toată fabrica. Țin minte niște oameni negri ca niște draci, luptându-se cu niște furci negre pe care se opinteau să le-nfigă-n ceva. Căldura, curentul, negreala... Mama nu mi-a spus niciodată de ce mă dusesese-acolo. Am înțeles din vizita aceea un lucru mult mai important decât părea la prima vedere: am înțeles de ce cât lumea și pământul acei care n-au îi vor urî pe-acei care au, și de ce acei care muncesc cu mâinile vor avea totdeauna o bănuială-n sufletul lor în privința celor care muncesc cu mintea. Nu era vorba numai de efortul fizic, era vorba de certitudinea pe care o dă lucrul ieșit din *mâna* omului și de incertitudinea pe care-o simți în fața lucrului ieșit din *mintea* lui. Ce iese din mâna omului se măsoară, se cântărește. E bun sau nu e bun. Dar ce iese din mintea lui? Cine este judecătorul – suprem, imparțial – care să judece lucrul ieșit din mintea omului și care să-l încredințeze pe cel care muncește cu mâinile că lucrul acela al minții e bun, nu numai fiindcă așa *i se pare* judecătorului, ci fiindcă el este bun în mod absolut? Cine să-l încredințeze pe cel care-și măsoară priceperea cu metrul și cu balanța că ceva ce nu se poate măsura astfel e bun? Un șurub e bun sau nu e bun. El nu poate stârni controverse. Dar cu ce să-l convingi pe cel care muncește cu brațele că un lucru venit din stricta sferă a minții e bun sau nu, când acel lucru stârnește-atâtea controverse? Pe cine să creadă omul acela: pe cei cu ditirambii sau pe cei cu hula? Și lui îi spune inima ceva când citește, când vede, când aude lucrurile ieșite din complicatele tipare ale minții, dar se sfiește să strige sus și tare ce crede; se teme să nu-i spună careva „ce știi tu?” și-și spune el însuși „ce știi tu?”.

Începeam să mă-mpac cu gândul că-ntre oameni nu e numai iubire.

Antoaneta, prietena mea din clasa-ntâi, Antoaneta, care nu s-ar mai fi dezlipit de mine, nu-mi strigase: „Hoațo, mi-ai furat geografia!”? Așa mă cunoștea ea pe mine?! Cum putuse ea să creadă așa ceva despre mine? O săptămână am dus-o-ntr-un plâns. „Nu te-amărî, fetița mamei. Ai s-auzi atâtea-n lumea asta, atâtea pe nedrept, ăsta-i doar începutul”, mă liniștea Mama. Zadarnic a-ncercat Antoaneta să se-mpace cu mine, zadarnic mă-mbia cu păpușile ei, cu mingile ei, cu bilele ei. Îmi ieșise de la inimă. Într-atât încât, deși am fost douăzeci și unu de ani colege, habar nu mai aveam de existența ei și nu fiindcă aș fi făcut pe indiferenta, ci fiindcă, din ziua când îmi strigase „hoațo”, pentru mine Antoaneta murise. Nu-i purtam nicio pică. Ne salutam, schimbam câteva cuvinte neutre ca-ntre oameni care se văd zilnic, dar pentru mine din ea nu rămăsese nici umbra Antoanetei pe care-o iubisem. Plânsesem atunci nu umilirea mea, nu imposibilitatea mea de-a-mi demonstra nevinovăția – cum să dovedești ceva ce n-ai făcut? — plânsesem moartea unei prietenii. Îmi dau seama că din acea-ntâmplare de-acum douăzeci și nouă de ani se trage rezerva mea față de oameni. Dacă ar fi fost numai acea-ntâmplare poate că s-ar fi estompat și-ncet-încet aș fi-nceput s-o consider ca pe ceva ieșit din comun, care, deși mă zdruncinase, putea fi dat uitării. Dar mereu se-adăuga altceva care-mi mărea nedumerirea și bănuiala. Într-o zi, am „zbârcit-o” la un aspect imperfectiv la rusă.

Într-un glas, Niura și Șura, gemenele Dulgheru, au spus corect ceea ce eu greșisem. Cum multe reacții sunt „tip”, profesoara de rusă zisese la fel ca cea de franceză altă dată: „Ele cum știu și tu nu știi, Hangan?”, iar eu, imitând-o pe colega mea care intervenise-n folosul Niurei la ora de franceză, am zis: „Ele-au avut guvernantă”. Profesoara s-a schimbat la față. Niura s-a roșit și-a protestat: „N-am avut guviernantî”. În pauză, profesoara de rusă, care ne era și dirigintă, m-a chemat și m-a moralizat. Mi-au rămas în minte doar „Bastion al păcii... cel mai înaintat din lume, iar tu...”. Cu mine nu mai știu ce era. Pe lângă imperfectivul unui verb pe care l-oi ține minte câte zile-oi avea, ziua aceea m-a-nvățat că era bine să nu răspund decât la lecții. Nu i-am spus nimic Mamei. De ce s-o mai indispun și pe ea, dacă nu chiar s-o sperii! Avea și-așa destule necazuri pe cap, mai ales de când pe Taica și pe Maica îi dusesese în Bărăgan. Își făcuseră cum putuseră, cu mâinile lor, o odaie din chirpici. Mama toată ziua bătea drumul poștei să le trimită câte-o litră de zahăr, economisită de pe cartelele noastre, câte-un kil de marmeladă de 5. Bătea toată ziua la mașină – la fabrică și-acasă. Făcea mărtișoare, felicitări, flori de mătase, gătea, spăla, spărgea lemne, le căra la noi în mansardă; îi mai ajutau nenea Matei, eu, Tudor, Mihai. Pe nenea Dal și pe Marina nu-i lăsa: „Daniele, un chirurg n-are voie să-și obosească mâinile, iar ție, Marino, ți-o ajunge câte-ai de făcut pentru ai tăi, plus spitalul, plus naveta!”. Ce să-i mai fi spus ei? Într-o zi, ne-a-ntrebat diriginta cum ne petreceam duminica. Mi-aduc aminte ce-a răspuns Georgica Suru, singura fată de muncitor din clasa noastră. „Mă duc la alde bātu-n Pantilimon și săpăm grădina, că ei n-au vrut să se mute cu noi la bloc, în centru”, și mi-aduc aminte ce-au răspuns Niura și cu Șura, Dulgherițele, fetele tovarășului Nicolae Dulgheru, profesor la Filosofie. „Noi, duminica, răspundiem la gazieta die pierietie”. Noi, cu gurile căscate, că nu-nțelegeam nici pic. Nici diriginta, nici ea nu-nțelegea. Părinții Dulgheru țineau o gazetă de perete în care criticau copiii, pe cele două gemene și pe fratele lor mai mare, Leonea. Aceștia, la rândul lor, țineau și ei o gazetă de perete în care răspundeau. „Și ce scrieți, bre, acolo?”, le-a-ntrebat Suru Georgica. „Ne facem autocritica și ne rîemușcăm”, au răspuns Niura și cu Șura-ntr-un glas. Toată lumea a râs, afară de mine. Nu mă ținusem să nu râd. Nu-mi venise deloc să râd. Ce devreme mi-a pierit mie cheful de râs! Râd foarte rar. Râd greu. Nu sunt un temperament depresiv și nici posacă nu sunt. Dar foarte rar îmi vine să râd. Am plâns mult în viață, numai pe ascuns. Nu sunt o ființă ascunsă, dar nici expansivă. Nu sunt mizantroapă, dar nici nu iubesc oamenii cu frenezie și sufletul nu mi-l pun pe masă-n fața nimănui. Sunt convinsă de necesitatea comunicării-ntre oameni ca de-o etică obligatorie, respect oamenii și mi-e milă de ei și nu preget să-i ajut, îi respect, îi ajut, dar nu mă pot împiedica să nu-i judec. Sunt generoasă. E-n firea mea și-am și-nvățat generozitatea de la Mama. „În lumea asta ai să găsești totdeauna pe altul mai sărac și mai necăjit decât tine. Să-i dai totdeauna: să nu spui: 'și eu sunt sărac și eu sunt necăjit'. Dau din ce am și din ce știu. Două gânduri să nu te părăsească niciodată: acela de-a-ți îmbogăți mintea și sufletul și gândul că suntem trecători în lume. '*Memento mori*' nu era un adagiu al tristeții, nici al resemnării, ci un semnal de alarmă, care voia să te țină într-o permanentă stare de veghe: 'bagă de seamă ce faci cu viața, că nu e veșnică'”. Mama zâmbea când spunea cuvintele-astea. Cu zâmbetul ei de-o-naltă resemnare. Măicuța mea dragă, nu te-am văzut niciodată stând picior peste picior sau ținându-ți mâinile, în rarele clipe de răgaz, altfel decât așezate cuminți una peste alta, în poală. Fiindcă așa stau de veacuri țărancele noastre: într-o atitudine hieratică, în așteptarea ungerii pentru împărăția supremei bune-cuviințe. „Aș vrea să se termine totul aici, să nu mai fie și-o Lume de Apoi. Dacă, totuși, este o Lume de Apoi, și eu cred că este, mă mângâi cu gândul că am să mă mai întâlnesc cu cei care mi-au fost dragi”. Așa spuneai tu, Mamă. Dacă-aș vrea o Lume de Apoi, în care eu *nu* cred, aș vrea-o ca să te-ntâlnesc pe tine, pe Tata pe care nu l-am cunoscut, pe Dina, pe doamna doctor Florica Vărbănescu, pe Maica și pe Taica, pe maica Ana, pe Coana-mare, pe dumneavoastră, domnule doctor Nini Naiculescu. Că mulți v-ați făcut! Aproape că sunteți mai mulți, voi, cei de-acolo, decât cei pe care mi-e drag să-i întâlnesc aici, în lumea cu luminile. „Când vine câte-o zi mare, când, vrând-nevrând, îți faci bilanțul, vezi cât de mulți au plecat din viața ta. Unii s-au dus, s-au mutat de la noi, pe alții i-am dat noi afară din viața noastră. La cei dintâi – te gândești cu părere de rău dar și cu-mpăcare, ca-n fața

inexorabilului; la ceilalți – cu-amărăciune că n-au știut să-și păstreze locul în inima cui îi primise. Se răresc rândurile prietenilor mei. Multora le duc flori și le-aprind lumânări; în fața multor nume ale celor care trăiesc trebuie să spun 'fostul meu prieten'. Parcă și aerul se rarefiază-n jurul meu. Încep să m-apropii de imponderabilitate”. Cred c-a fost ultima noastră conversație, domnule doctor Nini Naiculescu. Știam că sunteți bolnav, dar n-am bănuț că hotărâseți... Măine se-mplinește un an de când ați plecat cu bună-știință. Erați singurul om căruia i-am vorbit despre Pavel. Pentru prima oară, atunci, pe-o plajă a Mării Negre, am înțeles că oricât de pudic ar fi un om, o dată-n viață, măcar o dată, *trebuie* să-și descarce sufletul în fața cuiva. Atunci, l-am înțeles pe nenea Daniel, pe nenea Dal al meu, model de pudoare. Am înțeles de ce simte nevoia unui confident și de ce, după ce-a murit Mama – confidenta lui de-o viață – m-a ales pe mine confident. Toate legendele au un tâlc. Atunci, la țărmul mării, l-am înțeles pe bietul bărbier al regelui Midas. Știam că dumneavoastră sunteți o trestie care n-o să-i șoptească vântului taina mea. Domnule doctor Naiculescu. Nini, Nini! Povestea mea cu tine, povestea mea, Pavele...».

CAPITOLUL DOI

Soneria țârâi slab și scurt. Dacă ar fi auzit trâmbița Judecății de Apoi, Sânziana Hangan n-ar fi sărit mai rău decât la sunetul acela timid și nehotărât.

Porni din baie, ștergându-și mâinile de-un prosop. Ajunse-n fața ușii de intrare și, contrar obiceiului, deschise fără să privească prin vizetă. Deschise ușa larg, la perete. «Semn de caracter leal, de om generos și netemător de nimic», așa diagnostica doctorul Daniel Șerban acest fel de-a deschide ușa.

În fața Sânzienei, stătea un bărbat înalt, șaten, într-un costum maroniu în carouri, cu-o valijoară burduf și cu un trenchi bleumarin într-o mână, cu un buchet de garoafe învelit în celofan, în cealaltă mână.

Sânziana se uita la el și, dacă ar fi putut să pună un diagnostic stării ei, ar fi spus cum spunea maică-sa: «Uneori ai momente când parcă-ți ia Dumnezeu mințile». Îi bătea inima atât de tare că-i simțea pulsațiile-n cerul gurii; sau făcuse o sincopă? Își trecu o mână prin fața ochilor ca spre-a alunga nălucile.

— Sărut mâna, sună în fine glasul bărbatului șaten, aducându-i pe-amândoi la realitate.

— Bună seara, Pavele. Hai, intră...

— Credeam că... m-ai uitat, zise el, în timp ce-și pune valiza și trenchiul pe lădița de pantofi a cuierului din vestibul.

O clipă ezitase asupra persoanei la care să folosească verbul.

Îi întinse florile.

— Cred că trebuia să le scot hârtia, nu-i așa? o-ntrebă el, privind-o și zâmbind. Sunt subtilități de-astea care mie-mi scapă.

— Vezi-ți de treabă! Să mergem în casă.

— Nu deranjez pe nimeni?

— Cred că cel puțin o oră de-aici încolo n-o să se-arate nimeni.

Pavel Vlas se așezase-n berjera din sufragerie, pe care i-o arătase Sânziana cu mâna. Tocmai când Sânziana se pregătea să-și tragă un scaun și să se-așeze și ea, sună telefonul.

— Iartă-mă o clipă.

(«E la fel de frumoasă și n-a-mbătrânit deloc, dar ceva i s-a schimbat în privire, s-a adâncit, s-a-ntunecat».)

— Da, Myriam, îi spun, sigur. Trebui' să se-ntoarcă. Nu te superi că nu stau de vorbă, dar am o vizită. La revedere.

Sânziana se-așează pe scaun, potrivindu-și grijuliu fusta. Pavel Vlas o privea, implorând-o-n gând să spună un cuvânt, dar Sânziana, neavând deloc aptitudini mondene, nu se pricepea s-azvârle un cuvânt anodin cu care să pună capăt unui moment greu de trecut. Cu dinții-nclęștați și tremurând ca de friguri, se uita la el și tăcea.

— Credeam că m-ai uitat, sună în sfârșit glasul lui Pavel, stins de parcă venea de cine-știe-unde. S-ar fi putut, au trecut cinci ani. În august s-au împlinit cinci ani, continuă el, cu-o voce un pic mai sigură, închizând ochii.

— S-ar fi putut, Pavele, ce nu se poate pe lumea asta? S-ar fi putut, dar nu te-am uitat. Eu nu uit nimic. Câteodată mi-e frică să nu mor de-atâta memorie. Nu uit nimic și pe nimeni. Iar cine-a-nsemnat ceva în viața mea, un ceas măcar... nu mai are nicio șansă să-l uit.

Ultimele cuvinte le spuse cu intenția de-a-ndulci nițel tonul amar și patetic cu care rostise restul frazei.

(«Să-i spun dintr-o suflare ce am de spus, că doar n-o să stăm de povești până plec la gară».)

— Sânziana, cred că ești tare mirată că te-am căutat. Acum cinci ani m-ai rugat să nu te caut *niciodată*.

Ți-am făgăduit și m-am ținut de vorbă și n-aș fi venit *niciodată* să te tulbur dacă...

— Dacă?

— Dacă n-aș avea o bănuială...

Se opri, dar de data asta, Sânziana, care nu mai avea pic de sânge-n obraz, nu-l mai ajută.

— De ce nu spui nimic? Știi bine la ce mă gândesc. Fiica ta cea mică, Ana, e copilul meu. Că astă-vară la mare («la marea care mi-a fost atât de dragă acum cinci ani»), că as' vară, fetița, Ana, se juca-n nisip cu băieții mei, asta știi. Lumea-i mică, Sânziana... Când m-am uitat bine la Maria, la fiică-ta cea mare, mi s-a părut că mai văzusem cândva fetița asta. M-am întrebat atunci de ce te făceai că nu mă vezi. Pe urmă, mi-am dat eu seama. «„Cum te cheamă pe tine, copilă?». „Ana Hangan, și-am patru ani”». Pe cea mare – Bujor, pe cea mică – Hangan, ca pe tine. Una era dintr-o căsătorie, alta – din altă căsătorie. Le creștea un domn Hangan care credea că una e a lui.

— Nu le creștea niciun domn Hangan. A existat un singur domn Hangan și-acela a murit, în '42, pe front. Frumoase gânduri ți-ai făcut despre mine...

Pavel se duse-n fața Sânzienei, și-o luă de mână.

— Te rog, nu te supăra...

Sânziana se uită-n ochii lui albaștri și văzu atâta căință și-atâta amărăciune că simți cum îi urcă un nod în gât și-o podidi plânsul. («Doamne, Doamne, ce-or avea toți oamenii cu mine de nu mă lasă o dată să trăiesc în pace?».)

Murea de rușine să plângă-n fața cuiva. Își duse amândouă mâinile la ochi, apoi, cu capu-n pământ, plecă din cameră. Se-ntoarse, e drept că spălată pe față, dar cu pleoapele de sus umflate de parcă le-ar fi injectat de curând ceva sub pielea transparentă, albăstruie.

(«Doamne Dumnezeu, martor îmi ești că nici cu gândul n-am gândit s-o supăr».)

— Iartă-mă, Pavele. Dar pe fiecare din noi ne-ajunge câteodată, nu știu ce ne-ajunge, dar ne-ajunge... E câte-o zi când vine totul peste tine ca un tăvălug. Te rog să mă ierți! N-aș vrea să te simți prost în casa mea. La urma urmei, tot așa aș fi gândit și eu ca și tine. Te rog să mă ierți! Toată viața m-am stăpânit, mi-am înghițit lacrimile și numai Dumnezeu știe de câte ori, dar sunt zile când nu mai pot. Atunci, intru-n baie și plâng sau plec pe stradă. Acum însă...

Și iar o podidi plânsul și iar se ridică să plece. Pavel i se-așeză hotărât în cale și-o apucă de amândouă mâinile, o luă apoi de bărbie și-ncercă să se uite-n ochii ei, dar Sânziana întoarse capul ca să nu-i observe el lacrimile.

(«Așa ne-am cunoscut, așa ne revedem».)

Pavel scoase din buzunarul de la piept o batistă albă și-i șterse ochii.

*

«Toată viața m-am stăpânit și mi-am înghițit lacrimile și numai Dumnezeu știe de câte ori...». Cuvintele astea îl izbiseră cum îl izbiseră lacrimile ei, atunci, pe plajă. «Ce-o fi fost viața femeii ăsteia înainte, înaintea verii de-atunci, și pe urmă? Dacă fetița e copil din flori, cum am auzit, câte umilințe o fi îndurat în ăștia cinci ani, câte lacrimi o fi-nghițit? Femeie necăjită, pe care-am iubit-o ca pe nimeni în lumea asta, pe care-o iubesc și-am s-o iubesc...».

Cu-o mână o strângea la piept, cu cealaltă o mângâia pe cap. Sânziana plângea. Dacă ar fi-ntrebat-o cineva de ce, n-ar fi știut să spună. Așa i se-ntâmpla ori de câte ori o apuca plânsul. Nu știa să spună de ce. Fiindcă ea nu plângea *niciodată* pentru un motiv anume. Trecuse peste multe motive, peste multe și grele, și nu-i picase o lacrimă. Și, deodată, când justificarea imediată, cauza lipsa dintre evenimentele recente, o apuca un plâns de parcă se sfârșea lumea. Plânsul ei era de fapt, ca pentru mulți alții, un prag

al acumulării. O stare cantitativă care ducea la o altă calitate. Erau momentele când, într-un sinopsis al amărăciunii, își vedea etalată toată viața. Nu ura atunci pe nimeni, nu se compara cu nimeni, nu se considera nenorocită, nu acuza soarta, dar simțea nevoia să dea ceva afară din sufletul ei, ceva ce nu mai încăpea. Era ca un fel de-a face ordine și curățenie în sinea ei. Nu-și jura nimic, nu lua nicio hotărâre, nu se-nversuna-mpotriva nimănui și-a nimic. Dacă o răzbea-n cursul zilei, se-apuca frenetic de treabă, de treburi grele și-obositoare. Dacă se-ntâmpla seara, ieșea să se plimbe nițel singură, se-ntorcea acasă și se băga imediat în pat. Norocul ei că, de când se despărțise de Alexandru, nimeni n-o-ntreba «de ce?». Alexandru, principalul furnizor al motivelor ei de plâns, n-o-ntreba nici el prea des. O-ntreba «ce, iar ți s-au înecat corăbiile?», doar când grosolănia pe care-o comisesse, față de ea sau față de alții, nu i se părea atât de flagrantă, și deci în stare s-o indispună.

La fel și-acum. De ce plângea? Ce plângea? Lăzi de marmeladă de 5 lei i se-ngrămădeau ca un munte-n fața ochilor, bătaii amenințătoare în ușa din Amzei îi răsunau în urechi, bătaile celor care tot încercau să le dea afară din casă, pe ea și pe maică-sa, prin '50, grămezi de lemne i se-nfățișau așezate-n fața unei scări-melc, grămezi pe care le cărase cu maică-sa-n mansarda lor din Cercului, mașina de scris a maică-sii îi țacănea-n urechi, se vedea mereu în pat acoperită cu plapuma și cu pledul ca să nu-ngețe pe zile geroase când auzeau tabla acoperișului trosnind de-atâta frig, se simțea asudând în zilele de vară, soarele încingând cotețul acela aerian, ca pe-un cuptor metalic și, deodată, vedea o crenguță de brad prinsă cu-o aplică-n perete, cu câteva globuri în ea, iar ele două ținându-se de mână și cântând în fața crenguței. *O, brad frumos...* și *O, ce veste minunată...* și iar marmeladă, ele două cu Taica și cu Maica adunând spice de pe arie, că nu le mai rămăsese nimic de la cotă, ele două călcând în picioare pământ amestecat cu pleavă și cu ceva paie ca să facă niște chirpici din care să-și ridice ai bătrâni o odăiță și-o bucătărie, când îi duseseră-n Bărăgan, ele două stând și păzind-o pe Surica Juster, «tanti Surica», mătușa profesorului Iancu Stein, pândind-o pe biata paralică să moară, ca să rămână singure-n garsoniera în care bătrâna, știind că moare, le luase-n spațiu. Murise binecuvântându-le c-o-ngrijiseră până-n ultima clipă. Sărmana bătrână. Plosca, iar plosca, plosca sau, dacă nu, să rămână cine-știe până când în mansarda din Cercului. Plosca, plosca. Și iar munți de lăzi cu marmeladă de 5 lei. Și gura care-i lăsa apă de câte ori vedea un sendvici cu șuncă la școală, de câte ori mergea pe stradă și simțea miros de friptură din câte o casă. Și iară ele două-mbrăcate cu ce-aveau mai bun – dar ce-aveau mai bun? — cu porția de lemne arsă pe-o săptămână ca să le fie cald măcar într-o zi de sărbătoare, cântând în fața crenguței de brad lipită de perete cu-o aplică, ele două luându-se de mână și cântând *O, brad frumos...* și *O, ce veste minunată...* în plânsul ei, crenguța de brad aducea o răceală și-o liniște. Gândurile i se-adunau toate-n jurul martorului care nu mai era, al martorului căruia nu-i mai putea spune «ți-aduci aminte-atuncea... știi... când...». Acest moment de concentrare a gândurilor era și cel al durerii maxime. În acel *lamento* monoton în care vedea adunate la un loc toate adversitățile vieții, ca pe niște grămezi de pietroaie care stăteau să-i cadă-n cap, adversități materiale, umilitoare dar materiale, apărea acea spiritualizare a durerii, imaginea mamei ei. Apăreau un zâmbet și-o privire de-o înaltă resemnare, zâmbetul și privirea care-o ocrotiseră până cu doi ani în urmă. Deodată, munții de lăzi de marmeladă, grămezile de lemne-n fața scării-melc se prăbușeau ca un castel din cărți de joc, un castel care se estompa până se ștergea cu totul în fața unei dureri atât de mari, de profunde, care nu semăna cu nimic. Îi venea să calce-n picioare toate-amintirile fiindcă niciuna nu merita să stea alături de durerea aceea unică.

Imaginea mamei ei, în fustă neagră, în bluza de bumbac, toarsă, vopsită, împletită de mâna ei, imaginea aceea pe care-o ținea de mână și cu care cânta *O, brad frumos...* și *O, ce veste minunată...* o făcea să geamă o dată înfundat și-apoi, ca la un sfârșit de lume, când totul e pierdut, când sufletul e cuprins de răceala supremei liniști, Sânziana înceta să plângă. Sufletul ei răcit și golit, ușor ca un fulg, era din nou eliberat pentru un timp. Amărăciunile, durerile care treceau peste maluri se revărsaseră, se duseseră-ntr-o groapă comună a durerii universale, lăsându-i în suflet spațiu pentru noi dureri și pentru noi amărăciuni. Pentru Sânziana, plânsul era o terapeutică, lacrimile – o toxină a sufletului care trebuia evacuată.

«Sechelele din suflet. O hartă cu dureri, cu iubiri, cu frânturi de-amintiri și cu-amintiri frânte. Sechelele de multe ori nu mai sunt o primejdie, ci doar martori ai unor stări trecute. Simple marginalii ale unor ipostaze. Uneori, te uiți prin ele ca prin sticlă. Alteori, consemnează șubrezenii pe care le ducem cu noi o viață. Am vrea să le uităm, dar ele dor. Dragostea mea pentru Pavel – scurtă: un fulger. Ucisă cu premeditare. Nu-l mai iubesc? L-am iubit tot timpul. Îl iubesc în clipa asta. Nu-l mai doresc. Mângâierile lui sunt caste, iar eu nu mai tresar la ele. Suntem un cristal care nu mai vibrează».

*

— Sânziana, Sânziana, mare păcat ți-ai făcut. Cu tine, cu mine, cu copila noastră.

(«Cât de frumos sună glasul oamenilor când spun ceva adevărat, când smulg ceva din ei și-l întind altora ca pe-o ofrandă: „ține, ia, acesta e sufletul meu”»).

Glasul lui Pavel Vlas, scăzut că abia de-l auzise, cuprindea în inflexiunile lui fără-nălțimi spectaculoase, asemenea munților de unde-și avea el obârșia, toata amărăciunea pe care-o simte un suflet de om în fața unui dezastru. Nici urmă de-nvinuire-n glasul acela de țăran, ci numai constatare.

— Ce-ai fi vrut să fac? îl întreabă Sânziana, cu glas plin de resemnare.

— Să-mi fi spus. Că nu mi-ai spus nimic despre viața ta, nici asta n-a fost bine. Era însă un lucru care te privea. Eu ți-am întins viața mea ca pe-un colac pe un ștergar. Tu nu mi-ai spus o vorbă despre tine. Și n-am stăruit să-mi spui că mi-am zis că ți-o fi greu să te iubești cu un bărbat și să spui că ești femeie măritată. Cum să te fi iscodit? Dacă-ai fi-ntrebat în dreapta și-n stânga, ai fi aflat, că doar «gura lumii»... Știi și tu, Sânziana... Dară eu am gândit că de ce să umbli să afli despre un om ce nu vrea el să-ți spună? Că doară n-om fi poliție! Fiecare cu tainele lui. Un copil însă... acela nu-i *numai* al unui om. Doi oameni l-au făcut, doi oameni *trebuie* să știe de el; al amândorura e...

— Dacă te-ai fi-ntrebat atunci... dacă ți-ai fi cerut voie să fac acest copil, ce-ai fi zis?

— Ai fi zis să-l faci pentru că viața e mai presus de noi. Mi-ai fi zis: copilul ăsta trebuie să se nască dacă o femeie vrea să-l nască.

Urmă un moment de tăcere.

— Spune drept, i se-adresă Pavel Sânzienei, depărtându-se un pic în timp ce-o privea, chiar ai vrut să ai copilul ăsta? sau pentru că-ntâmplarea a făcut...

Orice-ar fi spus ea lucrurile n-aveau cum să se mai schimbe, dar fiindcă nu voia și de-aceea nici nu știa să mintă, Sânziana se gândi să-i spună adevărul.

— A fost o-ntâmplare, întâmplarea că acest copil s-a... lipit de mine. Noi toți suntem niște roade-ale-ntâmplării. Cu un minimum de precauție întâmplarea putea fi evitată. Cu un minimum de efort această-ntâmplare putea să nu capete nicio finalitate. Vorbim ca-ntre medici, nu? M-am iubit cu tine, Pavele, în prima seară, ca să fac ceva împotriva morții, cum bine-ai zis tu atunci. Apoi, m-am iubit cu tine, fiindcă te iubeam, îmi părea rău că am un singur copil. Mi-ar fi plăcut să mai am un copil, dintr-o căsătorie, bine-nțeleș, ca tot omul. Eram divorțată de peste doi ani și nimeni nu mă ceruse-n căsătorie și nici până astăzi nu m-a cerut nimeni care să-mi fie pe plac. Ai fi putut s-aștept pân' la Ziua de Apoi un tată legitim pentru un copil pe care grozav ai fi vrut să-l am. Te-am întâlnit pe tine și te-am iubit. Dacă nu faci un copil cu un om pe care-l iubești, atunci cu cine să-l faci? Și la ce vârstă să-l faci, ca să mai ai și timp să-l crești? Nu-mi mai făceam și nici nu-mi fac vreo iluzie cu privire la ceea ce numește lumea «refacerea vieții». E greu să fii femeie singură și să crești doi copii, recunosc! E chiar foarte greu.

Deși respiră o data adânc, ca pentru o lungă expunere, Sânziana se opri brusc. Îi spusese esențialul.

— De ce nu mi-ai spus? Cum ai putut să nu-mi spui? o-ntreabă el, de data asta pe-un ton de-nvinuire.

— Să-ți fi spus... Era foarte ușor! Greu a fost să nu-ți spun. Erai un copil orfan, ca și mine. Erați patru

copiii orfani, crescuți de-o biată femeie singură. Numai tu știai cum făcuseși liceul. Munciseși doi ani în mină ca să reparați casa părintească și ca să lași doi-trei bănuți mamei și surorilor tale, ca să te poți duce cu inima ușoară la Facultate. Cărai sticle de lapte dimineața în timpul Facultății tot ca să le trimiți lor ceva. Mai aveai un an și terminai, în sfârșit, Facultatea. Aveai *trei* surori care trebuiau să-și facă un rost în lume. Tu erai capul familiei, nădejdea a patru suflete. Cum aș fi putut să vin eu și să le spun ăstor patru suflete: «Poftiți, v-am adus un plocon: pe mine, pe fata mea dintr-o căsătorie și un copil de care fiul dumneavoastră, măicuță, și fratele vostru, fetelor, nu știe nimic, de care nu e bietul om vinovat cu nimic!»? Cu mâna pe inimă și judecând cinstit, puteam eu să fac așa ceva? Nu mă-ntrepupe, îl opri Sânziana cu un gest pe Pavel, care deschisese gura să spună ceva. Care mamă se bucură să-și vadă băiatu-nsurat cu-o femeie despărțită și cu copil după ea? Eu nu m-aș bucura să-mi văd copilul purtând o haină cârpita când își poate lua o haină nepurtată. Greșeli am făcut destule-n viață dar lucruri murdare, lucruri pe care să mi le reproșez, nu. Mie nu-mi era teamă că tu sau mama ta aveai să mă respingeți, ci dimpotrivă. Știam însă c-aș fi făcut un lucru pe care nu trebuia să-l fac.

— Și crezi că să-i ascunzi unui om că are un copil asta-i ceva de făcut? Adică eu niciodată n-aș fi aflat de copilul ăsta al meu, dacă lumea n-ar fi atât de mică? Tu nu mi-ai fi spus niciodată?

— Niciodată.

— Sânziană, nimeni pe lumea asta nu știe că Ana e copilul meu?

— Știe cineva. Știa doar povestea fără niciun nume. Acel cineva s-a omorât acum un an. Măine, merg la parastasul lui.

— Și omul acela, ierte-l Domnul, ce zicea?

— Poate n-ai să crezi, dar zicea că am dreptate.

— Dar mama ta?

— Mamei i-am spus doar că vreau să fac copilul pe care l-am făcut. Ei nu i-am spus povestea. N-am vrut să-i încarc sufletul cu pietrele din sufletul meu. Iar ea respecta atât de mult oamenii că nu punea nimănui nici o-ntrebare, nu făcea nicio aluzie. Mi-a explicat doar ce știam și eu: cât de greu avea să-mi fie.

— Sânziană, să nu-ți închipui c-am venit să-ți reproșez tăcerea față de mine, cel mai interesat în povestea asta afară de tine. Am venit să-ți cer voie să recunosc fata.

— Ce să faci?

— Așa cum ai auzit: să-mi recunosc fata.

— Cum de ești așa de sigur că-i a ta?

— Sunt sigur. Afară de date, care se potrivesc ca la carte, are sus pe pulpa dreaptă, aproape de vintre, o pată, o stropitură cafenie, ca un strugure. Așa cum am eu. Mama e-ncredințată că semnul îl am...

— Fiindcă a furat un strugure când era-nsărcinată cu tine și fără să-și dea seama a pus pe corp mâna cu care furase, exact acolo unde ți-a ieșit ție pata. Știu de la bună-mea de credința asta, spuse Sânziana pe tonul cu care-ar fi povestit o poveste cu Făt-Frumos.

— Văd că știi. Ei, bine...

— Pavele, dac-aș spune că Ana nu e-a ta aș minți. Și nu mă pricep deloc să mint. Ca să te creadă cineva când minți, și nu numai când minți, trebuie s-o faci cu convingere. Altfel, cum să te creadă omul? Dar ca s-o recunoști... Ce rost ar avea? Eu nu țin deloc la convențiile sociale când n-au o acoperire solidă.

— Să știi că de convenții puțin îmi pasă. Dar eu nu pot să știu că un copil care e-al meu trece drept al nimănui. Ți-e rușine cu mine? Să știi că nu mă laud, dar n-ai avea de ce.

— Pavele, dac-aș fi știut că mor și n-aș fi făcu un copil cu un om cu care să-mi fie rușine. Ai doi copii și-o nevastă. Nu-ți strica rostul. Nu-i strica inima nevastă-tii. Cu ce-a păcătuit ca s-o fericești cu un copil din flori?

— L-am făcut înainte de-a mă-nsura cu ea.

— Asta e-o subtilitate aproape avocățească. E-o foarte slabă consolare pentru ea. Pentru ea, copilul din flori ia ceva de la gura copiilor ei legitimi; le faci ei și lor o nedreptate. Să fim oameni rezonabili și să nu ne complicăm viața, că și-așa e destul de complicată. Ce-ar zice când i-ai spune, te-ai gândit?

— I-am și spus.

— De ce i-ai spus fără să mă-ntrebi?

— Tu ai făcut *un copil* cu mine fără să mă-ntrebi...

— Dar n-am venit să tulbur viața nimănui cu el.

— Doar pe-a mea.

— N-am vrut.

— Știu că n-ai vrut, dar ai reușit. Ți-a fost teamă să nu mi-o tulburi atunci, iar acum mi-ai tulburat-o mult mai rău. Mă-ntreb cum de tu, un om atât de deștept și de cinstit, ți-ai putut închipui că ceva tulbure se poate limpezi de la sine. Fata asta acum e-un boț de om, dar când s-o face mare n-are să te-ntrebe și ea cu cine-ai făcut-o?

— Ei am să-i spun când o fi-n stare să-nțeleagă.

— Sânziană, eu *trebuie* să recunosc fata, orice-ai spune tu.

— Ce-a zis nevastă-ta când i-ai spus?

— A zis să recunosc fata, fiindcă așa e cinstit.

*

Sânziană se gândea la Iulia Vlas, fata aceea zdravănă și veselă, care parc-atunci coborâse din munte și de-abia apucase să-și lepede bunda și opincile ca să se-mbrace de oraș. Șase luni umpluse laboratorul cu vorba ei de țărancă școlită, cu gropițele ei de copil rumen și sănătos, cu pofta ei de muncă, cu glumele ei «spuse cu-atâta știință a situației c-ar fi invidiat-o și Camera Lorzilor», cum zicea Tudor. Iulia Vlas făcuse un curs de specializare în laborator la Tudor. Deși Tudor era entuziasmat de Iulia și i-o cita în fiecare zi, Sânziană evitase consecvent și dibaci s-o cunoască. Se salutau și-și zâmbeau: «Bună dimineăta, doamnă doctor», «Bună dimineăta, doamnă doctor». Iulia, ca orice țaran, nu făcuse niciun pas către cineva care stătea pe loc. Ceva i se păruse ciudat Iuliei în această atitudine, dar nu încercase deloc să-și lămurească rezerva doctoriței Hangan față de ea. Din toate laboratoarele, Iuliei îi plăceau, de-adevăratelea, doi oameni: doctorul Tudor Șerban, pe care-l cunoștea; și doctorița Sânziana Hangan, pe care n-o cunoștea, dar pe care și-o «plăsmuise» din spusele altora. Când auzise – și cum ar fi putut să n-audă! — că Sânziana Hangan avea un copil din flori, Iulia exclamase admirativ: «Brava, muiere!».

Pentru Iulia, Tudor Șerban întruchipa ce avea mai bun orașul: învățătură și rafinament. Pe lângă acestea – simplitate și modestie, calități care se găseau rar îmbinate-n aceeași persoană și-ntr-o proporție-atât de armonioasă. Toate situațiile de pe lume testează caracterele. Când pronunți greșit un cuvânt, comportamentul celui care știe pronunția corectă a cuvântului este conform cu caracterul lui: unul nu te corectează fiindcă nu-l interesează să te facă mai deștept – expresie restrânsă a unei indiferențe mult mai largi; altul, fiindcă – prudent și ținând seama de susceptibilitatea oamenilor – nu vrea să-și aprindă paie-n cap; unul – delicat, rostește, ca din întâmplare, cuvântul incriminat; altul te corectează cu un sarcasm nedisimulat, făcându-te să vrei să te-nghită pământul. Tudor Șerban te corecta la fel de firesc cum ți-ar fi spus că ai o scamă pe haină. Îți indica surse bibliografice sau te informa despre-o noutate profesională ca și când ar fi-mpărțit cu tine-o bucată de pâine. Tudor Șerban făcea parte dintr-o categorie foarte restrânsă: dintre oamenii care socoteau de datoria lor să-mpartă tot ce știau cu alții și care se bucurau de binele altora. Se bucurau că cineva a câștigat la loterie și că, având mai mult, era de presupus că avea să devină măcar pentru un timp mai bun și mai îngăduitor. Un pas științific îl umplea de admirație, oriunde și de oricine ar fi fost el făcut, considerându-l ca pe-o victorie a omului asupra adversității necunoscutului.

Printre-atâția oameni al căror statut intelectual era stabilit doar de niște patalamale, Iulia îl întâlnise pe Tudor Șerban, pe care-l învestea cavaler al ordinului intelectualilor: mintea pe de o parte, sufletul pe de alta. Semnul sub care îl înscrisa Iulia pe Tudor Șerban – într-un tablou al calităților umane, stabilit riguros ca cel al lui Mendeleev – era generozitatea, indispensabilă, gândea ea, concepției intelectuale. Judecata fără patimă, capacitatea lui de-a considera oamenii și faptele de pe-o poziție înaltă, dar nu disprețuitoare îl distingea de mulți dintre colegii lui și dintre oamenii pe care-i cunoscuse Iulia.

*

— Eram sigură că așa avea să spună. Iulia, Iulia...

— De unde știi cum o cheamă?

— Șase luni a făcut specializare la noi, la Hematologie. Șeful ei de laborator este cel mai vechi prieten al meu.

— Doctorul Șerban?

— Da. Ai să-l cunoști astă-seară. Pavele, de când am văzut-o prima dată pe Iulia a-nceput să-mi pară tare rău că nu ți-am spus la timp și-am început să presimt c-ai să afli. Nici nu știi ce dragă mi-e Iulia și cum am ocolit-o. Ce slalom am făcut ca să nu ne cunoaștem.

— Tu erai doctorița misterioasă și frumoasă care-i zâmbea – și-atât? Imaginea aceea văzută ca printr-o perdea? Așa vorbește Iulia despre tine.

— Și deodată imaginea văzută printr-o perdea se materializează și-i dă cu un par în cap. Te rog, te rog ca pe Dumnezeu, spune-i că te-ai înșelat, că era o presupunere...

— Nu pot s-o mint. N-am mințit-o pân-acum niciodată și nu vreau s-o mint. Cred că un bărbat și-o nevastă nu trebuie să se mintă.

— Foarte frumos.

— Eu nu știu ce căsnicie ai avut tu, dar noi...

— O căsnicie ca multe altele. O căsnicie-adevărată, în care cei doi parteneri se simt indispensabili unul altuia și de neînlocuit, o astfel de căsnicie este la fel de rară ca o operă de artă. În rest – mediocritate, minciună și dacă nu minciună – tăcere, multă, posomorâtă, un permanent sentiment de eșec.

— Așa a fost căsnicia ta?

— Așa a fost. Nu mințeam prin afirmații, ci prin omisiuni.

— Nu te-ai măritat din dragoste?

— Ba da. Și din dragoste poți să greșești. Dragostea, cea fierbinte, de la-nceput, nu ține cât lumea. Important e cu ce rămâi când s-a mai stins văpaia. Dragostea e-o stare excepțională. Iar stările excepționale nu pot ține. Evoluția dragostei e comparabilă cu evoluția unei boli. Și-ntr-o boală, criza nu poate ține-o viață. Viața poate ține de-o criză dar criza nu ține-o viață. Dar ce să mai teoretizăm, că tot nu folosește la nimic...

— Îmi place-atât de mult să te-ascult.

— Îți mulțumesc, Pavele.

— De ce să-mi mulțumești? fiindcă-mi faci o bucurie? Într-o seară, atunci, mi-ai spus să citesc doi scriitori: pe Tolstoi, marele pontif al continuității și-al cotidianului, și pe Malraux, marele combatant al stării excepționale, așa le-ai zis tu atunci. I-am citit, i-am recitit și mi-am dat seama câtă dreptate-aveai. Atât aș fi vrut să stau de vorbă cu tine despre monumentele astea două. Nu știi, Sânziană, de câte ori aș fi stat cu tine de povești. Îmi pare atât de bine că din ce-a fost atunci a ieșit un copil. Dacă m-ai iubit atunci, dă-mi odihnă și lasă-mă să-mi recunosc fata. Fie-ți milă de-un suflet de om!

Pavel Vlas se ridică-n picioare. Din spate, un tablou, reprezentând un apus de toamnă, în care-acum se răsfrângeau razele amurgului de-afară, îi proiecta o aură de-un violet sângerieu în jurul capului.

Cu hainele-n carouri, cu capul nițel înclinat pe-o parte, cu mâinile-mpreunate, într-o atitudine de

penitență meditativă, Pavel era un fel de profet modern pășind pe-o mare-nțepenită. În urmă cu cinci ani, îl rugase să n-o conducă la gară. Culcându-și capul pe umărul lui îi șoptise: «Îți mulțumesc pentru fericirea pe care mi-ai dăruit-o. Îți mulțumesc pentru sufletul și pentru trupul tău». Plecase, neîndrăznind să se uite-n urmă. Se uitase de pe faleză, fiindcă de-acolo privirile nu li se mai puteau întâlni. Ochii ei păraseau o stană de piatră înfiptă în tipsia mării.

— Pavele, ești singurul bărbat cu care-am fost fericită, îi spuse Sânziană cu glasul uimit al celui căruia i se dezvăluie pe neașteptate un adevăr.

— Și tu ești singura femeie cu care-am fost fericit, îi răspunse el, atât de sigur de parcă de-o viață numai la fericirea aceea îi stătuse gândul.

— Și cu Iulia?... Iartă-mă că te-ntreb.

— Cu ea am mulțumire și-am tihnă. Când m-a găsit ea, nu știu cum să-ți spun, dar parc-ar fi găsit ceva scăpat de la prăpăd. Sunt oameni structural monogami. Așa cred că sunt eu. Femeia vieții mele erai tu. Când m-am însurat cu Iulia, sufletul meu era văduv.

Sânziană tresări.

— Poate fiindcă totul a fost atât de scurt, zise ea într-un târziu, filtrând printre gene aura violet-cardinal din jurul lui Pavel.

— Poate, Sânziană, poate. Dar știi, zice-se că nici profetilor nu li se arată Dumnezeu în fiecare clipă. Dacă zici c-ai fost fericită cu mine, ai să-nțelegi, ai înțeles de mult, că doi oameni nu pot fi la fel în viața cuiva. Fiindcă oamenii seamănă și mai ales nu seamănă între ei. «*Il y a plus de différence entre un homme et un autre homme qu'entre deux animaux d'espèce différente*». Știi de la cine-am aflat vorbele-astea?

— De la mine. În noaptea pe care-am petrecut-o pe scara falezei ca să nu scăpăm nicio clipă luna-aceea, cum n-am mai văzut niciodată alta.

Figura lui Pavel Vlas, mereu egală cu ea însăși, deodată se destinse. Nu se-așteptase ca memoria Sânzienei să fie-atât de fidelă unor relicve de pe care crezuse că numai el ștergea cu evlavie praful.

— Te miri că n-am uitat? De cinci ani, ori de câte ori mi-e greu și vine viața ca un tăvălug peste mine, de câte ori mi-e greu, și mi-e de multe ori, scot din cutia cu amintiri fiecare gest al nostru, fiecare vorbă a noastră de-atunci, îmi derulez mereu în minte povestea, fidel, ca pe-un film, ca pe-o bandă de magnetofon, și mă liniștesc și mă-nseninez și-adorm și-mi spun: «Ce fericită sunt că mi-a fost hărăzită o lună de minune-n viață. Eu am o lună de fericire pe care nimic n-o poate schimba, pe care nimeni nu mi-o poate lua. Doamne, câți oameni pot spune c-au fost o lună fericiți în viața lor?». Și deodată mă simt bogată, mă simt dăruită cu cea mai frumoasă bogăție-a lumii. Și bogăția asta este de două ori extraordinară: este abstractă – urma rămasă-n inima mea; și materializată – într-un copil.

— Ți-a părut vreodată rău că m-ai întâlnit?

— Nu mi-a părut. Și-acum, când vad că nu m-am înșelat asupra ta, când văd cât de cinstit ești, mă socotesc mai bogată decât înainte. Îți spun acum ce n-ar trebui să-ți spun: de multe ori în ăștia cinci ani te-am urât. Uram tocmai buna ta credință, te uram că-ți respectai cuvântul dat. Omul rațional din mine zicea «Respectă-l! Câți oameni se țin de cuvânt?». Iraționalul din mine se revolta și-ar fi vrut să aibă un corespondent în sufletul tău echilibrat: aș fi vrut să mă cauți. Într-un ungher din mine stătea mereu ascunsă, pitită, speranța că-ntr-o zi aveam să ne vedem din nou. Nu-mi închipuiam în niciun fel întâlnirea noastră și-n niciun loc. Parcă s-ar fi petrecut undeva între cer și pământ. De când am aflat azi că m-ai căutat și pân-ai venit n-am mai știut cu ce să-mi ocup gândurile și mâinile. Orice făceam iar mă-ntrebam: «Ce-o fi vrând Pavel?».

Se opri brusc, dar Pavel aproape că nici nu băgă de seamă că tăceau. Cât timp durase monologul Sânzienei, în gând el dusesse un aprig dialog cu ea, atât de aprig, încât nu găsi de cuviință să-l traducă-n vorbe în momentul când Sânziană tăcu.

«Pe mine nu mă-ntrebi cât te-am urât în vremea asta? Eu care n-aş omorî o muscă, te-aş fi călcat în picioare. Nu-mi era gândul decât la tine. Cu tine se sfârşiseră femeile de pe lume, se prădase lumea de femei. Tu sau nimeni. Dacă ai fi murit n-aş fi suferit atât. Să te fi ştiut a nimănui. Ştiam că mă iubeşti, măcar luna aceea ştiam că mă iubiseşi. Şi totuşi... Mă-ndoiam de dragostea ta. Mă-njoseam pe mine însumi zicând: „Am fost o aventură cum cine ştie câte-avuseseseşi şi câte aveai să mai ai”. În momentele-acelea, când mă-njoseam pe mine însumi, îţi spuneam cele mai hidoase lucruri, îţi puneam cele mai indiscrete şi mai indecente-ntrebări şi sfârşeam cu un fel de scrâşnet, după ce te culcam cu toţi bărbaţii din lumea asta, sfârşeam cu un scrâşnet: „Femeie ticăloasă, femeie ticăloasă, ce-ai avut cu mine, fecior curat care ţi-aş fi dat şi sufletul? Femeie ticăloasă!”. Şi-aş fi vrut să zbori spre mine, să nu-ţi păstrezi cuvântul prin care ne legasem să nu ne căutăm unul pe altul. Cât te-am urât!».

*

— Tu nu ştii cât poate urî un bărbat, Sânziană. De unde să ştii? îi spuse Pavel ca pe-o continuare firească a gândurilor de mai înainte. În bărbaţi, şi mai ales într-unii, toate lucrurile sunt mai puternice, nu ştiu dacă mai persistente, dar mai puternice. O chestiune legată desigur de hormoni, pentru care nimeni n-are niciun merit. De-aceea, printre bărbaţi se află cei mai mulţi eroi, cei mai mulţi inventatori. În afară de condiţia lor fizică privilegiată şi de cea morală, privilegiată de asemenea, chiar în condiţia unei perfecte egalităţi, rămân foarte deosebiţi de femei. Nu mă laud c-aş cunoaşte bine sufletul femeii. Nu sunt cine ştie ce psiholog. Dar atât cât îl cunosc, să nu te superi, cred că-n cinci ani n-ai suferit mai mult decât mine. M-aşteptam să-mi zâmbeşti dispreţuitor sau neîncredător, dar văd că n-o faci.

— Sunt foarte modestă în privinţa presupunerilor mele despre oameni. Îmi spun mereu că nimeni nu ştie ce e-n sufletul altuia.

(«Dacă n-aş şti cât a suferit Tudor când l-a lăsat Irina şi s-a dus după doctorul Iordache...».)

Pavel încuviinţă din cap.

— Tu ai avut de-nfruntat opinia publică şi nu e puţin lucru. Suferinţa ta era obiectivată şi mărită de lupa aceea necruţătoare, şi uneori deformantă, care e opinia publică. Suferinţa mea era pur subiectivă şi zăcea-n mine, şi mă rodea ca o boală. Te-am urât cum n-am urât pe nimeni, fiindcă n-am iubit pe nimeni cum te-am iubit pe tine. Asta a fost.

— Pavele, îţi pare rău că m-ai întâlnit?

Pavel se uită lung la ea. Spre deosebire de mulţi oameni care, contemplând după ani un fost obiect al iubirii lor, nu mai înţeleg cum se declanşase-n ei focul pentru-acel obiect, întrebându-se de multe ori «Cum am putut *eu* să iubesc aşa ceva?», spre deosebire de-aceştia, Pavel înţelegea de ce-o iubise pe Sânziana Hangan şi-ncepu să se teamă c-ar fi putut s-o iubească din nou.

— Să-mi pară rău? Să-mi pară rău că-n viaţa asta, făcută-n mare parte din rutină (Sânziana tresări), mi-a fost dat să trăiesc ceva adevărat şi-atât de frumos? Dacă mâine aş lua viaţa de la capăt şi cineva m-ar pune s-aleg, înfăţişându-mi de la-nceput şi suferinţa cu care-aş plăti bucuria, eu tot te-aş alege, Sânziană. Mulţumesc lui Dumnezeu că mi te-a scos în cale, şi-ţi mulţumesc, cum îi mulţumesc Lui, c-ai lăsat urma verii aceleia, c-ai adus-o pe lume. Ea e-un adevăr. Dacă fiecare stare de har s-ar preface-n ceva, lumea ar trebui să fie-acoperită numai de frumuseţi. Măcar o dată-n viaţă şi tot îl atinge aripa harului pe fiecare din noi, măcar o dată ne simţim fiecare-n faţa adevărului, simţim cum ni se-arată. Mi-e milă de cei care trăiesc doar ca o insulă în mijlocul unui ocean de rutină.

(«E-atâta rutină pe lume şi-atât de puţin adevăr». Sânziana închise ochii şi i se păru că un bărbat înalt, în bluză de chirurg, ţinând într-o mână masca de la sală, se frânge din toată-nălţimea şi-i apasă corpul cu obrazul şi-i sărută o pernă imaginară, sfiit şi cucernic. «Domnule doctor Gheorghe Vladimirescu, vă

mulțumesc că v-am iubit. Faceți parte din harul meu»).

— Sânziană, te respect și te-admir pentru curajul tău. Să ai curaj să faci un copil nelegitim și să ai curaj să-nfrunți părerea lumii că l-ai făcut cu un ticălos, că numai un ticălos nu-și recunoaște copilul.

— Asta mă durea cel mai mult. Că mai toată lumea presupunea că l-am făcut cu un ticălos care, probabil, mă păcălise că «mă ia» și pe urmă nu mă luase. Dar «bună-voința» se răsfrângea și-asupra mea. Nici eu nu scăpăm mai ieftin. Făcusem acest copil ca să «agăț», desigur, pe cineva, pe cineva important, că doar nu era să-l fac așa la-ntâmplare, de vreme ce acest copil era o trambulină pentru mine. Cu cineva însurat, desigur, să-l despart de-o biată nevastă, femeie cinstită. Lumea-i foarte generoasă când e vorba să te-mproaște cu lături, foarte generoasă. Unii se uitau la mine cu o milă prefăcută, ca la un copil tâmpit, alții cu plăcerea pe care-o simte omul «cinstit» când îl vede înșelat pe-nșelător. Apoi era atitudinea bărbaților din jurul meu, care mai toți se credeau îndreptățiți, aproape datori, să-mi propună exercițiile preliminare facerii copiilor. Niciodată ca-n timpul sarcinii cu Ana și ca-n următoarele câteva luni, până s-au mai potolit lucrurile, n-am avut prilejul să văd atâta aramă dată pe față, să-mi stric părerea despre atâția oameni. Dacă oamenii pot gândi atâta murdărie despre-un om, gândul ăsta este un simptom al murdăriei din ei. Dacă le-aș fi spus adevărul nu m-ar fi crezut; ar fi zis că le-ndrug o poveste bună de-adormit copiii sau m-ar fi crezut idioată, masochistă; în orice caz, nu în toate mințile. Am avut însă și două surprize plăcute. «Surpriză» nu e cuvântul potrivit. Ci mai degrabă confirmarea unor păreri despre niște oameni. Doi oameni, prieteni, absolut prieteni, s-au oferit s-o recunoască pe Ana. E tonic să vezi că există o solidaritate umană și nu numai în cauzele rele.

*

«Cutra aia de domnișoara doctor Neacșu... „Mare curaj pe dumneata, doamnă doctor, să faci al doilea copil, și-n ce condiții!” „Chiar, mare curaj”, îi sărise-n ajutor Silvia Capan, biochimista. M-am uitat la ele: una mărunță – doctorița Neacșu, cu un cap de mătă zburliță (la care te frapau buzele senzuale, dinții albi și puternici, ochii cu arțag posomorit), cu bust frumos modelat (drept care avea-ntotdeauna grijă să nu-și încheie toți nasturii de sus de la bluze), cu bazin generos pentru statura ei, placat în față cu un pânțec bombat cât trebuie, iar în spate cu un curișor gogoneț pe care-ți venea mereu să-l ciupești, cu picioare nervoase, cu mușchi proeminenți, mergând ca o ghiulea ieșită proaspăt din gura tunului, sugerând prin toată alura o ploșniță întrepidă pornită la supt sânge.

Vreo șase ani se ținuse cu doctorul Staicu, pe care-l iubise și care-o iubise. Într-o zi, Staicu, sătul de răutatea ei, de sforile pe care le trăgea – de la otgon până la mătasea-broaștei – de umbletele insei după măriri și după titluri, o dăduse dracului și se-nsurase – spre cinstea lui – cu-o asistentă medicală, fată la locul ei, blândă și bună, care-i spusese de la bun-început că ea vrea casă nu amant, fie el și chirurg vestit, și care-i făcuse la iuteală doi băieți și-o fată, scutindu-l de țâfnele, de lacrimile, de tocurile domnișoarei doctor, care sunau ca o toacă de cruciadă pornită-mpotriva-ntregii lumi. Dacă nu murise-atunci de ciudă, de durere-adevărată și mai ales de orgoliu jignit, domnișoara doctor avea toate șansele s-apuce suta de ani.

Cealaltă, Silvia Capan, biochimista, era o femeie frumoasă, și mai ales frapantă, care la patruzeci și opt de ani nu arăta nici treizeci și cinci. Îmbina cele trei elemente esențiale ale frumuseții feminine: formă, carnație, colorit, înaltă de 1 metru 71, cântărea 60 de kilograme distribuite cu atenție farmaceutică. Dacă sculptorul e artistul care trebuie să știe ce să elimine dintr-o piatră, natura, în cazul Silviei Capan, fusese maestrul care știuse ce imperfecțiuni mărunte să lase operei finite: pe cele menite *nu* să-i strice armonia ci s-o facă mai caldă și s-atragă atenția asupra ei. Privită-n ansamblu, Silvia părea un lujer încununat cu un boboc roz-alb de trandafir, desfăcut cochet și dând imbold spre cercetarea petalelor înrourate în care bănuiai că se-ascund catifelări și subtile parfumuri. Eu n-am văzut până la ea, și nici de-atunci încoace, o carne care să aibă strălucirea compusă, tainică și mată, amestec de lumini și

de umbre, incomparabila strălucire a perlelor, pe care-o are carnea ei.

În acest ansamblu clasic, susceptibil totodată și de comparații romantic-desuete, natura se jucase nițel de-a barocul. Pe-un chip cu un contur pe care l-ar fi invidiat antichitatea, pornind de sub o frunte riguroasă ca un fronton de templu, dintre doi ochi de necrezut cât de mari și de albaștri puteau fi, pornea un nas lătăreț și scurt, din care dalta sculptorului, pe de-o parte, retezase vârful, pe de alta, n-avusese timp să taie prisosul; dedesubtul acestei imperfecțiuni, o altă scăpare voită: gura cu buze frumoase și cărnoase, pe care-o făceau și mai ispititoare dinții desăvârșiți, de-un alb sclipitor, înfiți în maxilare cu un ușor și provocator prognatism, gură din care ieșea o voce joasă, nițel răgușită, peste care parcă se trecuse cu glaspapir ce-i luase netezimea condimentând-o, în schimb, cu un grăunte de vulgaritate, plin de promisiuni, ca o prună – de zeamă.

La genunchi, picioarele ei zvelte aveau o curbură abia perceptibilă. Ți se părea că le ține nițel crăcănate ca să facă pe copilul prost. Brațele, fine ca o aripă de porumbel, se terminau cu două mâini străine de neamul zburătoarelor: late, pătrătoase, cu degete boante cărora parcă le trăsese careva un satâr, mâini care la o privire atentă nu te frapau atât prin urâtenie cât printr-o indiscutabilă vulgaritate. Ceea ce nu le-mpiedicase de când se știau pe lume să fie-acoperite de sărutări. Din adolescență și până la patruzeci și opt de ani câți avea-în momentul acela, Silvia Capan nu-și schimbase genul, amestec de clasic și de *french cancan*, perfect asortat cu clasicismul și cu barocul făpturii ei; coafură blondă lăiață, cu lațe pe frunte, fard puțin dar esențial, subliniind albastrimea ochilor și agresivitatea gurii, îmbrăcăminte turnată, din țesături care se mulau ca pielea pe trup, pânză topită, cașa, triplu voal, velur – cu câte-un umăr căzut șui, croieli clasice la stămburi fistichii, croieli fistichii la stoffe de mare finețe, cu un mers drept, fără fâțâieli, dar nu știu cum că parcă lăsa mereu în urmă o fesă, numai bine cât să nu dea pace ochiului spectator.

Eu, înainte chiar de-a o cunoaște, o clasificam drept „genul parșiv”. Tudor, cu gura lui spurcată, îi zicea „gen servitoare unguroaică hoată care, la trei zile după ce-ai angajat-o, se culcă cu domnu’ ”.

Din adolescență și până la patruzeci și opt de ani, Silvia Capan nu-și schimbase nici genul moral, gen cu miros infailibil la ban – ban + amor. Niciodată unul fără altul. *Ubi pecunia ibi amor*. În Facultate, fusese măritată, din dragoste, cu un chirurg. În timp ce colegile ei umblau în loden, Silvia purta *petit-gris*, marmotă, boarfe din pachete, se dădea cu parfumuri franțuzești dintre cele mai scumpe. Când se terminase amorul, se terminase și căsătoria, nu înainte ca Silvia – care, altminteri, învățase foarte bine – nu înainte ca *ea să-și aleagă un post*. Urmase la rând un pictor: mare amor mare și cu acela, în vremea când mama avea 600 de lei pe lună, pictorul Silviei câștiga 9-10.000, tot pe lună. Aproape-n fiecare seară mergeau la restaurant, fiindcă Silvia, deși gospodină foarte pricepută, adora să meargă la restaurant unde totul se potrivea cu făptura ei de *cover girl* sau, în limbaj mai *belle epoque*, de regină de operetă. Dar cum amorul nu moare ci trece, vorba lui Tudor Mușatescu, nici amorul (consfințit prin căsătorie) cu pictorul nu ținuse mai mult de patru ani, cam cât amor acordă și Freud unui cuplu. Urmaseră apoi câteva legături nemaritale, dar tot amoroase și tot fructuoase, printre care un doctor, nițel mai tânăr decât ea, care-i cumpăraseră un apartament. Unii, mai pesimiști de felul lor, ziceau că-i dăduse numai banii de acout, în momentul când se petreceau cele pe care mi le-aduc acum aminte, Silvia era deja cuplată cu doctorul Predoiu, chirurg-cardiolog de mână-ntâi, cu vreo zece, dacă nu cu doisprezece, ani mai tânăr decât ea. Pe chipul Silviei vedeai totdeauna mulțumirea și echilibrul pe care le dă omului inteligent viața trăită după pofta inimii. „De când mă știu, am fost o femeie semi-ntreținută”, zice ea despre sine, fără sfieli ipocrite. „Semi-ntreținută – dar numai de cine mi-a plăcut”. În viața ei n-a făcut rău cuiva, dar bine numai atât cât să nu se deranjeze prea mult, binele care-i stătea strict la-ndemână, căci instinctul de conservare este trăsătura cea mai pronunțată a caracterului Silviei.

M-am uitat la ele, la Silvia și la doctorița Neacșu. În primul moment, mi-a venit să le spun: „Ia mai duceți-vă dracu’ și nu-mi purtați mie de grijă”, apoi mi-am adus aminte sfatul mamei: „Nu-ți bate joc de

nimeni niciodată, iar răului răspunde-i cu bine”. „Doamnele mele”, m-am trezit eu spunându-le, „cred că eu am făcut copiii ăștia, și pe primul și pe-al doilea, fiindcă nu sunt atât de optimistă și-atât de echilibrată ca dumneavoastră. Nu-mi ajungea o greutate într-o mână, mi-a trebuit și-a doua, ca să mă echilibrez în mersul acrobatic pe frânghia vieții. Omul trebui’ să fie pregătit ca oricând să poată trăi singur. Eu presupun că n-aș fi-n stare. Undeva-n subconștientul meu cred că era și teama de singurătate a bătrâneții. S-ar putea să nici n-o apuc”. „Dacă faci copii cu gândul la bătrânețe s-ar putea să te păcălești”, a zis doctorița Neacșu cu un aer înțepat, ca de obicei. („Asta parcă tot timpul are-un ardei în cur”, vorba lui Tudor). „Ce au părinții noștri de la noi?...”, a zis și Silvia cu un aer de nostalgică părere de rău. „Ce să aibă, doamnă?”, am zis eu. „Dumneata ce crezi că ai să ai de la copii, doamnă doctor?”, m-a luat iar în șfichiul biciului domnișoara doctor Neacșu. „Tot o să am ceva, domnișoară doctor. La vârsta când dumneavoastră, cele fără copii, o să creșteți câini și pisici și n-o să mai știți ce mărci de progesteron să-nghițiți ca să mai amânați cinci-șase luni menopauza – solul ăsta care ne vestește că ne-a cam trecut făina prin traistă – atunci eu am să am nepoți. Ei au să-mi aducă aminte că sunt o femeie coaptă bine și că e cazul să-mi bag toate mințile-n cap și că-n loc de a-mi restaura toată ziua frumusețea-n oglindă, mai bine să-i șterg pe ei la fund”.

În momentul acela, m-a chemat doctorul Staicu la sală. Mi-a părut și-mi pare rău și azi că le-am spus un adevăr atât de dur și cu vorbe tot atât de dure. Dar nu mă adresasem numai lor: mă adresam unor stiluri de viață. Eu nu-mi manifestam dezaprobarea față de stilul de viață al nimănui. De ce era nevoie ca atâta lume să-mi atragă atenția că-l dezaproba pe-al meu, care nu incomoda pe nimeni cu nimic? Le-am spus „la revedere” pe un ton cordial și le-am îmbrățișat cu-o privire de soră. Niște biete femei și ele! Mi-a venit să râd fiindcă mi-am adus aminte o vorbă de-a lui Tudor despre ele: „Și Hitler le-ar fi selecționat pentru prăsilă: pe Silvia – de frumoasă și de oscior de curvă, iar pe Necșoia – pentru bazinul ei care-ar fi ținut de minune gemeni și i-ar fi slobozit ca pe cireșe”. Mi-aduc mereu aminte de-aceste femei și nu pentru că doctorița Neacșu a răsuflat ușurată când m-a văzut debarcată de la chirurgie și nici pentru că Silvia a-ncercat să-l înduioșeze pe Voicu Marin în favoarea mea, ci pentru valoarea lor teoretică-n viața mea, ca exponente a două concepții de viață ducând la același rezultat».

*

Ușa dinspre vestibul se deschise și-n sufragerie apărură Maria și Tudor Șerban, cu Ana și cu Șerban în brațe.

— Bună seara, ziseră-ntr-un glas Maria și Tudor, rămânând pe loc, iar cei doi copii, care stăteau agățați de gâtul lui Tudor ca de-o creangă, mormăiră și ei ceva.

— Domnul doctor Tudor Șerban, domnul doctor Pavel Vlas, domnul Șerban Șerban, iar cu domnișoarele te cunoști, făcu Sânziana prezentările.

— Dumneavoastră erați?! zise Maria care-l recunoscuse din primul moment. Ce fac băieții?

— Sărut mâna, cel mare, în sfârșit la grădiniță, cel mic – la creșă.

— Domnule doctor, sunteți cumva din Cluj? i se adresă Tudor.

Pavel încuviință din cap, cu ochii la Ana.

— Soția dumneavoastră e hematolog?

Pavel încuviință din nou.

— Vă rog să-i spuneți că mi-e dor de ea. Țineți minte numele meu? Tudor Șerban. Așa mă cheamă.

— Îl știu, domnule doctor. Mereu vă pomenește Iulia mea. Întruna vorbește de doctorul Tudor Șerban.

— Și noi vorbim mereu despre ea-n laborator și-o cităm. Mi-e tare dor de ea! Dacă nu era măritată să știți că vă eram concurent.

— M-aș fi simțit foarte onorat de-asemenea concurență, îi răspunse Pavel, mulțumindu-i printr-o-nclinare a capului.

Sânziana îi cuprinse pe-amândoi dintr-o privire și-și dădu seama că se plac. «Slavă Domnului, că s-ar putea să se mai vadă și de-acum înainte, fiindcă până nu s-o-nsură Tudor din nou ca să mi-l ia careva de pe cap, dragul meu, și parcă văd c-o să-mi pară rău – vine-aici zi și noapte, ca un pui lăsat de mamă».

Sonoria sună scurt și apăsător. Maria se-ndreptă spre vestibul, dar Sânziana îi făcu semn să stea.

De data asta, Sânziana se uită prin vizetă. Prin spațiul cât un clișeu microradiografic, de după niște lentile dreptunghiulare înrămate în negru, o privea o pereche de ochi albaștri. Sânziana lăsa pleoapele pentru a-și stăpâni emoția pe care i-o trezea dintr-o zi anume privirea albastră în fața căreia lentilele, i se părea ei, erau mai mult o pavăză decât un mijloc de corectare a unei vederi deficiente.

Deschise ochii și, odată cu ochii, deschise ușa.

— Domnule doctor...

— Sărut mâna, zise doctorul Murgu, în timp ce-i întindea un buchet de trandafiri vișinii, ținând în aceeași mână hârtia din care-i scosese.

— Vă mulțumesc, ce frumoși sunt! zise Sânziana luând cu o mână trandafirii, cu cealaltă hârtia. Vă rog să intrați.

— Stau numai cinci minute. Sunt cu un taxi. Mai am de văzut trei copii în seara asta. Am crezut că plouă, îi spuse el în timp ce-și scoase «balonseidele», «fâșul», și-l atârna-n cuier.

Sânziana îl privi în față.

— S-a-ntâmplat ceva? o-ntrebă doctorul Murgu.

— Nu... de ce?

(«Psihiatru ar fi trebuit să vă faceți».)

— Mi se pare ceva-ncordat în privirea dumneavoastră. De obicei, sunteți calmă, relaxată. S-ar putea să mă-nșel.

— Vreau să pun trandafirii-n apă.

— Nu-i puneți aici? o-ntrebă el, arătându-i cu mâna oala țărănească de sarmale, cu două mănuși, improvizată-n vas de flori, plină de crizanteme, așezată-ntr-un colț al vestibulului.

— Nu. Mai întâi, pentru că florile țin mai mult când nu le-amesteci între ele...

— Asta «mai întâi», și pe urmă?

Deși foarte distrat, uneori absent cu desăvârșire la ceea ce se petrecea-n jurul lui – ca mulți oameni care se concentrează asupra gândurilor proprii – doctorul Murgu te urmărea însă cu logica până-n pânzele albe, când subiectul îl interesa. Cum știa că Sânziana n-avea ticuri verbale, o trăgea acum la răspundere, vorba vine, pentru acel «mai întâi».

«Oricât te-ai supraveghea, uneori niște gânduri ies la iveală prin câte-o vorbă care-o ia razna», se gândi ea.

Tăceau amândoi. Doctorul își dădu seama că-ntrebarea-i scăpase și că făcea parte dintre acele-ntrebări pe care nu le pui, deoarece răspunsul lor este obligatoriu indiscret. Uitându-se la Sânziana, tocmai se pregătea să-i abată atenția spre ceva anodin, când glasul ei, nițel răgușit, îl făcu să tresară.

— Mai întâi, fiindcă durează mai mult dacă nu le-amesteci și-apoi fiindcă n-amestec niciodată florile de la dumneavoastră cu alte flori.

«Adevărul e cea mai bună minciună. Are să-nțeleagă ce-are să vrea și dacă are să-nțeleagă adevărul, cu-atât mai bine. Oare?».

Sânziana deschise ușa dormitorului, luă un vas de flori de pe-un dulap și se-ndreptă spre baie. Doctorul Murgu o urmă fără niciun cuvânt. Nu se-așteptase deloc la acel răspuns. El nu corespundea codului după care se orientau relațiile dintre ei. În baie, se uită la maldărul de rufe puse la clătit în cadă.

— Cine le-a spălat?

— Eu, în colaborare cu ea, sau ea-n colaborare cu mine, zise repede Sânziana, arătându-i mașina de spălat.

În sfârșit, aveau un subiect de conversație fără spini.

Răzimat de usciorul băii, doctorul Murgu se uită la Sânziana cum, aplecată peste cadă, umple vasul cu apă. Se gândi la rufele care-așteptau să fie-ntinse, strânse, călcate. «Câtă vreme irosită». Privirea lui urcă din maldărul de țesături colorate spre talia subțire, poate prea subțire pentru șoldurile destul de pronunțate, sugerând o amforă, continuate lin de coapse, pe care le bănuiai dolofane sub fusta-n carouri. Cu mintea legănată de-un amestec de tristețe și de voluptate, doctorul Murgu uită să mai vorbească.

*

Sânziana ar fi vrut ca vorbele ei de mai-nainte să n-aibă nicio importanță pentru doctorul Murgu. Gândurile lor, ale unuia despre celălalt, trebuia să urmeze un traseu rectiliniu, stabilit printr-o convenție nerostită, respectată în cei câțiva ani de când se cunoșteau, cum sunt respectate numai convențiile nedecarate și nedecarative, pe care nicio patalama nu se face că le-ar consfinți. «Cea mai bună disciplină sufletească tot dreptul „coutumier”, rămâne», se gândi Sânziana. În cadrul acestui sistem, ea hotărâse mai demult că pentru a-și păstra un om, în imaginație, neschimbat ca un mit, condiția esențială era să nu-l orizontalizeze nici cu fapta, nici cu gândul. Omul trebuia scos din sfera erotică. Trebuia scutit, apărut de sfera aceasta care aplatizează, care te face asemănător cu alții.

«Poate că n-am dreptate, dar țin la părerea asta. O parte din gândurile noastre este corespondentul condiției noastre „nearticulate”, iar cealaltă parte este corespondentul condiției noastre „articulate”, al condiției noastre verticale. Gândurile noastre vorbesc aceste două limbaje, în același timp. Un limbaj rudimentar, cu un singular dar cu mai multe pluraluri, și un limbaj abstract, cel care l-a dat pe Shakespeare și pe Beethoven, divinitățile mele. La această înălțime vreau să vă păstrez, domnule doctor». Sânziana avu o privire jenată când dădu cu ochii de doctorul Murgu. Era obișnuită să i se adreseze, în gând, zilnic, chiar atunci când nu-l vedea și nu-l auzea cu lunile. Așa cum uitase acum de prezența lui, de multe ori uita de absența lui și se trezea șoptind, drept răspuns la o-ntrebare mută: «da, domnule doctor, e-adevărat». Treceau amândoi peste-acest răspuns indiscret și-și continuau conversația-n gând, în gândul ei. «Nimeni n-ar vrea să creadă că o femeie cu doi copii, care de-abia-și trage sufletul de ocupată ce-i, cu o meserie ca a mea, un om activ, prezent, cu un spirit supărător de critic, trăiește atât de mult în imaginație. Copiii au parteneri imaginari de joacă. Eu îl aveam pe Ghiță Vizon, motanul Ioanei, „personaj” real, dar absent din viața mea. Maria își crease un personaj care se chema când Dana, când Pia. Ana o avea și ea vreun partener, dar cum este ea tăcută nu ni-l spune. Când m-am vindecat – nu știu de fapt nici cum, nici când – în sfârșit, când m-am trezit vindecată de nenea Daniel, nu-mi venea să cred că mi s-ar mai putea-ntâmpla același lucru la mai mult decât dublul vârstei de-atunci. Când fac pe psihanalista și mă iau ca subiect pe mine însămi, diagnostichez trăirile-acestea pe planul imaginației și neconvertirea lor în realități drept un rest de copilărie, expresie de fapt a nevoii de ideal. Mă bucur că mi-a rămas această sete, această foame de intangibil, că ea respiră odată cu mine, că-n noianul de vorbe, de gesturi, de acțiuni zilnice găsesc niște momente-n care să fiu sigură că trăiesc: copilăria nealterată din mine, setea de ideal vă scot la lumină, domnule doctor, trăgând o perdea peste rutina zilnică. Zeitate familiară a gândurilor mele, apăreți firesc. Și vorbim. *Vorbiți* ce este mai bun în mine. O dată mi s-a părut că intuiți copilăria din mine. Întâmplător să-mi fi scris, într-un caiet, cu scrisul dumneavoastră ordonat și drept, cuvântul lui Brâncuși: „*quand nous ne sommes plus enfants nous sommes déjà morts*”? Nu cred. Dumneavoastră nu vă lăsați dominat de întâmplător».

*

Sânziana se-ndreptă, cu vasul de flori în mână.

— Ce fac fetele? o-ntrebă doctorul Murgu.

— Mulțumesc, o să le vedeți numaidecât, răspunse Sânziana, în timp ce lua câte-un trandafir din chiuvetă și-l așeza-n vas.

Zgomotul apei, gândurile ei despre doctorul Murgu, o făcuseră sa-i uite, dar să-i uite cu totul pe cei din sufragerie.

— Să mergem, îl invită Sânziana pe doctor.

Acesta se lipi de tocul ușii, lăsându-i loc să treacă.

În sufragerie, Șerban și Ana se jucau. «Eu helicoptam și tu erai un pasager», îi propunea Șerban fetiței. Pavel Vlas, cu vorba lui molcomă, îi descria lui Tudor Șerban un drum prin Munții Apuseni, necunoscut de turiști, drumul care ducea-n satul bunilor lui dinspre tată.

*

Maria-l asculta și-l măsura nestingherită, întrebându-se ce căuta-n casa lor omul ăsta pe care era limpede că Sânziana îl cunoștea, dar despre care nu pomenise niciodată.

Înalt, vânjos, cu o tunsoare intermediară, între cea nemțească și cea cu perciuni, a momentului – tunsoare care-ncerca să nu contravină prea mult modei – cu părul din față dat cam trei sferturi pe stânga, fără să facă însă cărare, îmbrăcat corect, dar dând impresia că totul, fiind prea nou și nedat cu corpul, îl ținea pe la-ncheieturi, Pavel Vlas avea un aer greoi sau, mai degrabă, stângaci. Cum îi lua seama, ascultându-i atent povestirea, Maria dădu cu ochii de mâinile lui mari ca niște lopeți de lemn noduros, mâini care stăteau țepene pe lângă trup și doar din când în când, ca pentru a-și confirma existența, își îndoiu reflex degetele.

«Toată stângăcia de la mâini i se trage», observă Maria și gândul ăsta o-nduioșă.

«Ăsta e-un om cumsecade, om al lui Dumnezeu, cum ar fi zis Maica. Ardelean de la țară. Numai țăranul când nu muncește nu știe ce să facă cu mâinile, de-aceea bărbații le țin ca pe niște prăjini atârinate fără rost pe lângă trup, iar femeile și le-așază-n poală ca pe niște vite ostenite, la iesle, cum zicea Bunița. Cât de firesc își mișcă Tudor mâinile, iar tu, săracul de tine, parcă le ai bătute-n cuie. Un negru și-un japonez nu s-ar deosebi mai mult ca ăștia doi. Tudor orice-ar pune pe el parcă așa l-a făcut mă-sa. Totu-i vine bine», se gândi Maria.

«Și mama, ce frumoasă e! Are niște picioare superbe. E superbă toată. Nu-nțeleg cum nu s-or îndrăgosti de ea toți ăia de la ea de la Institut! Și bou' ăla de tata s-o lase pentru-o... Dar doctorul Murgu... i-o fi doar milă de ea?».

Gândul că i-ar putea fi milă cuiva de mama ei o enervă. «N-are-albeață-n ochi, n-are un picior mai scurt și-o mână mai lungă, așa că s-o slăbească toți cu mila lor», își continuă Maria gândul și – moștenire de la Sânziana – ca să-l alunge, se ridică-n picioare, gata să-și afle o ocupație. Dând cu ochii de doctorul Murgu, îi veni să râdă că o găsisese paraponul în legătură cu presupusa lui milă pentru Sânziana și-i ceru iertare-n gând. «Ce mi-o fi venit? auzi! să cadă năpasta tocmai pe tine, dragul mamei, tu care ești un bun și-un iubit». Tuturor persoanelor dragi, Maria le spunea în gând «dragul mamei» și «tu», unindu-i într-o confrerie pe care-o botezase O. D. M., ceea ce voia să-nsemne «obiecte dragi Mariei».

*

Șerban și Ana strigară-ntr-un glas «nenea doctoru'» și-l apucară pe doctor cu brațele de picioare. Astfel sechestrat, doctorul Murgu îi sărută Mariei mâna ca unei persoane mari, dădu mâna cu Tudor și cu Pavel Vlas. Îi sărută pe creștet pe protejații lui cei mici și le-ntinse câte un «Donald» din plastic, iar Mariei un pix cu mai multe culori.

— Cine credeți, domnule doctor, că vine-n locul răposatului? Staicu sau Gancea? îl întrebă Tudor pe doctorul Murgu.

— După cât părea de «animat» azi-dimineață, și după câtă pietate optimistă arăta în organizarea funeraliilor răposatului, cred că Staicu vine. Se purta ca un succesor de drept.

— Și eu cred că el vine, zise Sânziana, amintindu-și tonul cu care Staicu-i spusese de dimineață: «Poate o să lucrăm din nou împreună». Elementul dubitativ «poate» fiind doar retoric. Sunt curioasă cât de prieten o să mai rămână cu Gancea. Am văzut ce s-a ales din prietenia lui Sabău cu Deleanu când s-au împărțit șefiile la noi. Iartă-ne, Pavele, că vorbim despre niște lucruri străine ție.

(Sânziana ezită înainte de-a-l tutui pe Pavel de față cu alții, dar își învinse nehotărârea gândindu-se că așa era cinstit față de Pavel și față de ea însăși).

— Oamenii-s peste tot la fel. Numele doar îs altele, zise Pavel, mișcându-și pentru prima oară o mână, cu care parcă voia să niveleze niște lut.

Doctorul Murgu își luă rămas-bun fără nicio explicație, lucru ce-l miră pe Pavel Vlas, fiindcă i se păru cu totul neașteptat din partea cuiva care nu părea pus pe fugă, ci mai degrabă dispus să se-aștearnă la taifas.

Deși Pavel Vlas nu-și manifestă-n niciun fel această nedumerire, Tudor se simți dator să-i explice comportamentul insolit al doctorului Murgu.

— Doctorul Murgu duce o luptă permanentă anti-cronometru. Trăiește pe apucate. Nu știu când doarme și când mănâncă. Este fugărit de timpul care e prea strâmt pentru generozitatea lui, pentru risipa lui de sine. Se-ntoarce zdrobit acasă, la unsprezece noaptea, să zicem, și tu-l chemi la un copil bolnav la 1. Și el vine.

— Are familie?

— Nu sunteți primul care pune-ntrebarea asta. Are. Nevastă, trei copii, mamă, tată. O familie, o adevărată familie pe care-o iubește, care-l iubește și-i înțelege felul de viață. În meserie, nu știe ce e graba. Stă cu ceasurile și observă un copil. Când pleacă toată lumea din clinică, el vede din nou toți pacienții. Vă-nchipuiți câtă vreme i se duce: când însă vine și el, ca tot omul într-o casă de oameni, poate sta cinci minute și tot așa de bine trei ceasuri. Vizitele lui și durata lor sunt la fel de imprevizibile. Este pentru sine când avar, când risipitor cu timpul. Pare un om ciudat și de fapt este. Eu cel puțin nu cunosc pe cineva mai distrat și-n același timp cu-o minte mai riguros organizată decât a lui, pe cineva mai timid și-n același timp de-un curaj să te lase mut.

— De pildă? întrebă Vlas care, evident, se referea la ultima parte a afirmației.

— De pildă, pe vremea când proaspăt răposatul Voicu Marin era cine era, și-n această calitate tăia și spânzura, pe vremea-aceea, doctorul Murgu, șef de secție la nou-născuți, a citat-o «pe ordinea de zi», cerându-i mutarea din secție pentru incompetență, nici mai mult nici mai puțin decât pe doctorița Evelina Marin, nora lui Voicu Marin, nenea cu satârul. Voicu Marin, bun la suflet și drept cum era, l-a mutat pe Murgu de la nou-născuți, iar pe noră-sa, pe care doi bani nu dădea-n particular, a făcut-o *bine-nțeleș* șefă la nou-născuți. Povestea e lungă. V-am spus o parte din ea ca s-aveți idee cine e omul.

În timp ce Tudor făcea această schiță de portret, Sânziana îl conducea pe doctorul Murgu spre ieșire. În ușă, doctorul îi întinse mâna, dar Sânziana îi spuse «merg până jos». Pe scară nu schimbă niciun cuvânt. Deși nu era prima oară când îl conducea până-n stradă, doctorul Murgu fu sigur că ceva neobișnuit se petrecea cu Sânziana și că prima lui impresie nu-l înșelase. Îl cuprinse o stare de neliniște. «Parcă sunt o pasăre care presimte ploaia. Extraordinar cum mă-ncarc eu cu electricitatea celor din jurul meu, mai ales când...».

— Domnule doctor, doctorul Pavel Vlas este tatăl Anei, îi spuse Sânziana fără să-și miște privirea de la ochii lui albaștri, de parc-ar fi vrut să-i facă această comunicare pe calea tuturor simțurilor.

Îi întoarse spatele și dădu să intre-n bloc. Din mers, doctorul Murgu îi apucă o mână pe care-și apăsă buzele fără s-o sărute. Închise ochii și stătu așa o vreme pe care n-ar fi știut s-o măsoare în timp convențional.

«Timpul fericirii, timp fără durată», gândi el, simțind o căldură-n tot trupul.

«Cât de frumoși suntem când spunem adevărul. Azi am înțeles ce-nseamnă să fii cuprins de-o stare de grație».

— Du-mă, du-mă-n Șerban-Vodă, îi spuse doctorul Murgu șoferului de taxi, și oftă. Du-mă-n Șerban-Vodă...

CAPITOLUL TREI

Sânziana urcă scările-ntr-un suflet. Se simțea gata să plutească, descătușată de toate legăturile, demiurg fericit să se contemple-n propriul adevăr. Se mai simțise astfel în ziua când îi spusese doctorului Gheorghe Vladimirescu: «Vă iubesc, domnule doctor», zi memorabilă când pleca dintr-o maternitate ținând în brațe trecerea ei în nemurire prin îndeplinirea datoriei față de specie, și când, pentru prima oară, starea ei de grație se tradusese în vorbe. Nici pân-atunci și nici de-atunci încolo nu mai simțise nevoia irepresibilă de-a spune lucrul cel mai profund și mai grav, după părerea ei, pe care i-l poți spune cuiva. Urcând acum treptele, amintirea clipelor acelea de supremă sinceritate o izbi viu în plex. Cuvintele de-acum traduceau un amalgam de stări trecute prin diverse intensități, decantate într-o stare nestinsă niciodată. În sinea ei, Sânziana definea starea aceasta drept «claritate ambiguă» sau «ambiguitate clară». Deși ambele definiții puteau părea un calambur... termenii lor excluzând-se reciproc, Sânziana știa că nu-și fură singură căciula și că-și spune adevărul. Nu era prima oară că un adevăr părea absurd. Absurdul contrazice doar logica nu și adevărul, categorie atotcuprinzătoare și indiferentă față de cuprinsul ei.

Sânziana se opri-n ușa sufrageriei și privi scena ce i se-nfățișa: doi copii jucându-se, o adolescentă croșetând, doi domni stând amical de vorbă, luminați de-un amurg violet-opalin.

Părea un studiu de lumină, în care penelul artistului reușise să redea bunăstarea interioară a personajelor. Acel *tableau de genre*, cu aerul lui desuet, avu darul să tragă o pânză de liniște peste pâcla agitației prin care trecuse-n ziua-aceea Sânziana.

— Ziziana, i se adresă Tudor ca-n copilărie, *fuseși* să-l vezi pe defunct și să prezinți condoleanțe orfanilor?

— Nu *fusei* și nici nu mă duc. Eu nu sunt dintr-ăia pentru care moartea-nfrumusețează, așa cum astupă zăpada murdăria.

— Parcă-l aud pe tata.

— Și ce, n-aveam dreptate? N-am jucat eu comedia ipocriziei când aș fi avut un folos de tras, darmite-acum. Iar mondenă cum *nu* sunt, nu simt deloc nevoia să mă duc «fiindcă-așa e frumos!».

— Cred că *fräulein* doctor și «curtea» o să cadă ca la paradontoză.

— Bine-nțeles. De când îi pândește el Staicu la cotitură. Din partea mea, poate să-i ia și dracu.

— Eu zic să mâncăm, propuse Sânziana, fără altă tranziție.

Maria se ridică numaidecât și scoase dintr-un sertar al bufetului o față de masă, pe care o desfăcu și-o întinse.

— Eu am să plec, zise Tudor. Hai, Șerbane.

— Mai stăm puțin, protestă băiețelul.

— Lasă-l aici că mâine dimineață-i duce Maria la cinema cât sunt eu la parastasul lui Nini.

— Să trec să te iau?

— Mulțumesc, dar am mai multe lucruri de făcut.

— Cum doriți, doamnă.

Tudor își luă rămas-bun de la Pavel Vlas, duse mâna la un chipiu imaginar și plecă.

Masa era pusă cu toate bucatele pe ea. Pe-un fund de lemn, pâinea «Dâmbovița» stătea-ntreagă.

— S-o tai? o-ntrebă Pavel pe Maria.

— Vă rog, zise fata, și-i întinse-un cuțit lung cu zimți.

Pavel Vlas întoarse pâinea cu partea de vatră-n sus și cu vârful cuțitului făcu într-un colț al ei semnul crucii, apoi se-apucă s-o taie felii groase.

Mariei îi veni să plângă. Numai străbunica ei, Simina Dorobanțu, făcea peste pâine acest semn de respect și de mulțumire pentru hrana de fiecare zi.

Masa trecu într-o tăcere deplină. Doar din când în când – un zgomot de furculiță lovită de farfurie, și-

acela înăbușit de-un gest controlat ce restabilea o liniște nefirească.

«Se vede că nu suntem oameni de lume, că nu știm să umplem o tăcere», se gândea Sânziana.

Mulțumită că masa, în sfârșit, se terminase, Maria se grăbi să strângă farfuriile, paharele și tacâmurile și să le ducă la bucătărie.

Sufrageria-și recăpătase aspectul obișnuit, fructiera apăruse din nou în mijlocul mesei, pe pătratul ei de țesătură aurie.

— Ce lucru frumos, rosti Pavel în șoaptă aplecându-se peste fructieră și uitându-se-n ea ca-ntr-o fântână.

— E cadoul mamei de la botez, cadou de la nașa ei. E un Gallé, îi explică Maria, impresionată de sensibilitatea lui Pavel la frumos.

— Parcă ar fi un fund de mare, zise Pavel uitându-se tot mai atent și mai fermecat prin pereții vasului.

— Eu mă duc să-i culc pe ăștia mici și pe urmă am să mă culc și eu. La revedere, domnule doctor, și mai veniți pe la noi, îi spuse Maria, întinzându-i mâna.

— Sper, domnișoară, zise Pavel, îi sărută mâna, apoi se-alecă și sărută creștetele copiilor.

Rămași singuri, Pavel și Sânziana, deși stingheriți, parcă tot se simțeau mai la largul lor decât sub privirile iscoditoare ale Mariei care, dacă n-ar fi bănuț că maică-sa și cu Pavel aveau ceva important de vorbit între patru ochi, nu s-ar fi «retras», fiind foarte amatoare să stea de vorbă cu oameni mult mai în vârstă decât ea.

(«Deșteaptă fată am. Are-un nas de copoi. Țsteia n-ai cum să-i ascunzi ceva. Iar tu, săracul de tine, cum ți-o fi fost cu-atâta lume străină între tine și copilul tău? Să joci comedia asta a indiferenței. Cum mi-ar fi mie să știu, admițând prin absurd, să știu că am undeva un copil? Când nu știi – stai liniștit, dar când afli, dacă ești om de omenie, cum să te faci ca nu știi?».)

— Pavele, vrei să te odihnești până la ora de plecat la gară?

— Mă gândeam să nu te supăr și să plec, că poate oi fi și tu obosită.

— La cinci ani o dată, mi-o trece oboseala.

— Atunci, decât să stau întins într-un pat, cu ochii-n tavan, mai bine-om sta de povești. Sânziana, în vremea asta, de când sunt eu aici, te-ai gândit ce să facem cu Ana? Uitasem să-ți mulțumesc că i-ai pus numele mamei.

— Pavele, m-am gândit, bine-nțeleș. Acum, ca știi, vino s-o vezi când vrei.

— Nu la asta mă gândeam eu. Mă gândeam s-o recunosc, știi foarte bine.

— La asta încă nu știu ce să-ți răspund, trebuie să mă mai gândesc.

— Vrei să te sfătuiești cu cineva?

— Mai întâi să mă mai sfătuiesc cu mine însămi.

— Să știi că formalitățile sunt foarte simple: o declarație din partea mea la notariatul din sectorul tău și-atâta tot. M-am interesat.

— De ce-ți trebuie actul ăsta?

— Vreau să mă lași s-o iau în vacanța la Cluj, s-o vadă și mama, să se joace cu băieții. Să știe toată lumea că-i a noastră. Iar pân-atunci, te rog... să nu te superi, dar trebuie să-ți dau pensie pentru ea.

— Asta nu!

— Ba da!

— Niciodată!

— Te dau banii-afar' din casă? Iartă-mă că te-ntreb!

— Mă dau-nu mă dau, nu primesc.

Pavel se gândi să mai spună ceva, dar se lăsă păgubaș. Îi veni în minte că-n vară, pe plajă, Maria-i spusese data de naștere a Anei. Prin urmare, putea să facă un carnet C. E. C. pe numele fetei, trecând-o

la condiții de retragere pe Sânziana, a cărei zi de naștere o știa de asemenea.

— Ia loc, îl invită Sânziana, arătându-i berjera, și iartă-mă dar vreau să mă schimb, am obosit de-azi dimineață-n pantofi, și-mbrăcată de oraș.

Se-ntoarse peste vreo cinci minute, în niște papuci cu fața de catifea neagră, matlasată, și-ntr-un chimonou de diftină lavand, cu niște pătrățele verzui și galbene, lung cam până la jumătatea genunchiului. Dintr-un sertar al bufetului, scoase niște andreele circulare pe care era o-mpletitură din lână groasă, vișinie, se-așează pe-un scaun și, uitându-se la Pavel, în timp ce tricota, îl întrebă:

— Ce fac surorile tale?

— Bine. Bine. Cea mare e-n ultimul an la Medicină și se mărită de Anul Nou cu un coleg de-al meu, mijlocia e-n anul III la Electrotehnică, iar a mică e contabilă-n sat la noi, la cooperativă, s-a măritat cu un inginer agronom, băiat tot de la noi, are doi gemeni, de doi ani, de-o seamă cu Gusti al meu, și stau în casa părintească, stau cu mama. 'S bine toate.

— Bravo lor! Cred că și tu le-ai ajutat.

— Cât am putut și cât pot. Dar și ele-au dat din mâini. Și-au văzut de carte și-s și cumiți. N-am avut cu ele nicio supărare. A mare, Livia, care-o să fie doctoriță, mi-a tras anul trecut o spaimă cu niște ganglioni. Că azi, cum vezi un ganglion inflammat – la Hodgkin te gândești.

— Erau tebece?

— Nici măcar. Niște sechele de la o gripă, dar să știi c-au ținut așa vreo două luni.

— Din câte-am înțeles de la Tudor, din spusele Iuliei, tu faci chirurgie.

— Și din câte-am înțeles eu de la Iulia, tu nu mai faci chirurgie. Acum cinci ani, știu că făceai chirurgie. Te-ai răzgândit?

— Eu nu m-aș fi răzgândit niciodată sau cel puțin așa cred. Dar m-a răzgândit răposatul-chiar-azi, răposatul «profesor doctor docent» Voicu Marin, Dumnezeu să-l ierte că are de ce, vorba lui nenea Daniel, profesorul Daniel Șerban vreau să zic. E-o poveste nici lungă, nici scurtă. Dacă-știi că nu te plictisesc...

— Sânziană, mă crezi sau nu mă crezi, dar să știi că orice lucru cât de mic, dacă e legat de viața ta...

*

Cu patru ani și-aproape jumătate în urmă, pe când Sânziana era-nsărcinată cu Ana și sarcina-ncepea să se vadă, și-odată cu-această evidență începeau și presupunerile asupra paternității viitorului copil, schimbându-l pe «candidat» de la o zi la alta – încât de la cel mai neînsemnat doctor din clinică și până la profesorul Voicu Marin nimeni nu fusese trecut cu vederea – pe-atunci, într-o bună zi, pe la 4 după-amiază, fusese adusă cu «Salvarea», la camera de gardă a Clinicii, o avocată, în vârstă de treizeci și doi de ani, cu diagnosticul «peritonită», stabilit de doctorița de la «Salvare».

În urma unor intervenții ale familiei, bolnava fusese mutată chiar de-a doua zi, din salonul doctorului Bocioagă, unde-o internase medicul de gardă, punând-o imediat pe-o doză masivă de antibiotice, în secția profesorului Titus Verzeu, un *nume* în chirurgie. Profesorul Verzeu, deși bolnava prezenta abdomen acut și-avea 39°, nu se-alarmase deloc, dimpotrivă, îi redusese doza de antibiotice, lăsându-i doar o doză de-ntreținere. El infirmase diagnosticul «Salvării», scriind în foaia de observație a bolnavei: «*nimic chirurgical*».

Boala însă, ca multe alte boli, deși catalogată de-o somitate într-un compartiment care nu-i dădea voie să se manifeste precum se manifesta, nu voia să aibă habar de drepturile ei «legale» și-și vedea mai departe și-n voie de treabă.

Bolnava, pe nume Liliana Fodor, se simțea din ce în ce mai rău, cum era și de-așteptat pentru doctorița Hangan și pentru șeful ei direct, doctorul Haralambie Staicu, doctori care, după ce examinaseră bolnava, gândiseră amândoi «peritonită».

— Trebuie deschisă imediat, zisese foarte hotărât doctorița Hangan, dar doctorul Staicu, spre surprinderea ei, se făcuse că n-o aude.

— Domnule doctor, insistase atunci Sânziana, *trebuie deschisă*.

Destul de iritat de-ncăpățănarea acestei doctorițe tinere, care-și spunea atât de inoportun părerea de față cu-o liotă de surori și de studenți, doctorul Staicu îi spusese pe-un ton rece:

— Doamnă doctor, doamna e pacienta domnului profesor.

— Foarte bine, s-o opereze domnul profesor.

— Domnul profesor nu e de-aceeași părere, i-o tăiase doctorul Staicu și, întorcându-i spatele, trecuse la alt pat.

Întâlnindu-se după aceea singuri în camera medicilor, Staicu nu-i spusese niciun cuvânt.

O dată cineva-i spusese Sânzienei: «Ai făcut o gafă».

«O gafă este ceva neintenționat. Eu gafe nu fac».

Dându-și seama că Verzeu «o» greșise – că cine nu greșește! – Sânziana se făcuse că «face o gafă» pentru a pune indirect pe pacientă-n gardă, pacientă care desigur știa ce sunt erorile judiciare, erori ce nu reprezintă «unicate», ci au pe lume, în toate domeniile, surori făcute parcă de-o mamă și de-un tată.

Dar cum o eroare judiciară, dacă nu se referă la pedeapsa capitală, poate fi reparată, era bine ca pacienta să nu asimileze total erorile din profesia ei cu cele din profesia lor.

— Domnule doctor, sunt sigură că vă dați seama că domnul profesor *nu are dreptate* și că doctorița de la «Salvare» a pus exact diagnosticul care trebuia.

— Doamnă doctor, nu e treaba noastră.

— Deci, o lăsăm să moară, fiindcă asta nu e treaba noastră.

Staicu nu răspunsese acestei «provocări».

— O lăsăm să moară?...

Staicu nu era prea hotărât asupra sorții dedesubtul căreia avea să-și pună iscălitura, soarta avocatei Liliana Fodor, de-un lucru însă era sigur: că-i venea s-o omoare pe doctorița Hangan.

Femeia asta, în loc să-și vadă dracului de treburile ei, se-apuca să-și aprindă paie-n cap cu Verzeu care, când era vorba de vreun orgoliu de-al lui, își pierdea complet umorul a cărui doză nu era nici așa excesivă. La orice contrariere, cât de mărunță, Titus Verzeu cădea-ntr-o muțenie posacă, în care simțai că se petrec furtuni de adâncime, dintr-acelea care declanșează valuri în stare să măture totul în drumul lor.

În sinea ei (respectându-l pentru-nvățătura lui și pentru a fi fost – deși lipsit de fantezie – și uman și profesional, un bun profesor), Sânziana îl califica drept un mediocru doct, disciplinat, stăruitor, care, în ciuda unei totale detașări față de ce se-ntâmpla-n jur, știa să-și aranjeze perfect treburile, trăgând sfori – ce-i drept, nu odgoane vizibile de la șapte poște, ci o țesătură de sforicele care, adunate la un loc, făceau cât o pară – la limita între integritate și oportunism, un oportunism bine deghizat sub haina duiosă a unor afecțiuni din tinerețe; ca, de pildă, prietenia lui cu Voicu Marin, cu care niciun fost coleg, om de bine, nu-și dădea mai mult de «bună ziua». Dacă această prietenie n-ar fi fost simulată, Sânziană ar fi șters oportunismul dintre noțiunile cu care și-l definise pe Titus Verzeu. Bănățean, dintr-o familie de intelectuali, la a șasea generație, cu-o educație și cu un comportament de ceas elvețian «de limbă germană», măsurat, politicos și distant, făcând doar ceea ce trebuia sau dacă nu ceea ce trebuia, totdeauna însă așa cum cereau uzanțele, sobru, uscat pe dinafară și pe dinăuntru, scump la vorbă, incapabil de vreo efuziune, râzând foarte rar și numai din buze, fără urmă de sunet, discret, șters de la natură și din bună-știință, Titus Verzeu nu putea fi prieten cu «marele» Voicu Marin (tip de mahalagiu brutal și gălăgios, violent, care-și bătea nevasta și copiii, dând în ei ca la fasole, care-și aducea dame-n casă, în camera lipită de-a nevestei, nevestă care, după douăzeci și doi de ani de-asemenea tratament, se spânzurase, lăsând locul unei actrițe frumoase, mediocre și peltice, actrița care, la rândul-i, în dor de-un nume cu care să lase tot teatru-n coadă, de niște roluri care s-o scoată din anonimat, și de niște parale care să-i

amelioreze starea financiară modestă pe care actorașii cu care se ținuse nu i-o sporiseră cu nimic, îl luase de bărbat pe «marele om».)

Dușman al oricărei forme de violență, structural incompatibil cu Voicu Marin, Titus Verzeu nu putea decât să simuleze prietenia pentru el. La rândul lui, Voicu Marin, incapabil de vreo prietenie ci doar de cârdășie, îl păstrase pe Titus Verzeu pentru a-și demonstra larghețea, după ce-i decapitase pe Șerban *et comp.*, Titus Verzeu neavând stofa unui adevărat concurent. Continuându-i portretul, Sânziana socotea că Titus Verzeu era îmbinarea perfectă între umoarea unui ulceros și-a unei fete bătrâne. Când dădea frâu liber fanteziei și-i proiecta pe cei «doi prieteni» în epoci trecute, și-l închipuia pe Voicu Marin – un ucigaș cu simbrie, ucigaș cu șişul, iar pe Titus Verzeu, sub aerul recules al unui benedictin – un doct otrăvitor, pritocind cu gesturi dulci, pioase, moartea-ntr-o retortă.

— O lăsam să moară? îşi înnoi Sânziană supărătoarea-ntrebare, pe-un ton persuasiv şi blând care doctorului Haralambie Staicu-i sună ca trâmbiţa Judecăţii de Apoi.

«A dracului muiere...».

— Sânziană, de ce vrei să-ţi aprinzi paie-n cap, fata tatii? Şi eu ştiu şi dumneata ştii că cucoana asta ar trebui deschisă, dar nu e treaba noastră. Familia a adus-o la Verzeu, că umblă toţi după titluri, să se spele cu el pe cap! Dumneata-l cunoşti pe Verzeu de cinci ani, eu îl cunosc de douăzeci şi. Domn, așa cum vi se pare vouă ăstora tineri, că voi credeți că tot ce zboară se mănâncă, ăsta-ți poartă sâmbetele și pentru-o privire, și pentr-un zâmbet, ăsta e ca o muiere la menopauză și ne... nemaipunând la socoteală că e prieten la toartă cu tartoru-ăl mare. Când i-a belit Voicu Marin pe Șerban și pe ăilalți, Voicu tăia și ăsta-i ascutea cuțitele. E mai periculos decât Voicu. Voicu măcar ia bâzdoaca-n mână și-ți dă-n cap prin față, ăsta însă-ți dă la tâmplă dintr-o parte, că nu știi de unde ți-a venit. Mie de mult îmi întorcea mironosița de Verzeu pielea pe dos dacă n-aveam originea de-o am. Amândoi – două curve: numai că Voicu Marin – curvă de mahala, iar Verzeu – curvă-salon. Cum ieși deasupra și poți să le fii concurent sau îi contrazici, te-au belit. Mediocri amândoi, n-au nevoie decât de calfe-ascultătoare.

Cu limbajul lui plastic și «nemachiat», trăgându-și comparațiile din domeniul măcelăriei, de unde-și trăgea și obârșia, tip vital, coleric, deschis, cu un ascuțit spirit de observație, doctorul Haralambie Staicu nu făcuse altceva decât să-ngroașe, cu-o pensulă viguroasă și brutală, trăsăturile imaginii pe care-o avea Sânziana despre cele două personaje asupra cărora nu-și făcea nici umbră de iluzie.

— Domnule doctor, nu-mi spuneți nicio noutate, îmi dau seama de ce mă paște pentru simplul fapt de-a fi contrazis, de față cu-atâta lume, diagnosticul «profesorului». Se găsește totdeauna un suflet bun și «fidel» care să-i spună. Ce vă-ntreb eu este: o lăsam să moară? Conflictul deschis sau «astupat» cu Verzeu, riscul de-a ne vedea puși la dispoziția Ministerului și azvârliți la Spirocheții din Deal ori la Treponemița din Vale, cum ziceți dumneavoastră, teama de-acest risc trebuie să ne facă să semnăm cu bună-știință un certificat de deces?

— Orice chirurg semnează certificate de deces în cariera lui, zise Staicu pe-un ton de părere de rău.

— Dar nu voluntar, domnule doctor. Noi însă, de data asta, cu bună-știință condamnăm un om la moarte.

— Mă, Sânziano, vezi-ți, fată, de copilul tău, vezi-ți de burta asta care-a-nceput să se vadă, și lasă-i dracu' pe toți ăilalți în plata Domnului, îi replică Staicu-nciudat pe ea că avea dreptate și că-i stricase cheful și liniștea, și-așa stricate de falsul diagnostic al lui Verzeu. Îți promit că-i măresc doza de antibiotice, fără să știe... bine-nțeleș.

— Domnule doctor, eu am să-i spun azi «profesorului», ca pe-o informație, ca și când asta s-ar fi ivit după vizita lui, că pacienta se simte foarte rău și că *eu, eu* – nici nu pomenesc despre dumneavoastră – *eu* cred c-ar trebui deschisă.

— Rău faci! Să nu zici *vreodată* că nu ți-am spus, zisese, cu un glas de profeție amenințătoare, Staicu.

Precum îi promisese lui Staicu, pe tonul cel mai deferent cu putință, Sânziană îi comunică profesorului Verzeu, ca pe ceva nou, starea bolnavei Liliana Fodor, inclusiv părerea ei, a doctoriței Hangan, despre

acest caz.

— Părerea dumneavoastră mi-a fost comunicată. Ca și pe Cezar, faima vă precede, doamnă doctor Hangan. Vă mulțumesc pentru bunăvoința pe care mi-o arătați corectându-mi diagnosticele.

După ultimul cuvânt, rostit ca toate celelalte, pe-un ton care-o făcuse pe Sânziana Hangan să se gândească la un iceberg pornit în mișcare, profesorul Verzeu, ca o prăjină perfect uscată, din care-a pierit orice semn c-ar fi fost vreodată creangă verde, se ridicase-n picioare, în semn că-ntrevederea se terminase.

Tonul «refrigerent» și alura lugubră a profesorului Verzeu echivalaseră-n mintea Sânzienei cu certificatul de deces al carierei sale de chirurg.

Lucidă, în ciuda febrei, Liliana Fodor reținuse convorbirea de dimineată dintre doctorii Staicu și Hangan, pe care i-o relatase bărbatului ei, foarte-ngrijorat de starea din ce în ce mai rea a nevastă-sii. Inginerul Fodor îi ținuse calea lui Staicu, după contravizită.

— Domnule doctor, sunt foarte-ngrijorat de starea soției mele. E de șapte zile internată și starea ei se agravează.

— De unde știți? îi replică Staicu.

— Domnule doctor, nu sunt doctor, dar cu mintea mea de inginer și cu un bun-simț elementar cred că pot și eu să apreciez că nu e cu nimic mai bine decât la internare. Și, după câte mi-a spus soția mea, există și ceva controversat asupra diagnosticului: doctorița de salon, doamna doctor Hangan, este de altă părere decât profesorul, și Liei, soției mele, i s-a părut că dumneavoastră sunteți de părerea doamnei doctor Hangan, dar că domnul profesor Verzeu fiindu-vă șef... Domnule doctor, vă-nțeleg perfect atitudinea, că doar am și eu șefi și știu ce-nseamnă să-i contrazici, dar, credeți-mă, e vorba de viața unei femei de treizeci și doi de ani, mamă a doi copii.

Bietul inginer Fodor aproape că plângea.

— Domnule inginer, se ținuse tare Staicu, doamna Fodor e pacienta domnului profesor Verzeu. Ați scos-o «cu mari sacrificii» de la doctorul Bocioagă și-ați adus-o cu *mâna dumneavoastră* la profesorul Verzeu. Vorbiți, *vă rog*, cu profesorul Verzeu. Copii am și eu, domnule inginer, și încă trei. Este și-o etică profesională care ne oprește să ne-amestecăm în cazurile altor medici.

— Dar o «etică» pur și simplu nu există, domnule doctor? Am luat-o «cu mâna» mea ați zis, de la doctorul Bocioagă și-am adus-o la profesorul Verzeu. Am înțeles foarte bine ce-ați vrut să spuneți. Domnule doctor, mâine dacă cineva dintre dumneavoastră de-aici se-mbolnăvește, dumneavoastră știți la cine să vă duceți, fiindcă știți câte parale face fiecare dintre dumneavoastră; eu – un biet om de pe stradă – la cine vreți să mă duc: la cine are cel mai mare renume, la cineva cu «firmă»! De unde să știu eu cât prețuiesc «firmele» chiar în toate domeniile?

— Vorbiți, *vă rog*, cu domnul profesor, insistați, *vă rog*, și Staicu-i strânsese-n grabă mâna și-o ștersese.

Din conversația cu doctorul Staicu, inginerul Fodor își dăduse bine seama că bătea pasul pe loc. Pe Verzeu îl văzuse de două ori în săptămâna de când își internase nevasta, și Verzeu îi spusese invariabil: «Stați liniștit, nu e nimic grav!».

Disperat, inginerul Fodor, o pândise și pe doctorița Sânziana Hangan, agățându-se ca-necatul de firul de pai. Îi relatase, cuvânt cu cuvânt, conversațiile cu «profesorul» și pe cea cu doctorul Staicu. Aruncând o privire plină de speranță asupra pântecului ei care-ncepea să se bombeze, inginerul Fodor apăsase pe calitatea de mamă a doi copii, pe care-o avea bolnava, soția lui.

Și fără privirea aceea – pe care numai într-o epuizare a resurselor de convingere o putea folosi un om bine-crescut cum era inginerul Fodor – Sânziana, pentru care calitatea de om a fiecărui pacient n-avea nevoie de niciun adaos, i-ar fi spus inginerului Fodor aceleași lucruri. Îi spusese deci că era de mirare, pentru ea ca medic, cum de pacienta mai trăia.

— Doamnă doctor, dumneavoastră n-o puteți opera?

— Și cine să fie mâna a doua?

— Un medic ca și dumneavoastră.

— Domnule inginer, nici anestezist nu s-ar găsi, îi spusese Sânziana, explicându-i cu o privire-ntristată, ca un *lamento* pentru curajul mort al colegilor ei, ceea ce nu-i explica prin vorbe.

— Ce mă sfătuiți să fac?

Sânziana dăduse din umeri, dar nu de gesturi de spălat pe mâini avea omul acela nevoie.

— Ați avea de făcut un lucru: să vorbiți astăzi cu un chirurg din alt spital s-o primească, iar mâine să veniți, și-nvingându-vă politețea să vă certați furcă aici și s-o luați cu tam-tam și s-o duceți dincolo. S-ar putea ca-n fața unui scandal, «profesorul» să-și ia inima-n dinți și s-o opereze.

— Doamnă doctor, credeți că dacă cineva ar vorbi cu profesorul Voicu Marin, iar dânsul ar interveni pe lângă profesorul Verzeu... propusese inginerul Fodor o soluție delicată, conformă firii sale.

Sânziana făcuse un semn din cap cu care anula eficiența unei asemenea intervenții.

— Dar dacă profesorul Mitrăchel ar interveni...

— El da, pentru că profesorul Verzeu îi este obligat. Domnule inginer, nu uitați să-i explicați profesorului Mitrăchel cât de gravă e situația. Ați fost prea delicat pân-acum și e un vers celebru: *c'est par délicatesse que j'ai perdu ma vie*. E dreptul nostru să facem ce vrem cu viața noastră, dar cu viața altuia, când acel altul mai are și doi copii... i se păru necesar Sânzienei să-i atragă atenția inginerului Fodor care, după părerea ei, se-arătase inadmisibil de credul față de diagnosticul profesorului Verzeu cu-ale cărui explicații succinte – «Oxford like» – «fiți liniștit, nu e nimic grav», se mulțumise ca un prost. În sinea ei, Sânziana judeca foarte aspru oamenii și faptul că nu le-o spunea-n față era doar rezultatul educației și, mai mult decât atât, al perfecte stăpâniri de sine.

Cu un an în urmă, doamna Verzeu, bolnavă de-un cancer genital, devenise pacienta profesorului Mitrăchel. În serviciul profesorului Mitrăchel, la loc de cinste se afla un anatomopatolog, cumnat cu inginerul Fodor, anatomopatolog care-i sugerase inginerului Fodor să-și mute nevasta din serviciul doctorului Bocioagă, despre care el, anatomopatologul, n-auzise, în timp ce de profesorul Titus Verzeu auzise o lume-ntreagă.

Pe de-o parte, inginerului Fodor nu-i venea să creadă că o somitate se putea-nșela asupra unui diagnostic; pe de altă parte, felul evaziv al doctorului Staicu, despre care, într-o săptămână, aflase ce medic de calitate era, și felul hotărât al doctorei Hangan de-a-i trage toate clopotele de alarmă, supărându-l fără doar și poate pe Verzeu, îl duceau pe inginerul Fodor cu gândul spre un diagnostic pe care nici în minte nu-ndrăznea să și-l spună, diagnostic pe care-l pusese, probabil, Verzeu, socotind de-aceea inutilă orice intervenție.

Ca mai toată lumea din vremea lui, inginerul Fodor considera agenți ai morții doar cancerul și infarctul, celelalte maladii părându-i-se benigne cochetării între boală și sănătate. Pe linia acestei fixații, care-ncepea să-i obsedeze și pe medici nu numai pe profani, inginerul Fodor plecase din clinica în care-i era internată nevasta, cu gândul la peritonită ca la o adevărată speranță.

Invocând dibaci un presupus diagnostic oncologic de care se temea familia bolnavei, profesorul Mitrăchel intervenise la Verzeu în favoarea Liliane Fodor, oferindu-se să transfere bolnava în clinica lui sau, la rugămințile anatomopatologului, subalternul său – «înțelege-l și pe el, dragă Titus», se scuzase Mitrăchel – să asiste când bolnava avea să fie deschisă.

Verzeu, cu tonul, lui egal și liniștitor, îl asigurase pe Mitrăchel că nu era nimic grav, nimic chirurgical, ci o pancreatită care nu ceda încă, dar nici nu se agrava.

Mitrăchel nu era nici el născut de ieri de-alaltăieri și nici novice-n chirurgie. Cine știe ce relații profesionale directe cu Verzeu n-avusese pân-atunci, ca să-i poată verifica diagnosticele. Știa însă, ca toată lumea, că oricine poate greși. Ca și Sânzienei Hangan, îi erau cunoscute greșeli de pomină făcute de specialiști de mâna-ntâi. Nu raclase el Bebică Vernescu o măduvă crezând că încă raclează abcesul rece pe care-l și raclase, lăsând paraplegică o femeie de treizeci de ani? Pandeale nu scosese un rinichi unui

pacient, uitând că pacientul avea doar un rinichi? Înaintea acestor cazuri nefericite, și după ele, specialiștii în cauză făcuseră operații reușite, unele chiar surprinzătoare prin modul abordării, prin introducerea unei tehnici noi, prin observații cu valoare de generalitate, operații trecute-n cursuri și-n tratate, pentru care meritau reputația de care se bucurau în chirurgie. Viața intimă a oamenilor, ca și cea profesională, e plină de greșeli, mai mari, mai mici. Un scriitor scrie azi o carte foarte bună, iar mâine scrie o carte mediocră. Un actor interpretează azi magistral un rol, creând un personaj de neuitat, adevărat punct de referință pentru interpretările generațiilor viitoare, mâine – un personaj care nu i se mai potrivește chiar ca pielea pe trup. Spectatorul și cititorul sunt neiertători, nu trec niciodată cu vederea ce-a fost prost, și-n această neîndurare uită și ce-ai făcut bun. Sita care cerne fără părtinire este posteritatea. Ce posteritate are însă actorul de teatru, care moare definitiv în fiecare seară, cu fiecare spectacol, el, artistul irepetabilului? Ce posteritate are un medic? El moare definitiv cu fiecare diagnostic, cu fiecare succes, cu fiecare eșec. Nici Sânziana Hangan, nici profesorul Mitrăchel nu-l desființau pe Titus Verzeu pentru o greșeală. De la distanță, Mitrăchel îl suspecta pe Verzeu doar de eroare de diagnostic. De aproape, doctorița Hangan îl suspecta pe profesorul Verzeu de ceva mult mai grav: de persistarea într-o eroare pe care-n sinea lui o-ndreptase, punând diagnosticul corect, dar pe care, de dragul de-a nu se contrazice și de-a nu-și știrbi autoritatea, n-o recunoștea. Și uman și profesional, Sânziana Hangan accepta greșelile-n care buna-credință a celui care greșea nu putea fi pusă la-ndoială. Amorul-propriu și rănilor lui, pentru dânsa nu erau o scuză nici în cauze mai mici decât viața unui om. Pentru respectul profesional pe care i-l purta lui Verzeu – deși era sigură că Verzeu avea să se descotorosească de ea la prima ocazie, ocazie pe care-avea să i-o pregătească răbdător, cu priceperea lui iezeită, încet și-atât de târziu ca nimeni să n-o mai pună-n legătură cu ireverența de-a-l fi contrazis – și pentru respectul față de breaslă, Sânziana ar fi preferat ca Verzeu să fi greșit de-adevăratele de la-nceput pân' la sfârșit.

«Toată Facultatea s-a supărat pe mine și nu mi-a iertat niciodată c-am avut îndrăzneala să mă vindec fără să-mi fac rezeecție de humerus, cum îmi spuneau toți. Profesorul Tomescu era atât de jignit că nu-l ascultasem și mai ales că mă și vindecasem, încât nu numai că nu mă mai saluta, dar nici nu-mi mai răspundea la salut», vorba doamnei doctor Florica Vărbănescu. Unii medici exagerează tipicul în maladii, alții atipicul. Unii nu-i dau voie bolii să se prezinte altfel decât cum scrie la carte, alții nu-i dau voie să meargă pe drumul drept, ci-și poartă mintea și cunoștințele printr-un labirint al complicației, împotrivindu-se evidenței, pe care-o consideră fațadă-nșelătoare. Să fi căzut oare Verzeu în boala atipicului?

De la intervenția lui Mitrăchel, boala Lilianeî Fodor părea să se-nrăutățească. Jenat, dar de data asta convins că Verzeu greșea, Mitrăchel, intervenise din nou. «Dacă familia ține-așa de mult, o deschid mâine», declarase concesiv Verzeu, nelăsând nicio clipă să se ghicească ușurarea pe care-o simțea văzându-se servit într-o intenție pe care de unul singur nu-i mai venea s-o materializeze. Un cui în pantof tot îi rămânea: echipa de-a doua zi era fixată: doctorul Haralambie Staicu și doctorița Hangan. Staicu, chirurg de mâna-ntâi, secretar B. O. B., deși afurisit de isteț și cu-o limbă pe care nu-i torsesse nimeni, respecta regula jocului. El nu se pronunțase-n niciun fel, nu instigase pe nimeni. Avea simțul ierarhiilor, pregătindu-și propria ierarhie. Doctorița-aceea iconoclastă, bântuită de pasiunea adevărului – deși talentată și tobă de carte, prea tânără pentru a reprezenta un concurent – îi stătea lui Verzeu ca o scamă-n ochi cu mult înaintea picăturii cu care vărsase-acum, în urmă, paharul, picătură care din scamă o schimbase-n spin. Ea totdeauna avea «păreri personale», și când nu contrazicea pe nimeni, cerea sau dădea lămuriri, intervenea cu precizări, cu amănunte, hărțuindu-te și sâcâindu-te pe-un ton deferent, măsurat, detașat, vorbind puțin și cu miez, luată-n serios, vrei nu vrei, de tot spitalul, cu un ochi neiertător, cu-o limbă cu care știa să-ți zică una de să nu te mai scoli, «suflet de chirurg» cum o caracteriza pentru sine Verzeu, care se socotea un duios și-un sensibil pentru faptul că-i venea să lăcrimeze la dramolete insipide, cinematografice sau teatrale, pentru că-l apuca o stare de preleșin când îi curgea o picătură de sânge, pentru că la cea mai mărunță durere, orgolios cum era, în loc să consulte un

internist, citea la tratate de medicină generală pân-amețea, pipăindu-se din creștet până-n tălpi, bolnav pe rând de fiecare boală-n parte, și de mai multe deodată, înfrățite-ntr-o hidră monstruoasă, cu tentacule aderente, cleioase, insinuante și insidioase, care evoluau de la epidermă spre creier, fulgerându-l cu spaimă. Familiarizat cu moartea altora, ca orice chirurg la vârsta și cu experiența lui, gândul la propria moarte, gând trezit de cel mai vag junghi, de cel mai neînsemnat deranjament de burtă, îl aducea-ntr-o stare de panică și-l făcea să se simtă nu numai cel mai nenorocit om din lume dar mai ales nedreptățit. De când era el pe lume, Titus Verzeu, chiar dacă nu se considera totdeauna superior altora, *egalul* lor nu se considerase niciodată. Amintirile, indiferent de la ce vârstă, îl situau în afara egalității. Nici de supt, după cum îi spusese maică-sa, nu supsesse ca alți copii, ci cu-ntreruperi, cu un fel de lungi «meditații» între o-nghițitură și alta. Această «amintire» de familie îl făcea să creadă că laptele matern îi furnizase maxima plăcere. Altminteri, memoria lui nu reținuse nicio plăcere intensă, nicio emoție intensă, nici de partea bucuriei nici de-a durerii. O memorie nu poate-nregistra decât stări reale, iar realitatea lui Titus Verzeu, copil, adolescent, adult, bătrân aproape, era o zeamă caldută. Puțin imaginativ, lipsit de generozitate și deci, nimic de mirare, și de dorința de-a idealiza ceva sau pe cineva, Titus Verzeu nu iubise niciodată pe nimeni. Avea casa plină de lucruri de valoare și de-o mare frumusețe, alese cu grijă de cinci generații din neamul lui, oameni purtați pe la-nalte școli la Viena și la Berlin, alese de multe generații de mari negustori, unguri și ovrei, din neamul nevستی-sii, oameni umblați prin lume, pricepuți la finețuri și la scumpeturi, alese de el și de Judith, nevastă-sa, așezate cu priceperea pe care-o aducea adesea o bună-stare stabil și de multă vreme instalată, subțind partea din om corespunzătoare gustului.

La tinerețe, preocupat de meserie și de-a-și face un nume-n meserie, interesat de lecturi, de muzică, de tot ce-l putea rafina și pune în valoare, atașat prin interese și chiar din convingere de Judith, cu care se-nțelegea perfect, dar nedepășind raționalul în această legătură, nici la-nceput, Titus Verzeu nu simțise nevoia să se perpetueze-n vreo ființă. Mondenă, sportivă, preocupată de succesul lui Titus, fire lipsită de elanuri afective ce s-ar fi cerut revărsate permanent asupra cuiva, adeptă a unei temperaturi interioare care să nu depășească temperatura normală a corpului, neîubindu-l pe Titus dar luptând împotriva oricui i-ar fi putut știrbi liniștea, Judith Verzeu, fostă Horváth, fostă Eskinazy, nu-și complicase viața și nu-și stricase linia impecabilă cu maternitatea. De pe urma primei ei căsătorii, cu doctorul Eskinazy, desfăcută după cinci ani, și-a celor câteva legături dintre cele două căsătorii, legături cărora ea le pusese capăt, nesocotindu-le suficient de avantajoase, Judith Verzeu își desăvârșise știința de-a cuceri un bărbat și pe cea, mult mai subtilă, de-a-l păstra. Pentru Judith, căsătoria era o profesie în cadrul căreia considera de datoria ei să nu se-arate niciodată obosită sau plictisită. Admirația discretă și grija ca față de-un ou moale erau suficiente pentru mulțumirea vanității «de interior» a lui Titus. Frumusețea, distincția, educația, fidelitatea, comportamentul perfect, eforturile ei de-a-i face viața agreabilă îi mulțumeau vanitatea «de exterior». Cum ceva pornit pe baze reci n-avea cum să se răcească, de-a lungul timpului nimic în cuplul Verzeu nu se-alterase. Refrigerența lui conservatoare păruse-amenințată o singură dată: când Titus se lăsase tentat, mai mult din vanitate decât din pornire-adevărată, de una din cele două surori Veniamin, două frumuseți a căror carieră de femei întreținute se desfășurase din punct de vedere topografic, în două apartamente somptuoase ale celui mai vestit hotel bucureștean al anilor '40, ani ce reprezentau apogeul acelei cariere, la susținerea căreia mai tot ce era om cu bani în țară își dădea obolul. De neam, dar pornite fără sfanț din orașul Băniei, cele două domnișoare, în afara studiilor în litere și-n drept, se dedaseră cu pasiune, însoțită de mari aptitudini, studiului aprofundat al comediei umane.

La un punct al drumului ce-avea să ducă la desăvârșirea lor psihologică, apăruse Titus Verzeu, tânăr chirurg de viitor. Cum în cariera lor, majoritatea contribuabililor erau bărbați cu trecut și cu prezent dar despre-al căror viitor nu se putea prezice nimic, o tânără speranță ca Titus Verzeu le pica de minune pentru varietatea peisajului. Surorile Veniamin – despre care nu se vorbea decât la plural, iar când se-nțâmpla ca cineva s-o pomenească pe una singură zicea «Jeanine» sau «Fraga, una din surorile Veniamin» – erau citate ca o întreprindere în co-proprietate.

Ca o adevărată societate pe acțiuni, surorile Veniamin «funcționau» perfect, așa încât, cel mai exigent «acționar» și n-ar fi avut de ce să se plângă. Una – blondă, cu ochi căprui și umezi de căprioară temătoare; alta – brună, focoasă, cu părul bătând în albastru și cu niște ochi verzi ca veninul, de te băgau în boale. Erau amândouă de-o rară frumusețe, iar privite-mpreună – două frumuseți complementare. Cu voci frumoase, cu dicții perfecte, citite și informate, pline de tact, știau să se poarte-n orice situație. Impecabil îmbrăcate, le-ai fi luat drept fiice sau neveste de bancheri. Câte o mică excentricitate era menită să atragă atenția celui interesat și să-l ducă cu gândul către breșele din virtutea și din starea lor socială. Vara, una purta o brățară, mereu schimbată, la glezna piciorului stâng, iar cealaltă, o brățară pe brațul drept, gol, foarte aproape de umăr. Deși de-aceeași statură, de păreau date cu talerul, surorile nu-și treceau una alteia toaletele sau blănurile și nici măcar bijuteriile. Căuta fiecare să-și sporească patrimoniul, mai ales la ultimul capitol. Ceea ce-și pasau adesea una alteia erau «acționarii». Era bine ca ei să treacă de la o «secție» la alta, schimbând obiectul investiției, dar neînstrăinând capitalul, atâta vreme cât acesta exista din plin și era oferit fără vreo reticență ori vreo restricție. Totdeauna de-o dispoziție egală – și anume, bună – știind să-nveselească și să dezghețe, oferindu-i din plin omului pentru banii lui, surorile Veniamin aveau stofă de-adevărate curtezane. Orele petrecute alături de tinerele domnișoare erau ca o croazieră fastuoasă în care totul se-ntrecea în a-i da satisfacție călătorului. În această atmosferă de vacanță, se trezise-nt-o bună zi și Titus Verzeu, imbarcat pe pachebotul de plăcere al surorilor Veniamin. Fraga, cea brună, care tocmai o rupsese cu un fabricant, om între două vârste – mai mult spre cea de-a doua – găsisese că atât cât se afla-n «refacere» își putea-ngădui o fantezie cu chirurgul tinerel de la care cine-știe-ce nu putea aștepta sub aspect pecuniar. Titus Verzeu nu dădea niciun semn de mare aprindere. Incitată de morga tânărului medic, de manierele lui desăvârșite, Fraga se-aprinsese ea, îndrăgostindu-se de-a binelea. Întrebată de soră-sa ce găsisese la Titus Verzeu, Fraga răspunsese: «Cred că ăsta e genul meu: genul „piept de pasăre”». «Piept-de-pasăre», neobișnuit cu efuziunile sentimentale, un timp se lăsase pârjolit. Necontaminat însă, începând să obosească destul de curând de-atâta jărat, se-ntorsese total, cu trupul și cu sufletul lui de carne albă, spre căminul unde, răbdătoare și odihnitoare – făcându-se, și-n timpul aventurii lui și după, că nu știe nimic – îl aștepta Judith cu brațe deschise din care nu ieșeau scânteii. Pe zi ce trecea, Titus Verzeu devenea mai mizantrop. Suporta oamenii atât cât îi cereau profesia și-ndatoririle mondene. Bucuriile lor îi erau indiferente și nici necazurile lor nu-l afectau mai mult. Orice contrariere din partea lor îl scotea însă din fire. Dar cum nu lăsa niciodată să se vadă acest lucru, se măcina în sinea lui, dând proporții exagerate oricărui incident și țesând o pânză de animozitate tot mai strânsă în jurul individului care-l supărase. Răbdarea și măiestria lui Titus Verzeu erau demne de-un păianjen. După ce fusese «supărat», o vreme tăcea. Tăcea și-și filtra veninul. Dacă răzbunarea e-o mâncare ce se mănâncă rece, răzbunarea lui Titus Verzeu era o mâncare ce se mânca înghețată. Când socotea că alimentul ofensei a atins punctul de congelare, Titus Verzeu își lua un aer suferind. Acela era și momentul când «prietenul» lui de-o viață, Voicu Marin, îl întreba: «Ce ai bă, Tituț? Că parcă nu ți-ar fi boii acasă». Profitând de solitudinea întrebării, cu morga lui obișnuită, «Tituț» azvârlea o vorbă care n-avea niciodată caracter de reclamație ci de confidență «ca-ntre prieteni». La momentul oportun, moment pe care profesorul Voicu Marin – mare specialist al «experimentului provocat» – îl prilejuia neapărat, profesorul Titus Verzeu era descotorosit de elementul care-i tulburase boii.

*

— Cu «tehnica» asta de-naltă clasă, «haute couture» cum zice Tudor Șerban, îți dai seama că nu mi-a fost deloc greu s-ajung la dispoziția Ministerului, unde Voicu Marin era ce era. Ori mergeam la Giurgiu, unde se găsea un post de internist la o policlinică ori... Prin mijloace proprii am intrat la Institut. Așa m-am trezit microbiolog.

— Și bolnava-aceea, Liliana Fodor? întrebă Vlas.

— A fost operată de Titus Verzeu, cu Staicu și cu mine. Peritonită. Tot abdomenul îi era plin de puroi. Operația – în afară de «pensă», «tampon», «pensă», «catgut» – s-a desfășurat într-o tăcere de moarte.

*

«— Sânziana, de ce nu vrei tu să te iubești cu mine? îi spusese-ncet și persuasiv Staicu în timp ce-și scoteau mânușile, după ce bolnava Liliana Fodor fusese trimisă, cu doctorița Giugaru, anestezista, la reanimare.

Sânzienei vocea lui Staicu îi sunase de data asta ca venită de pe altă lume, după atâta concentrare.

— De data asta, din ce v-a mai venit domnule doctor, o dăduse Sânziana pe glumă, revenind la realitatea exterioară mesei de operație.

— Din ce-mi vine mereu: când stau mai mult pe lângă tine m-apuc-o poftă nebuna sa ne iubim.

— Cu o femeie-nsărcinată, domnule doctor? vai! se poate? continuase Sânziana tot în glumă.

— Cât ești acum de-nsărcinată ești numai bună! glumise și Staicu.

— Mulți perversi pe lumea asta, zisese Sânziana și izbucniseră amândoi în râs.

Ea crezuse recidiva de propunere încheiată. Staicu o apucase de bărbie ca pe-un copil?

— De ce nu vrei tu să te iubești cu mine? spune-mi!

„Mărioară de la Gorji, ține-o rublă și doi zloți și nu te iubi cu toți”, îi trecuse prin gând Sânzienei.

De data asta, doctorul Staicu o privea duios și rugător.

— Ca să mă iubesc cu dumneavoastră ar trebui mai întâi să *vă iubesc*, răspunsese ea, privindu-l mângâietor.

— Și de ce n-ai putea să mă iubești? Fiindcă nu sunt frumos?

— Nuuu.

Sânziana spusese cu atâta convingere „nu”, încât Staicu nu se-ndoise că nu-l mințea.

— Domnule doctor, vă admir profesional atât de mult... că până la urmă cred c-aș fi făcut ca majoritatea femeilor: m-aș fi-ndrăgostit de șeful meu direct.

— Și-atunci? în glasul lui Staicu era o nerăbdare plină de speranță. Și-atunci, de ce nu?

— Fiindcă vă e prea dragă puterea.

Urmase un moment de stupoare pentru Staicu.

— Și ce e rău în asta? Nu e mai bine să aibă frâu-n mână unul bun, decât unul prost sau mediocru? Îm? ce zici? își revenise el.

— Ba da. Dar când ai pus mâna pe putere cel mai greu lucru e sa fii drept. Iar dumneavoastră nu știu cât vă puteți ridica deasupra antipatiilor personale, umane.

— Recunoști că ele sunt dublate și de „binemeritate” antipatii profesionale?

— Recunosc. Dar când ele n-au să mai aibă justificare profesională? Sunteți pățimaș, coleric, ziua asta are să vină oricum.

Erau triști amândoi.

— Cui i-ai da *tu* dreptul să-i fie dragă puterea? Vocea lui Staicu sunase metalic, decisiv, deși aproape șoptită.

— Oamenilor politici. Celor adevărați, celor de anvergură, care pentru-o convingere-și riscă pielea.

— Un bărbat vrea să se iubească și el cu o femeie și uite unde-ajunge... De ce să complicăm lucrurile? De ce să depășim sfera strict erotică? Îm?

Staicu o privea nițel iritat pe cucoana asta care prea despărțea firu-n patru, și alt fir decât cel întins de el. Nițel iritat ca fiecare dintre noi când aude altceva decât ceea ce-ar vrea s-audă. Altfel recunoștea că „muierea asta a dracului de deșteaptă” pusese degetul pe rană.

— „Un bărbat vrea să se iubească și el cu o femeie”, reluase Sânziana. Bărbatul și femeia asta înainte de-a fi atât de bine delimitați pe sexe sunt oameni și asta complică mult sfera lor erotică, sfera asta nu

poate fi pură decât la dobitoace, și mă-ntreb dacă și la ele n-o fi și altceva mai subtil. Eu am un trup ciudat, domnule doctor, nu vibrează decât la impulsuri venite de-aici – și-și dusesese mâna la cap – impulsuri care nu suportă bruiajul nici unei reticențe; deci, am un trup ciudat, care trebuie făcut să vibreze, fiindcă la fâlțări strict endocrine este imun.

Se-ntorsesse cu toată fața spre Staicu. Staicu o privea grav. Dându-se un pas îndărăt, ca să mărească distanța dintre ei, îi spusese cu un glas de-o duioșie pe care nu i-ai fi bănuțit-o.

— Așa cum mă vezi – și-și trecuse prin aer mâna, exagerând contururile trupului său mare și vânjos, și impulsurile mele vin tot de din sus de brâu. Ca să te iubești cu mine ți-ar trebui să *mă* iubești. Te-nțeleg foarte bine fiindcă *eu te iubesc*.

La asta, Sânziana nu se-aștepta. Ca tot omul era pregătită împotriva agresiunilor, a propunerilor pe care ea nu le considera nici rușinoase, nici dezonorante, ci doar prea bruște; altfel socotea că numai femeile proaste sau ipocrite, sau – cel mai des – și una și alta se-arată ofensate de „omagiul” strict fizic al unui bărbat. Om al datoriei, exigentă mai ales cu ea însăși – pentru a răspunde acestui „omagiul”, ea avea nevoie să știe că actul fizic este girat de dragoste, sau măcar de iluzia dragostei, pentru partener.

Se uitase la doctorul Staicu plină de părere de rău. „Puiule, i se-adresase-n gând, dacă erai pe față de partea mea în cazul lui madam’ Fodor te iubeam și ne iubeam. Dar de...”. Omul acela investea în ea un sentiment căruia ea știa că n-avea să-i răspundă niciodată. Iubirea fără ecou a cuiva pentru ea îi dădea o stare de jenă și de apăsare, aproape un sentiment de vină. În adolescență, iubirea lui Mihai Șerban ajunsese s-o roadă ca o remușcare. Simpla iubire a lui Mihai sau împletirea ei cu sentimentul unei duble vine? Nu știa cum să numească altfel starea ei de-atunci – și nici pe cea de-acum – vina de-a nu-l fi iubit pe Mihai și cea de-a-l fi iubit pe nenea Daniel! „Să te iubească un băiat, iar tu să-l iubești pe tatăl lui?! Cui i-ar fi ușoară o asemenea situație? Doamne, câte paranteze mai sunt și-n mine! Noroc că amintirile, ca și visele, n-au durată reală, altfel ar însemna că tac de cel puțin o oră. De câtă vreme oi tăcea, oare? S-o fi luat de gânduri Pavel...”».

*

«Câte și ce lucruri or ascunde oare tăcerile astea?», se luase Pavel nu de gânduri, ci cu gândul.

— Dacă n-aș fi avut dreptate, poate-aș mai fi avut o șansă la-ndurarea lui Verzeu, dar fiindcă-avusesem dreptate îmi semnasem singură sentința, reluă Sânziana, ca și cum nu s-ar fi întrerupt nicio clipă. Când am ieșit de la blocul operator, după patru ore jumătate, inginerul Fodor stătea, săracul, mai mult mort decât viu, răzimat de-un perete. «Ați avut mare noroc!», i-a spus Verzeu, pe tonul lui ponderat și sigur de sine, de parcă nici usturoi nu mâncase, nici gura nu-i putea. Staicu, om deschis și coleric, s-a-ntors spre mine și mi-a șoptit: «Să nu-l bagi în...?». Știu c-am zis și eu: «Ba să-l bagi...!».

După plicul pe care mi l-a oferit mie inginerul Fodor, plic pe care eu nu l-am primit, mi-nchipui că nu era tocmai lui Verzeu, «salvatorului», să nu-i ofere un plic burdușit cu «elementele» recunoștinței. Cu două luni înainte de nașterea Anei, am fost transferată.

— Și n-ai mai avut ocazia să lucrezi din nou în chirurgie?

— Nici n-am mai căutat-o. Nu știu încă dacă e-un defect sau o calitate-a mea interesul pe care-l am pentru toate ramurile meseriei noastre. Nu știu dacă poți să-nțelegi, Pavele, dar de-o profesie-ți poate trece ca și de-un om. Despărțirea mea de chirurgie, dacă mă gândesc bine, a fost doar desăvârșită de actele oficiale. Ea a-nceput când am ieșit de la operația Liliane Fodor. Mergeam în urma lui Titus Verzeu, fără nicio satisfacție că pusesem un diagnostic exact, fără nicio spaimă că pentru acest diagnostic și pentru viața de om care se afla-n spatele lui îmi riscam cariera, chiar pâinea. Simțeam... amărăciune? deznădejde? Poate. Eram sigură că ceva s-a rupt definitiv între mine și profesia de chirurg. În mine... și că nu mai putea fi reparat. Chirurgia nu era de mine. Degeaba știam carte, degeaba aveam ochi, minte și mână sigură. Altceva-mi lipsea. Mergând pe urmele lui Verzeu, mi-am dat seama că eu n-aș fi avut calmul

lui în fața unei morți de care-aș fi fost vinovată. Mi-am adus aminte, tot atunci, de doctorul Bebică Vernescu și de pacienta pe care-o lăsase paraplegică și care de șapte ani zăcea, blândă și resemnată, într-un salon dintr-una din clinicile noastre. De la această operație, Bebică Vernescu ziua opera-n disperare, iar seara bea ca să poată dormi. Când m-am dus să-l văd, după primul infarct, la 47 de ani, mi-a șoptit: «Și cât am sperat în infarctul ăsta...», și s-a uitat lung la mine. La al doilea, la patruzeci și nouă de ani, speranța i s-a mplinit. Bietul Bebică! Puțini doctori am cunoscut atât de buni profesional și-atât de devotați bolnavilor. Mergeam în urma lui Verzeu și simțeam că ceva s-a rupt în mine, o singură data mai simțisem la fel când...

(Sânziana se opri. Fiindcă-și dădu seama că cealaltă amintire nu făcea parte din «programul Verzeu».)

— Când? se auzi-ntr-un târziu vocea lui Pavel.

— Odată cu mine, ca să nu pară totul prea cusut cu ață albă, Voicu Marin i-a mazilit pe încă doi chirurghi din secția lui. Am căpătat un transfer la microbiologie, tot în cadrul clinicii, dar trebuia s-aștept să se pensioneze o doctoriță care-și *ceruse* pensionarea. Când a văzut că i-a și sosit «schimbul», a mai ezitat, timp în care, două luni am ținut locul unui medic de la un cămin de bătrâni, iar două luni pe cel al secretarei directorului de la microbiologic, operată la colecist. Înaintea acestor «aventuri» s-a născut Ana. Eram atât de mulțumită, era așa de grasă și de frumoasă, că m-a ajutat să trec mult mai ușor peste perioada mea de femeie la toate, decât dacă n-aș fi avut-o. În ziua când am plecat din clinica de chirurgie, ca persoană bine-crescută, m-am dus să-mi iau rămas-bun de la Verzeu. În loc să-l găsesc doar pe Verzeu, cum era de așteptat, am dat și peste Voicu Marin. Era mai mult decât în visul meu. Verzeu zâmbea din vârful buzelor lui subțiri, iar Voicu Marin râdea cu gura pân' la urechi, proaspăt însurățel, la șase luni după ce i se spânzurase prima nevastă, frânghia fiind prefăcută, pentru uzul public, în stop cardiac, iar soțul drapat într-o durere profundă în *faire-part*-ul din „*România liberă*”.

I-am salutat pe cei doi mari tenori reuniți și m-am gândit pe cine mai «lucrau», grație pașnicei lor cârdășii.

*

«Câtă imaginație... câtă imaginație-n vorbire are femeia asta. Oamenii, mai toți, dar mai ales orășenii, vorbesc ca ziarele. Standard vorbesc. Sânziana și Iulia vorbesc altfel. Individualizat. O asemănare între ele», își zise Pavel.

*

— Bună ziua, am zis eu.

Au dat amândoi din cap în chip de răspuns, cu aerul omului deranjat din ceva foarte important.

Nu mi-a spus niciunul niciun cuvânt. Atunci, mi-am luat eu inima-n dinți și-am zis:

— Domnule profesor Verzeu, astăzi plec din serviciul dumneavoastră și-am venit să-mi iau rămas-bun.

— Da, pleci? m-a-ntrebat Voicu Marin, de parcă atunci afla această noutate pe care mi-o cocea de șapte luni.

M-am uitat la el cu silă. Bun observator, Titus Verzeu a remarcat privirea, care de altfel i se-adresa și lui.

— Începeți o activitate care vă va oferi mai mult timp în care să reflectați, s-a-ndurat într-un târziu să mi se-adreseze Verzeu, însoțind fiecare vorbă cu un zâmbet subțire și de-o persiflare abia perceptibilă, și s-a uitat la Voicu Marin. În care să reflectați mai mult la profesia dumneavoastră, la faptele, la vorbele dumneavoastră, a continuat el, ascuțindu-și zâmbetul din ce în ce, vrând desigur să-mi dea a-nțelege, dacă

nu pricepusem pân-atunci, că maziirea – din limbă mi se trăgea.

M-am uitat la unul, m-am uitat la celălalt. Cât rău făcuseră și cât aveau să mai facă! Ce gol trebuie să fie-n sufletul oamenilor ăstora doi dacă la șazeci de ani împliniți se gândeau numai cum să le pună altora pielea pe băț!

M-am uitat la ei cu-o milă care venea de departe, de la generații și generații de țărani din neamul meu, oameni care scormoniseră din noapte până-n noapte pământul, găsind mereu timp să gândească, răzimați de coarnele plugului ori în coada sapei, în felul lor simplu și esențial, la fiecare gest al lor, repetat de veacuri și menit să se-nscrie-n ciclurile armoniei universale căreia nu știau să-i dea niciun nume.

Și, deodată, uitând timpul și locul, uitând cu desăvârșire că oamenii aceia doi puteau să-mi facă încă mult rău, privindu-i când pe unul, când pe celălalt, cu un glas de profet care nu făcea altceva decât să vestească ceea ce i se-arată, m-am trezit că le spun:

— La vorbele și la faptele noastre vom afla cu toții vreme să ne gândim: la o boală grea sau pe patul de moarte. Mai ales pe patul de moarte.

Le-a pierit zâmbetul. Am salutat scurt din cap și ca și când misiunea mea pe lângă ei fusese aceea de mesager al destinului, am plecat înfiorată de presimțirea că le prevestisem adevărul.

Cum mergeam pe culoar, mă asaltau tot felul de gânduri. Vecinele mele de palier m-au scârbit de totdeauna cu egoismul și cu zgârcenia lor. Mamei îi era grozav de milă de ele.

«Două biete bătrâne», a zis ea într-o zi. «Mai dă-le dracu'. Sunt putrede de bani și de lucruri și zgârcite că și-ar mânca de sub unghie», am zis eu. «E foarte curios câtă milă inspiră defectele fizice și cât dispreț cele psihice. Toată lumea zice „săracu' de el – e șchiop, e chior” și nimeni nu zice „săracu' de el – e zgârcit, e ipocrit, e turnător, e intrigant”, când astea sunt infirmități de pe urma cărora suferi la fel de mult ca și de pe urma infirmităților fizice. Un defect fizic îți dezechilibrează corpul și dezechilibrul ăsta se răsfrânge asupra sufletului. Efectele lui sunt deci împărțite. Gândește-te că defectele psihice zac numai în suflet. Îți dai seama ce infern trebuie să fie într-un suflet șchiop sau chior, sau amândouă la un loc, sau câte cât vrei? Toate defectele psihice au la origine un complex de inferioritate. Cine e sigur pe sine nu e nici invidios, nici intrigant, nici arivist. „La om totul trebuie să fie frumos, de la haine până la suflet”». «Cehov a spus asta?». «Cehov. O umanitate fără complexe. Un echilibru dat de frumusețea exterioară și de cea interioară. Mi-au plăcut totdeauna oamenii frumoși pentru că măcar sub aspect fizic ai garanția că sunt scutiți de complexe».

Pe culoar, mi-am adus aminte vorbele Mamei și-am început să mă-ntreb ce complexe i-or fi rozând de-o viață pe Verzeu și pe Voicu Marin. «Dacă vrei, cât de cât, să fii drept cu altul, pune-te-n locul lui», mă sfătuia Mama. Cum n-am economisit niciodată efortul, m-am pus întâi în locul lui Voicu Marin. Băiat de grădinari din marginea Bucureștiului, tată român, mamă bulgaroaică. Fizic, totul parcă prea mare. Ca la un televizor defect care dublează contururile. Nici urât, nici frumos. Mătăhălos. Ca maniere: nu se sfia să-și sugă dinții, să se scobească în nas ori în dinți, ori să se scarpine de față cu alții. Lipsa de educație poate fi invocată până la 20, hai 25 de ani. După aceea, nici dacă singura locuință și mamă ți-au fost maidanul, nu mai poți invoca lipsa de educație. Vine-o vreme când mintea proprie îți este-un educator suficient. Voicu știa desigur că asemenea lucruri nu se fac. Se purta însă cum îi venea, din totală desconsiderare față de alții. Dacă nu știai cine e, dacă nu-l auzai vorbind și te-ai fi gândit să-l plasezi undeva, l-ai fi plasat fie-ntr-o muncă necalificată, la cărăușie, de pildă, fie-ndărătul unei tejghele. Când deschidea gura și folosea un ton neutru, în vocea lui baritonală, frumoasă și bine stăpânită, apăreau vorbe care nu te supărau atât prin ortoepia deficitară cât prin vulgaritatea cu care erau rostite. Simțeai în același timp o amenințare în vorbele-acelea stâlcite, fiindcă îndărătul lor bănuiai o stâlceală mult mai adâncă, depășind sfera vocabularului. Când vorbea oficial, tonul lui căpăta «importantă» și anume «importanța» anilor '50-'60, '64, când mai ales vorbitorii din ideologie se găseau datori să pună accentele-n frază altfel decât le cerea logica limbii române. Chiar și unii care folosiseră curent acest mod nefiresc de frazare, după '64 încercaseră – că-ncercarea moarte n-are – și unii chiar reușiseră să se debaraseze de

mimarea asta ajunsă reflex. El încercase, nu-ncercase, nu știu. Știu doar că modul lui de frazare, deși mare ștab la Minister, la Facultate, la Clinică, te făcea să-l consideri un personaj desuet, pe cale de dispariție. El vorbea mai departe la fel și purta mai departe, ostentativ sau nu, nici asta n-aș putea spune, pantaloni cu cracul larg ca pentru trei picioare barosane. Voia, cred, să demonstreze că-și este fidel sie însuși. În tinerețe, când nu era nimeni, o ceruse de nevastă pe fata care crezuse că n-avea să-l refuze și nicidecum pe cine-ar fi vrut.

— Pe cine-ar fi vrut?

— Pe viitoarea nevastă a profesorului Daniel Șerban, pe mama lui Tudor, pe care l-ai cunoscut în seara asta. Și mergând așa pe «urmele» trupului, ale sufletului lui Voicu Marin dădeam și de profesie, câmpul multor ambiții, câmp unde lucrurile se puteau îmbunătăți sau înrăutăți. Era chirurg? – era. Drumul de la grădinărie la chirurgie era lung, dar odată ajuns aci nimeni nu se mai întreba cât de lung fusese drumul lui și cât de scurt al altora. Era chirurg. Printre-atâția alții. Unii știu că sunt în profesie niște utilități, și acceptă această situație. Conștienți că nu li se cuvine mai mult, își fac cinstit datoria, și-și văd numai de treburile lor. Ca utilitate, nimeni n-ar fi avut ce să-i reproșeze lui Voicu Marin. Dar vezi că el voia să se ia de piept cu cei mai mari chirurgi și cum profesional n-avea șanse, ca Făt-Frumos cu Zmeul, să-i îngroape pân' la brâu, îi îngropa cu totul – pe criterii extraprofesionale. Unul avusese moșie (el, nevastă-sa); altul avusese aur, nu-l declarase, în schimb îl ascunsese-n masa de la sala de operație; cumnatul ăstuia se pare că știuse și nu-l denunțase și amândoi trecuseră nițel pe la «pension»; și uite-așa numărul culpabililor față de legi îi lărgea locul; alții nu făcuseră nimic din punct de vedere juridico-administrativ, dar ca și primii păcătuiau grav în ochii lui, păcătuiau «medical»: erau chirurgi de mânăntâi. Buni și ăștia de dat la «abdomen» fiindcă la «torace» – mai mare și mai mare era el.

Mă puneam în locul lui Voicu Marin și, fără să-l aprob, îi înțelegeam mecanismul sufletesc. În definitiv, omul ăsta n-avusese niciodată ce-și dorise. Profesional, deși se declarase și era luat oficial drept «ăl mai mare», el știa că nu e. Nevastă-sa, un om blând și bun dar șters, nu era cine-și dorise el; băieții, doctori amândoi, nu-și depășeau profesional tatăl. Nevastă-sa se omorâse. Sătulă de vorbe grosolane, de palme arse între patru ochi și chiar între mai mulți. A doua – actriță, frumoasă, foarte frumoasă, și sâsăită. În actorie – ce era el în chirurgie: o utilitate, umplută de roluri de când se măritase cu el, că fiecare avea sau putea să aibă o mamă, o soacră, o cuscră bolnavă, nevoie de-un medicament străin. Altminteri, femeie cumsecade actrița. Pe când mai lucram încă la chirurgie, deși ea era «madam director», a venit să mă roage să-i dau un bilet de intrare permanentă la o bolnavă din salonul meu, motivându-și cererea prin faptul că programul ei de actriță era-n contratimp cu orele de vizitare a bolnavilor. Gestul ăsta m-a făcut să nu-i prevăd un viitor prea fericit alături de Voicu Marin. Intrasem într-o perioadă de clarviziune, se autoironiză Sânziana. O femeie cât de cât cumsecade, oricâte vanități ar fi avut, pân' la urmă avea să se dea bătută față de Voicu Marin. Cât Voicu era maaaare, «Mercedesul» îi mai astupase din defecte, când se mai micșorase, deși făcuse un copil cu el, actrița a hotărât să nu-i mai suporte pe el și pe cele două odrasle din prima lui căsătorie. Victime-ale eredității paterne, pe unde-o prindeau pe «mama lor vitregă» tinerii îi ardeau la scatoalce, însoțite, bine-nțelese, de vorbe corespunzătoare.

Sânziana făcu o pauză.

— Continuând efortul meu de identificare cu alte personaje, am ajuns și la Titus Verzeu, al cărui nume, pretindeau cei din generația lui, ar fi trebuit pronunțat Vărzău, cum se și scrisese înainte ca școala latinistă să fi introdus scrierea etimologizantă. El avusese tot ce-și dorise, atât cât se poate judeca din afară un om. Și, totuși... Cu-nvățătura și cu mintea lui ternă dar corectă nu se putea să nu-și dea seama că este doar un bun profesor și nu un maestru în chirurgie. Sub aspectul cunoștințelor generale, Verzeu era un tip enciclopedic.

— Era? Nu mai este?

— Deși este conștient în cea mai mare parte a timpului, de patru ani stă-ntr-un fotoliu. Nu-și mai poate

mișca membrele inferioare, are afazii și pierdere-aproape totală a graiului.

— Scleroză?

— După niște autori americani se pare că un virus care dă fenomenele astea botezate generic «scleroză». Îmi părea atât de rău că un om ca el – un mediocru, hai să-i zicem, dar un mediocru cu atâta știință de carte, cu o cultură umanistă atât de vastă – era atât de vanitos, de meschin și se preta în primul rând la cârdășia cu Voicu Marin, apoi la mașinații cu care-și îndepărta cei mai buni colaboratori. De Staicu nu se-atingea fiindcă-i era frică. Pe vremea legionarilor, când un doctor gardist voise să-l mătrășească pe Verzeu, din cauza nevesti-sii, doctorul Daniel Șerban spusese de față cu toată lumea că pleacă din spital dacă cineva-ndrăznește să-l mute pe Verzeu. Când Voicu Marin îl mutase pe Șerban, invocându-i originea, Verzeu nici măcar nu deschisese gura. Ba, dimpotrivă. Îi strecura azi o vorbă, mâine o vorbă lui Voicu Marin, cu abilitatea și cu perseverența care-l caracterizau, vorbe prin care-i dădea de-nțeleș că Șerban ar unelti-mpotriva lui, a lui Voicu și, mai rău, că nu i-ar recunoaște autoritatea medicală, indiscutabilă pentru toată lumea. «Pe cine nu lași să moară nu te lasă să trăiești». Într-un elan de binefacere, Voicu Marin o trimisese la țară și pe fosta lui iubire, nemărturisită, pe Marina Șerban, nevasta «concurenței», căreia profesional și uman n-ar fi avut ce să-i reproșeze, decât eventual că nu-i bănuise la timp iubirea. Verzeu, ca și Voicu, nu suportă concurența. Tot un complex de inferioritate. Prin urmare, nici el n-avusese ce-și dorise, așa stând lucrurile.

— Sânziană, să nu te superi că te-nterup, tu ai avut pân-acum în viață ce ți-ai dorit?

Sânziana se gândi. Răspunsul la această întrebare și-l dăduse demult. Se gândea acum dacă era bine să-i răspundă lui Pavel așa cum și-ar fi răspuns ei însăși. «Cu nimeni nu e bine să fii sincer cum ești cu tine însuși. Un moralist zice să-ți tratezi prietenul de azi ca și când mâine ți-ar deveni dușman și dușmanul de azi ca și când mâine ți-ar deveni prieten, ceea ce nu este conform cu principiile moralei ci-ale unei bune politici. O fi bine, dar nu e conform firii mele. Decât să spun ce nu cred mai bine tac. Uit totdeauna că există, în mare, trei feluri de-a minți: minciuna-minciună, adică falsificarea adevărului; omisiunea unei părți a adevărului; și statistica, vorba lui Kōlōnte când se uită prin statisticile unora de la noi din laborator».

— Unele lucruri majore, că despre cele majore merită să vorbim, sunt așa cum mi le-am dorit. Am vrut să fiu doctoriță și sunt doctoriță. Și cred că am nimerit chiar într-o specialitate care mi se potrivește. Chirurgia-mi plăcea. E partea cea mai spectaculoasă, cea mai palpitantă a medicinei. Dar tributul emoțional și cel actoricesc erau prea mari pentru mine. Prefer microbiologia fiindcă-n ea nu risc să omor pe nimeni și nici n-am de-a face cu «publicul». În chirurgie, în fiecare zi ai «premieră». Mai întâi, cum ți-a reușit operația și nu numai ea. Grija complicațiilor post-operatorii. Ce să-ți mai spun, că știi. Apoi, partea «mondenă»: ce zic superiorii, ce zic colegii, personalul mediu, pacienții? Să fii impecabil cu toți. Microbii și virușii sunt mai comozi, că nu-ți comunică sentimentele. Deci, ca să mă-ntorc de unde-am plecat, fac o meserie pe care mi-am ales-o și care-mi place. Am vrut să am copii și-i am.

— Dar îi ai cu cine-ai fi vrut să-i ai?

După ce rosti întrebarea, pe fața lui Pavel apăru o expresie de regret, regretul că-ndrăznise prea mult; și teama că i s-ar fi putut da un răspuns care să-l doară.

*

Sânziana fu izbită de-ntrebare: «Îmi dau seama că niciodată nimeni nu mi-a pus o-ntrebare atât de importantă, ținând de ceva atât de intim din ființa mea și-n același timp cu valoare de generalitate: „Ai copii, dar îi ai cu cine-ai fi dorit cel mai mult să-i ai sau i-ai avut cu cine s-a putut sau chiar s-a nimerit?”. E o-ntrebare care-ar putea să figureze-n orice chestionar adresat părinților. Câte lucruri s-ar explica din răspunsul sincer la această-ntrebare...».

— La-ntrebarea asta-ți pot răspunde, îți pot răspunde-n două feluri, esența fiind aceeași. Am doi copii cu doi bărbați care mi-au fost dragi când am făcut copiii cu ei. Deci, nu-mi pot reproșa c-am făcut doi copii la-ntâmplare. Am dorit să-i am și e cea mai mare mulțumire și mândrie a mea că am copiii ăștia. Întrebarea ta așteaptă însă un alt răspuns. Dacă nu ți-aș da și-al doilea răspuns ar însemna să mint prin omiterea unei părți a adevărului.

(Își aminti iară de Kõlõnte, de mustățile lui țepoase, de ochii negri cu pleoape oblice care-i trăgeau în sus, de privirea lor enigmatică, plecată parcă să măsoare pustietăți misterioase de care-l legau nostalgii ancestrale.)

Se scutură de-această amintire și continuă:

— Cei cu care-aș fi vrut cel mai mult să am copii... cu-aceia n-am avut și n-am să am copii.

— De ce? se-auzi glasul lui Pavel, înecat în părere de rău.

Sânziana ridică din umeri a neputință.

— Între paisprezece și optsprezece – chiar nouăsprezece – ani, iubeam atât de mult pe cineva încât cea mai mare fericire ar fi fost să am un copil cu el. Dar era o diferență de vârstă foarte mare-ntre noi, el era-nsurat, avea copii...

— El te-a iubit?

— Nu știu, jur că nu știu.

— Și n-ai vrea să afli?

— Pavele, mă-ntreb dacă e bine și dacă nu-i facem trecutului o nedreptate încercând să-l clarificăm. Bine-nțeles, când e vorba de nebuloasa unor lucruri frumoase. Dacă bănuiești că cineva te-a «turnat», ți-a făcut un rău, cred că ești obligat să clarifici acest trecut; este o obligație, cum să-i zic, civică. Dar trecutul pur sentimental... Mi-e teamă că umblând cu el poți păți cum pățești cu florile presate când încerci să le muți de pe-o foaie pe alta. Cred că dac-aș fi scriitoare aș încerca să clarific acest trecut din curiozitate psihologică, din obligație profesională deci, fiindcă eu consider psihologia profesia de bază a scriitorului. Și-apoi, mă mai gândesc la ceva. Să nu-ți închipui că n-am fost de multe ori ispășită să «dezvălui» acest trecut al imaginației mele.

— Trecutul imaginației e tot atât de-al nostru ca și trecutul faptelor. Trăim cu imaginația *cel puțin* tot atât de mult cât trăim real – real însemnând ceea ce poate fi controlat și confirmat și de altul sau de alții, în afara ta. Altminteri, cu ce, pentru individ în sine, e mai puțin autentic, mai puțin viață, ceea ce se-ntâmplă numai în sine însuși decât ce i se-ntâmplă cu știrea altora? Cu ce? Cu ce este mai puțin intensă dragostea unui om dacă ea este neștiută? Ba dimpotrivă. Este mult mai profundă, mai concentrată, față de-o iubire împărtășită sau nu, dar materializată, adusă în planul realității, cea a martorului. Fiindcă din ea, din iubirea neștiută de celălalt, nu se risipește niciun strop în gesturi, în așteptări, în vorbe care nu reușesc totdeauna s-o exprime. După ani și ani de la o iubire, auzi oameni care spun: «L-am iubit (sau am iubit-o) dar el (sau ea) habar n-avea, nici nu mă știa», situând această iubire la periferia iubirii, fiindcă ea nu era știută. Oamenii ăștia, după părerea mea, sunt o categorie – o categorie foarte întinsă – care nu-și dă seama că oricât ai trăi cu alții, există în tine fonduri personale inalienabile, adevăruri pe care nu le știe nimeni și care sunt *cele mai adevărate*. Știu că e un pleonasm să spui «adevărul adevărat» – după câte-mi mai aduc și eu aminte de la liceu – dar așa e. Nu te supăra că te-nterup mereu, oftă Pavel, de parcă ar fi scăpat de-o piatră grea de pe suflet.

— Nu suntem la tribunal, Pavele, ca să cerem voie părții adverse când vrem să-i întrerupem pledoaria. Câtă dreptate ai! Oamenii au tendința de-a devaloriza imaginația care, de fapt, este motorul nu numai al sentimentelor dar al tuturor lucrurilor. Și o clădire apare mai întâi în imaginația constructorului, apoi pe hârtie, apoi în realitatea palpabilă, cea a martorului. După ce oamenii au depășit o stare, îi flutură amintirea ca pe-o vechitură, ca pe-o cârpă de praf. Îți povestesc situații, îți reproduc conversații

petrecute între patru ochi, îți citează nume cu nepăsare, cu mult mai multă nepăsare și lipsă de pudoare decât dacă ți-ar povesti un lucru exterior lor, exterior oricui, de parcă ți-ar povesti o carte, o piesă, un film. Mi se pare, mie mi se pare, ciudată și inexplicabilă tendința majorității de a-și devaloriza trecutul, de-a vorbi despre el – în cel mai fericit caz, cu ironie – ca și când o fază depășită n-ar mai face parte din viața lor, din viața-n general, ca și când ar fi o piesă detașabilă pe care-o azvârli, și gata. Și mai este ceva tot atât de ciudat în oameni: surprinderea pe care le-o provoacă infidelitatea, de orice natură ar fi ea. Cât de puțin se cunosc oamenii! Își disprețuiesc, își minimizează trecutul, se leapădă fără nicio jenă – față de ei înșiși, în primul rând – de bucăți din ei, din ceea ce-a-nsemnat trupul și sufletul lor la un moment dat, și-n schimb le cer altora să rămână ca o stâncă, neschimbați, neschimbători ca un mit. Câtă superficialitate e-n om! Ce mult te-ai maturizat, Pavele, spuse Sânziana, fără tranziție. Poate și când te-am cunoscut erai la fel, dar n-am avut eu timp să observ. Atunci, eram «ocupată» să te iubesc, nu să te analizez.

— Minimalizăm trecutul? întrebă Pavel, cu-o ușoară nuanță de reproș.

— Nu, dar eu vorbesc în dodii, cum zice o colegă de laborator, o bio-chimistă. Nu-mi place să vorbesc tern, ca-ntr-un raport. Totdeauna amestec gluma cu seriosul. Să știi că nu-mi bat joc niciodată de nimic și de nimeni. În viața mea nu mi-am bătut joc de nimeni și de nimic. Pentru mine, limba este ca o ființă cu care glumesc, mă joc, din care vreau să scot tot ce pot. N-o las să lenevească și să dospească. O trag de-o ureche, îi dau un bobârnac și-n același timp am un mare și neclintit respect pentru ea! Nu uit că e singurul sistem de semnalizare cu-adevărat uman.

— Cred c-ai fi făcut carieră și-ntr-o meserie-n care «materia primă» e cuvântul. Scriitoare, ziaristă, avocată...

— Dacă ar fi fost să urmez chiar ce mi-aș fi dorit cel mai mult, aș fi urmat Filologia.

— Deci și-n meserie ai luat tot ceva plasat pe locul doi.

Glasul lui Pavel sună a pagubă.

— Hazardul are un rol incontestabil în viața omului. N-avem posibilitatea să ne combinăm cu toți oamenii din lume: ca-n matematică «elementul m luat de n ori». De unde să știm unde se află omul cel mai potrivit nouă? Atunci, luăm ce ne scoate-ntâmplarea-n cale. Dacă nepotrivirile nu sunt «strigătoare la cer», ne-mperechem bărbați cu femei – fără să așteptăm să apară «el», «unicul» – «alegem» prieteni, și-n cadrul aceleiași legi, ne alegem o profesie; de dorit – una cu care să nu fim flagrant nepotrivii. Cât te potrivești cu-o profesie poți spune abia după un număr de ani de «conviețuire» cu ea. Între un om și profesia lui sunt aproape relațiile dintr-o căsnicie. Poate exista armonie, pot apărea dezechilibre; «conviețuirea», ca și în multe căsnicii, poate continua din rutină: «Unde să mă mai duc acum? E prea târziu. O să mergă și de-acum încolo, târâș-grăpiș, cum a mers și pân-acum». Și timpul trece și rezolvă această relație precară: în profesie – vine pensia; în căsătorie – vine moartea și ia unul din parteneri. Timpul este *factotum*-ul lucrurilor lăsate la voia-ntâmplării. Și-acum, după atâtea «considerațiuni generale», să-ți spun de ce m-am făcut eu doctoriță. În liceu învățam bine la toate materiile, dar mai mult și mai mult mă interesa ce era legat de spiritualitatea lumii. Mă interesa, de exemplu, limbajul ca fenomen, toate avatarurile prin care trecuse, toate subtilitățile lui, mă interesa civilizația. Mi-ar fi plăcut să știu semnificația celui mai mărunț lucru din lunga succesiune a civilizațiilor. Mi-ar fi plăcut să trăiesc toată viața într-o vastă bibliotecă, unde să aflu și iar să aflu. Mama era licențiată-n litere: greacă și latină. Fată de țărani, obținuse o bursă-n Franța, unde și-a luat doctoratul, întoarsă-n țară, a căpătat un post în București, la un liceu de fete. L-a cunoscut pe tata, s-au căsătorit. Tata era doctor; și doctor foarte bun, după câte spun foști colegi de-ai lui. A murit pe front, în '42. Doi frați ai mamei au murit și ei pe front. Bunicul, «Taica», tatăl Mamei, s-a-ntors de pe front cu un picior țeapăn. Bunicii mei dinspre tată muriseră înainte ca eu să mă nasc. De mică-am auzit mereu cuvintele «parastas», «pomelnic», «colaci», «colivă» și le vedeam materializate. În cursul anului, mergeam de câteva ori la biserică, la București, și la Cernați, în satul Mamei, și cu mâna mea de copil, printre mâinile celor bătrâni, săltăm și coboram încet

o tavă cu colivă, în timp ce preotul cânta «Veșnica pomenire». Mișcarea aceea de-nălțare și de coborâre, a cărei semnificație n-o știu nici astăzi, în mintea mea semăna cu legănatul unui copil, iar «Veșnica pomenire» cu care preotul însoțea gestul nostru, un cântec de-adormit morții. Deși Mama-mi explicase că după moarte ne prefacem în iarbă, în flori, că iar putrezim și iar înviem în ceva și că-n felul acesta nu ne pierdem ci luăm doar altă-nfățișare, eu îmi închipuiam morții ca pe locuitorii unei alte așezări, unde trăiau ei între ei și nu voiau sau nu puteau să se-amestece cu viii. Mama vorbea despre Tata-n fiecare zi. «Cum zicea Gheorghe» sau «așa ar fi zis Gheorghe», vorbe pe care le-auzeam mereu, mă-ntăreau în credința acelei lumi existente-n altă parte. Din spusele mamei, dintr-ale celor care-l cunoscuseră, Tata mi-era foarte drag. Era pentru mine un punct de onoare să-i semăn și să fac profesia lui. Dar inima mă trăgea spre Filologie, spre Istorie. Mama, care nu mi-a impus niciodată părerile sau dorințele ei, văzând că nu mă hotărâm, m-a sfătuit să fac Medicina. Nevrând să mă-nduioșeze și deci să mă influențeze, nici n-a pomenit de Tata; mi s-a dat însă pe ea ca exemplu. După Reforma-nvățământului, latina și greaca nu se mai predau în școli: catedra ei se desființase. În învățământ, i se oferise, la 90 de kilometri de București, echivalentul unei catedre, care se compunea din muzică, educație fizică, desen și geografie. Dacă ar fi fost singură poate s-ar fi dus acolo ca să rămână-n învățământ; dar mă avea pe mine, începea să-i aibă și pe bunici care, declarați chiaburi, aveau și ei nevoie de ajutor, deși n-o spuneau. Și-așa s-a făcut ea dactilografă. «E bine să faci o meserie din care să nu poți ajunge dactilografă sau vânzătoare. Începe epoca profesiilor tehnice. Mașini, fizică, chimie, calcule, calculatoare. Dar dacă spre o asemenea profesie nu te trage inima deloc... Oameni bolnavi au fost, sunt, și-au să fie însă totdeauna. Deci, poți face-o profesie veche de când lumea și care-o să țină cât lumea. În locul tău, între Filologie și Medicină o clipă n-aș ezita. Când erai mică și te mai lăsai pe tânjeală îți spuneam „învață, că altă avere și altă protecție *nu* ai”. Tot așa își spun și-acum: fă o meserie de pe urma căreia să poți trăi, fără să-ți bată inima că s-ar putea să fii nevoită s-o schimbi, că altă avere n-ai să ai. Mulți profesori, mulți avocați fac azi alte meserii decât pe-a lor, dar niciun doctor, niciun inginer, niciun chimist n-a fost nevoit să-și schimbe profesia». Așa m-am făcut eu doctoriță.

— Important e că nu-ți pare rău. Și eu, dac-ar fi fost după inimă, etnolog m-aș fi făcut. Atât ce-mi place fiecare strai, fiecare ciob, fiecare obicei de pe la noi și de pe unde umblu, și să știu despre el până la Adam. Mama, draga de ea, femeie de la țară, n-a știut să mă sfătuiască științific, așa ca mama ta, mi-a spus numai să mă dau și eu după vreme, și să-mi fie pâinea mai albă. M-am gândit și eu tot la stabilitate într-o profesie. Îmi dădeam și eu seama că-ncepe epoca meseriilor legate de practică... Așa m-am făcut și eu doctor.

— Și nu-ți pare rău, nu?

— Acum, mi se pare că niciodată n-am dorit altceva. În viață, sunt multe-asemănări între lucruri. Te-nsoresc, să zicem, cu-o fată, fiindcă-ți place, fiindcă așa cum ziceai tu «ne-mperechem» cu oameni de care nu ne despart deosebiri «strigătoare la cer».

— Văd că mă citezi.

— Te citez, Sânziană, fiindcă-mă place tare mult, cum vorbești. Puțină lume *știe vorbi*, cu adevărat.

*

«„Știe vorbi...”». Doar în Transilvania și-n Banat se mai folosește un mod personal plus infinitivul, ca-n latină», observă Sânziana pentru sine.

*

— Și, cum spuneam, te-nsoresc cu-o fată care nu e «unica» sau așa cum te gândeai c-ar fi sau chiar a fost «unica». Și trec anii și te obișnuiești atât de mult cu prezența femeii de lângă tine, încât uiți că ai visat pe

altcineva, la altcineva.

— Cu o condiție, Pavele: să nu fie-o deosebire flagrantă între ce visa visul și ce ți-a dat realitatea.

Pavel o privi cu bănuiala că visul și realitatea ei nu se potriviseră cine-știe-ce și-l mârni gândul că și el făcuse parte din această realitate.

— Dezacordul cel mai grav nu este cel dintre ideal și real, dintre «unicul» visat și ce-ți oferă realitatea, ci dintre real și imaginea pe care ți-ai făcut-o despre acest real. Cunoști un om și-ți dai seama de la prima vedere că n-are nimic de-a face cu visul tău. Dar îți faci o imagine despre-acel om – o imagine care de cele mai multe ori îl înfrumusețează, îl «fletează», fiindcă-n sufletul fiecăruia dintre noi rămâne toată viața o aspirație spre bine, spre frumos, și speranța, chiar nemărturisită, în fericire – iar omul păcătuiește și față de *această* imagine. Mama zicea că dacă vrei să păstrezi indiferent ce relație cu un om, trebuie să-l consideri ca pe-o rudă apropiată și să-i ierți, să-i tot ierți, cum le ierți copiilor, părinților, fraților tăi. Dacă ai orgolii, nicio relație nu e posibilă. Convinsă că Mama avea dreptate, am încercat să aplic acest principiu față de fostul meu bărbat. Îl înțelegeam, cum îi înțelegeam și pe șefii mei, pe Voicu Marin și pe Titus Verzeu, îl și iertam, dar peste fiecare-nțelegere, peste fiecare iertare se-așternea o crustă de-amărăciune care-ncetul cu-ncetul se transforma-n răceală. În acest proces de stratificare, simțeam căldura din mine pipernicindu-se, ajungând un fel de fosilă-ncremenită sub ghețurile unei geologii neiertătoare. Când am divorțat, când a divorțat bărbatu-meu de mine vreau să zic, sufletește eram demult despărțită de el. Ți-am spus mai adineauri că-n ziua când a fost operată Liliana Fodor – care nici cu gândul nu gândește ce rol important a jucat în viața mea – în ziua aceea, cum mergeam în urma lui Verzeu, am simțit că ceva s-a rupt în mine și ți-am spus că mai simțisem încă o dată același lucru. Vezi, n-am uitat c-am lăsat acolo niște puncte de suspensie. Pavele, după niște puncte de suspensie, ai să mai suporti și-o paranteză. Mie nu-mi place să povestesc un om cât sunt în vreun fel de relații cu el, iar după ce nu mai sunt, nici atât. Nici când cineva mă provoacă nu-i răspund. Nu reproduc niciodată convorbiri pe care le am cu oamenii, chiar când oamenii în cauză nu reprezintă nimic pentru mine sau, când, și mai rău, nu dau pe ei nici două parale. Dacă cineva are o clipă încredere-n mine, mă socotesc obligată să-i îndreptățesc încrederea. Foarte multe femei povestesc cum și cine le-a făcut lor curte, mai ales când n-au acceptat-o, considerând că oamenii aceia care s-au dezvăluit în fața lor n-au dreptul la nicio discreție. Dacă am să-ți vorbesc despre căsnicia mea n-o fac pentru a-mi bârfi fostul bărbat. Dar nu-ți pot vorbi despre-o perioadă din viața mea fără să-ți pomenesc de el.

Sânziana îi zâmbi de parcă i-ar fi cerut iertare.

— Pavele, să nu ți se pară că sunt un *bas bleu* – cum le zic francezii cucoanelor gen «știe-tot» și care la tot pasul îi dau zor cu cite-un citat. Dar dacă cineva a făcut înaintea mea o observație, a formulat-o mai bine decât aș putea s-o formulez eu, cred că e preferabil să-l citez pe-acel cineva, mai ales când pe el îl știe toată lumea! Cehov zice că un om bine-crescut nu face niciodată confidențe fără să i se ceară.

— Dacă n-ai fi fost atât de bine-crescută, astăzi viața noastră ar fi alta.

Vocea lui Pavel Vlas sunase atât de trist, parcă de dincolo de neîmplinire, încât ștergea reproșul din cuvinte.

CAPITOLUL PATRU

«Ne-ntoarcem mereu de unde-am plecat. El are dreptate. Un copil nu-i o rochie pe care ți-ai cumpărat-o și-o treci sub tăcere față de-un bărbat. Ciudat mi se pare că până azi n-am avut deloc remușcări că nu-i spusesem lui Pavel de Ana. Cât de repede se schimbă raporturile-n om. Cum zice nenea Daniel: „Suntem imprevizibili, atât cât suntem, fiindcă datele existenței noastre nu apar toate deodată: astea sunt, ăsta ne e comportamentul față de ele, și gata. O vorbă, o privire, un gest schimbă uneori cursul unei existențe. De unde să știi că ele-au să-ți apară? Cum să-ți compui comportamente preventive, cum să te vaccinezi împotriva imprevizibilului? De-aceea mi se par puerili, îngâmfați, apsihologi toți cei care spun: 'așa ceva n-aș face să știu că mor!'. Și-i vezi cum în fața unor mize departe de moarte ca cerul de pământ fac tot ce juraseră că n-ar face nici morți. Nu exista 'material didactic' mai elocvent pentru exemplificarea dialecticii decât sufletul omului”. Cât de important ești în viața mea, nene Dal, aproape că nu e situație-n care să nu-mi aduc aminte un cuvânt de-al tău!».

*

«Câtă vreme mi-ar trebui ca s-ajung din urmă toate citatele-astea ale Sânzieniei...? Mă simt intimidat intelectual în fața ei, acum mai mult chiar decât atunci, mă simt ca un școlar în fața-nvățătoarei lui. Și am impresia că se scuză tot timpul că e mai învățată decât mine. Cu doctorul Șerban n-ar face-o, fiindcă nu e nevoie. Cum ar fi fost căsătoria noastră, dac-ar fi fost?».

*

— Pavele, ai dreptate.

Tresăriri amândoi ca și când unul ar fi putut vedea gândurile celuilalt.

— Ai dreptate. Cred că bine-ar fi ca oamenii să vorbească, să nu țină-n ei vorbele care se acumulează-n suflete ca apa-ntr-o adâncitură. Iar apa asta, în cel mai bun caz, seacă, dar de multe ori riscă să se transforme-n mocirlă și să mai facă și mătasea-broaștei. Să vorbească, și anume ca și când de fiecare dată ar vorbi pentru ultima dată, ca-n fața Judecății de Apoi. Deși-mi spun mereu acest lucru, nu reușesc să-nfrâng barierele din mine. De fapt, dacă mă gândesc bine, o singură dată am dat barierele-n lături și-am vorbit ca la Judecata de Apoi. («Da, domnule doctor Vladimirescu, sunteți singurul om față de care, față de care, în sfârșit...».) Îmi dau seama că-n momentul când vorbești despre tine este imposibil să te desparți, să te «filtrezi» de alții, într-atât viața noastră este-mpletită cu-a altora, dependentă de ea. Viața fiecăruia dintre noi este, față de oamenii care-o determină, ca un râu în raport cu bolovanii pe care-i duce cu el la vale. Cât aș vrea eu să-ți vorbesc *numai* despre mine tot nu izbutesc să aleg apa de pietre. Orice-am face ne-ntoarcem la una dintre legile dialecticii: conexiunea fenomenelor. Vorbind despre fenomenul care sunt eu, nu știu de unde să-ncep...

— De unde vrei. Pân' la urmă pun eu cap la cap bucățelele, ca la jocurile alea cu cuburi, au un nume străin...

— *Puzzle*.

— Așa. Pân' la urmă te-aleg eu, te cern eu dintre alții.

— Atunci, întinde sita. O fată de nouăsprezece ani, crescută de-o mamă văduvă, cunoaște, din întâmplare, un tânăr cu zece ani mai mare decât ea. Dacă-ncep așa, e bine?

— *Tu știi*.

*

Sânziana se gândea cum să-i povestească viața ei lui Pavel. Care să fie raportul dintre-adevăr și minciuna prin omisiune. N-avea de gând să-l mintă, însă cum ar fi putut, ceea ce este cu neputință, să-i înfățișeze tot adevărul, cum să-nfrângă pudoarea? Cum să-i spună că nopți întregi, în adolescență, nu dormise de dorul lui Daniel Șerban, omul la umbra căruia crescuse, pe care-l asemuia unui copac cu-o imensă coroană ocrotitoare? Și ce cuvinte să folosească? Toată viața nu facem altceva decât să interpretăm cuvinte. Noi – pe-ale altora, alții – pe-ale noastre. Și cum să nu te gândești la ele, cum să-ți fie indiferente, când urmele lor sunt de neșters?

«„O faptă rea se-ndreaptă printr-o faptă bună, o vorbă rea nu se-ndreaptă prin nimic”, spune-un moralist de-al meu».

Pentru Sânziana, Pavel Vlas căpăta acum o altă valoare. El nu mai era băiatul cu care se iubise-o lună de vară la mare și cu care-avusese, din întâmplare, un copil, băiat pe care-l exclusese din viața ei, situându-l într-un album cu amintiri. De-acum înainte, Pavel Vlas – dacă-l lăsa ori nu s-o recunoască pe Ana – devenea o prezență, independentă de voința ei. N-avea de gând să se-nfrumusețeze cu nimic în ochii lui. Îi era însă foarte greu să-și aleagă tonul povestirii.

*

— Pavele, am să-ncep mai de departe. Într-un sat din Muntenia, acum vreo sută patruzeci de ani, un negustor grec, pe nume Costi Mavros, cumpărase o moșie de vreo două sute de pogoane și-o pădure mare de tot de la niște boieri. Nevasta a doua a grecului, rămasă văduvă, se măritase cu un boier cu vreo douăzeci de ani mai tânăr decât ea, un boier care-și tocuse averea pe la Paris. Boierul ăsta, Ienache Krețulescu, rămas văduv la rândul lui, se-nsurase cu-o cucoană, tânără și frumoasă, cu care-avusese-o fată, Luxița...

— Ce nume e ăsta, de la ce vine?

— De la Ruxandra, Ruxița. Dar fata-și spunea, când era mică, Luxița, și-așa-i rămăsese numele! Luxița Krețulescu se măritase cu un domn Bantaș și-avusese o fată, Luța, măritată Șerban. Luța și Sică Șerban, magistrat, avuseseră trei copii: Daniel, Marie-Jeanne și Matei. Daniel – doctor, profesorul Daniel Șerban; Marie-Jeanne – licențiată-n drept, profesase doi-trei ani, până se măritase cu doctorul Dinu Serafiotti, profesorul Serafiotti; Matei – doctor, care, de dragul picturii, nu practicase niciodată medicina.

— Pictorul Matei Șerban?

— Exact.

— «Apusul» ăsta nu-i de el? Întrebă Vlas, arătând cu mâna spre tabloul de pe peretele din fața lui.

— Ba da.

— A fost în «retrospectiva» de anul trecut?

— Da. Grecul, Costi Mavros, și grecoaica lui, Melina Mavros, avuseseră două slugi, doi frați, un băiat și-o fată, dintr-o casă cu douăzeci de copii: Gore și Fira – Grigore și Glafira. Cu vreo doi ani înainte de-a muri, grecoaica le dăduse fiecăruia, cu acte-n regulă, câte șaișpe pogoane de pământ bun, și le făcuse câte-o casă-n apropierea conacului. Gore se-nsurase, flăcău tomnatic, și-avusese două fete. Una din fete e străbunica mea, Sulfina. Stră-străbunicul meu, Gore, moștenise și averea soră-sii, Fira, care nu se măritase niciodată. Străbunica-mea, Sulfina, o moștenise pe soră-sa, care n-avusese parte de copii. Așa se făcea că străbunicii mei dinspre mamă, Sulfina și Ilie Pribeagu, se văzuseră stăpâni pe două case și pe treizeci și două de pogoane de pământ. Stră-străbunicu-meu, Gore, și soră-sa, Fira, muriseră slujindu-i cu credință pe boierul Ienache Krețulescu și pe fiică-sa, coana Luxița Bantaș, oameni de omenie care mâncau dintr-o oală cu slugile și nu se bucurau să ia sufletul din om. Coana Luxița, femeie chibzuită, energică și inimoasă, pietruise toate ulițele din Cernați, pe cheltuiala ei, adusese doctor în sat, mărise școala, renovase biserica, făcea pomeni de sufletul maică-sii, care-o lăsase orfană la doi ani, și

de-al grecoaicei, la care chema și omenea tot satul.

În fiecare toamnă, mergea-n pădure cu oamenii și le dădea lemne de foc și de ridicat case. Le zidise cuptor de cărămidă și cuptor de pâine. Le scria și le ducea plângeri pe la autorități, crezându-le țăranilor – că-i vedea zi de zi, fiindcă ea nu ținea nici administrator, nici vătafi. Le credea că-i ținuse loc de mamă o țărancă: Fira. Le știa toate păsurile, le știa și nu se făcea că nu le știe.

Nu-ntâmplător, la 1907, conacul și hambarele ei rămăseseră neatînse.

Străbunică-mea, Sulfina, și soră-sa, Fanida, crescuseră pe lângă domnișoara, adică pe lângă coana Luxița. Le cununase pe-amândouă, le botezase copiii și-i plânsese cu ele când muriseră mititei, cum mureau pe vremuri copiii.

Străbunică-mii, din opt copii îi trăise doar o fată, Simina, bunică-mea, pe care-o dăduseră dup-un băiat zdravăn și harnic, care le mai adusesese și el zece pogoane de pământ. Bunicii mei, Vasile și Simina Dorobanțu, au avut trei copii: pe Dumitru, pe Ion și pe Smaranda. Toți trei se-arătau isteți și buni la carte. Învățătorul îi spusese nașei, coanei Luxița, c-ar fi fost păcat de copiii ăștia să nu meargă mai departe cu-nvățătura. Coana Luxița tăbărâse cu gura pe bunicul:

— Mă, Vasile, nu vrei să vezi copiii ăștia domni?

— Și cu pământul ce să fac, nașă? Cine să-l muncească?

— De-asta ți-e? Pământ să fie, că s-o găsi cine să-l muncească.

— De ce să nu rămânem noi, țăranii, cu țarina și dumneavoastră, boierii, cu cartea?

— Mă, Vasile, dacă vezi că seacă un ogor ce-i faci?

— Păi, ce să-i fac?

— Păi, nu-i pui gunoi proaspăt și-l îngrași?

— Ba-i pun.

— Așa și cu mintea. A boierilor a cam secat. E nevoie de minte proaspătă. Și zeama de varză o vânturi ca să nu se-mpută. Lumea nu stă pe loc, Vasile. Dă copiii la carte.

— E greu, nașă. Trebui' să ai bani și să mai și cunoști lumea pe ia oraș. Eu ce să mai știu? Că pe câmp mi se luminează, pe câmp mi se-nnoptează.

— Oi mai pune și eu umărul, că nu m-oi prăpădi așa curând.

— Ba să păzească bunul Dumnezeu să te prăpădești, nașă!

Și nașa nu se lăsase până ce nu-i văzuse pe-ai doi băieți ai Bunicului, unul – la Școala normală, altul – la Seminarul teologic; fiindcă, mai intelectualii de-așa Bunicul nu se-ndurase să-i facă, în ruptul capului.

Venise și rândul mamei. Domnu-nvățător o lăuda-ntruna.

— Bade Vasile, îi spunea el Bunicului, de când sunt eu învățător copil ca fata dumitale n-am văzut! Ce ți-ai fi făcut păcat cu băieții de nu i-ai fi dat la carte, dar ce păcat ți-ai face să n-o dai pe Smaranda.

De-așa ceva Bunicul nici nu voia s-audă. Fată de țărani, frumoasă și cu zestre, și să-nvețe carte! Cât trebuia ca să citească sărbătorile-n călindar, să-nsemne ouăle de pus sub cloșcă și de numărat șirele pe arie știa. Fetei însă-i intrase-n cap să-nvețe. Citea din scoarță-n scoarță manualele fraților ei mai mari și pe-ale nepoților coanei Luxița. În clasa a patra, știa pe dinafară toate declinările și toate conjugările latinești și manualul de franceză pentru clasa-ntâi de liceu. Dar Bunicului puțin îi păsa de latinească și de franțuzească. Avea s-o mai lase cinci-șase ani, să se-nalțe, să joace și ea de două-trei ori în horă, să-nvețe să țeasă-n război velințe și pânză și s-așeze-o oală la foc și pe urmă pune el ochii pe-un flăcău de nădejde care să ducă la greu.

Într-o zi, fata luase trei ouă de bibilică – de câță, cum se spune pe la noi – și cu ele-ntr-o batistă se dusesse la curte, la nașa.

*

«„Pe la noi”... Omul nu-și rupe niciodată toate rădăcinile din suflet. Sânziana e născută, crescută la

București, dar pentru ea „la noi” e satul bunicilor și-al străbunicilor ei. De-aș trăi o mie de ani la Cluj, la București, oriunde, „la noi” tot Vuioara ar fi», gândi Pavel Vlas care, pe măsură ce se desfășura povestea Sânzienei, simțea cum îl învăluie o ceață de tristețe

*

— Ce e Smarandă cu tine? o-ntrebasese coana Luxița.

Drept răspuns, fata-i întinsese batista cu ouăle. Coana Luxița-și învinsese un zâmbet și pusese cu grijă și cu seriozitate oușoarele pestrițe-ntr-o fructieră.

— Dacă mi-ai adus ouăle-astea așa de frumoase, am să-ți dau și eu ceva. Hai cu mine.

Purtând fetița prin toată casa, coana Luxița o dusesse la cămară. De pe-un raft, luase un borcan cu dulceață de chitră și i-l dăduse.

— Ține de la mine, și-ți mulțumesc. Și-acum, spune tu nașei care ți-e oful.

— Nășică, vorbește matale cu taica să mă dea și pe mine la carte. El vrea să mă mărite și eu nu vreau.

Coana Luxița de data asta nu se mai putuse ține: izbucnise-n râs. Râdea cu-atâta poftă că, pân' la urmă, se pusese și fetița pe chicotit. Și țin' te râs amândouă!

— Nu'l las eu să te mărite. Pân' la toamnă-l împlânzesc eu și te dă la școală.

Pe urmă, coana Luxița o pusese să-i conjuge verbul «aller», verbul «avoir» și verbul «être», o pieptănase frumos și-i împletise două panglici roșii în părul negru, îi dăduse o carte de basme și-o petrecuse până la poartă, în care timp o-ntrebasese de toți ai ei și de vecini.

— Nășică, nu mă uita. Că matale ești cucoană mare și te-ascultă.

— Cum să te uit? Vorba-i vorbă!

De Sân Pietru, coana Luxița se-nființase la școală, la serbare, unde se-adunase tot satul. Adusesse o trăsură de cofeturi și de covrigi pentru copii. Mama recitase *Trei, Doamne, și toți trei* atât de frumos că plânsese toată lumea. Toți își amintiseră de cei căzuți pe front, cu patru ani mai înainte. Ce-ți spun eu se petrecea-n 1922. Coana Luxița brusc își adusesse aminte că-n urmă cu doi ani se strânseseră niște bani pentru un monument al eroilor din comună.

— Lisandre, i se adresase ea ca arșă primarului, ce se-aude cu monumentul eroilor?

— Care monument, coană Luxița?

— Cum care? ăl pentru care-am dat bani cu toții.

— Păi, să vezi, coană Luxița...

— Lisandre, băiete, eu știam că să iei și de pe viu și de pe mort e-al popilor. Fă bine și până-ntr-o lună, ca să nu zici că suntem oameni răi, să fii cu banii pe masă; eu am listele acasă cu ce-a dat fiecare. Să nu zici că nu ți-am spus!

Apoi, fără nicio tranziție, Bunicului:

— Ce zici, Vasile, de Smaranda? O faci profesoară? Halal copil!

— N-o stătea dracu-acasă, șoptise Lixandru primarul și oftase-a-nfrățire, odată cu Bunicul, căci amândorura le stricase cheful coana Luxița, care nu ierta pe nimeni.

La vreo două săptămâni de la serbare, Mama păzea vitele pe izlaz. Luase cu ea și-un manual de latină al lui frate-său, Mitru. Răsucind mereu în căpșorul de unsprezece ani «*silva-silvae*» nu băgase de seamă că o pereche de boi intrase-ntr-o porumbiște din coasta izlazului. Cum ședea ea pe burtă și cu ochii-n carte, deodată se văzuse acoperită de-o umbră amenințătoare. Sărise-n sus.

— Fi-ți-ar cărțile-ale dracu'!, zisese Bunicul, căci a lui era umbra, și-o croise peste picioare cu biciușca. Bine e-acu' c-ai lu' Hodorogea mi-au dus boii la gloabă? Bine e? și-o croise din nou cu sete peste picioare. Dumnezeii lor de hârtoage!

Și ridicase opinca-nspre carte. În clipa aceea, Mama s-a azvârlit cu burta peste foile ei deschise și de-acolo a strigat cu deznădejde:

— Omoară-mă, taică, dar cartea nu mi-o strica.

Bunicul a dat drumul biciuștii în iarbă.

— Ce carte e aia?

— A lu' neică Mitru, de latină.

— Asta ce mai e?

— E mama limbii noastre, a mai căpătat fata inimă.

— Mama limbii noastre! Ia te uită, și limbile au mamă?! Dar tată cine-i e? întrebase Bunicul după un moment de gândire.

— Nu știu, că nu scrie. Zice numai de mamă.

— Îhî! Dacă pe ta-său nu l-o ști...

— Păi ce, pe-al Floarii lu' Vasile îl știe careva, și ea e de la noi din sat...

— Așa e! Și-n limba asta de ziseși sunt vorbe multe?

Mama dăduse afirmativ din cap.

— Multe...

— Îi zice și la «bou» în vreun fel? ori n-avură.

— Îi zice «*bos, bovis, bovi, bovem, bos, bove*», recitase mama dintr-o suflare.

— Ia... parcă-l auzi mugind! Da' ce cuvânt lung... Doamne! Și la noi cum s-a scurtat!

Pavel Vlas zâmbea, imaginându-și scena petrecută cu peste-o jumătate de veac înainte.

— «*Bos-bovis*» a hotărât soarta Mamei. În toamnă, Bunicul a dat-o la liceu, că pe ea nu putea s-o facă popă, iar învățătoare nu voise ea să se facă, în ruptul capului.

Opt ani a fost premiantă de onoare a școlii, patru ani studentă strălucită, iar ca bursieră la Paris a uimit Sorbona.

S-a măritat cu tata, i-a cununat doctorul Daniel Șerban, cu nevastă-sa, Marina, în 1937. A venit războiul. La trei luni de la «Ostași, vă ordon: treceți Prutul!», în septembrie, Tata, doctorul Șerban, Bunicu-meu, Vasile Dorobanțu, frații Mamei, Dumitru – Mitru, preot în satul Dobrița – și Ion, învățător chiar la Cernați, au plecat pe front.

Din neamul nostru, numai Bunicul – Taica, așa-i spuneam noi – s-a mai întors în '43, cu un picior țeapăn. Mitru a lăsat un băiat, Ion n-a lăsat pe nimeni, iar Tata m-a lăsat pe mine. Când a plecat Tata pe front, aveam opt luni. Un văr de-al coanei Luxița era mare de tot în Ministerul de Război. Conu Sică și coana Luța Șerban, ginerele și fata coanei Luxița, părinții profesorului Daniel Șerban și-ai pictorului, toată ziua n-o slăbeau cu gura pe coana Luxița: «Du-te, mamă, du-te, mamă, și roagă-l pe nenea Jorj să-i mobilizeze pe loc». Și coana Luxița, săraca, și-ar fi călcat pe inimă, deși nu prea-i era drag văru-său, și s-ar fi dus cu săru' mâna la el, dar nenea Daniel și nenea Matei nici n-au vrut s-audă. «Ce, voi ați făcut războiul, voi ați cerut să mergeți pe front?», striga coana Luța Șerban. «Țăranii și toți care merg pe front crezi că ei au făcut războiul? Crezi că-i întreabă cineva dacă vor să meargă pe front? Ce-o fi cu toată țara românească o fi și cu noi», ziceau ei. «Mie-mi pasă de voi nu de „ce-o fi cu toată țara românească”», nu se lăsa convinsă coana Luța. «Ba să-ți pese, mamă, că până la urmă orice-ar face-un om, soarta lui e legată de soarta țării lui». Și s-au dus pe front. Tata și nenea Daniel au fost repartizați la aceeași unitate. În dimineața zilei când a murit, Tata i-a spus lui nenea Daniel: «Dănuțule, dacă mor, te rog să ai grijă de fetele mele. Dacă n-ai fi-nsurat, ți-aș zice s-o iei pe Smaranda de nevastă...», adăugase el ca să mai îndulcească vorbele de la-nceput, care sunau a prevestire. «Hai, măi Gheorghe, nu mai cobi, că e destul de „vesel” și-așa», zisese nenea Daniel. Toată ziua fusese un iad: atac, contra-atac, atac, contra-atac. La apus, lucrurile se liniștiseră. Tata și cu nenea Daniel se duseseră să se-ncredințeze că printre cei declarați morți de brancardieri nu mai era nimeni viu. Se-aplecău, iar se ridicău. Era liniște. Doar din când în când orăcăia câte-o broască pe malul unei bălți din apropiere. «De ce-or mai fi oamenii ființe raționale dacă rațiunea nu-i ajută să se-nțeleagă și se poartă unii cu alții mai rău decât brontozaarii-ntre ei?», se-ntrebase Tata cu glas tare. «Fiindcă interesul este o formă „evoluată” a animalității, iar

manifestările cinetice, printre care și omorul, folosite în locul expresiei raționale, le-au rămas de pe vremea când nu descoperiseră limbajul articulat, pe care și astăzi îl folosesc cu multă economie! Ridică mai repede parul decât să deschidă gura. Domnii din guverne – cu parul, iar noi, „cetățenii”, oile raționale – trimiși la abatoare cu devize-nălțătoare în cap de coloană. Parul hotărăște, nu rațiunea. Îmi spunea Iancu Stein că la ei, la muncă forțată, a ieșit o glumă. Un plutonier îi dă lui Ițic un pat de pușcă-n coaste. Iar Ițic zice: „De ce dai, domnu’ plotoner, nu poți să-njuri?”». «Ce primăvară frumoasă», a zis Tata și s-a uitat, s-a uitat pe cer la un cârd de cocori. «Primăvara mai mult ca oricând...». Un glonț rătăcit l-a doborât. «Primăvara mai mult ca oricând» au fost ultimele lui cuvinte.

Profesorul Bartolomeu obținuse la București, printr-o intervenție la Ică Antonescu – Mihai Antonescu... Știi cine era Ică Antonescu? i se-adresă Sânziana lui Pavel.

— Am învățat la istorie.

— Cum îți spuneam, profesorul Bartolomeu obținuse aducerea de pe front și mobilizarea pe loc a trei doctori «de o excepțională valoare», cum îi declarase el: Gheorghe Hangan, Daniel Șerban și Ioan Wagner. Ordinul sosise pe front la două săptămâni după moartea Tatei. Mama i-a făcut un cenotaf, un mormânt gol, la Belu, un cimitir de-aici din București. «În amintirea doctorului Gheorghe Hangan, căzut pe front 1907—1942», așa scrie pe cruce...

Taica, bunicu-meu dinspre mamă, se-ntorsese cu un picior țeapăn. Îi muriseră pe front feciorii și ginerele... Vitele – rechiziționate pentru front. Bunica ara cum putea cu vacile, ca toate femeile din sat, muncea și făcea pomeni de sufletul morților. Le făcuseră și ei feciorilor morminte-n cimitir la Cernați, în care-ngropaseră sicrie cu câte un rând de haine și cu câte-o fotografie a morților.

A venit Reforma-nvățământului; Mama, din profesoară, s-a văzut dactilografă la «Cauciucul». Pleca dimineața la cinci jumătate ca să poată ajunge la ora șapte la fabrică, în afara orașului. Eu plecam la școală cu cheia la gât și când mă-ntorceam nu-ndrăzneam să descui decât după ce mă-ncredințam că nu m-a urmărit nimeni. Spaima asta mi se trăgea dintr-o zi când o familie compusă din tată, mamă, trei copii de mână și unul în burtă, încercaseră să ne forțeze ușa ca să ne ia casa, o garsonieră dublă în blocul vecin ăstuia-n care stau acum. Sunaseră la ușă. Mama se uitase pe vizetă.

— Pe cine căutați?

— Pe dumneavoastră.

— Pentru ce? întrebese mama.

— Am vrea să vă spunem ceva.

— Spuneți.

— N-ați vrea să deschideți nițel? Cum să vorbim așa prin ușă?!

Mama deschisese fără să tragă lanțul de siguranță. Eu stăteam lipită de ea. Bărbatul și-a-nfipt piciorul în vestibul și-a dat s-o-mpingă pe Mama la o parte cu umărul. Nevasta lăsase copiii lipiți de zidul palierului și stătea și ea-n poziție de atac. Mama i-a tras bărbatului un pumn drept între ochi și-a-mpins cu putere ușa, strivindu-i piciorul. De pe palier, bărbatul o-njura printre dinți pe Mama de toți Dumnezeii, iar femeia o blestema: «Alege-s-ar praful de voi, bestii burghezo-moșierești ce sunteți! Voi stați în palate, și noi în niște magazii». În vremea asta, bieții copii – cel mai mare să fi tot avut cinci ani – plângeau toți trei. Eu, lipită de Mama, tremuram atât de tare că nu știu cum nu m-am îmbolnăvit de inimă. În toată hărmălaia aceea, am auzit glasul grav al Mamei, ca venit din altă lume: «Oameni buni, n-am avut nici moșii, nici fabrici, nici case. Stau cu chirie în casa asta, dinainte de război, din ’37. Bărbatu-meu era doctor și-a murit pe front. Sunt femeie văduvă cu un copil orfan. Mă scol dimineața la patru și mă-ntorc seara la cinci acasă. Bat la mașină într-o fabrică. Eu știu că nevoia v-a adus în starea asta. Dumneavoastră, într-o zi o să primiți o casă, eu dac-o pierd pe-asta... Femeie dragă, atât cât ai un bărbat lângă dumneata, ai un sprijin, gândește-te că eu nu-l mai am». A urmat un moment de liniște care mie mi s-a părut o veșnicie. «Hai, mă, să mergem, fir-ar a dracu’ de viață», a zis femeia, și-a luat copiii pe lângă ea și s-au dus. Mama a-nceput să plângă. N-o mai văzusem niciodată plângând. Nici la mormântul Tatei,

nici la al fraților ei, niciodată. Spaima-mi trecuse. Copil așa cum eram, începeam să pricep când ceva se frânge-n om. Pricepusem că oamenii de-afară nu erau tâlhari, ci niște biete ființe amărâte, ajunse la capătul puterilor și-al răbdării. Glasul Mamei, drept și curat, ca al omului care spune adevărul, cuvintele puține în care le povestise drama unei vieți îi făcuseră pe oamenii-acea și mai nefericiți. Eram sigură că le venea greu să se uite unul la altul, de rușine. Iar Mama, ființa aceea-nțeleaptă și blândă, care trebuise să lovească un semen al ei! Câtă spaimă trebuie să fi fost în sufletul ei. Ce prăbușire dacă plângea, ea care nu plângea și *nu se* plângea niciodată. S-a așezat pe-un scaun, cu mâinile-n poală, și stătea ca moartă. Vii în ea rămăseseră doar lacrimile care nu se mai opreau. S-a ridicat deodată și s-a dus în baie. Abia respirând, mi-am lipit urechea de ușa băii. Auzeam un plâns înecat în suspine și-n sughițuri. Deodată, n-am mai auzit nimic. Apoi, ritmic și monoton au început să-mi toarne-n urechi niște cuvinte: «Doamne, de ce ne-ai mai făcut... Doamne, de ce ne-ai mai făcut... Doamne, de ce ne-ai mai făcut... Doamne, de ce ne-ai mai făcut...». Rostite fără nici o-nvinuire, lipsite chiar și de ton interogativ, ca pornite dintr-o mașinărie stricată care se-nvârtește-n neștire. M-am culcat pe podea-n fața ușii. Era pentru prima oară-n viață când aș fi vrut să mor. Mama a deschis într-un târziu ușa, m-a ridicat, m-a mângâiat și, ca și când nimic nu s-ar fi-ntâmplat mi-a spus: «Hai nițel prin oraș. Ne mai uităm și noi în dreapta, în stânga, mai vedem ce s-a adus pe cartele. Poate că ne facem niște rochii frumoase». Acțiunea se petrecea-n 1951-52. Și-am plecat pe stradă. Mama-n lodenul ei gri, eu într-un pardesiu de lână seină, croșetat, pe care toată lumea-l admira. Mama avea ambiția să mă-mbrace frumos. Și, cum spuneam, am luat-o fără nicio țință pe străzi. Mă uitam la oameni și la lucruri cu umilința și cu-mpăcarea celui care-a trecut la un pas de moarte. Eu nu trecusem pe lângă moarte; aflasem însă ce-nsemna să vrei să mori. Din ziua aceea, nu m-am mai uitat niciodată la lume cu ochii cu care mă uitasem pân-atunci. Se stinsese ceva-n mine și-n schimb se trezise bănuiala unor dureri, a unor amărăciuni, a unor umilințe și, mai ales, a unor urâtenii la care nu mă dusesse pân-atuncea gândul.

(Pavel se-ntreba când își dorise el pentru prima oară moartea. Când murise taică-său. De-atunci, amărăciuni avusese destule, dar chiar să moară parcă n-ar mai fi vrut. Se uita la Sânziana și nu găsea niciun cuvânt să-i spună. «Orice i-aș spune, trecutul nu i-l pot schimba și nici amintirile».)

— Pavele, ți se pare curios că ți-am povestit cu atâtea amănunte întâmplarea asta?

— Durata afectivă e alta decât durata reală. O clipă, de multe ori, ține-n sufletul omului mai mult decât întâmplări din ani și ani, puse cap la cap.

— Am o memorie care, profesional, mi-e de mare folos. Citesc o dată un lucru și-ți pot spune și că este pe pagina din stânga sau pe cea din dreapta. O memorie atât de fidelă are însă păcatul că nu operează diferențiat. Păstrează tot. Mă face să simt prea acut trecutul. Trec pe străzi. Mi-aduc aminte stările și gândurile pe care le-am avut pe fiecare palmă a lor. Memoria mă-nțeapă tot timpul de parc-aș sta pe un recif de corali. Prezentul pentru mine e mereu însoțit, dublat, bruiat de imagini din trecut. Din țepile-acestui recif se-nalță câteva lame tăioase și nesfârșit de-nalte. Amintirea pe care ți-am povestit-o face parte dintre ele. *Prima dată când am simțit dorința să mor.*

— Și de-atunci încoace?

— Uneori, m-aș întinde jos să mor, cum zicea Maica, bunică-mea. Sunt momente când mă simt sătulă de viață; când sunt prea obosită și când, scăzându-mi tonusul, îmi scade și rezistența morală. Mai mult ca orice mă obosește incorectitudinea oamenilor, provenită din versatilitate, din incapacitate, din lene și din inerție. Tot ce este inestetic în comportamentul oamenilor mă deranjează. Dar mă scutur de dorința de-a muri și-mi spun: «Vino-ți în fire: ai doi copii de crescut, pe care liberă și nesilită de nimeni i-ai adus pe lume! N-ai dreptul la tristeți metafizice». Și mă-nalț de la podea înainte de-a număra până la zece. Totul e să nu fii făcut *knock out* de dorința de-a muri. Altminteri, cred că toți am dori din când în când să murim. Tu nu?

— Eu oare n-oi face parte din «toți»?

(Sânziana se uită-n ochii lui Pavel, apoi lăasă privirea-n jos și o plimbă peste plăcuțele parchetului și printre lujerele stilizate ale covorului.)

— Aveam, cred, șase ani, îşi reluă ea firul amintirilor fără să ridice privirea de jos, când am văzut o pisică fătând. Mă uitam fascinată, de suferința ei și de ființele nătânge și oarbe care ieșeau din trupul ei ca niște larve. Mă uitam cu ochi dilatați de curiozitate și de uimire. M-am uitat până s-a sfârșit. După aceea am vărsat și sufletul din mine și n-am spus nimănui ce văzusem. Și să-ți povestesc și cea mai frumoasă amintire a mea. Cam tot înaintea primului an de școală, eram vara la bunici. O cățea de-a lor, Molda, fătase sub un pătul. Nimeni nu-i văzuse cățeei. Într-o zi, m-am vârat de-a bușilea până la culcușul lor. Era-ntunerice sub pătul, așa că mai mult pe pipăite am adunat cinci mogâldețe, le-am vârat în traista pe care-o adusesem cu mine și-apoi am târât-o cu băgare de seamă în curte, în bătaia soarelui. Mi-am scos fusta și-am așternut-o pe jos, pe urmă, ușor de parc-aș fi umblat cu niște ouă moi, am răsturnat traista. Cinci rostogoale, pufoase, două albe și trei negre, stăteau amestecate-n fața mea, unul peste altul, cum căzuseră din traistă. Nu-ncercau deloc să se-așeze-n altă «formație». Le era bine oricum. M-am culcat pe burtă și-am început să mă uit la ei. Nu văzusem niciodată ceva mai frumos. Erau pe cât de lungi pe-atât de lați. Atât de grași că n-aveau gât. Ședeau ca la *rugby*, trei cu capul spre mine, doi cu coada. M-am uitat în ochii celor trei cu care mă aflam acum bot în bot: șase mărgele de-un cenușiu lăptos care nu știai dacă te văd sau nu. Cu ochii lor fără privire, cu capetele care făceau una cu trupul, bulzurile-acelea păreau niște zeități ale bunei-stări și-ale mulțumirii de sine. Am căpătat curaj și-am luat unul în mâini și l-am întors cu labele-n sus. Niște labe ca niște pâinișoare dospite. Vedeam cum îi curge sângele prin niște fire-albastre care brăzdau «peisajul» fraged, alb-rozaliu, al burții umflate de lapte. L-am lipit cu burta pe pieptul meu și l-am ținut așa, ca-ntr-un extaz. M-a apucat apoi un fel de frenezie. M-am culcat cu fața-n sus și i-am luat pe toți și i-am așezat pe mine, mi-i puneam pe față, mi-i lipeam de urechi, și-i sărutam, îi sărutam în neștire. Din când în când, printre rostogoalele pufoase, vedeam petece albastre dintr-un cer fără pată. Eram zdrobită de fericire. Mi se părea că pân-atunci fusesem oarbă. Și, deodată, mi-era dat să fiu martora unui lucru de-o frumusețe nebănuită. Pentru prima oară, fără să știu să formulez ce simțeam, înțelegeam adâncimea și măreția vieții. Vietățile-acelea mărunte și fericite erau o parte din scânteia vieții. Am adormit lângă ei. M-a trezit o atingere caldă și umedă. Am crezut la-nceput că plouă. Molda, în picioare, cu puii atârnați de țâțe, într-un elan matern mă linge pe obraz.

*

(«Eu n-am izbutit să-ți dăruiesc fericirea pe care ți-au dăruit-o viețuitoarele-acelea. Tu însă mi-ai dăruit-o, acolo, la țarmul mării. Măcar de-ar fi fost sau de-ar fi careva vrednic...».)

*

— Niciodată n-am mai fost eu fericită ca atunci.

— Poate ai să mai fi, Sânziană.

— Nu cred. În viață, repetabilă e numai durerea, numai ea are «ediții» mereu adăugite și-mbunătățite.

— Replicile importante le-mbraci într-un înveliș ironic sau glumeț. Dar dincolo de «rochița» asta, ca să vorbesc și eu ca tine, mi se pare că văd un sâmbure de pesimism.

— Toate fructele au sâmburii amari. N-ai băgat de seamă? Nu sunt pesimistă, Pavele, dar nu mai am iluzii. Sunt optimistă, dacă accepți că obiectivitatea și luciditatea sunt forme evolute ale optimismului. Viața este alcătuită din șesuri, din văi, din piscuri, altfel spus – din platitudine și din rutină, din

deprimare și din bucurie; și dintr-un element permanent și obligatoriu: munca, în toate adversitățile și împotriva tuturor adversităților, omului îi rămâne acest suport moral: munca. Te rog să mă crezi că nu-ți debitez lozinci, lozinci de femeie care trăiește cu sentimentul eșecului, cum s-ar putea interpreta. Așa cred și așa aș fi crezut, oricare-ar fi fost viața mea. Viața se compune din țevi sparte, din robinete care curg, din tencuieli coșcovite, din plase pe care le cari din piață, din rufe pe care le speli, din coate-n tramvai, dar și din Bach și din Beethoven, din Shakespeare și din Tolstoi, din Eminescu și din Blaga, din Michelangelo și din Țuculescu... Totul e viață. Noi trăim dureri și bucurii, dar mai presus de ele trăim viața. Ceva sacru a cărui rațiune finală n-o cunoaștem sau încă n-o cunoaștem.

— Dacă te-ar întreba cineva cum ai concepe o existență fericită, ce i-ai spune?

Pavel aștepta răspunsul Sânzieniei cu emoția cu care aștepti o comunicare foarte importantă.

— N-aș ști ce să-i spun. Să nu crezi că m-ai luat pe nepregătite. Mi-am pus și eu de mult întrebarea asta și-mi mai pun o întrebare: «Ce-aș face eu dacă-ntr-o zi m-aș vedea „președinta” – că nu găsesc alt titlu – „președinta” pământului?». Hegel spunea că să definești înseamnă să negi, cel puțin parțial. Ca să definesc o existență fericită, în a cărei existență eu nu cred – dar de ce să nu teoretizăm? — aș începe prin câteva negații: «O existență fericită este aceea în care *nu* există boli cronice, *nu* există sănătate subredă, *nu* există probleme de conștiință insolubile, în care *nu* există remușcări, în care omului nu-i este urâtă meseria pe care-o face, în care omul nu-și duce viața cu semeni incompatibili lui, deci în care echilibrul existențial nu este stricat de cauze fizice sau psihice». Dar, după cum vezi, cu definiția asta n-am făcut altceva decât să dăm capra afară din casă, ca-n banc. Negațiile astea îți arată ce *nu* este o existență *nefericită* și nicidecum ce este o existență *fericită*. Ți-am spus că nu cred în existența existenței fericite. Fericirea este o stare excepțională, cu totul deosebită de mulțumire, de liniște, de orice. Apariția ei meteorică și dispariția ei n-au un caracter programatic. Un om nu-și poate planifica fericirea. El își poate concepe o existență echilibrată. Poate lupta și trebuie să lupte pentru acest echilibru. Multe dezechilibre pornesc din nemulțumirea oamenilor de-a trăi fără fericire. Majoritatea acestor oameni concepe fericirea ca pe-un element exterior lor. Ei așteaptă fericirea ca pe-un dar din partea cuiva. O greșeală fundamentală. Fericirea, multă-puțină câtă este, e-n noi și nu ne-o poate da cineva. Cineva nu poate decât să ne-o ia. Asta poate oricine și cu mare succes. Tu cum concepi o existență, hai să-i zicem tot «fericită»?

— Cam ca și tine, doar că eu nu *mă* știu exprima atât de... «teoretic». Oricum, o componentă a fericirii e mintea sănătoasă în trup sănătos. E drept că nu se poate pune semnul «egal» între lipsa nenorocirii și fericire. Totuși, eu zic că un bilanț în care nu apar nenorociri, în care echilibrul, cum ziceai tu, nu este stricat, și-n care, ici-colo, mai luminează și câte-o scânteie de fericire poate fi considerat bilanțul unei existențe fericite.

— Teoretic așa pare. Dar important este dacă așa simte cel care-și face bilanțul. Tu ești fericit? Iartă-mă că te-ntreb.

— Conform teoriei mele, da.

— Dar «conform» cu ceea ce simți?

Lui Pavel glasul Sânzieniei îi sună cum presupunea că sună glasul unui judecător de instrucție când inculpatul e prins cu fofârlica.

(«Femeia asta, cu mintea rece ca gheața și limpede ca sticla, să mă fi iubit ea pe mine? Sau măcar să i se fi părut că mă iubește? Sau poate când sufletul se-ncălzește-n oameniiăștia raționali, mintea o lasă mai domol? Să faci un copil din flori, cu un om care nici nu știe, pare, și poate chiar este, faptă de om exaltat. Câte căi sunt în sufletul omului, câte suflete într-un singur trup...».)

— Fericirea mea a fost luna aceea. Oamenii mai pot să-și și dea fericire nu numai s-o ia. Când am

întâlnit-o pe Iulia, eram și eu și ea suflete convalescente. Eu te pierdusem pe tine, ea-și pierduse iubitul. Murise într-o prăpastie-n Bucegi. Astăzi, nu mi-aș mai închipui viața fără Iulia și cred că nici ea nu și-ar mai închipui-o fără mine. Dar când ne-am cunoscut, fiecare aveam impresia că ne cârpim viața.

(«Niciodată nu putem ști ce proporții iau faptele noastre-n viața celui-lalt. Răul pe care i l-am făcut rămâne bun-făcut».)

Sânziana se-ntristă. Până în ziua aceea n-avusese remușcări acute.

— N-am vrut să te-ntristez, Sânziana, dar dacă nu ți-aș fi spus ție oful ăsta, cui să-l fi spus? Nu-ți aduc nicio vină. Ai făcut și tu cum ai crezut că e mai bine. Dar să ne-ntoarcem la fericire, zise el, zâmbind, după o pauză. Tu ești fericită?

— Nici fericită, nici nefericită. Duc o viață echilibrată. Sunt și-am fost totdeauna sănătoasă. E-o mare bogăție. Fac o meserie care-mi place, am doi copii normali, sănătoși și chiar frumoși. Echilibrul meu e-asigurat. Neavând altfel de familie decât copiii, nu sunt obligată să suport pe nimeni care mi-ar putea călca pe nervi. E-adevărat că un adult simte nevoie de afecțiunea unui adult de sex opus. La ultimele cuvinte – spuse, jumătate-n serios, jumătate-n zeflemea – dădu din cap ca și când ar fi făcut o concesie că le rostise. Uneori, de multe ori, singurătatea asta afectivă și chiar fizică dă o stare de insatisfacție, ca să nu zic de deznădejde. Bipedul uman e făcut să trăiască-n cuplu. Îndată ce-mi vin asemenea idei, fac o trecere-n revistă a unor cupluri pe care le cunosc și văd cât de șubredă le e arhitectura. N-ar rezista nici la o bătaie de vânt. N-ar rezista, însă țin. Și parcă țin cu-atât mai mult cu cât sunt mai șubrede. Într-o căsnicie adevărată, reușită, oamenii se despart mult mai ușor: când nu mai merge bine se observă numaidecât, pe când într-una proastă din croială ce să observi? Căsnicia mea, ca să nu vorbim în abstract, era o căsnicie nepotrivită. Mie însă nu mi-ar fi trecut niciodată prin minte să mă despart: din cauza Mariei, recunosc. Până la urmă, unul din noi a avut curajul și-a rupt-o: bărbatu-meu. Pretextul: o mare iubire pentru o femeie remarcabilă. Era un pretext. Cauza adevărată era nepotrivirea dintre noi. În momentul când mi-a spus «Trebuie să ne despărțim» nici nu l-am întrebat de ce. I-am spus doar: «Te rog, fă-ți bagajele și pleacă acum, dar chiar acum». Cred că Alexandru nu se-aștepta la o asemenea reacție din partea mea. A pus-o, bineînțeles, pe seama orgoliului jignit. Mai întâi, m-am gândit la Maria. Vedeam un copil cu sufletul făcut bucăți de-ndoieli și de nedumeriri, copil de părinți divorțați. La gândul ăsta, m-am întristat dar m-a apucat și furia. Îmi venea să-l bat, să-l zgârii, să-l scuip și sa-l ocărăsc, ca la ușa cortului, pe Alexandru! Dar până la treizeci de ani învățasem să mă stăpânesc, din convingere, de nevoie, învățasem și nu m-am dezvățat nici până astăzi. Maria – primul gând. Dar mai eram și eu. Eu ce pierdeam? Situația socială? Nu-mi păsa. O căsnicie proastă e bine să fie desfăcută. Alexandru lua o măsură salubră pentru noi amândoi. Trebuia să nu-i dau nici pic de timp să se răzgândească. Pavele, crede-mă, dar crede-mă, nu mi-a părut niciodată rău că m-a lăsat. Cred că o femeie, dacă-și dă osteneala, poate păstra un bărbat; cu o condiție: să-l iubească. Numai dragostea poate inventa mijloace de convingere. Dragostea sau șantajul. Eu nu-l mai iubeam, iar de șantaj – ce să mai vorbim. Mi se pare nedemn din partea cuiva să spună «Dacă mă lași, mă omor». Mi se pare nedemn să speculezi slăbiciunea omenească. Nu mi-am dat niciodată osteneala nici să cuceresc, nici să păstrez un bărbat.

«Mie-mi spui?», îi scăpă lui Pavel replica-n gând.

— M-am hotărât să nici nu mă mai gândesc la măritat. De altfel, drept să-ți spun, cu doi copii, nu mă paște nicio primejdie!

— Sânziană, chiar dacă ai întâlni un om care să-ți placă, dar să-ți placă de-adevăratelea, tot nu te-ai mai mărita?

— Omul ăsta ar trebui nu numai să-mi placă *el* mie, dar să-i plac și *eu* lui, iar lui să-i placă și fetele

mele. E cam greu să le gădesc pe-astea trei la un loc.

— De când te-ai despărțit de domnul Bujor chiar nu ți-a plăcut nimeni? Ca să-ncepem cu prima condiție pe care-o pui tu...

— Mi-ai plăcut tu, și mi-au mai plăcut vreo doi bărbați, dar au nevastă, copii, ca mai toți oamenii potriviți ca vârstă cu mine. M-au cerut de nevastă doi bărbați. Un doctor din provincie, văduv, cu stare, o vedetă în regiunea lui, potrivit ca vârstă, dar nu-mi plăcea. O deșteptăciune de șmecher, plin de sine, unul dintr-ăia care știu să dea din coate, să dea la o parte, să se-nvârtească, și să le meargă din plin. Tipul perfect al arivistului. După cum vezi, n-aș fi rupt inima târgului. Îmi plac bărbații care dau din mâini, nu din coate. Eu – dacă, să zicem, m-aș mai mărita – m-aș mărita cu un om, nu cu o situație. Aș vrea un bărbat căruia să nu trebuiască să-i fac «bruiaj» moral fiindcă m-aș jena de faptele lui, sau acustic fiindcă ar fi prost ori mitocan. O legătură cu un bărbat, pentru mine, nu este nici concubinajul cu un post și nici terapeutică hormonală. Iartă-mă că vorbesc atât de brutal. Este-o legătură cu un om și mai întâi și obligatoriu – sufletească. N-am de gând să fac niciun rabat de calitate, chiar de-ar fi să stau singură cuc pân' la Ziua de Apoi. Acum doi ani, la un congres, m-a mai cerut un microbiolog francez. Om cumsecade, simpatic, deștept, *cineva* profesional, dar nu mă atrăgea deloc fizic. Bine că nu l-am iubit, că tot nu m-aș fi măritat cu el. Eu n-aș pleca niciodată din țară. Eu sunt abia a doua generație-ncălțată, cum să plec eu așa departe! Dacă n-ar fi venit războiul, aș mai fi avut poate și astăzi bunici la țară, un unchi preot și-altul învățător, tot la țară, un neam întreg la țară. Pavele, tu, care ești copil de țărani, ai să-nțelegi ce-ți spun eu acum. O durere-a vieții mele, ceva ce simt și nu spun nimănui, e că nu mai am pe nimeni în satele de unde-mi trag obârșia. Niște morminte-n cimitir, la care-abia de-ajung, o dată pe an, s-aprind o lumânare. Sunt sigură că fetele mele n-au s-o mai aprindă nici pe asta. Și mă duc doar la cimitir la Cernați, la neamul Mamei; la bieții mei bunici din Moldova n-am ajuns niciodată, nici măcar nu știu unde e satul lor. Nici Mama nu i-a cunoscut, dar ea cu Tata mergeau în fiecare an la mormintele lor. Eu n-am fost niciodată și poate că n-am s-ajung niciodată la mormintele lor.

— Pentru ei n-are nicio importanță...

— *Pentru mine* are importanță; *pentru mine*, nu pentru ei. Mormintele sunt puntea spirituală dintre cei vii și trecut. Sunt rădăcinile continuității noastre spirituale. Cinstindu-i pe morți, pe tine te cinstești, ideea perpetuării acestei cinstiri. «Cinstește pe tatăl tău și pe mama ta» și, adaug eu, te vor cinsti fiii tăi. La toate sărbătorile, cimitirele noastre sunt pline. O pală de vânt a eternității bate-atunci în sufletul nostru.

*

«Când așezări întregi erau arse, pustiite, omului nu-i mai rămânea decât să-și plângă amărăciunea în fața unui mormânt și tot acolo s-azvârle sămânța unei flori, sămânța speranței că și pe mormântul lui avea cineva să verse-o lacrimă și să răsădească o floare. Îi rămânea speranța că nu e totul zadarnic. O brumă de speranță. Oare-n fața câtor morminte, a câtor vetre arse, a câtor ogoare pârjolate o fi stat românul până să se prelingă din el bocetul, ca un fir de apă ce urcă din adâncuri spre fața pământului, fiindcă acolo nu mai încape?», se gândi Sânziana.

*

Pavel se gândea la mormintele fără semn, peste care călcăm în fiecare zi. Morminte cărora nu mai fusese vreme să le pună cineva semn, pe care tot vremea să-l șteargă. Se gândi la țărani de-acum două mii de ani de prin locurile lui, din Apuseni, peste care năvălise un împărat mare de la Roma, un împărat mare ca toți împărații. Cât or fi plâns țărani aceia. Venise un împărat mare, dintr-o țară-n care trăiau poeți, gânditori, constructori, dar țărani aceia n-aveau cum și nici când să afle de poeți, de gânditori, de constructori; la ei, n-ajungeau decât legiunile și caii. Mai-marii țăranilor își luaseră viața. Omul de rând

nu-și ia viața. Supraviețuiește înfrângerilor, catastrofelor. Duce viața mai departe. Veniseră-apoi când unii, când alții; iar morminte, câmpii de morminte, iar lacrimi, iar sămânța de flori și de speranță. Pe urmă, iar venise-un împărat, mare și-acela... Câte morminte, câte morminte... Toată țara un câmp de flori ar trebui să fie pentru câte oase-odihnesc în ea.

«„Și-oi fi pe sub pământuri domn al oaselor ce drepte dorm”. Câte oase, oare, s-or fi-ngropat la noi în țarină până să răsară din ele vorbele astea?!».

*

— Unor oameni le e sortit să plângă-n viață mai mult decât altora. Și unor popoare le e sortit să plângă mai mult decât altora. Am fost și eu o dată-n Occident, cu bărbatu-meu. Ceva m-a frapat acolo, de la-nceput: că oamenii nu intră-n vorbă unul cu altul nici pe stradă, nici în metrou, nici în tren; nici în autobus, nicăieri. Aproape-n fiecare zi, la noi, în autobus, mai ales când stau lângă cineva mai bătrân, aud o biografie completă sau, în orice caz, fragmente esențiale dintr-o biografie, aflu până și rețete de mâncare, de prăjituri. M-am gândit la-nceput că deosebirea asta între noi și alții se datorează temperamentului, după cum tipul fizic se datorează climatului, și nu i-am dat mai multă importanță decât faptului că noi avem, mai toți, ochii căprui, iar nemții – albaștri. Pe urmă, am început să mă uit mai atent la ochii oamenilor. *La* ochii și nu *în* ochii lor, fiindcă nu te poți uita în ochi care nu te văd. În nici unii nu se vedea participa, ca-n ochii noștri. Ochii noștri mereu întreabă, ghicesc, încurajează, disprețuiesc. Am început să mă gândesc că ceva mai adânc decât temperamentul și climatul ne deosebea. Nevoia noastră de-a vorbi unii cu alții, privirea noastră care-o caută pe-a celui de lângă noi, față de reținerea, de discreția indiferentă a oamenilor aceluia, veneau din două mii de ani de istorie diferită. Oamenii noștri, bătuți de ploi, uscați de arșiți, cu așezările făcute scrum, bieți supraviețuitori cărora nu le mai rămânea decât sufletul, căutau alt suflet de om în ochii căruia să se poată uita, căruia să-i spună amărăciunile, cu care să-și îngâne bocetul, care să le-ntindă un cauc de apă, o bucată de mămăligă. Suflete de om în căutarea altor suflete. Bunăstarea scutește de bunăvoința altuia; necazul îi înfrățește pe oameni. În timp ce alte nații, care nu știau atâta ce-i nevoia, își făceau case cu zid în preajmă și cu porți ca de cetate, ca să nu se știe ce-i îndărătul lor, expresie a bunăstării și-a-ncrederii-n sine, noi abia de-ncurcam două-trei nuiele, cu care să despărțim o gospodărie de alta. Sărăcia n-avea taine de păzit. Dormea omul cu coasa alături. A doua zi, ori mergea la câmp ori la vrăjmaș. Și vrăjmașul îi tăia, îi ardea, îi răstigne. Iar cine scăpa, rămânea-nfipt acolo mai departe, cu mormintele lui, cu bocetele lui, cu florile lui...

CAPITOLUL CINCI

Tăceau amândoi. Sânziana rămăsese cu ochii-n gol, cum rămânea uneori la Institut după ce privea atent o lamă la microscop și se gândea că, între micro-organismele pe care le vedea ea, dincolo de relațiile învățate din cărți și confirmate-n practică, existau poate legături ascunse, care scăpau percepției noastre pentru că depășeau nivelul înțelegerii noastre. Și tocmai acelea s-ar fi putut să fie cele mai importante.

Pavel se uita la Sânziana de parc-ar fi vrut să-i vadă gândurile. Privirea ei pierdută-n scrutarea cineștie-căror amintiri, aerul resemnat și sever, atitudinea de țărancă la fotograf, cu trunchiul înțepenit de spătarul scaunului, cu mâinile una peste alta-n poală, cu picioarele strâns lipite și trase nițel îndărăt, îi aminti de mama, de bunica lui, de femeile vârstnice din Vuioara, uitându-se cu ochi absenți, duminica la horă, de pe scaunele pe care stau aliniate-ntr-o latură, ca niște bătrâni soldați osteniți.

*

— În 1951, am fost evacuate din blocul în care locuiam. Evacuarea a fost precedată de-atâtea «vizite» ale Spațiului locativ încât a ajuns să ni se pară ca moartea după o boală incurabilă: o mântuire... Atâta ne bătea inima de câte ori suna cineva la ușa noastră, că am înțeles dorința nu mai-știu-cui, a lui Churchill, dacă nu mă-nșel, ca la ușă să nu-i bată altcineva decât poștașul. Mereu veneau, cu aere misterioase și conspirative care ne băgau în sperieți. În sfârșit, într-o zi, s-au hotărât. Cum ar fi azi, ne-au anunțat că a doua zi ne evacuează și ne-au evacuat, cu camioane și cu soldați. Cineva a-ntrebat, în toată zarva aceea, pentru ce ne evacua.

— Se ia pentru un «Sovrom», a catadicsit să răspundă careva dintre cei autorizați.

Ulterior, am aflat de la doctorul Rosenthal, singurul care nu fusese evacuat din blocul nostru, am aflat că «Sovromul» renunțase și că blocul fusese dat la populație. În garsoniera noastră stătea un acordeonist. Am înțeles că «Sovromul» nu fusese decât cuvântul magic care să-nghețe orice-ntrebare. Era vorba de-o pritocire a populației.

— Noi plecăm ultimele, i-a șoptit Mamei o funcționară de la Spațiu.

Am fost duse-n două cămăruțe mansardate care totalizau 13 metri 60, pe-o străduță centrală, frumoasă și liniștită, strada Cercului.

Când ne-am văzut sus, uitându-se-ntrebător la Mama dacă putea vorbi față de mine, funcționara ne-a șoptit:

— V-am dat aici că era cel mai bine. Pe cei mai mulți îi duce la pământ pe jos. Am văzut că ești și dumneata văduvă de război ca și mine, cu copil, ca și mine.

Funcționarea m-a sărutat pe creștet, iar Mamei i-a strâns în fugă mâna.

— Să vă dea Dumnezeu numai bine, doamnă, i-a spus Mama, și-am condus-o amândouă până jos.

«Camerele» noastre dădeau într-un hol în care era-ntuneric beznă fiindcă geamurile ușii, singurele pe unde-ar fi putut pătrunde lumina, erau văpsite violet de pe vremea camuflajului. Din hol, la dreapta, se făcea o cameră, singura din apartament care putea fi numită cameră, nemansardată, cam de douăzeci de metri. În ea locuia o familie Fekete, tată, mamă și-un băiat de optsprezece ani, aduși dintr-un loc luat de un «Sovrom», dar acela chiar luat de-adevăratelea. Din hol, drept înainte, ajungeai într-un culoar. Din culoar, la dreapta, era o cămăruță de șase metri cu-o bucătărie cam tot pe-atâta, improvizate din fosta baie a apartamentului ca să-ncapă cât mai multe suflete. Cada fusese «amplasată» în pod. În cămăruța aceea locuia o doamnă Gavrilovici, văduvă de general, cu o fată de douăzeci de ani, Marilena, care doi ani la rând dăduse examen la Medicină și reușise fără loc. Văzând că la Facultate nu-ncap, încercase să-și găsească o slujbă, dar nici acolo n-avusese mai mult spor: fiică de general mort pe frontul de Răsărit. Eu eram colegă de școală cu o fată, Crețan Emilia, orfană de război ca și mine. Tată-său, fost coleg de an și de spital cu Tata. Pensia ei era mai mare decât a mea: Tata căzuse în est, tatăl Emiliei – în vest. Iartă-

mă, Pavele, că sar așa de la una la alta.

— Înțeleg.

— Multe ne-a mai fost nouă dat să-nțelegem... Marilena era tipul de femeie care la bătrânețe n-arată cu mult altfel decât arăta la tinerețe. Ca o mâncare scăzută, cum zice o biochimistă de la noi. Ce mi-e azi, ce mi-e mâine, tot una. Înaltă, cu umeri lați, osoasă, cu carne puțină, cu un mers drept și apăsător, cu gesturi repezi și hotărâte, cu o voce joasă și nițel găjăită, îmbrăcată mai tot timpul într-un trening, Marilena părea un băiat care, în glumă, și-ar fi vârat două ghemotoace-n sân și s-ar fi jucat de-a fata. Părul, creț natural, care-i cădea-ntr-un fel de tirbușoane, pe ceafă, și-n zulufi mărunți la tâmplă și pe lângă urechi, era singurul element care-i îndulcea fizionomia aspră și băiețoasă. Fața – prelungă, cu frunte-naltă, cu ochi negri, tivțiți cu gene dese și drepte, cu sprâncene foarte coborâte și parcă trase cu linia, cu gură mare cu buzele teșite, cea de sus cu un contur ca un «M» mare de tipar, cu nas lung cu șaua nițel lătită spre vârful în vânt, cu două cute adânci de la nări până-n bărbie – era o față nici frumoasă, nici urâtă, nici de femeie, nici de bărbat, era o față de om. Privirea trează în care nu citeai niciodată mirarea și brazdele-acelea care surpau toată cutezanța chipului erau semnele unei copilării și-ale unei adolescențe fără zâmbet, semnele pe care le lasă poveri prea grele, căzute pe umeri prea tineri; semnele unei coaceri forțate. Rămasă orfană de la doisprezece ani, cu-o mamă bicisnică la trup și la suflet, sătulă s-audă numai of-uri și ah-uri și să vadă lacrimi din orișice, Marilena se hotărâse să ia-n piept toate greutatețile și să se considere orfană de-amândoi părinții și cu un frate mai mic în cârcă: maică-sa. Când terminase Marilena liceul, li se tăiase pensia de pe urma lui taică-său. La Facultate – n-o primeau, slujbă nu găsea. Maică-sa – *madame la générale*, cum îi zicea Marilena – altă sursă de trai decât vânzarea lucrurilor nu vedea. Crescută la «Notre-Dame», *madame la générale* știa franțuzește, știa nemțeste, știa să cânte la pian și să brodeze, altceva nimic. N-avusese niciodată nicio meserie și nici nu-și închipuia cum o femeie ar fi putut să-și câștige singură existența. «Când n-om mai avea ce vinde, ce-o să facem?», o-ntrebasese Marilena la câteva luni după ce li se tăiase pensia și după ce făcuse bășici în tălpi de mers la Talcioac. «Pân-atunci te măriți tu sau se schimbă lucrurile». «Și dacă mă mărit, crezi că ăla de m-o lua o să țină două muieri cu mâinile-n sân? Și dacă nu mă mărit? că de lucruri îți dau în scris că nu se schimbă! Ce facem? punem mâinile pe piept, pișăm pe ochi și așteptăm să murim?». La gândul ultimei părți a acestei perspective, biata *madame la générale* plângea de-ar fi-nduioșat și pietrele. Dar nu pe Marilena. Drept care, Marilena o angajase pe *madame la générale* sezonieră la triat zarzavaturi în Obor, ceea ce-i asigura cam 200 de lei venit lunar, când era de lucru, cartelă de alimente, de-mbrăcăminte și drept de vot. Marilena, după propriile spuse, «optase pentru artele liberale», ceea ce-n limbaj «Marilena» se traducea printr-un carton, agățat cu sârmă la poartă, pe care scrisese cu litere albastre rotunde – de câte ori mi-aduc aminte, îmi vine să râd! – scrisese «Cară butelii de Aragaz, face injecții, masaj, coafură, pedichiură, manichiură, croitorie, tricotaje etc. Marilena, scara B, etajul 2 – sunați 1 dată».

— Marilena, eu cred că *etcætera-ul* ăla ai putea să-l scoți că și-așa e-o enciclopedie ce-ai scris, îi spusese Mama râzând.

— Lasă-l, doamnă Hangan, lăsați-l că așa e mai *sexy*. Să vedeți ce clientelă de boșorogi o să-mi pice.

— Și ce te faci dacă-și fac idei...

— Le trag o labă de nu se mai scoală.

Avusese dreptate Marilena să lase *etcætera-ul* pe carton, că-ntre timp învățase de la Mama să bată și la mașină, iar, pe cont propriu, să repare instalații sanitare, să repare instalații și aparate electrice, ajunsese pe drept cuvânt *homo universalis*, cum îi zicea Mama.

În timp ce Mama avea 320 de lei salariu lunar și bătea particular pe 40 de bani pagina, în 3 exemplare, Marilena câștiga cel puțin 600 de lei pe lună cu «artele liberale»; noi, cu pensia de la Tata, abia de reușeam s-o ajungem din urmă. Pavele, atât de prost am mâncat între 1951 și 1955-56, încât, astăzi, când pot să mănânc pe săturate, cred că dac-aș ști că mă fac de 200 de kile și tot nu m-aș opri de

la mâncare. Munți de marmeladă am mâncat în anii aceia. Ani în șir n-am știut ce-nseamnă să fii sătul. Macaroane, gris; gris, macaroane; cartofi, ștevie; ștevie, cartofi; mămăligă cu lapte; lapte cu mămăligă, iar când vedeam o bucățică de carne o-nghițeam și pe-aceea cu noduri, fiindcă Mama mi-o dădea mie pe toată. Până-n 1951, bunicii ne dădeau o jumătate de porc din care-ntindeam cât puteam. Aveam și noi de Crăciun pe masă oală cu sarmale, piftii, caltaboși, tobă – ca tot creștinul. Pe urmă, ne rămânea carne prăjită la oală, slănină, untură, o mai duceam. În '51, pe bunici i-a dus pe Bărăgan, că erau chiaburi. Trebuia să le trimitem noi lor, noi, adică Mama. Zahărul de pe cartelele noastre-ajungea, vorba vine, pentru așa-zisul meu ceai de dimineață, o amestecătură de tei cu mentă, cu mușetel și cu un mai știu ce buruiănă. Prin '52, cred că reapăruse ceaiul – ceai. Din porția mea de zahăr, în fiecare zi puneam măcar o fărâmiță deoparte pentru bunici. Când le făceam pachet cu ce dădea Dumnezeu, le trimiteam și eu economiile mele de zahăr, cam 100-150 de grame. Ca tot omul care mănâncă prost, simțeam nevoia să mănânc mult. Aș fi băut la ceai de-ăla o bute. Dar n-aveam zahăr și-atunci îl îndulceam cu niște bomboane portocalii umplute cu marmeladă – că doar cu ce altceva! – care lăsau pe fundul ceștii un fel de mâzgă de-o culoare cum nu s-a mai văzut și-n cerul gurii un gust chimic – ceva între eugenat și bariu.

— Trebuie să fi fost o minune, zise Pavel și strâmbă din buze.

— După ce sorbeam minunea asta, când mă ridicam în picioare și-ncepeam să umblu, auzeam cum îmi făcea apa-n burtă «gâl-gâl, gâl-gâl». «Mamă, înseamnă că nu sunt plină ochi că auzi ce valuri fac în burta.», ziceam eu și-ncepeam amândouă să râdem. «Ar trebui să-ți pui în burtă și-o geamandură», zicea mama. Făceam tot timpul haz, haz de necaz cum facem tot neamul nostru de când ne știm. Altfel, am fi pierit demult.

(Sânziana se uita iar fără țință. De data asta, colțurile gurii i se lăsaseră-n jos și privirea i se-ntunecase, ca atunci când citea pe-o lamă la microscop semne de boală.)

— Cred că-n '50, vara, eram cu mama la țară, la bunici – la Bunica, fiindcă Bunicul, Taica, era la pușcărie din '49, că nu putuse da cota. Îi luaseră tot de pe arie, dar cota era cu mult peste ce voia pământul să producă. O asesoare ceruse la proces să-l condamne pe Taica la 18 ani, dar judecătorul, judecător de profesie, se sculase, cu-o față de om bolnav, bolnav de ce-i era dat s-audă, și ceruse ca pedeapsa să fie proporțională cu vina. Cum îți spuneam, eram pe arie cu Maica, bunică-mea adică, și cu Mama. Un tovarăș de la raion și Nae-al lui Coderie, collectorul din sat, asistau la-ncărcatul camioanelor.

— Mă, Nae, lasă-ne și nouă barem de-o colivă! zisese Maica; și repetase, cu glasul scăzut – de colivă.

— Ce să fac eu, dadă Simină, dacă nici cota n-ai împlinit-o? răspunsese Nae, și se uitase principal spre tovarășul de la raion, apoi, cu-o privire jenată, către noi trei, care stăteam într-o latură a camionului.

Camionul plecase, tovarășul de la raion se-ndreptase-nspre altă parte-a ariei, iar Nae-al lui Coderie îi scria Maicăi chitanța.

— Ce să fac eu, dacă așa sunt dispozițiile? zisese el și-i întinsese Maicăi chitanța.

În timp ce Maica lega chitanța-ntr-o batistă și-o vâra în sân, Nae se uita la Mama și la mine.

— Ce mai faci, Smarandă? o-ntrebare el pe Mama, fosta lui colegă de bancă de la primară.

— Trăiesc.

— Nu te-ai mai măritat?

— Nu.

— Și nu ți-e greu fără om? Cumnată-ta, Didina, preoteasa, îl luă pe milițianu' ăla și-o duce mai bine.

— Face fiecare cum poate.

Mama răspundea conștiincios și fără participare la-ntrebările collectorului, iar ea nu-l întreba nimic, nici măcar «Ce mai fac ăi bătrâni, copiii, nevasta?», întrebări de-astea de circumstanță. Nu-l întreba nimic.

— Smarandă, crezi că mie-mi vine bine să-i iau omului și zoana de pe arie?

Mama tăcea. Maica-și petrecuse testemelul negru, parte peste parte, pe sub bărbie, și-l asculta cu palma la gură, cum ascultă țăranul când are dubii asupra celor ce-i e dat s-audă.

— Nu-mi vine bine, dar dacă m-au pus... și dac-așa sunt dispozițiile?

— De la cine? întrebuse Mama fără prea multă curiozitate-n glas.

Mai întâi, Nae-al lui Coderie se uitase bănuitor la Mama. Privirea lui voia să spună: «Asta face pe proasta cu mine sau chiar e proastă?». Văzând însă că Mama aștepta răspunsul, serioasă, în poziție de drepti, cu gâtu-ncordat, ca un copil scos la lecție, Coderie, cu-o mână la cingătoare, dregându-și mai întâi glasul și uitându-se pe sub sprâncene, cu bănuiala nespulberată pe deplin, răspunsese dintr-o suflare, ca la școală:

— De sus.

— Or ști ei ceva, că ei sunt de la țară... zisese Mama uitându-se undeva peste câmp.

— Smarandă, nu mai vorbi așa-n dodii că de... nu e bine.

— Nae, ție ți-e teamă pentru mine c-am vorbit «în dodii» ori ți-e frică pentru tine că m-ai auzit și că te-o *spune* vreo pasăre a cerului cuiva pe undeva? îl întrebuse Mama cu glas blând și fără pic de ironie.

Colectorul se roșise până-n albul ochilor.

— Vezi, Nae, mie nu mi-e frică de tine, ție însă dac-a ajuns să-ți fie frică de mine, înseamnă că ți-e frică și de umbra ta. Să știi că eu te-nțeleg. Și mie mi-e frică, dar cu umbra mea tot mai stau de vorbă. Păcat de noi!

Mama dăduse din cap a pagubă. Maica, sărmana, parcă-mpietrise cu palma peste gură și cu testemelul ei petrecut ca feșele mumiilor.

— Smarandă, am auzit că nu mai ești profesoară, cică ești «tactilografă» de bați la mașină.

— Da, Nae, așa e.

— La ce ți-a mai folosit să-nveți atâta...

— Orice ți se poate lua pe lumea asta, zisese Mama, uitându-se peste câmp, dar ce-ai văzut și ce-ai învățat *nu*. Știi la ce mi-a folosit? să-nțeleg mersul lumii.

Ultimele cuvinte le spusese mai mult pentru sine.

Eu o țineam pe Mama strâns de mână, privindu-l.

— Rămâi cu bine, Nae; sănătate dadei Lisandrei, și lui nea Doe, și Florinei.

— Mergi sănătoasă, îi urase Nae, cu ochii mai mult în pământ.

— Hai, Maică, acasă, a zis Mama. Le-om face colivă și din arpacaș. O fi aflat el Dumnezeu că grâu nu mai avem.

Am luat-o spre casa bunicilor prin câmp, pe-o potecă. Era aproape noapte. Cântau greierii. Maica mergea-n frunte, eu – ultima. Păream cortegiul umil al unui mort sărac și uitat de lume. În viața mea nu m-am simțit mai bătută de Dumnezeu. «Sunt copil orfan, sunt copil orfan», îmi spuneam mereu, de parcă atunci descoperisem acest adevăr. Nu-l descoperisem atunci, dar atunci începea să mă apese.

Acasă, Maica a pus, pe masa joasă de la vatră, mămăliga rece de la prânz, niște ceapă, niște ouă fierte, s-a-nchinat și-a-nceput să mănânce. Eu n-am putut să-nghit nimic. «Mănâncă, mamă, mănâncă... Ce-o să mai vezi în viața ta», mi-a spus Maica și s-a uitat la mine cu milă. M-am dus în curte și m-am întins pe pământ cu fața-n sus. Plângeam fără suspine! Simțeam lacrimile trecându-mi pe după urechi, pe ceafă, scurgându-se-n țărană. Mi-am adus aminte că-n urmă cu ani, acolo fusesem fericită când mă jucasem cu căței Moldei. În loc să-mi aducă alinare, amintirea clipei aceleia de fericire m-a făcut să plâng de se zguduia pământul sub mine. Atunci, în bătaia soarelui, mă bucurasem; acum, la lumina albastră a stelelor, eram tristă de moarte. Cum mă uitam, printre lacrimi, mi se părea că lumile-acelea depărtate și stinse îmi vesteau un drum fără-ntoarcere. Dacă m-ar fi-ntrebat cineva atunci de ce plângeam, n-aș fi știut să spun. N-aș ști nici acum să spun. Mă simțeam bătută de Dumnezeu și cu sufletul zdreanță. De când eram mică, îmi rămâneau în minte frânturi de cântece, frânturi de versuri care mă impresionau mai mult, chiar dacă nu prea le-nțelegeam eu sensul. Cum stăteam acolo, una cu pământul, mi-au venit în minte niște vorbe dintr-

un cântec: «*Amărât ca mine nu-i / Decât puiul cucului*». Va să zică mai era cineva amărât ca mine. Bietul pui! «*Decât puiul cucului / Când îl lasă mama lui*». Pe mine, Mama nu mă lăsase. Prin urmare, erau alții și mai amărâți decât mine. Ideea că făceam parte dintr-o întinsă frăție a durerii mi-a adus oarecare liniște. Mi-am adus minte și două cântece-nvațate la școală, *Cucule, pasăre sură și S-a dus cucul de pe-aici*.

«*S-a dus cucul de pe-aici,
Tra la la la la la la
Și și-a lăsat puii mici,
Tra la la la la la la
I-a lăsat lâng-o tulpină,
Tra la la la la la la
Să-i crească mamă străină,
Tra la la la la la la*»,

cântă încet Sânziana.

Ce să fi fost cu bietul cuc, cu cuculeasa adică, să-și lase puii la mila altuia? îmi ziceam eu. Și la păsări erau *oameni* nenorociți care-și dădeau puii la azil? Viața cucului începea să mă preocupe atât de mult că aproape uitasem de amărăciunile noastre comune. A doua zi, trebuia s-o rog neapărat pe Mama să-mi facă biografia cucului. În ce cântece mai auzisem eu de cuc? Dar în câte n-auzisem? În toate cântecele pe care le scornise lumea, de când dădea colțul ierbii și pân' la Sâmpietru. *Taci, cuce, nu mai cânta... Auzii cucu' cântând / Și mierlită şuierând...* Cântecul ăsta-l cântasem eu la serbarea de sfârșit de an și făcusem și partea de *solo* în cor la cântecul *Lui Stalin, slavă să-i înălțăm*. (Sânziana cântă din nou foarte-ncet primul vers al cântecului). Știam *Lui Stalin, slavă...* dinainte chiar de-a-l învăța la cor. Îl știam de la radio. Primele lui măsuri erau semnalul de pauză la postul de radio București. (De data asta, Sânziana fredonă sacadat primele măsuri ale cântecului.) Până-n primăvara lui '53.

— Vrei să mai spui o dată! zise Pavel Vlas, după ce o vreme o privi neîncrezător.

— Pavele, tu chiar nu-ți mai aduci aminte?! O, Doamne, uit mereu că ești mult mai tânăr decât mine. Tu n-ascultai la radio nimic?

— Noi n-aveam radio, nici difuzor. Satul *nost'* s-a electrificat mai încoace.

— În '44, după Armistițiu, toată lumea fusese obligată să predea aparatele de radio. Predase și mama «Philips»-ul nostru, pe care-l cumpăraseră cu Tata, în '37. În '45, toamna cred, s-au dat înapoi radio-urile. Deși pe bonul de predare erau scrise toate datele, puțină lume și-a mai primit propriul aparat. Radio dăduseși, radio-ți dădeau, ce-atâta vorbă. Mama, om cu frica lui Dumnezeu, dacă nu-și mai găsisese aparatul, vruse să plece. Așa-i era ei norocul: să piardă tot. «Cum să pleci, doamnă, fără aparat? Ia-l pe ăsta că-i ăl mai bun, cântă de școală și morții», îi spusese funcționarul care elibera aparatele, și-i pusese cu de-a sila-n brațe un «Zerdik» cât toate zilele, care-ocupa jumătate din «apartamentul» nostru din Cercului. Pavele, deși nu sunt nici zece ani diferență-ntre noi... își relua Sânziana șirul povestirii.

— Șase ani, cinci luni și șapte zile, iar în anii bisecți și opt zile, o-ntrerupse Pavel, cu autoritatea fidelității.

*

«Doamne, cât oi fi-nsemnat eu pentru omul ăsta... După cinci ani și ține minte...». Sânziana pierduse firul gândurilor. «Ca la sculurile Maicăi, când i se-ncurcau la vâpsit... Dragii și bunii mei, cum v-ați dus voi toți... toți...».

— Sânziana, lasă trecutul mai apropiat și să ne-ntoarcem la secolele dintre noi: «deși nu sunt nici zece ani diferență-ntre noi...», îm?

— Acești mai puțin de zece ani sunt mai mult decât un secol. Tu nu-ți dai seama. Nimeni nu-și poate da seama. Oricât ți-ar povesti cineva o experiență de viață, ea nu se poate imagina. Și-apoi nu sunt eu «autorul» ăla atât de talentat care să știe să zugrăvească o epocă într-așa fel încât să te uiți prin ea ca prin sticlă.

— Las' că nici autorii ăilalți nu se prea omoară să ne pună glaja-n față!

— Pavele, nu-ți poți închipui cât s-a schimbat lumea în douăzeci și ceva de ani. «Supersonic!». În '47, strigam pe stradă «Moarte lui Franco!», jur! Eu și alți copii, amestecați și noi printre lume la un miting, încă neștiind să citim ce scria pe pancarte, strigam cât ne țineau bojocii «Moarte lui Frâncu!». Etimologie populară... Tot în '47, în clasa-ntâi, până-n Crăciun abia-nvățasem să cântăm *Trăiască regele*; după Crăciun, am învățat *Imnul Republicii*, primul. Din clasa-ntâi până-ntr-a patra, am umblat într-un pardesiu făcut dintr-o draperie de pluș verde pe care ne-o dăduse Nașa-mare cadou («Ca să n-ajungeți, mamă, să umblați în curu' gol»). Nu pot să-ți spun, în iarna lui '53, o iarnă cu nămeții cât casa, ce eveniment a fost c-a apărut pe piață *margarina*. Fetele mele n-ar mânca nici moarte margarină. Eu, «speriată de bombe», cum zice Maria, mai mănânc și astăzi, și chiar cu plăcere. S-a schimbat atât de mult lumea, în douăzeci și ceva de ani, dar ce zic eu în douăzeci și ceva... din '65 încoace au trecut 1000 – una mie – de ani. Prin '50, marea, suprema eleganță erau pantofii cu crep. La-nceput se dădeau numai frunțașilor în producție, pe cartelă. Când a apărut Mama în Cercului cu pantofi cu crep, dați de-o muncitoare de la ea din fabrică, fiindcă-i făceau bășici, mi-aduc aminte cum a exclamat Marilena: «Doamnă Hangan, călcați pe scândură putredă, suspectă chestie, că altfel de unde-atâta eleganță?!». Când mergea Marilena la teatru, mama-i împrumuta pantofii cu crep. «Ei?», zicea Mama când se-ntorcea Marilena de la spectacol. «Pârtie-am făcut! Am zdrobit pe puțin zece inimi!». Am pornit de la seara mea de sub stele și uite unde-am ajuns! Dacă nu-mi aduceam aminte acum de Marilena uitam unde-am rămas cu povestirea.

— Sub stele.

— Mi-am adus aminte, cântând *Lui Stalin, slavă...* scrisoarea pe care i-o scrisesem tovarășului Stalin de-o aniversare, a șaptes'doua, cred...

«Tovarășe Stalin, iubit și drag, Eu sunt o fetiță din România. Tatăl meu a murit pe front în războiul nedrept împotriva Uniunii Sovietice. Mama mea muncește într-o uzină ca să mă crească. Eu am note bune. Sunt premiantă. Vreau să ajung utemistă (= consomolistă în U. R. S. S.). Eu aștept să zdrobiți hidra imperialismului.

În dumneavoastră îmi pun toată nădejdea. Dumneavoastră sunteți părintele copiilor din lumea întreagă.

Sărut mâna,

Hangan Sânziana, clasa a IV-a B, școala nr...».

Pe chipul și-n vocea Sânzieniei se citeau naivitatea și buna-credință a fetei care, cu aproape treizeci de ani în urmă, scrisese această scrisoare. Lui Pavel îi veni să plângă.

— Când am terminat-o de scris am sărutat-o. O rugasem pe Nașa-mare să-mi dea un plic de hârtie de mătase, de pe vremuri, scrisesem frumos pe plic, cu litere cirilice adresa: «*Tovarășului Stalin, Corifeu al clasei muncitoare, Kremlin, Moscova*». Mă interesasem la poștă și cât costau timbrele. I-am citit-o Mamei. (Pavel o privi întrebător.) S-a uitat la mine cum te uiți tu acum.

— Și eu cum mă uit?

— Te uiți ca omul care nu poate pricepe niște lucruri, fiindcă ele depășesc înțelegerea lui, depășesc

tiparele după care e-nvățată mintea lui să gândească. Fiecare trăim istoria după mintea noastră, deci o percepem diferit. Mama și cu mine eram martorii acelorași fapte. Vârsta ne făcea să le interpretăm diferit. Să mă-ntorc la scrisoare. Mama o ascultase atent cum asculta orice. Nu spunea nimic, se uita doar la mine cu o curiozitate atât de avidă de parc-ar fi vrut să mă desfacă-n felii subțiri și să mă-ntindă ca pe-un frotiu de pus la microscop. Oare nu-i plăcea scrisoarea? «Mamă, tu ce zici, *Lui* o să-i placă? Eu am scris-o din toată inima *mea*». «Cred că e cea mai sinceră scrisoare pe care i-a scris-o cineva vreodată», mi-a spus Mama și m-a sărutat în creștet ca să dea și mai mare greutate spuselor ei, credeam eu. Mulțumită de mine, am sărutat de câteva ori scrisoarea și-am pus-o-n plic la vedere. M-am dus apoi prin hol fiindcă auzisem gura Marilenei. De pe unde mergea să ducă «lumina artelor liberale», cum zicea ea, Marilena, dacă o omenea cineva cu ceva, o bucățică măcar și tot mi-aducea și mie. De data asta mi-adusesse un sendvici cu telemea. Am rămas în hol să mănânc darul din dar, iar Marilena a intrat la noi să-i dea Mamei raportul despre succesele ei profesionale de peste zi. Ușa camerei noastre era-ntredeschisă. Au vorbit ele ce-au vorbit, apoi, Mama, fără niciun cuvânt, i-a-ntins scrisoarea mea. Mă uitam la Marilena și nici să răsuflu nu-mi venea, cu atâta emoție-i așteptam verdictul. Vedeam cum pe măsură ce citea, i se lungește mutra, cum i se lasă colțurile gurii-n jos, aproape să dea dincolo de falcă, și cum i se ncrețește fruntea, atât holbase ochii și ridicase din sprâncene. A citit-o o dată, de două, de zece ori, cred. Părea uimită și fascinată. Într-un târziu, a pus scrisoarea-n plic, încet, grijuliu, ca pe-un document de preț, apoi cu un aer meditativ, plin de seriozitate, cu vocea ei joasă, a spus pe un ton grav: «E tragic, doamnă Hangan, e tragic». Mama i-a făcut un semn din ochi spre ușa deschisă, și-un semn spre gură, echivalent cu o pecete a tăcerii. Marilena, trecând spre «apartamentul» ei, m-a-ntrebat cum mi-a plăcut sendiviciul și m-a sărutat pe frunte. Mi s-a părut ciudat că și Mama și ea, fără doar să se vorbească, avuseseră aceeași reacție citindu-mi scrisoarea. Vorbele Marilenei îmi trecuseră un fier roșu prin inimă. Ceva obscur se petrecea-n jurul meu, a cărui țesătură mintea mea n-o putea pătrunde. Zile-ntregi nu m-am dezlipit de radio: se citeau scrisorile trimise de copii tovarășului Stalin de ziua lui, de-a șaptezeci și doua aniversare. A mea nu s-a citit, deci nu i-a fost trimisă. Am fost de multe ori dezamăgită-n viața mea, dar nimic nu se compară cu dezamăgirea mea de-atunci. Ascultasem scrisoare cu scrisoare: oricât de expresiv le citeau crainicii și crainicele noastre, scrisorile semănau izbitor între ele, și izbitor cu ce-auzeam noi la școală-n fiecare zi. Scrisoarea mea, bucată ruptă din sufletul meu, nu semăna cu niciuna dintre cele citite la radio. Ce socoteam eu mai bun în mine nu făcea-n ochii altora nici două parale. Numai în ochii lor sau pentru că nu făcea de-adevăratele, pe bune? Asta era o-ntrebare care nu-mi dădea pace și pe care nu-ndrăzneam s-o discut cu nimeni. Am plâns mult atunci, am plâns mult când a murit Stalin, dar și mai mult am plâns în aprilie 1956, când am citit raportul lui Hrușciiov la Congresul XX. În mintea mea, scrisoarea aceea m-aducea-ntr-o competiție de dimensiuni «cosmice». Eșecul meu mă pune-n contradicție cu toată omenirea. De când sunt eu pe lume, cel mai important lucru mi s-a părut adevărul. Nu mă interesa ca *eu* să am neapărat dreptate și să ies deasupra. Mi-aș fi dat însă viața să aflui adevărul: să-l văd undeva pe-o balanță și să nu mă mai pot îndoi. Același lucru l-am simțit în cazul Liliane Fodor. Voiam s-o văd pe masa de operație, cu abdomenul deschis *pentru* adevăr, *nu* pentru dreptatea mea. Luna aprilie a anului 1956 a-nsemnat pentru mine sfârșitul copilăriei. Cine-ncepe să-nțeleagă mecanismele sociale nu mai e copil.

*

(«Eu oare când am început să-mi dau seama cum umblă roțițele mecanismelor astea, care-i mișcarea? Devreme, devreme. Un sat e-un microcosmos unde îți este mai ușor s-arunci o privire. Vezi toate treptele deodată. Ieși într-o duminică – doar într-una – la muzică și vezi tot cum mișcă-n lume. La oraș, copiiiăștia mai mult șed între patru pereți decât în lume».)

— Cât de ciudat este fluxul memoriei... Simultaneitatea amintirilor îngreunează mult selecția lor. Te simți ca-ntr-o junglă-n care cu greu îți croiești un drum, fiindcă nu știi ce liană să tai mai întâi. Pornisem din seara când plângeam la lumina stelelor. Parcă ți-aș povesti un vis în vis. Într-un târziu, istovită de-atâta amărăciune, de-atâtea gânduri contradictorii, și de-atâta resemnare, am adormit. Ca prin vis, am simțit că mă ridică cineva de jos și pornește undeva cu mine. La un moment dat, am deschis ochii. Eram întinsă-n pat, în odaia bună. Pe peretele din fața mea, ardea o candelă. În stânga ei erau trei fotografii de soldați: Tata și unchiul meu, în ajun de-a pleca pe front. Mama s-a aplecat și m-a învelit cu-o velință. S-a ridicat, s-a uitat la fotografii, a zis în șoaptă «ferice de voi», s-a-nchinat și-a ieșit din odaie. De-atâtea ori îmi spusese că viața e un dar sublim de care trebuie să ne bucurăm în fiecare clipă ca și când am fi martorii unui miracol, încât nu-mi venea să cred că moartea i se putea părea o fericire. Între vis și viață, am început din nou să plâng. Într-o clipă mi se dezvăluia toată amărăciunea pe care cu-atâta grijă Mama o-năbușea-n sufletul ei. N-am auzit-o o dată plângându-se. O dată n-am auzit-o spunând «nu am». Singura concesie pe care-o făcea lipsei era să-i recunoască existența la optativ: «ne-ar trebui». Mai mult de-atât nu și-a plecat niciodată capul. În viața atât de modestă pe care-o duceam, de nimic n-avea Mama grijă mai mare decât de spirit: abia aveam după ce bea apă, dar picup ne-am cumpărat din Talcioac, și discuri: Bach, *Partitele*, Beethoven, *Concertul de vioară* și *Imperialul* și Vivaldi, *Anotimpurile*. De-atâtea ori le-am ascultat că nu știu cum de nu s-au găurit. Le știu pe dinafară. Știu intrarea fiecărui instrument. Nu e săptămână să nu intru la «Muzica». De câte ori pot, că nu mă dau banii-afară din casă, îmi cumpăr câte-un disc; de câte ori pot, îmi cumpăr un album de artă, o carte. Când gătesc, când cos, când spăl, când fac lucruri casnice, ascult sau un disc sau o emisiune la radio.

— Îmbini utilul cu plăcutul, zise Pavel și se uită patern la Sânziana, îndemnând-o din ochi să continue.

— De câte ori mă vedea posomorâtă, Mama-mi pune mâna pe frunte și-mi spunea două versuri populare: «*Și de supărare multă, /Mi-a căzut lumea urâtă!*», și numai decît dădea drumul picupului, și-nclinându-se mă-ntreba: «Ce dorește domnișoara pentru refacerea moralului: Bach, Beethoven, Vivaldi? Când ni se-ntunecă sufletul trebuie să-i aprindem o lumină. Milioane de ani, miliarde s-a zbatut natura până să izbutească să ne dea lumini: Bach, Beethoven, Michelangelo, Eminescu, Luchian. Natura a scos din beznă aceste stele de mărimea-ntâi pentru-a reabilita oricând ideea de om. Și Atila și Hitler – și alții ca ei – au aparținut și aparțin speciei umane, zonei de umbră a speciei. Când te simți lovit, apăsător de viață, trebuie – mai ales atunci – să-ți îndrepti ochii spre zona solară a speciei: să asculți muzică, să recitești o poezie, să te uiți la un tablou. Dintr-o dată, simți cum, de la nivelul râmei, ființa ta se ridică pe verticala piscului». Așa spunea Mama. Mi-aduc aminte fiecare vorbă a ei. Vorbea atât de frumos și de clar, se exprima ca un moralist: «O parte din om se conjugă cu verbul „a avea”, cealaltă parte se conjugă cu verbul „a fi”; important este ca partea lui „a fi” să fie măcar egală cu cea a lui „a avea”. Cei pentru care „a fi” atârână mai mult decât „a avea” sunt cei care trăiesc pentru *a ști*, pentru *a afla*, ceilalți sunt robii obiectelor, robi strict ai materiei. Orizontul lor este mărginit de obiecte ca de-un parapet. Ei suferă de-o incurabilă orbie spirituală».

— Câtă dreptate avea! Te uiți la unii oameni și nu-ți vine să crezi cum trec prin viață! Cu ochelari de cal. Numai drumu-nainte – atâta văd: nimic la dreapta, nimic la stânga. Cum să aibă și cum s-ajungă: atât și nimic altceva. Și-un tablou dacă-l cumpără nu-l iau pentru bucuria de-a-l privi, îl iau pentru că reprezintă o investiție.

— Totuși, între unul care investește într-un tablou și unul care investește-ntr-un kil de aur, eu îl prefer pe ăl cu tabloul. Țasta mai are-o șansă: din când în când, tot o mai arunca și el o privire, oricât de distrată, spre tablou, tot s-o mai strecura și-n mintea lui o rază de lumină. În principiu însă, ai dreptate. Nevasta directorului nostru – ți-o fi spus și Iulia – bate zi de zi «Consignația» după tablouri: după nume, bine-nțelese. N-ar intra într-o expoziție, Doamne ferește! Deci, n-o interesează arta, o interesează investiția. N-

are suflet de colecționar, are suflet de precupeață. Puțin îi pasă că bărbatu-său e-un adevărat om de știință; dacă banii și renumele lui – că-ți dai seama că e-o vanitoasă – i-ar avea de la indiferent cine, pentru ea ar fi același lucru. S-a măritat cu el dintr-o bine calculată întâmplare: el, om trecut de cincizeci de ani, fără copii, apucat de amokul paternității, ca mulți bărbați la vârsta asta, fericit că o față de douășapte-douășopt de ani îl face tată, a luat-o val-vârtej de nevastă. Ea, fericită că, din secretară la un notariat, se vedea «doamna profesor», cu mașină la scară, purtată prin străinătăți, invitată pe la congrese, pe la cocktailuri, pe la ambasade și mai ales cu timp la dispoziție să bată prăvăliile, s-a lăsat făcută mamă fără prea mare cheltuială de convingere din partea lui. Singurul aspect pozitiv al acestei căsătorii e copilul – un băiețel de toată frumusețea și foc de deștept. Încolo, cât de bine merge-această afacere, o simte tot Institutul pe pielea lui. Are zile Profesorul, când dac-ai zice că e scăpat de la ospiciu ar fi prea puțin. E de o umoare neagră, «negru-nchis», cum zice Tudor Șerban. Totu-i pute, totul e strâmb, și lucrurile de pe birou le ia și le-așează cu mâna lui și nu pentru că n-ar fi puse cum trebuie, dar pentru că vrea să ne-arate cât e de nemulțumit de noi, că de cine altcineva? Trântește, pufnește, repede, jignește, se poartă oribil. Țipă la-nceput cu glasul lui obișnuit de bariton, apoi glasul-ncepe să-i tremure, să-i fâlfâie și să i se subțieze de. Parcă-l castrează cineva acolo, pe loc. Asta e-o fază. Faza explozivă. Pe urmă, vine faza unei muțenii de zici că e călugăr din ordinul ăla care-și impune canonul tăcerii. Cred că-n faza asta se rușinează de felul ridicol în care se poartă. Apoi, trece printr-o fază normală: este iară omul dinaintea «fericitei și fertilei căsătorii», semn că Lili și băiatul nu sunt în București. Cu Kōlonte, șeful meu de secție, numai de mamă nu s-a-njurat. Se ceartă de zăngănesc geamurile, că nici ungurul nu-i vreun blând și vreun răbdător. Tudor Șerban – când îl vede cu «toată flota-necată» închide ușa și pleacă. L-am nimerit și eu într-o dispoziție de-astea, că nu e greu. A zbierat și la mine cât îl țineau bojocii: «Acolo, la dumneavoastră la streptococ, e-o porcărie fără seamăn nu semnez nimic, lăsați-mă-n pace!», și tot așa. În loc să plec, m-am răzimat de tocul ușii și-l ascultam atent ca la cursuri. Și-a descărcat tot sacul și-apoi – credeam eu că numai femeile spun de zece ori același lucru, una după alta – a luat-o de la capăt și-aproape cu-aceleași cuvinte. La un moment dat, epuizat, a tăcut. S-a uitat la mine atât de uimit de parcă pân-atunci nici n-aș fi fost acolo. Am simțit că mi se rupe sufletul de mila lui. Ce, viață infernală trebui' să ducă omu ăsta ca s-ajungă-n asemenea hal. Nu mi-era frică de el și nici nu-l disprețuiam. Mă gândeam că probabil așa aș fi ajuns eu dacă Alexandru nu m-ar fi lăsat la vreme, la limita rezistenței mele nervoase. Mă uitam ce putuse face-o căsătorie nepotrivită, chiar încheiată de dragul unei mize capitale cum e un copil, ce putuse face dintr-un om de-o indiscutabilă calitate profesională și chiar umană. În viața lui, omul ăsta nu făcuse un rău cuiva. Ce păcat de el! Uneori, foarte rar, mi se-ntâmplă să gândesc atât de intens niște lucruri că nu fac niciun efort să nu le traduc în vorbe. Eram atât de frapată-n momentul acela de nefericirea omului ăsta, că nu-mi păsa nici pic că-mi era director: era un biet om amărât, care nu se mai putea controla nervos. «Domnule profesor – i-am spus eu cu un glas de om care vorbește unui alt om, dincolo de clase, de posturi – domnule profesor, îmi pare-atât de rău că sunteți nefericit și vă-nțeleg atât de bine. Ce păcat...». M-am uitat la el și l-am văzut cum își pune palmele-n fața ochilor. Fără să mai zic nimic, mi-am luat buletinele de pe biroul lui și-am plecat în vârful picioarelor. A doua zi, a trimis secretara să-mi ceară buletinele la semnat. Evită, de-atunci încoace, sistematic, să mă vadă, însă face tot ce poate să mă promoveze și se interesează tot timpul de soarta mea, încât simt unele suspiciuni la colegii mei față de-această bunăvoință teleghidată. Ești singurul om căruia i-am povestit episodul ăsta.

— N-am să-l spun nimănui, zise Pavel închizând ochii.

— Iar m-am încurcat în «lianele junglei», dar cum ți-am mai spus – mă ierți că mă repet – viața noastră este-atât de mult alcătuită din viețile altora, că face cu ele un amalgam din care e greu, e imposibil, să mai separi substanțele inițiale, în stare pură. Cât privește memoria și declanșarea amintirilor, cred că numai în literatură se poate vorbi de-o memorie ordonată, care să urmeze niște jaloane logice, explicabile; în realitate, este foarte greu să faci corelarea cauză-efect, în cazul declanșării amintirilor. În orice caz, memoria mi se pare unul dintre cele mai pasionante domenii de studiu pentru

psiholog, pentru psihiatru și pentru neurolog. Dacă viața noastră n-ar fi atât de scurtă, m-aș apuca să studiez asiduu *și profesional* memoria. Dacă m-ai întreba acum de ce-ți povestesc ce-am să-ți povestesc n-aș putea să-ți arăt cu degetul mobilul care mi-a declanșat amintirea asta. Cred, totuși, că nu greșesc dacă-ți spun că mi-a declanșat-o o filiație sufletească, un element comun între Mama și părinții ei. Deși țărani, legați de pământ, robi ai capriciilor vremii, și ei puneau sufletul înaintea materiei. În timpul războiului, li se rechiziționaseră pentru front trei perechi de cai și două perechi de boi. După armistițiu, li se dăduse un cal. Își mai cumpăraseră ei altul. Calul dat de la primărie se-ntorsese de pe front bolnav de epilepsie. De spaimă. Dacă auzea un zgomot neașteptat îl apuca imediat criza. Se zbătea, sărmanul, pe urmă zăcea o vreme ca mort, se ridica și trăgea mai departe la ham, la plug. I-au adus veterinarul, l-au afumat cu ierburi, i-au descântat de sperietură, degeaba. Crizele-astea-l apucau cam la două săptămâni o dată, chiar dacă nu se speria. În rest, muncea mai dihai decât unul sănătos. Cu nădejdea că s-o vindeca, bunicii l-au ținut așa, vreo patru luni. Când au pierdut nădejdea, l-au rugat pe jandarmul din sat să-mpuște calul. Zadarnic au vrut niște vecini de-ai lor să-l cumpere. «O căciulă de aur să-mi dai pe el, mă, Lache, nu-l vând. Decât să-l știu că se pătimește-așa – c-o fi la mine, c-o fi la altul – mai bine ar eu în plug. E suflet și el, de ce să pătimească?», i-a spus Taica vecinului. Când am început să judec, calul ăsta mi s-a părut cea mai tristă urmă lăsată de război. Pe bunici i-au dus în Bărăgan. Au plecat din casa lor cu ce-au putut duce-n spinare. Erau mulți, din multe sate, și trebuiau să-ncapă-n câteva camioane. Când am luat eu vacanța-mare, ne-am dus pe la ei sa le-ajutam să-și facă două odăițe de chirpici, că stăteau într-un fel de magazie părăsită. «Sărut mâna, Taică», am zis și eu și Mama când l-am văzut pe Bunicul și ne-am repezit amândouă să-i sărutăm mâna. «Cum o mai duceți?». «Bogdaproste, bine», ne-a răspuns el. N-am să uit cât oi trăi răspunsul lui. Poate l-aș fi uitat, dar în toamnă m-am dus cu Mama la teatru, la *Năpasta*. Când se-ntoarce Ion de la ocnă, îl întreabă cineva «Cum fuse, Ioane, la ocnă?». «Bogdaproste, bine!», zice el. Am început să plâng la replica asta. Mama nu m-a-ntrebat nimic, fiindcă pricepuse rapelul din memoria mea, dar Mario Sidalgo, cu care mersesem la teatru, că el ne invitase, m-a sărutat, mi-a cumpărat sirop și nuga, în pauză, și nu mai știa cum să mă consoleze. Acum, că tot ne aflăm în jungla amintirilor, să-ți spun cine era Mario Sidalgo. Totdeauna vorbim la trecut despre oamenii care nu mai fac parte din viața noastră, chiar dacă ei trăiesc. Când a avut Taica proces de sabotaj – sabotaj însemnând că nu putea-ndeplini cotele stabilite, nici după ce i se lua și pleava din pățul – Mama a-nceput să-i caute-un avocat. S-a dus mai întâi la unul cunoscut de ea, cu nume de avocat bun, fiul cârciumarului din Cernați, cu care se știa de-o viață. «Smarandă, tata, frate-meu să fie și nu l-aș susține! N-ai să găsești avocat care să se bage la sabotaje. Cum stau eu în barou, să nu mai vorbim, cu inima cât un purice! Procese de sabotaj mi-ar mai trebui!». «Gicule, mi-am închipuit că pentru un avocat o cauză este ca o teoremă pentru un matematician: o problemă abstractă, care-l implică doar convențional și nu real. Să acuzi un avocat că apără un asasin e ca și când ai acuza un actor ca interpretează un rol de asasin». «Smarandă, asta era *înainte*, acum simplul fapt că *ai* accepta să aperi într-un proces de sabotaj este interpretat ca luare de atitudine de partea sabotorului. Azi, nu mai există cauze abstracte. Nu mai acceptă avocații nici măcar din oficiu să fie numiți apărători la sabotaje». «Dac-așa stau lucrurile...». Și Mama dăduse să plece. Dar lui Gicu Panțăru-i era și milă și rușine de ea. «Smarandă, știi ce? am să-ncerc să-ți gălesc totuși un avocat. Nu-ți promit, dar am să-ncerc. Se numește Mario Sidalgo. Pe el n-o să-l acuze nimeni că ține cu chiaburii! Totul e să vrea». Și Mario Sidalgo a vrut. Prin Gicu Panțăru i-a fixat Mamei o oră când să meargă la el acasă pentru discutat în amănunt «cauza». Mama s-a-mbrăcat în fusta neagră și-n bluza croșetată, de bumbac, văpsită-n foi de ceapă, toaleta ei «de gală», pe mine m-a-mbrăcat în uniformă, ne-am pus «pardesiele», adică ea – lodenul gri, iar eu –*factotum-ul* meu de pluș verde, «confeționat» din draperia de la Nașa, și-am pornit-o pe jos spre avocatul Mario Sidalgo. Stătea ca la un sfert de ceas de noi, pe strada Mântuleasa, într-un bloc superb, cu un peron ca de catedrală, cu uși de cristal și de fier forjat la intrare, tot numai marmură colorată, în hol și pe scări, bloc de mare lux. Ușa apartamentului ne-a deschis-

o femeia de serviciu, îmbrăcată-n negru, cu bonețică și cu șorțuleț alb scrobit, ca la marile case. Nu văzusem până-atunci și nici de-atunci încoace n-am văzut apartament de bloc mai spațios și mai luxos și-n care să fie-adunate-atâtea lucruri de preț și așezate cu atât rafinement ca la Mario Sidalgo. Subreta ne-a condus în birou. Am rămas în picioare să ne uităm la un perete plin cu tablouri așezate-n scară, cam de la un metru sub tavan, până la-nălțimea pe care-o aveam eu atunci: Monet, Matisse, Marie Laurencin, Modigliani, Aman, Grigorescu, Luchian, Andreescu, Tonitza, Matei Șerban, ce-mi mai aduc eu aminte. Mama se uita la cărți. S-a deschis o ușă. Ne-am întors amândouă brusc. Am văzut atunci pentru prima și poate pentru ultima oară-n viață ce-nseamnă acel «*coup de foudre*», cum zic francezii, sau «l-a pălit dragostea», cum zicem noi, românii. Domnul Mario Sidalgo stătea răzimat de ușă – i se tăiase răsuflarea – cu niște ochi negri nici pironiți, nici țințiți, ci *plecați* spre Mama ca spre-un drum fără întoarcere. M-a străbătut un fior. Nu mai văzusem niciodată o ființă privind astfel o altă ființă, nu văzusem niciodată ceva trecând astfel prin aer dintr-o ființă către o altă ființă. Am închis o clipă ochii simțind că n-aveam voie să privesc lucrul acela fiindcă nu era voie să fie privit. Nu-ndrăzneam nici să respir. Printre gene, m-am uitat din nou la domnul Sidalgo: stătea nemișcat ca sub puterea unui element cosmic. M-am uitat și la Mama: albă la față, de parcă fugise toată viața dintr-însa, primea în ochii ei albaștri dilatați privirea aceea cotropitoare, de smoală topită.

— Bună ziua, am auzit într-un târziu, cam peste o mie de ani, vocea Mamei, pierită și subțire, ca un fir de ață.

Mario Sidalgo a răspuns fără sunet, lăsând privirea-n jos. Din clipa aceea, mi-a fost drag, fiindcă din clipa-aceea am știut c-o iubește pe Mama.

— Fetița mea, a zis Mama, arătând spre mine.

Mario Sidalgo a tresărit. Mi-am dat seama că până atunci nu mă văzuse.

— Am și eu două fete, a zis el, învăluindu-mă-ntr-o privire paternă în care mi s-a părut, totuși – ca și-n vocea lui în care vibra sunetul grav al violoncelului și totdeauna se unduia reliefurile catifelate al flautului – că deslușesc ceva din contrarierea pe care-o simte omul când descoperă în cale un obstacol neprevăzut. Înalt, suplu, mișcându-se degajat, fără stridențe, armonizându-se prin fiecare gest cu ambianța de lux și de rafinement din jur, Mario Sidalgo te făcea să spui de la cea dintâi privire «ce om frumos!».

În timp ce stătea de vorbă cu Mama, am început să-i privesc amănunțit chipul. Mi-l amintesc atât de bine de parcă acum l-aș avea în fața ochilor. Chipul primei impresii, care pentru mine nu poate fi anihilat de-o mie de ani de impresii succesive, coroborate. Cred neclintit în acest impact între ființe, cum numesc eu prima impresie. E ca și când ai privi un tablou. Nicio judecată *a posteriori* nu poate șterge adevărul pe care ți-l dezvăluie un tablou când *te-ntâlnești* cu el prima dată, adevăr incomplet, poate, dar esențial.

Părul lui Mario Sidalgo, creț mărunț, ca piperul, era un fel de rocă negru-albăstrie, «turnată» odată cu craniul, într-atâta păreau de inseparabile unul de altul. Fruntea – cu protuberanțe line, foarte-naltă; nasul – la limita între acvilin și drept; gura – cu tăietură statuară, aspră; bărbia – pătrată și nițel repezită-nainte dădeau o îndrăzneală trufașă chipului destinat parcă să muște din toate fructele vieții și, mai ales, s-azvârle-ntregii lumi mănua: «care pe care», chip tenace, de Rastignac, strigând Parisului, de sus de pe colina Pere Lachaise: «*A nous deux, maintenant*»! Impresia asta ți-o dădea mai ales când ținea privirea plecată, când chipul îi era orb, ca al statuilor. Când te privea n-ai fi știut să spui dacă ochii-i luminau sau îi întuneau chipul. Erau atât de negri că irisul nu se deosebea de pupilă. În fața măslinii, în a cărei ascendență bănuiai sute de generații trăite sub un soare torid, singurele pete de culoare erau albul albăstrui al ochilor și gura de-un roșu neașteptat, de lut ars. În strălucirea crepusculară a ochilor acelora defila condiția umană, de la geneză la sfârșit. Erau momente când ochii lui Mario Sidalgo – cu privirea desprinsă de spațiu și de timp, pierdută, parcă, în contemplarea unui vis cu vechimi și cu-nțelesuri criptice – îl situau într-un teritoriu intangibil, abolindu-i nu numai trufia chipului, abolindu-i întreaga ființă, reducându-l la privirea care, întoarsă spre ea însăși, îl restituia integral unei dogme, în ochii lui, o mobilitate de expresie pe care n-o întâlnești nici măcar la un mim, alterna cu nemișcarea pietrelor. În

ciuda faptului că era un om comunicativ și apropiat, ochii-aceia-n care ți se părea că vezi caravane pășind tăcut în căutarea Pământului Făgăduinței, cu gândul însoțit doar de melopeea deșertului; în care ți se părea că vezi mâini întinse către cer și guri plecate-n țărână gemând funebru la Zidul Plângerii; în care ți se părea că auzi vaierul străbunilor lui arși în Spania, în autodafé-uri exemplare, țipătul unor ființe de același sânge cu el arse-n cuptoarele Auschwitz-ului și-n alte locuri de-njosire-a omului; în care, peste toate, sunau monocord și glorios trâmbițele care doborâseră zidurile Ierihonului; în ciuda atâtor stări și idei pe care ți le sugerau, ochii lui Mario Sidalgo trăgeau peste ființa lui o perdea impenetrabilă. Fiecare privire-a lui părea că-ți dezvăluie doar stratul de deasupra al unei roci, strat ce-ascunde de fapt istoria a milioane de ani. Până la Mario Sidalgo, pentru mine și chiar și pentru Mama, ovrei era nenea Iancu Stein, coleg și prieten cu Tata și cu nenea Daniel Șerban, nenea Iancu, în ochii căruia bunătatea și-ngăduințanvățată de la viață pluteau într-o privire din care nu se ștersese tristețea și umilința ovreiului mărunț, crescut în Dudești de-o mamă văduvă, lenjereasă de mahala. În privirea lui, care te-ndemna să i te adresezi ca unui frate, răzbătea *lamento*-ul unei întregi rase plângând pe ruinele vechiului Ierusalim, pâlâpâia o-nțelepciune de mii de ani vechime, înțelepciunea constatării, care parcă-ți șoptea: «Așa a fost așa este, așa va fi»; în privirea aceasta foarte expresivă și foarte complicată nu tăsniseră însă niciodată fulgerele amenințătoare din ochii profeților. Nenea Iancu, pentru noi era ca o rudă. Nu făceam nicio deosebire între puținele rude pe care mi le mai lăsase războiul și nenea Iancu. Îi ziceam «săru’ mâna» și-l pupam ori de câte ori ne-ntâlneam. Lui Iancu Stein, proaspăt ieșit de pe băncile Facultății de Medicină, unde fusese bursier, i se păruse o mare cinste, în ’36, când Ghiță Opran, cârciumar din gura Oborului, i-o dăduse de nevastă pe Marioara, unul dintre cei opt copii ai lui. Iancu și Marioara se cununaseră la biserica Sfântul Ioan Moși, având ca naș pe Marin Pastramagiu, naș de baștină al neamului Opran. Fusese o nuntă de pomină: cu toată negustorimea românească, armenească și ovreiască, începând din gura Colentinei și până-n Sfântu’ Gheorghe, plus ovreimea din Dudești. Ca mama lui Iancu Stein să nu fie mahnită că i s-a depărtat copilul de la lege, Ghiță Opran pusese toată negustorimea ovreiască-n picioare să intervină la Comunitate și la rabin, ca s-o cunune pe fiică-sa, creștină, în templul mare din Sfânta Vineri. Trebui’ să-ți spun că popa-al nostru nu-i făcuse nicio dificultate lui Iancu Stein să-l cunune creștinește. Nici prin gând nu-i trecuse să-i ceară să se boteze. De unde, la-nceput, rabinul se-arătase foarte intransigent, cerând neapărat ca «mireasa» să treacă la mozaism, afund că popa-al nostru considera fiu al Domnului pe oricine, iar Ghiță Opran fiind la fel de generos față de rabin ca și față de preotul creștin, tinerii fuseseră cununați și mozaic, având ca naș pe Marcel Juster, văr bun al mirelui, «cuscra» Matilda ieșind astfel cu fața curată în cartier. Lui Iancu Stein, nepracticant religios, puțin îi păsa și de unii și de alții. Vrând însă ca toată lumea să fie mulțumită și plăcându-i să respecte tradițiile, mai ales de dragul bătrânilor, adică de-al maică-sii și de-al Opranilor, în casa lui, de când s-a-nsurat el cu Marioara, se sărbătoresc și praznicele creștinești și cele ovreiești. Chiar și-acum, când bătrânii au murit. Myriam, fata lor, este botezată mozaic, Gheorghe, băiatul, e botezat creștinește. Tot ca să nu se supere nimeni. Menajul Stein este unul dintre cele mai trainice pe care le-am văzut și nu pentru că durează în timp, ci pentru că oamenii ăștia sunt ca două vase comunicante; totul în sufletul lor este la același nivel, la nivelul înțelegerii-adevărate. Când s-a simțit în aer că legionarii pregătesc ceea ce s-a numit «rebeliune», Tata și nenea Daniel s-au sfătuit să-i ascundă pe nenea Iancu și pe Verzeu până se limpezesc lucrurile. Cei doi simpatizanți legionari de la ei din spital nu se mulțumeau să le facă tot felul de apropouri grosolane – că nu știu cum să le zic altfel – lui Iancu Stein și lui Titus Verzeu, a cărui nevastă era evreică, ci se-agățau mereu de Tata și de nenea Daniel: «Ce fel de creștini sunteți voi, frate, de țineți cu jidanii?», îi luase peste picior într-o zi doctorul Caius Pop, pe care l-am avut eu profesor la radiologie-n Facultate. «Ținem cu oamenii, atâta tot», a zis Tata care era un om tare blând, după câte spun toți. «Suntem creștini de-ai lui Isus Cristos – a zis nenea Daniel – iar Isus Cristos, care era ovrei, cum sper că știți, zicea că toți oamenii sunt egali între ei, deși Legea zicea că iudeii sunt neamul ales. Deci, noi suntem creștini de-ai lui Iisus Cristos, mai există și altfel de creștini?». «Lasă ironiile, doctore! Nu vă dați seama că ovreii voștri sunt

un pericol mondial?», nu s-a lăsat doctorul Pop. «Dumneata câți ani ai, domnule doctor?», l-a-ntrebat Tata pe Pop. «Treizeci și cinci. De ce?». «Treizeci și cinci, zici. Ai trăit treizeci și cinci de ani și n-ai băgat de seamă că ovreii sunt un pericol mondial, și-așa, deodată, ți s-o arătat Sfântul Duh și te-o luminat?», a zis Tata cu vorba lui domoală moldovenească. «Domnule doctor – l-a luat și nenea Daniel la refec pe Caius Pop – ce populație are globul?». «Cam două miliarde, chiar ceva mai mult. Dar de ce?», a răspuns Pop. «*Attends que te t'explique!* Deci, două miliarde, două miliarde și ceva. Și la miliardele astea, câți ovrei să fie?». «Vreo zece-unsprezece milioane, cred», a răspuns Caius Pop, destul de nedumerit, fiindcă nu vedea unde voia s-ajungă nenea Daniel. «Domnule doctor Pop, dacă nouă, arienilor, care suntem măcar 500.000.000 a ajuns să ne fie frică de ovrei, înseamnă că ceva cu *noi* nu e-n regulă, nu cu ovreii. E cazul să ne cătăm, cum zice rumânul», a continuat nenea Daniel. «Sunt zece milioane, dar reprezintă o forță mondială, țin în mână finanțele lumii», i-a replicat Pop. «Domnule doctor, când au plecat, acum, hăt, două mii de ani din țara lor, presupun că-ți închipui că-n traista pe care-o purtau pe băț n-aveau milionul de lire sterline, de franci ori de dolari. I-au câștigat după asta». «Prin înșelătorii». «Perfect, prin înșelătorii. Și ceilalți financiari, arieni, de exemplu, cum i-au câștigat? Rugându-se la Dumnezeu, și făcând biserici? Să fim serioși, domnule doctor! De ce să fim așa de supărați pe Rotschild de pildă, și n-am fi și pe Krupp, și pe Schneider, care e alsacian, pe Creusot? ca să-ți înșir numai câțiva pe care-i știu și eu. În evul mediu, Carol Quintul – împărat, nu? — se-mprumuta de bani la Fuggeri, bancheri creștini. Și pe urmă, lăsând la o parte considerațiile astea cu caracter abstract, hai să-i luăm pe jidanii noștri, pe ăștia cu care lucrăm cot la cot. De fapt, printre noi e numai unul, Iancu Stein. Că Verzeu e român de-al nostru, deși dumneavoastră ăștia cu „Garda, Căpitanul și Arhanghelul din cer” îl tratați drept jidan „prin adopțiune”, datorită nevestii-sii. Să-l luăm pe Iancu Stein: orfan de război din 1916, un biet ovrei sărac, ajuns doctor, și doctor bun, funde-a muncit pe brânci. Crezi că are vreo legătură cu finanța mondială? Că reprezintă vreun pericol?». «Un ovrei nu reprezintă singur un pericol, toți ovreii la un loc reprezintă însă, dar voi, filosemiții, refuzați să-nțelegeți lucrul ăsta». «Domnule doctor – i s-a adresat Tata lui Pop – ce-ai zice să vină-ntr-o zi o nație, ovreii de exemplu, și să zică: „Cine, românii? păi ăștia sunt un pericol, ia să-i desființăm!”». «Așa ceva nu se poate! Noi suntem un popor, avem o țară, ce, ne comparăm cu ăștia, care-s – azi aici, mâine-n Focșani? Așa ceva nu se poate!». «Ba se poate, domnul doctor. Arbitrarul n-are nicio limită, fiindcă n-are nicio lege, afară de legea bunului-plac și-a celui mai tare – veche de când lumea. Mă miră că dumneata, ardelean, care-oi fi aflat din părinți ce-i aceea asupra națională, să te dai de partea legionarilor, a rrromânilor ăstora sadea, pe care pe deasupra-i mai cheamă și „*inski*”!». «Avem o menire sfântă, indiferent de ce gândesc ovreii și uneltele lor», le-a răspuns Pop cu un glas de Arhanghel al răzbunării și le-a-ntors spatele Tatei și lui nenea Daniel. În timp ce el se-ndrepta cu pas marțial spre cauzele mari care-l chemau, nenea Daniel «și-a permis» să-i strige: «Domnule doctor Caius Pop, „Cine scoate sabia, de sabie va pieri!”, spune sfântul apostol Petru. Vedeți să nu vă-mpuște Antonescu...». După ce i-a-mpușcat Antonescu pe legionari, doctorul Pop venea mereu la nenea Daniel și-i spunea: «Doctore, dumneata știai ceva». «Știam, sigur că știam... Știam că, de când e lumea și pământul, dacă-ntinzi prea mult coarda se rupe. Unde-ai mai auzit dumneata, domnule doctor, de două puteri paralele-ntr-un stat? Cum și-nchipuiau legionarii dumitale că ăsta, ofițer de carieră, crescut la cazarmă, o să-i lase să facă ce-i taie capul? – și ce i-a tăiat am văzut cu toții». «Nimeni nu și-nchipuit...». «Ce nu și-a-nchipuit? Când umblați cu pistoalele la brâu v-ați închipuit probabil că o să faceți „focuri bengale”? Zi bogdaproste, domnule doctor, că profesorul v-a sechestrat în spital și pe dumneata și pe Carabogdan și c-ați rămas doar „teoreticieni” ai Legiunii. Și să ziceți de-o mie de ori bogdaproste că noi nu suntem „atât de puri” ca dumneavoastră, legionarii, și că nu vă denunțăm».

Te plictisesc, Pavele?

— Dimpotrivă. Eu despre legionari nu știu decât din cărți. La noi în sat, de-așa ceva nu s-a auzit.

— Iar ce-auziacum e tot din auzite. De la mine care-abia de mă născusem pe vremea-aceea! Îți mai

spun câteva fraze-n legătură cu asta și mă-ntorc la Mario Sidalgo. Profesorul Bartolomeu, directorul spitalului, era un om mână-de-fier la propriu și la figurat. Când dădea un pumn bine simțit, adormea «pacientul» pe trei zile. «Domnule profesor, decât să mai umblăm cu eter, mai bine-i trageți dumneavoastră o directă de dreapta», îi zicea Tata; când aveau câte-un caz care adormea greu. Lui Bartolomeu, care-n viața lui nu făcuse politică, îi erau dragi legionarii ca sarea-n ochi, drept care nu-i slăbea o clipă din colimator. Cu-o zi înaintea rebeliunii, a pus pe masă două revolvere «Colt», cu câte șase gloanțe, și-a consemnat în spital toți doctorii români, cu excepția lui Verzeu. Nenea Daniel Șerban îi ascunsese pe nenea Iancu și pe tanti Marioara care zisese că ea de bărbatu-său nu se desparte («ce i-o fi lui mi-o fi și mie»), îi ascunsese zic, la bunică-sa, la coana Luxița Bantaș, care-i păzea cu arma pe masă și trebuie să-ți spun că lua frunza din zbor coana Luxița, așa ochea. Verzeu, căruia nu i-a plăcut niciodată să se simtă obligat față de cineva, nu s-a lăsat ascuns nici de Tata, nici de nenea Daniel. Bartolomeu le-a ținut tuturor un scurt discurs: «Domnilor, aici în spital eu am nevoie de doctori nu de politicieni. Cine pleacă acum din spital fără voia mea, aici nu mai calcă. Iar dumneavoastră, „camarazi”, dacă faceți o mișcare sau dacă mă trezesc cu „arhanghelii” dumneavoastră pe cap, ieșiți de-aici cu picioarele-nainte; să nu ziceți că nu v-am spus». «Cu ce drept luați aceste măsuri?», se răstise Carabogdan, căruia îi sărea ușor muștarul. «Cu-același drept cu care băgați voi lumea-n sperieți». «Noi avem să instaurăm o etică nouă». «Perfect! Dacă o instaurați n-aveți ce pierde că stați două-trei zile interni în spital. Ne puteți împușca și după. Dacă nu vă iese pasiența o să-mi aprindeți lumânări la amândoi arhanghelii și pe la alți sfinți că nu v-am dat drumul cu haita». După rebeliune, Carabogdan și cu Pop se jurau pe toți sfinții – alții decât cei doi arhangheli – că ei habar n-avuseseră de-așa ceva și că ei n-ar fi tras în suflet de om o mie de pistoale să fi avut în mână. Poate că așa era. «Acum, după ce-a murit țiganul puteți spune și că era alb», zisese profesorul Bartolomeu și se purtase cu ei ca și când nimic nu s-ar-fi-ntâmplat. Când a-nceput războiul, și Carabogdan și Pop, ca majoritatea legionarilor, au fost trimiși disciplinar pe front, în linia-ntâi. Carabogdan a murit, iar Pop, cu ideologia total «renovată», s-a-ntors cu diviziile «Tudor Vladimirescu». De câte ori cineva-l zgândărea pe nenea Iancu să facă ceva-mpotriva «ticălosului de legionar», el răspundea invariabil: «Ce să am cu el? A omorât pe cineva? N-a omorât! Să-i fac proces pentru delict de opinie în trecut? Ce-i mai bine: un fost legionar în minus dar și-un doctor în minus? Nu-i mai bine s-avem un doctor în plus?». «Uiți că legionarii ți-au omorât vărul?»; că legionarii-l omorâseră pe bietul Marcel Juster, la care nenea Iancu ținea ca la un frate. «Cum să uit? Dar dacă nu iertăm, atunci n-o mai terminăm niciodată».

Când am fost cu Alexandru la Paris, printre alte locuri, am văzut, în spatele catedralei Notre-Dame, monumentul închinat francezilor uciși de nazism, *Memorialul martirilor deportării*. Tu ai fost la Paris?

— Am fost – acum un an, trei zile – atât cât să las un pacient, un turist francez care s-a-mbolnăvit în trecere prin Cluj.

— Deci, nu-ți spun lucruri știute. Presupun că n-ai văzut acest cenotaf. Este ca un cavou, subteran. În niște urne se află cenușă adusă din toate lagărele de concentrare naziste. E și-un mormânt, al «deportatului necunoscut», la pragul unei galerii lungi și-nguste, în ai cărei pereți sunt încrustate 200.000 de pietricele simbolizând numărul victimelor. La intrare scrie: «*Pardonne, mais n'oublie pas!*».

Pavel Vlas avu expresia omului care primește o lovitură la plex.

— De câte ori mi-aduc aminte, mă trec fiori. Am văzut multe monumente, multe frumuseți, dar nimic nu m-a izbit așa cum m-a izbit măreția simplă, izvorâtă dintr-o mare durere, a acestui «memorial», măreția lui și morala inscripției de la intrare. Morala lui nenea Iancu – morala unei înalte-nțelepciuni, care e peste tot aceeași. A lui nenea Iancu, evreu român, a francezilor francezi, a lui bunicu-meu, Taica, țaran român. «Eu tot am avut noroc – spunea Taica despre timpul petrecut în pușcărie ca sabotor – c-am fost trecut la *drepti-comuni* și mă scoteau la muncă. Dacă n-ar fi fost doi gardieni, negri la suflet, care izbeau în tine cu bocancul când te vedeau că-ți tragi nițel sufletul, am fi dus-o cum am fi dus-o». «Taică, dacă ți-ar sta-n putere să le faci vreodată ceva ăstora doi, ce le-ai face?». «Eu? nimic. Să le facă Dumnezeu!

Orice le-aș face eu, bocancii pe care mi i-au cărat în burtă nu-i pot lua-napoi». Mama spunea că dragostea de oameni e ca sănătatea – starea firească a omului, iar ura e ca boala – o stare sufletească de care mori dacă n-o vindeci. După mine, nu există ceva mai odios în lume decât să-mprăști ura. Ura și focul trebuie înăbușite din primul moment, altfel, în urma lor rămâne cenușă. Eu am trăit totdeauna printre oameni blânzi și cu iubire de oameni. Altfel cred că niciunul n-am fi scăpat cu viață din locuința noastră «stil Bieder-coșciug-meier» din Cercului, cum zicea Marilena. De-asta n-am putut să mă adaptez în căsnicia cu Alexandru. Când ura Alexandru pe cineva, de zece ori dacă l-ar fi văzut mort și nu i-ar fi fost de-ajuns. Puținii oameni care-nsemnaseră ceva-n viața mea, până la el, erau ca Mama, ca nenea Daniel, ca nenea Iancu. Am ajuns să-ți vorbesc despre nenea Iancu, pornind de la Mario Sidalgo. Până la Mario Sidalgo, pentru mine, ovrei era nenea Iancu, pe care-l consideram și-l consider ca pe-o rudă. Deși-mpovărat de-o familie grea: doi copii, nevastă fără slujbă, trei părinți, maică-sa și Opranii, tanti Surica, sora maică-sii, mama lui Marcel Juster, cel omorât de legionari – tanti Surica deși avea garsoniera ei, la ei își făcea veacul – ăștia «permanenți», și de toată liota de neamuri ale Marioarei, care deblocați, care comprimați, care naționalizați, cum era pe-atunci, că la masă la nenea Iancu, nu-ți exagerez, dar mâncau pe puțin zece-douăsprezece suflete pe zi, deși cu-atâta gloată pe cap, nu era sărbătoare să nu ne invite și pe noi la masă și să nu ne dea și-n traistă la plecare. Iar pe nenea Daniel Șerban, frate dacă i-ar fi fost și nu l-ar fi iubit mai mult. Prin '48-'49, cred, a venit legea cu aurul, cu monedele de aur. Doctorul, actualmente profesor Serafiotti, cumnatul lui nenea Daniel Șerban, a fost arestat pentru aur. Nenea Daniel i-a sfătuit, pe soră-sa, Marie-Jeanne, și pe cumnatu-său, Serafiotti, să predea aurul, și Serafiotti l-ar fi predat, nu pentru că nu i-ar fi părut rău după el, dar pentru că nu-i plăcea să-ncalce legea. A fost însă imposibil s-o convingă pe nevastă-sa, pe sora lui nenea Daniel, care nu seamănă cu frații ei, cu Daniel și cu Matei, cum nu seamănă o găina cu – ce să zic? – cu un măr. Lăcomia fiind mai tare decât prudența, pân' la urmă, Serafiotti e arestat, aurul găsit. «Cât m-a bătut cumnatu-meu la cap să-l predau și nu l-am predat», i-a scăpat doctorului Serafiotti la o anchetă. «A, va să zică mai știa cineva!». Și «cineva», care-a recunoscut, fără nicio sfială, că știa de existența aurului, neștiindu-i însă ascunzătoarea, a primit cinci ani pentru «omisiune de denunț», iar Serafiotti – șaptesprezece ani. Ca să-și salveze prietenul și, totodată, și pe cumnatul prietenului, cu care n-avea niciun aliș-veliş, dar despre care-avea o-naltă părere, profesional, numai la O.N.U. nu s-a dus și n-a scris memorii nenea Iancu. El și profesorul Pandele atât au umblat și-au bătut pe la toate ușile și-au arătat ce chirurghi valoroși erau condamnații că, până la urmă, le-au obținut revizuirea procesului și eliberarea după numai un an și șapte luni.

— Numai...!

— Față de șaptespe' sau de cinci, era o «prăjitură».

— Halal «prăjitură»!

— Dacă-ți spun ca între 1950 și anul de grație-n care ne aflăm au trecut *o mie, una mie ani* să știi că nu mint. Mi-am mai adus aminte ceva. Prin '54, cred, i s-a propus lui nenea Iancu să ia locul lui Cornel Lăceanu, ca șef de secție. Cel mai înfocat susținător al lui nenea Iancu era un subaltern al lui Lăceanu, un doctor Stoian, care tot trăgea sforile pe la Minister în defavoarea lui Lăceanu. «De ce să-i iau eu locul lui Lăceanu?». «E fiu de mari negustori». «Și ce-i cu asta?». «Tocmai dumneavoastră, care-ați suferit atât de pe urma fostului regim, de pe urma legionarilor și-a lui Antonescu care vă puneau să măturați străzile, tocmai dumneavoastră să nu vreți să-nlocuiți pe cineva cu-o asemenea origine?». «Domnule doctor Stoian, mata ești ovrei?». «Nu, dar de ce?». «Atunci de ce lupți atât să schimbi un român cu un ovrei? Îm? Nu te mai înduioșa atâta de soarta mea. Crezi că trei ani pe front, câți a stat doctorul Lăceanu, au fost mai buni decât măturatul străzii? Și pe el l-a trimis pe front tot Antonescu, iar pe mine mai bine că m-a trimis la măturat decât la Auschwitz. Eu nu-i iau locul lui Lăceanu. E un doctor cum ar fi bine s-avem mai mulți. Dacă tot vreți un șef ovrei, mai sunt doi doctori ovrei în secție, la revedere».

Deci, pentru mine, ovrei era nenea Iancu, ovreică era fosta colegă de școală a mamei, Ruth Isacsohn, care-și schimbase numele-n Mușat, profesoară de germană. Mărunțică, plinuță, cu-o frunte frumoasă, cu

ochi melancolici, verzui, foarte frumoși, cu o gură ca de știucă. Vorbea cu un «r», pe care un milion să-mi dai că nu l-aș putea pronunța. Fusesse cooptată într-o comisie de cenzurare a autorilor și-a cărților. Într-o zi, pe când nu ajunsesem în Cercului, ne trezim cu ea la noi. Fată de farmacist, plină de bijuterii și de blănuri, umbla-n loden.

«De ce umbli-n zdreanță asta de loden, Ruth? – a-ntrebat-o Mama – ce, ți s-au rupt blănurile?». «Tu de ce umbli?». «Eu umblu că n-am altceva». «Și dac-ai avea ce-ai face?». «Le-aș purta, că doar nu le-aș lăsa-n dulap să le mănânce moliile – i-a răspuns Mama – dar eu te-ntreb *pe tine*, care *le ai*, de ce nu le porți?». «Cum să le port? Toată lumea umblă așa modest îmbrăcată și eu să umblu-n blănuri?». «Lumea aia care umblă nu are». «Știi, Smarandă, acum „moda” e să nu ai, de ce să se vadă că eu am? Nu vreau să ofensez pe nimeni». «Ei, dacă-i așa, dacă-i o chestiune psihologică la mijloc, lucrurile se schimbă...», o luase Mama în glumă. «Dar să lăsăm lodenul și să vorbim lucruri serioase. Tu știi că eu țin la tine și știi cât de rău mi-a părut când n-ai mai fost în învățământ. Acum vreau să-ți fac un bine: te sfătuiesc să scoți din bibliotecă niște cărți care nu sunt așa cum trebuie. Ți-am adus aici o listă». «Ruth, tu vorbești serios? E vreo dispoziție ca oamenii, în biblioteca lor, de-acasă, de la ei, să facă epurări?», a-ntrebat-o Mama, albă la față. «Așa o dispoziție nu e, dar e mai bine, crede-mă». «Și ce să fac cu cărțile-astea?». «Să le pui pe foc». «Să le pun pe foc...?!». Și Mama citea-n gând lista «epuraților», iar din când în când era atât de uimită încât striga câte-un nume ca și când nu i-ar fi venit să-și creadă ochilor: «Eminescu, orice ediție dinainte de '44 ...Goga... ...Kant... Rebreanu...». Îți citez doar câteva dintre «exclamațiile» Mamei, că lista o păstrez și-acum în bibliotecă, așa că dacă te interesează... «Să știi că-n marile biblioteci publice s-a și scos ce n-a fost bun». «Și unde sunt cărțile astea acum?», a-ntrebat-o Mama, cu un ton de parc-ar fi-ntrebat unde se află depus corpul unui defunct. «Majoritatea, în pivniță la cinematograful „Mătășari”, iar altele la fosta „Mociornița”, se face focul la cazane cu ele, asta ce știi eu». «Focul la cazane... Câți inchizitori s-or răsuci-n mormânt de plăcere-acum, iar duhul lui Savonarola cred că mustăcește de fericire...». «Smarandă, nu mai vorbi așa», a zis Ruth în șoaptă și s-a uitat prudent împrejur. «De ce, Ruth? Mie nu mi-e frică de tine și nici de fata mea. Nici ție nu trebuie să-ți fie frică de noi. Altcineva nu e la noi în casă. Înțeleg gestul tău și-ți mulțumesc că te-ai gândit la mine, dar eu cărți pe foc, nesilită de nimeni, nu pun». «Să nu-ți pară rău». «Sper să n-am ocazia. Mai bine spune-mi ce mai fac părinții tăi, ce face Adolf, ce-ți face băiatul...». A doua zi, întorcându-se de la slujbă, Mama a trecut prin fața pe la «Dâmbovița», fosta «Mociorniță». Încă mai erau cărți în curte. Un muncitor se-nvârtea pe-acolo cu diverse treburi. Mama i-a cerut voie să ia câteva cărți «pentru aprins focul». «Ia, cucoană, că pentru foc sunt, și-avem peste-un vagon!». Și-așa se face că-n biblioteca noastră se află Kant în ediție originală, *Istoria Românilor supt Mihai Vodă Viteazul*, de Bălcescu, o antologie de poezie franceză, apărută până-n Revoluție, cea din '789, ceva rarism, Creangă, în ediția Kirileanu, mă rog tot ce-a putut «ciuguli» Mama de pe marginile unui morman cât casa, pe care nu te puteai urca. Deci, bunăvoința arătată de Ruth ne-a-mbogătit biblioteca! De câte ori venea pe la noi, Ruth îmi aducea câte ceva: ciocolată, cacao, venite în câte un pachet de pe la niște neamuri de-ale ei, plecate din țară în '45. «Când știi că vin de la capitaliști nu-mi vine să le mănânc», zicea Ruth. «Dă-le-ncoace – zicea Mama – ura noastră față de capitaliști nu merge chiar pân-acolo încât să nu le mâncăm ciocolata!».

La un moment dat, Ruth i-a spus Mamei că ea nu mai poate duce viața dinainte: trăiam o epocă revoluționară, ea nu mai accepta atmosfera stătută de până atunci. «Și ce vrei, Ruth, să faci?». «Să-mi schimb felul de-a trăi, potrivit cu vederile mele». «Bun, asta am înțeles. Dar practic ce vrei să faci?». «Mai întâi, trebuie să-ți spun că eu nu mai pot trăi cu Adolf». «De ce, dragă?». «Este un intelectual fără orizont!». «Da' ce face bietul om de i-a pierit așa, deodată, „orizontul”?». «Nu-nțelege că o femeie trebuie să fie independentă, să lupte pentru o viață liberă, să se afirme profesional, politic, social, în sfârșit!». «Și el ce face, te-mpiedică să-ți realizezi idealul?». «Doar ce-l auzi: „Iar ședință? Ai să-ți turtești curu' de-atâtea ședințe! Ce, tu nu mai ai casă, nu mai ai masă, nu mai ai copil?”». «Pân-acum, zău, că sunt de-acord cu el!». «Tu poți să fii, eu nu mai pot! E-un bărbat fără orizont!». «Ruth, spune tu drept,

tu ți-ai găsit pe cineva!». «Asta așa-i! Dar să știi că dacă Adolf nu era așa un șobolan, care să ducă așa o viață stupidă, asta nu se-ntâmpla. N-are pic de orizont, dacă-ți spun!». «Ruth, chestiile astea cu bărbații și cu femeile s-au întâmplat de când lumea și pământul, și-nainte de „orizont”. Când, într-o căsnicie, unul din soți își găsește pe cineva, al de-acasă sau a de-acasă, dintr-odată se umple de toate defectele, ca de bube-dulci. Totul e să ai răbdare și lucrurile se reechilibrează: vezi că și „zeul” nou are defecte, vezi și că „vechitura” de-acasă are calități și, una peste alta, ajungi de multe ori la concluzia că „vechitura” e mai bună decât „prospătura”». «Ce știi tu, Smarandă!? Să nu-ți închipui că e ceva senzual». «Vai, cum să-mi închipui?!». «Este ceva ideologic. Vreau să mă rup complet de clasa mea. Am găsit un om care mă-nțelege, un om care luptă de-o viață, care vrea să mă schimb, să lupt alături de el pentru o viață nouă. Este ceva mai profund decât crezi». «El ce este?». «Este strungar, dar acum e antrenat mai mult în munca politică». «Și ce vârstă are?». «Patruzeci și unu de ani». «Și el nu e-nsurat, n-are copii?». «Are două fete măritate, iar nevasta e cineva care nu-i corespunde absolut, dar absolut deloc». «Nu-i *mai* corespunde, așa cum nici ție nu-ți *mai* corespunde Adolf». «Smarandă, vād că tu mă iei peste picior». «Ruth, pe el, cum zici că-l cheamă?». «Vasile Volintiru». «O!! De la Capitală? Aha! Eu pe el îl înțeleg mai bine. S-a văzut brusc undeva unde o biată nevestă muncită, uzată, nu i se mai potrivește, sau, cum se spune-acum, „nu-i mai corespunde”, cum nu se potrivește o haină veche într-o locuință nouă. Cum să-i mai corespundă lui o femeie simplă, gospodină și mamă de copii, când o intelectuală ca tine, îmbrăcată-n loden dar cu lenjerie de mătase naturală și parfumată cu parfumuri franțuzești, când o cucoană ca tine cade lată-n fața lui? Nu mă mir de el. Mă mir de tine. O vreme, cât o să vă iubiți, tu ai să uiți că el a fost strungar și el are să uite că tu ești intelectuală. Pe orizontală, se uită multe lucruri. Dar oamenii mai stau și vertical. Și n-are să treacă multă vreme, și-n timp ce tovarășul Vasile Volintiru are să uite probabil, mai departe că tu *ești* intelectuală, tu ai să-ți aduci aminte tot mai des că el *nu este* intelectual». «În timp ce el are să mă ridice la nivelul lui ideologic, eu am să-l ridic la nivelul meu intelectual». «Vorbești de-aceste două nivele de parc-ai vorbi de două cărămizi atârinate de frânghia unui scripete. Simplifici prea mult lucrurile, Ruth. Și cu morala proletară cum rămâne?». «Ne-am gândit, n-avea grijă». «Eu n-am...». «Vom expune foarte cinstit cazul nostru. Să știi că nu e primul. S-a-ntâmplat cu încă niște tovarăși cu munci foarte importante». «Nu mă-ndoiesc. Juridic, social, totul se rezolvă până la urmă și-ntotdeauna de partea celui mai tare; uman, strict uman e mai complicat însă...». «Tu ce-ai face-n locul meu, Smarandă?». «Daniel Șerban are-o vorbă: „amorul și gripa se tratează cu patul”».

Pavel Vlas începu să râdă.

— Mai spune-o dată, Sânziană.

— «Amorul și gripa se tratează cu patul». La replica asta, Ruth sărise-n sus. «Numai asta vezi tu-n dragoste, cum se poate un om atât de elevat ca tine, Smarandă?!». «Ușurel, ușurel. Nu făceam altceva decât să-ți transmit din observația „pe viu” a cuiva care, crede-mă, știe ce spune. În concluzie, Ruth, fiindcă ziceai că „numai asta” vād eu în dragoste, nu numai asta dar *și asta*, și orice om normal vede la fel. Deci, tratează-te de-acest amor ca la gripă». «Noi nu putem face așa ceva. Și eu și Sili – așa-i spun eu – suntem niște oameni cinstiți». «Cine zice că nu sunteți cinstiți? Să știi, Ruth, că dac-ai să-mi spui că nu te-ai culcat cu tovarășul Vasile Volintiru – cu „Sili”, cum îi spui tu – n-am să te cred.». «Nici n-am spus așa ceva», și Ruth s-a-nroșit până-n albul ochilor. «Și dacă tot ați făcut-o, de ce n-ați mai face-o până vă mai răcoriți?». «Dar nu e cinstit; ne iubim și nu vrem s-o facem pe sub ascuns». «Dar ați mai făcut-o, e vorba de cantitate nu de calitate. Și crezi că e mai cinstit să lași o nevestă după douăzeci și ceva de ani de căsătorie – presupun, fiindcă muncitorii și țăranii se-nsoară de tineri de tot – și tu să lași un bărbat cu un copil, decât să te iubești un timp clandestin cu cineva cu care te-ai mai iubit?». «Smarandă, între noi nu-i vorba de-o aventură, e vorba de marea dragoste a vieții noastre pentru amândoi, nu putem trăi unul fără altul». «Ba puteți, Ruth, dar nu vreți să puteți». «Înseamnă că tu nu știi ce-i aceea o pasiune». «N-oi ști... Ți-am spus și eu o părere. Mă gândesc la nevasta lui și la copilul tău».

Învățăta de toată viața să aibă tot ce-și dorea, bine-nțelea că Ruth s-a arătat imună la lecția de morală pragmatică a Mamei și, de vreme ce dorința ei, motivată de-un elan ideologic atât de pur, îl cerea-n momentul acela pe tovarășul Vasile Volintiru, care pe lângă faptul că era «corespunzător» tuturor idealurilor ei, mai era și-ntr-o ascensiune vertiginoasă, lucrurile au luat calea legalității și-a legalizării relațiilor dintre ei: după ce și-au expus «cazul» la forurile superioare, s-au adresat justiției să-i despartă pe fiecare de «necorespunzătorul» său, vreme în care Ruth se mutase cu locuința la tovarășul Volintiru, iar cu slujba la o editură, pe post de șef de secție.

În vremea asta, consecventă în păreri, urmărind riguros lista autorilor epurați, la alcătuirea căreia participase, golea substanțial biblioteca farmaciștilor Isacsohn, părinții ei, care, considerând că ceva era-ntr-o gravă neregulă cu unicul lor copil, o lăsa să facă ce vrea, ei depunând o cerere de plecare definitivă din țară; băga groaza-n editura unde lucra; îl iubea cu tot atâta pasiune pe tovarășul Vasile Volintiru, căruia-i găsea pe zi ce trecea tot mai multe virtuți; dădea pe la noi și ne informa de mersul divorțurilor lor, aducându-ne totodată mostre din ura ei împotriva capitalismului: ciocolată, cacao, câte-un săpun fin și, când ura era mai acerbă, câte-un ciorap nylon, câte-un chiloțel, plângându-se de «burghezii» ei de părinți și de «porcul» de Adolf care, pe lângă una și-alta, mai și făcuse cerere de plecare pentru el și pentru copil. «Nu-l credeam așa de putred. Face-așa o porcărie numai ca să mă saboteze pe mine, fiindcă e gelos că eu mă realizez, iar el rămâne-un farmacist și-atâta tot». «Rămâne ce era și ce-o să fie-totdeauna». «Eu știu că tu-l simpatizezi». «Totdeauna mi-a plăcut Adolf: cult, deștept, fin, educat, un bărbat cum și-ar dori orice femeie». «Un mototol...». E drept că nu suferea comparație cu tovarășul Volintiru, care scotea flăcări pe nări: negru-măslină, cu niște ochi de te băgau în boală, înalt și spătos, «bun de prăsilă», cum zicea Mama, și care mai era și-nfipt de nu-i stătea nimeni împotriva. Și, deodată, Ruth a dispărut, n-a mai venit pe la noi vreo șase luni, cred. Am aflat, cu totul întâmplător, că bărbatul, copilul și părinții ei plecaseră. Și-a făcut din nou apariția. Ruth era veselă și nu-i mai tăcea gura de-ncântare: fusese cu tovarășul Volintiru, «soțul meu», într-o misiune-n străinătate, unde-și lăsase probabil lodenul în schimbul unei superbe haine de antilopă moară și moale ca un fund de copil mic. Ne adusesse și nouă niște «chiloței» ca spuma, un «parfumel» și niște batoane de ciocolată braziliană cu arahide, că-mi lasă gura apă și-acum, când mi-aduc aminte. «Este-o jale să vezi pe de-o parte o bogăție de să-ți taie răsuflarea și pe de-altă parte să știi că e-o mizerie...», ne spunea Ruth, în concluzie, despre vizita ei în Occident.

Eu, care nu văzusem niciodată bogăție de să-ți taie răsuflarea, o ascultam cu gura căscată și-nțelegeam perfect ura ei înverșunată față de capitalism, căruia-i făcuse mărunta concesie să-i poarte o haină și chiar să-i mănânce ciocolata, adusă ce-i drept, de ea și de tovarășul Volintiru, și nu trimisă de neamuri. Ruth era din ce în ce mai ocupată la editura unde-avea un program mult mai încărcat decât în învățământ. Se mai repezea doar din când în când pe la noi. Copil cum eram, am remarcat totuși că-n relațiile ei, Rudy, fiu-său, Adolf, care, aflându-se departe, încetase să mai fie «așa un șobolan lipsit de orizont», și părinții ei, farmaciștii Isacsohn, care-ncetaseră și dâșii să mai fie «burghezii-mpuțiți și mărginiți» din care nu-i mai scotea la-nceput și la care Mama o repezea totdeauna, redeveniseră «mami» și «tati», «oameni așezați și cumpătați», cum de altfel fuseseră totdeauna; deci Rudy, Adolf, mami și tati își recăpătau tot mai mult drepturile în relațiile ei, în detrimentul tovarășului Vasile Volintiru. «Abia avem timp să ne mai vedem, atât suntem de ocupați amândoi», spunea Ruth, rezumându-ne viața ei conjugală. Vrând să ne vină-n ajutor, o prezentase pe Mama la ea la editură. Mama dăduse probe de traducere din greacă, din latină, din franceză și din engleză și o probă de dactilografie. Toate fuseseră considerate excelente, însă de tradus nu prea aveau ce să-i dea «pentru moment», în schimb aveau nevoie permanent de-o dactilografă «externă», mai ales de calitatea ei. Așa a ajuns Mama în «circuitul» editorial și scriitoricesc, putând să se retragă din postul de dactilografă de la «Cauciucul» și să economisească trei ore pe care le petrecea zilnic în tramvaie, de-acasă la fabrică și de la fabrică acasă. «Ruth, să-ți dea Dumnezeu sănătate, că mare bine mi-ai făcut!», i-a spus Mama, într-o zi. Ruth, în loc să protesteze și să-i spună

«retrogradă», fiindcă folosea asemenea expresii «înapoiate», citând un personaj atât de desuet ca Dumnezeu, i-a răspuns, spre surprinderea noastră: «Să-mi dea, că am nevoie!...», și s-a uitat la Mama cu ochii ei frumoși aproape plini de lacrimi.

Ruth era un tip fizic pe care tristețea-l înfrumuseța, spre deosebire de majoritatea oamenilor. Ochii el, de-o culoare greu de definit, un amestec de-albastru, de verde și de cenușiu, cum erau străbătuți de-o undă de-amărăciune cum căpătau o strălucire de cristal șlefuit și dădeau atâta frumusețe chipului că-i uitai gura de știucă plină de dinți albi și strălucitori dar lungi ca de cal. În momentele-acelea îi înțelegeai pe bărbații care se-ndrăgosteau de ea. Toată făptura ei căpăta ceva pufos, duios și-ademenitor. «Ruth, ce e cu tine?», a-ntrebat-o Mama, cu vocea ei blândă și maternă. «Ei, ce să fie? Ai să zici că nu știu ce vreau și că sunt nestatornică, dar nu sunt deloc fericită!». «Ruth, nu-l mai iubești pe soțul tău?». «Îl iubesc, dar nu-i ce m-am așteptat». Ne-am dat seama că-i părea rău că-i «scăpaseră» ultimele cuvinte. «Te roade dorul de copil», i-a spus Mama, ca și când nici n-ar fi auzit ultima parte a frazei care-l privea pe Volintiru. «Mai ales...», și Ruth s-a uitat pierdut, cu ochi duioși de parcă mângâia o siluetă depărtată. «Smarandă, tu ce-ai face-n locul meu?». «Locul unei mame este alături de copilul ei», i-a răspuns Mama pe-un ton generalizator. «Și cum să fac?», a-ntrebat-o Ruth, cu sufletul la gură, ca și când Mama, din gura căreia auzise ceea ce, evident, voia s-audă, ca și când Mama i-ar fi putut oferi pe loc rezolvarea unei situații care nu era deloc simplă. «Asta nu mai știu». «Smarandă, tu ești singurul om sincer cu mine, singurul om care nu se ferește de mine, singurul om care se uită la mine ca pe vremea când nu eram altceva decât Ruth, fata farmaciștilor Isacsohn. Ce-ai face tu în locul meu?». «Nu este vorba numai despre ce-aș face eu în locul tău, este vorba mai ales despre ce se poate face. În așa fel ca nimeni să nu iasă prea boțit. Mai întâi, trebuie să discuți cu soțul tău și să-i pui lui întrebarea pe care mi-ai pus-o mie». «Exclus!». «Cred că te-nșeli asupra lui». «N-ar fi prima dată că mă-nșel în viață», a răspuns Ruth, cu un aer enigmatic. «*Anumite* lucruri cu el nu pot fi discutate, fiindcă nu le poate-nțelege». «Un om care-a trecut prin câte-a trecut el, cred că poate-nțelege că o mamă nu poate trăi fără copilul ei». «Din moment ce-am ales între copil și el... el consideră capitolul încheiat». «Cât trăim nu putem ști de la-nceput ce e-ncheiat și ce nu. Crezi că Adolf, cu care n-ai să-mi spui că nu poți discuta orice, crezi că Adolf n-ar accepta să-ți trimită copilul?». «Niciodată. Mai bine mi-ar da viața decât copilul». «Mai fă un copil». «Ei!». «Când o femeie iubește un bărbat simte nevoia să facă un copil cu el, cum de tu nu simți nevoia asta?».

*

«Tu oare ai simțit pentru mine vreo clipă nevoia asta», o-ntrebă Pavel în gând pe Sânziana și-nchise ochii. Îi deschise iară spre-a urmări mai bine pe chipul Sânzienei, «filmul» fetei farmaciștilor Isacsohn, Ruth Mușat-Kahn-Volintiru.

*

«La treizeci și opt de ani?». «Și la cinzeci, Ruth, știi ce cred eu? Cred că pasiunea ta pentru tovarășul Vasile Volintiru a trecut și, odată cu ea, și pasiunea ta pentru „o viață nouă”. Încet-încet, începi să tânjești după Ruth, fata farmaciștilor Isacsohn, și după ce-ar fi putut ea să fie dacă rămânea *neabătut* fata lor». «Deșteaptă ești tu, Smarandă!», a exclamat Ruth, cu admirație-n glas și-n ochii ei frumoși. «Dacă-i așa, Ruth, sunt sigură, *absolut* sigură, că ai să găsești soluția», și Mama s-a uitat fix în ochii ei, iar Ruth și-a plecat privirea a-ncuviințare. Și Ruth a găsit într-adevăr singură soluția.

— Ce-a făcut?

— Tu ce crezi?

— Ce să cred? Nu știu, că nu mă duce mintea așa departe. Eu, cum să-ți spun, nu sunt fata farmaciștilor

Isacsohn!

— Asta, ce-i drept! Deși Mama o vedea măcar o dată pe săptămână când trecea să ducă și să ia material de la editură, Ruth nu i-a spus că avea să fie trimisă-n străinătate pentru niște achiziții, pentru niște contracte, cam așa ceva. Ulterior, am aflat că-și îndeplinesc scrupulos misiunea, că restituise telegrafic Ministerului niște bani pe care nu-i cheltuise, trimițând în același timp o listă foarte conștiincioasă a tuturor cheltuielilor făcute, precum și contractele încheiate, împreună, totodată, cu o scrisoare în care explica de ce nu se mai întorcea în țară. Trimisese o asemenea scrisoare forurilor de care depindea tovarășul Volintiru, arătând că el era străin de-această hotărâre a ei și, bine-nțeles, o scrisoare lui, personal. Deși era evident cât de străin fusese el de-această hotărâre, ponoase trăsese destule. O vreme nu s-a mai auzit nimic despre el. După-aceea, revenind la nivelul dinainte, găsisse repede o succesoare pentru Ruth, în persoana unei farmacistice cu care – deși de origine țărănească farmacista – n-avusese mai mult noroc, căci, la trei ani de la căsătorie, fără să scrie nici o scrisoare de justificare nicăieri, a rămas și ea «nițel», în Elveția. Dar, mă rog, asta-i altă poveste. La editură, în momentul când s-a știut că Ruth – căreia pân-atunci i se spunea cu un ton de-naltă deferentă, «tovarășa Volintiru» și nu se uita să se adauge către persoanele care n-o cunoșteau, «știți, soția tovarășului Volintiru», făcându-se și semn în sus cu mâna și cu capul, spre a se mima «poziția» tovarășului Volintiru – când s-a știut că nu se mai întoarce, dintr-odată, Ruth a devenit, printre dinți și-ntr-un patru pân' la șase ochi, «jidoafcă-mpuțită», căreia i se aplicau cristoșii, dumnezeii și grijaniile ținute cu-atâta grijă-n gușă pân-atunci; și fiindcă pe vremea aceea se căutau țapi ispășitori în rândul relațiilor celui fugit – de la mic la mare și, mai ales, la mic – brusc, Mama, «protejata transfugei», nu mai primise nimic de lucru de la editură. Noroc că Mama-și făcuse o clientelă de prozatori, care scriau lungi romane despre industrializare și despre socializarea agriculturii, ceea ce, împreună cu mărtișoarele, cu florile de mătase și cu felicitările «confectionate-n cadrul artelor liberale» ne ajutau să supraviețuim.

Mama a cerut totuși să fie primită de directorul editurii, tovarășul Truță, fără să spere nimic de la această-ntrevedere. Mama avea un principiu, pe care mi l-a transmis și mie, și anume că adevărul e cea mai bună minciună; în consecință, să vorbești deschis cu oamenii, să nu-ncerci să protestezi pe nimeni. Conform acestui principiu și al celui de-a nu abuza de timpul altuia, Mama i-a ținut tovarășului director Truță cam următorul discurs: «Tovarășe director, vă rog să-mi acordați cinci minute. Mă numesc Smaranda Hangan. Sunt fiică de țărani declarați chiaburi. Acestor țărani le-au murit doi feciori pe front. Afară de mine, nu mai au pe nimeni în lumea asta. Bărbatul meu, doctorul Gheorghe Hangan, a murit pe frontul de răsărit, lăsându-mă văduvă, cu un copil. Sunt doctor în litere și-n filozofie. Am fost profesoară de latină și de greacă. La Reforma învățământului, catedra mea s-a desființat prin scoaterea latinei din școli. Am fost repartizată la nouăzeci de kilometri de București, ca profesoară de dexterități. Încercările mele de-a-mi găsi în București o slujbă în domeniul intelectual au eșuat din cauza originii mele sociale – fiică de chiaburi, origine agravată de faptul că bărbatul meu a murit pe frontul de Răsărit. Acestea fiind datele, am profitat de faptul că știam să bat la mașină și mi-am găsit un post de dactilografă la uzina „Cauciucul”, unde-am lucrat până acum un an. Drumul casă – uzină, uzină – casă îmi lua minimum trei ore pe zi. Ruth Volintiru, ajunsă șef de redacție în editura dumneavoastră, s-a gândit la mine, colega ei de bancă din liceu și colega ei de Facultate. S-a gândit să-mi ușureze viața dându-mi să bat la mașină, ca dactilografă externă, pentru editura dumneavoastră, după ce mai întâi am dat probe nu numai de dactilografie ci și de traducere din greacă, din latină, din engleză și din franceză. Aceste probe au fost considerate excelente. Cum, „pentru moment” nu era nimic de tradus pentru mine, mi s-a dat să bat la mașină. După trei luni de colaborare cu editura dumneavoastră, am renunțat la postul meu de la uzina „Cauciucul”, fiindcă nu mai puteam face față și-ncolo și la editură. Vreau să vă spun că probele date, scuzați-mi lipsa de modestie, erau într-adevăr excelente și nu declarate astfel doar de dragul tovarășei Volintiru». «Fostei tovarășe...», zisese directorul zâmbind. «*Fostei tovarășe*», reluase Mama. «Îmi dau perfect seama că dacă nu m-aș fi bucurat de sprijinul ei, oricât de bune-ar fi fost probele mele, editura

dumneavoastră nu mi-ar fi dat de lucru. În tot acest an, de când lucrez pentru editura dumneavoastră, am primit mereu elogiul pentru munca mea. Ruth Volintiru pleacă-n străinătate, iar tovarăşa Zamfir, succesoarea ei, întrerupe colaborarea cu mine brusc, în chip de represalii în contumacie față de Ruth Volintiru. O bună vorbă românească ar zice „unde dai și unde crapă”. Mi s-a dat a-nțelege că această-ntrerupere se datorește unui ordin „de sus”. Am venit la dumneavoastră ca să văd cât de importantă sunt eu și cât de „de sus” vine mazilirea mea. În zilele noastre, când se spune „de sus”, se spune cu un ton care te face să-nțelegi că ai de-a face cu-o imanență, cu-o forță implacabilă și obscură cu care tu, biet muritor, nu poți comunica. Am venit la dumneavoastră ca să aflu dacă faceți parte din această imanență». «De fapt, ce vreți dumneavoastră de la mine?», o-ntrebare directorul, pe-un ton bănuitor, în timp ce se ridică-n picioare. Înțelegând că-ntrevederea s-a sfârșit, uitându-se la ceas, Mama i-a spus: «Cele cinci minute abia acum se sfârșesc, tovarășe director. Ce vreau eu de la dumneavoastră? Bucata de pâine căpătată cu ajutorul „fostei tovarășe” Volintiru și pierdută cu ajutorul actualei tovarășe Zamfir: dacă puteți și mai ales dacă vreți, vă rog să-mi dați înapoi această bucată de pâine». «Știți, noi nu putem da pâine la toată lumea, și sunt și-atâtea considerente... e greu să dai pâine la toată lumea», a zis directorul. «Tovarășe director, un evreu n-ar fi spus asta niciodată altui evreu. Vă mulțumesc, bună ziua!». Și Mama a plecat brusc, spre a nu depăși cele cinci minute răpite din timpul unui director. Care nu ne-a fost mirarea când, peste o lună de la această-ntrevedere, tovarăşa Zamfir a chemat-o pe Mama să-i dea din nou de lucru, tratând-o ca pe-un ou moale, scuzându-se pentru că ea fusese executantul «greșelii» care se făcuse «căci, știți, se mai fac și greșeli». Mama și-a dat seama că de la director i se trăgea tot binele, dar nu-nțelegea atitudinea spășită, «remușcată», a tovarășei Zamfir și tonul ei de-o deferență unsuroasă. O redactoare i-a suflat că directorul dăduse a-nțelege că Mama avea pe cineva «sus». Mama izbucnise-n râs: «Doctor în litere și-n filosofie „*magna cum laude*” și trebuie să am pe cineva „sus” ca să pot bate la mașină...?!», dar redactorea nu fusese convinsă de absența cuiva «sus» în viața Mamei și crezuse că Mama juca doar teatru, spre derutare. Fără să se mai anunțe prin secretară, Mama a bătut la ușa directorului și i-a spus «Vă mulțumesc!». «*Eu* vă mulțumesc», i-a spus el sărutându-i mâna și conducând-o până la ieșire. Un an, Ruth n-a dat niciun semn de viață. După un an, am primit o lungă scrisoare de la ea, din Canada, și-un pachet de Crăciun cu două pulovere, cu două fuste de tergal, cu cafea, ciocolată, cacao, ceai și săpunuri. «De la mine puțin, de la Dumnezeu mult», spunea ea în legătură cu darurile trimise.

Trebuie să știi că pe vremea-aceea fustele de tergal plisate erau culmea eleganței. Ne povestea toate-avaturile ei: se-mpăcase cu Adolf, își găsisese slujbă; Rudy, «să fie sănătos», învăța foarte bine, părinții ei rămăseseră-n Israel, unde-și deschiseseră farmacie. «Vă sărut și vă doresc bine cât îmi doresc și mie și, dacă nu te-ncurcă, dragă Smarandă, mare bucurie mi-ai face să-mi scrii», așa încheia Ruth scrisoarea.

Mișcată de fidelitatea cu care Ruth ne scria, ținându-ne la curent cu-ntâmplările mici și mari ale existenței ei, neuitând niciun Crăciun fără un pachet cât de mic, Mama i-a scris toată viața. De trei ori s-a dus în Israel să-și vadă părinții, de trei ori a trecut Ruth să ne vadă și pe noi. Era-ngrijită, cochetă, plină de bijuterii, dar nu mai avea nimic din exuberanța și din veselie de-altădată.

Mama, cu toată viața ei de lipsuri și de muncă, în care din douăzeci și patru de ore cât are ziua nu cred că dormea cinci, părea cu cel puțin zece ani mai tânără decât Ruth. Ultima dată a fost în țară în luna când a murit Mama. Părinții-i muriseră, Adolf murise, Rudy – cu nevasta și cu copiii lui, nevastă canadiană și copii canadieni.

«Smarandă, în Canada nimic nu e ca *la noi*. *La noi*, copiii merg la părinți și părinții la copii oricând, nu doar la sărbători, cu invitație. Atât sunt de singură și fără niciun rost. Stau de-o viață aici și n-am o singură prietenă ca tine la care să-mi descarc sufletul. Și la o prietenă, aici tot cu invitație te duci, nu ca la noi. Noroc că-i o comunitate românească destul de mare la Montreal. De când am îmbătrânit și nu mai am ce face cu timpul, mă duc în fiecare duminică la biserica românească, mai schimb și eu o vorbă. Când mă gândesc la viața mea, una peste alta mi se pare totul o păcăleală».

Când am condus-o ultima oară pe Ruth la aeroport, sărutându-se, ladespărțire, și ea și Mama, au

izbucnit în plâns. «Măcar de ne-am mai vedea, Smarandă», și nu s-au mai văzut. Scrisoarea prin care eu o anunțam pe Ruth de moartea Mamei cred c-a făcut cruce pe drum cu cea prin care-mi anunța Rudy moartea maică-sii, Ruth. Au murit la două zile una de alta. «Mamă, ce prețuiești tu la Ruth, că mie mi se pare foarte superficială?». «Prețuiesc ceea ce trebuie să prețuiești la un om: ce are bun. Mai întâi nu e superficială: este o fire exaltată, lucru rar la ovrei, care sunt oameni foarte cumpătați. Multă lume a suspectat-o de ipocrizie, iar tu o suspectezi de superficialitate. E numai exaltată, victimă a propriei firi». «Și exaltarea asta cum o tolerezi, tu, un monument de echilibru?». «O tolerez, fiindcă e compensată de-o iubire adevărată, pe care Ruth o are pentru mine de când ne știm. De data asta, Ruth este fiica rasei sale: are vocația prieteniei».

*

— Pavele, de cinci ani n-am mai vorbit amândoi, iar acum mi-e și rușine de cât am sporovăit. Îți spun atâtea lucruri care n-au de ce să te intereseze. Când îți povestești viața nu faci însă o selecție artistică, selecția personajelor și-a momentelor-cheie, cum face, sau cum trebuie să facă, un romancier când povestește o existență. Nu disciplinezi evocarea. Îți spui și tu viața...

— Nu trebuie să disciplinezi nimic; toate-ntâmplările și toate personajele pe care memoria le scoate la suprafață când ne povestim viața, toate au un tâlc. Prin fața mea, de când te-ascult, au trecut fapte și oameni care la vremea lor au însemnat ceva pentru tine, a trecut deci o parte din tine, partea din noi pe care *ne-o* fac alții. A trecut prin fața mea o epocă pe care eram prea mic ca s-o-nțeleg.

— Nici eu nu sunt ceea ce se cheamă un «mare martor» al acelei epoci. Sunt un martor minor și nu numai din cauza vârstei pe care-o aveam, ci pentru că n-aveam acces decât la evenimentele omului de rând. Sunt deci un martor minor al unei epoci majore și grave.

— Uneori un amănunt dezvăluit de-un martor minor luminează un proces mai mult decât toți «martorii» la un loc. Aveai acces doar la evenimentele omului de rând. Cred că-ntr-un proces istoric – cel mai important este omul de rând. El suportă istoria. Lui i se reproșează că n-o înțelege – când ea este de neînțeles; și tot lui i se explică apoi că avea dreptate să n-o înțeleagă «atunci» – când ea se petrecea. Este ciudat cum fiecare moment istoric se crede absolut și infailibil, cum crede că trebuie să anihileze tot ce-a fost înainte și cum crede că viitorul nu poate fi altceva decât transformarea sa, a momentului dat, într-un *perpetuum mobile*.

— Pentru că de multe ori cei care au acces la eveniment, de pe altă poziție decât a omului de rând, se auto-absolutizează: nu pot concepe realitatea în afara propriei concepții, și-n loc să se adapteze ei la realitate, «adaptează» realitatea după ei. Și omul de rând are tendința să absolutizeze momentul istoric. Imaginația lui, de fapt, nu poate concepe viitorul. Pentru omul care-n '50-'53 umbla-n loden, lodenul era haina pe care imaginația lui n-o mai putea dezbrăca. Imaginația lui nu concepea că peste douăzeci-douăzeci și ceva de ani aveau s-apară «buticile», că lumea avea să aibă de mâncare atât încât să-și permită să țină câini cu *pedigree*, că avea să-și poată permite lucruri care să depășească necesarul, că-n locul guvernantei «abolite», avea să apară profesorul de limbi străine, meditatorul. Eu una trebuie să-ți spun că nu-mi puteam imagina aceste lucruri. Imaginația omului – deși fără limite, psihologic vorbind – este limitată istoric. Omul se lasă copleșit de moment. Foarte explicabil: într-o viață limitată în timp, gândul la limite este permanent. Privim deci acea față pe care viața *ne-o* prezintă la un moment dat.

— Iar tu-mi prezinți fețele pe care ți le-a arătat viața la anumite momente, cu acele ființe care făceau parte din ele. Să știi că nu l-am uitat pe Mario Sidalgo. «Pentru mine, până la Mario Sidalgo, ovrei era...». Cine mai era?

— Ovrei erau și Berta, Sandu și Marcel Haimovici, de la etajul I, din casa noastră din Cercului. Sandu făcuse liceul comercial și-apoi preluase prăvălia lui taică-său, «șepci, pălării, umbrele și uniforme școlare», de pe Șelari. Berta învățase la Notre-Dame, apoi se-apucase de meseria maică-sii: pălării,

bascuri, «paruri», corsete, într-o prăvălioară cochetă, ușă-n ușă cu prăvălia lui Sandu. Bătrânii Haimovici, părinții lui Sandu, se-aveau bine cu toți vecinii de prăvălie, dar mai ales cu Herșcovicii, părinții Bertei, cu care erau în vizită, cu care petreceau sărbătorile, cu care mergeau la iarbă verde, Haimovicii simțindu-se foarte onorați de prietenia familiei Herșcovici, fiindcă madam Herșcovici era ovreică spaniolă, dintr-un neam nobil, silită de lipsa de zestre să se mezalieze cu Herșcovici, evreu galițian.

Degeaba te uiți tu așa, Pavele; habar n-ai ce-nseamnă asta. Asta ar veni cum pe vremuri o fată de grof, o grofiță, ar fi luat un moroșan de-al vostru. Amândouă familiile nutreau în secret speranța că, ajunși mari, copiii, Sandu și Berta, pe numele ei adevărat Adalberta, să se placă, ceea ce, întâmplându-se, Sandu și Berta se căsătoriseră foarte tineri, și-l aduseseră pe lume pe Marcel. Sandu și Berta alcătuiau cuplul tip al evreilor de mijloc. El, blonduț, grăsuliu, cu turu' cam în vine, simpatic și binevoitor, «cu geanta plină de bancuri», cum zicea Mama, cu talent de-a face bani din piatră-seacă, devotat familiei, ca orice adevărat soț evreu.

— Există și alții, care nu sunt «adevărați»?

— Cum să nu! Eu nu credeam – până la Cora Breck, colega mea de laborator, pe care-o bătea bărbatul, iar când s-au despărțit i-a oprit nu numai toate lucrurile de zestre de la părinții ei, dar și rochiile și pantofii și ciorapii; și ca să plătească pensia alimentară a copilului, de trei ori a trebuit să-l dea-n judecată.

— Bun băiat!

— Grija lui Sandu era s-o știe pe Berta mulțumită. «Mamă, ce-ai mai vrea tu?», era-ntrebarea pe care nu obosea să i-o pună de câteva ori pe zi. «Mamă, cred c-ar fi cazul să mergi din nou la coafor. Lasă că spăl eu vasele ca să nu-ți strici unghiile... Să ne interesăm de-o broșă, că pe-asta prea ai purtat-o». Să nu-ți închipui că broșa pe care «prea» o purtase era vreuna de la «tinichigerie», cum zice fie-mea a mare, era măcar cu câteva brilențele. Berta era aproape cu un cap mai înaltă decât Sandu, avea nas cârn și destul de borcânat, buze cărnoase și răsfrânte și-un fel de gârbiță sub bărbie, ceea ce-o făcea să pară fără gât – moștenire din ramura galițiană a familiei – obligând-o să poarte decolteuri *en cœur*, încât i se vedea tot timpul câte-o dantelă fină de la furou sau de la sutienul care-adăpostea doi sâni generoși. Avea talia subțire și șoldurile prea sus și prea proeminente, picioare frumoase, cu-o linie tihnită, încălțate în cei mai frumoși ciorapi și-n cei mai frumoși pantofi pe care i-am văzut eu vreodată. Berta umbla totdeauna ca scoasă din cutie. Coafată, manichiurată, masată, fardată, îmbrăcată impecabil, purtându-și haina de astrahan și haina de *petit-gris* în timp ce Ruth umbla-n loden și-și ținea blănurile la naftalină. «Nu le-am furat de la nimeni, am muncit pe ele», spunea Berta, mergând țațoș și mângâindu-și hainele cu degetele ei frumoase și pline de inele.

În casă, Haimovicii aveau mobile moderne, solide, covoare persane, argintărie, o «natură moartă» în sufragerie, un nud în dormitor – care nu era pictură de gang – o bibliotecă de cel puțin trei mii de cărți, majoritatea romane. O parte a bibliotecii, poezii și biografiile de mari muzicieni, reprezentau gustul lui Marcel. Argintăria, un covor de rugăciune de Kechan, precum și un superb sfeșnic ritual, de argint, cu șapte brațe, reprezentau elementele spaniole aduse de puțină zestre a doamnei Herșcovici. Singurul element spaniol moștenit de Berta în propria făptură erau ochii aproape negri, plini de visarea unui întreg orient feminin al cărui singur element de exprimare, mii de ani, fusese doar privirea. În schimb, Marcel părea ieșit doar din ramura spaniolă a familiei. Semăna leit cu bunică-sa, doamna Herșcovici, înalt, subțire, cu o figură prelungă, distinsă și distantă, un portret ieșit din penelul lui El Greco. De mic îi plăcuse să cânte la pian. La sugestia bunicii spaniole, de la-nceput Marcel avusese, pe etape, cei mai buni profesori de pian din București. Era momentul ca din neamuri și neamuri de negustori să răsară un intelectual și anume un mare artist.

— Marcel Haimovici, pianistul american, el e?

— Chiar el! Așa cum în fața lui Sandu nimic nu era prea bun și prea frumos pentru Berta și-așa cum

Berta nu făcea decât ce știa că-i place lui Sandu, așa nu știau amândoi ce să facă pentru copil, «ca să aibă fericire, liniște și ca să poată studia». În timpul cât exersa Marcel la pian, nimeni nu sufla-n casă. «Știți cum e la noi, fetelor!», ne spunea-ntr-o zi Berta – fetele fiind Marilena, Mama și cu mine. «Știți cum e la noi? O familie are, să zicem, cu mic-cu mare, douăzeci de inși. Aștia muncesc din zori și până-n noapte, care cu un mic gheșeft, care cu-o mică negustorie, care cu-o mică slujbă, păcălesc, sunt păcăliți, umblă prost îmbrăcați, își iau de la gură, și pentru ce? Pentru ca unul dintre ei, ce-a dat mai bun neamul lor, să poată să gândească fără griji și să se facă rabin».

Sandu și Berta n-aveau nevoie să-și ia de la gură pentru ca Marcel s-ajungă pianist, dar pentru asta munceau din zori și până-n noapte și dac-ar fi fost nevoie ar fi muncit și noaptea, și-ar fi luat de la gură, ar fi mers în zdrențe, ei care puneau atâta preț pe haine, ca pe-un element social esențial, numai ca băiatul lor s-ajungă ce credeau că merita s-ajungă și mai ales ce-și puseseră ei în gând să-l facă s-ajungă. Evlavia lor – mici negustori din neam în neam, oameni atât de legați de sfera materială – evlavia lor față de talent, acest element de sublimare spirituală, era impresionantă. Desăvârșirea intelectuală a lui Marcel era scopul vieții lor: Mama-i dădea lecții de engleză, de franceză, de latină și de greacă, ultimele două pentru că Mama le spusese că un învățământ cu adevărat umanist, cel puțin de tip european, nu putea ignora sursele culturii europene. La câteva zile după ce ne mutasem în Cercului, Mama s-a oprit din bătut la mașină ca s-audă mai bine sunetele unei «poloneze» de Chopin, care-ajungeau în surdină de undeva de pe-aproape. «Ce frumos cântă». A doua zi, întorcându-se de la slujbă, Mama s-a ntâlnit pe scară cu Berta și cu Sandu. «Bună ziua», a zis Mama. «Doamnă, la dumneavoastră-n casă se cântă la pian?», i s-a adresat ea Bertei. «V-a deranjat cumva?», a-ntrebat Berta îngrijorată. «O, nu! V-aș ruga un singur lucru: cât mai e cald, când cântă cine cântă, să lase fereastra deschisă s-auzim și noi, eu și cu fetița mea». Chipul soților Haimovici s-a luminat și noi am fost «adoptate» din clipa aceea. Cineva care prețuia ce făcea Marcel nu putea fi decât om sensibil și cu educație. Ceea ce-i impresionase de-asemenea profund în favoarea noastră pe Sandu și pe Berta, cuplu care ca-ntreaga lor rasă, minoritară și-mprăștiată-n toate colțurile lumii, puneă preț pe celula inițială a solidarității – familia – era faptul, considerat pe drept o mare nefericire, că Mama era văduvă cu un copil.

«Mamă, de ce crezi tu că ne simpatizează pe noi atât de mult Berta și cu Sandu?». «Pentru că sunt rasă veche care se pricepe la calitate. Din câteva vorbe știu să cântărească omul și să-ți spună câte parale face. Ei știu să prețuiască plăcerile materiale și comoditățile vieții la fel de bine ca și plăcerile spirituale. Apreciază o masă bună oferită de cineva, dar și mai mult conversația unui om, înțelegând prin asta ceea ce vorba reușește să redea din mintea și din sufletul unui om. La paritate de condiție social-materială, evreul trăiește, știe să trăiască mai bine decât românul. În casa unui negustor român n-ai să vezi bibliotecă, dar Sandu și Berta au bibliotecă, iar Berta se uită măcar o dată pe zi-n *Larousse* ca să afle tot ce nu știe».

Mama era consultantul «științific» permanent al Bertei. Nimic nu făcea, nimic nu cumpăra Berta fără s-o-ntrebe pe Mama. Așa a ajuns casa Bertei plină de cele mai frumoase mobile stil, de «cele mai» orientale covoare, caseta ei de bijuterii plină de piese de valoare istorică, pereții plini de Matei Șerban și de alții ca el, care, considerați decadenți în anii aceia, vindeau pe nimic ca să-și țină zilele. La toate sărbătorile ne invitau la masă, mândrindu-se cu Mama, «prietena noastră», care făcea o profundă impresie asupra comunității; până și-asupra doamnei Herșcovici: ea ne făcea pe Mama, și, scuza-mă că mă laud, și pe mine «frumoase și distinse ca niște spaniole». În ajunul câte unui examen, când Marcel făcea ultima repetiție, Mama cu mine – și, uneori, și cu Marilena – îl ascultam stând în fotolii, emoționate, alături de Berta, de Sandu și de bunica lui spaniolă. Berta și cu Sandu erau de două ori emoționați: mai întâi, fiindcă Marcel cânta, în al doilea rând, pentru că așteptau verdictul Mamei, care pentru ei era mai important decât ce-ar fi spus tot Conservatorul la un loc. Când ne-a cântat o dată Marcel *Imperialul*, ultimul acord se stinsese demult, iar Mama rămăsese nemișcată în fotoliu. Marcel s-a uitat întrebător la ea, iar Berta a-ntrebat-o neliniștită: «Ce zici?». «Când ai să fii celebru, Marcele, am să mă

pot lăuda c-am avut privilegiul să fiu auditorul tău privat: „Eu l-am auzit la el acasă pe marele Marcel Haimovici, când era doar Haimovici Marcel, student la Conservator, și-am știut de-atunci că este un mare artist”. Mă simt astăzi cum cred că se simțea Ludovic al II-lea al Bavariei când se cânta Wagner doar pentru el, într-o Operă goală. Îți mulțumesc din suflet pentru înălțarea estetică pe care-o trăiesc când te-ascult. Să ai parte să faci cât mai mulți oameni fericiți». Și urarea Mamei s-a-implinit. Nu este colț al lumii unde lumina acestui talent excepțional să nu fi ajuns. Într-un turneu, s-a-nsurat cu-o americană, o mare cântăreață de *negro spirituals*. În '60, Sandu și cu Berta s-au dus definitiv la «copil». Am un vraf de cărți poștale ilustrate pe care ni le trimitea și pe care mi le trimite și-acum mie Marcel din toată lumea. În culmea gloriei, găsea câteva momente în care să-și aducă aminte de modestele lui auditoare private din Cercului, care-l ascultau cu evlavie și cu iubire. Berta și cu Sandu ne scriau scrisori care, pe de-o parte, debordau de mândrie pentru succesele lui Marcel, pe de altă parte, se lamentau pe urmele unui trecut modest și pașnic când duseseră o viață cu adevărat tihnită în micul nostru falanster din Cercului, între prieteni adevărați. În anul când a murit Mama, i-au trimis o invitație și bani de drum la bancă. I-a sosit pașaportul la două săptămâni după moarte. Anul ăsta a murit mai întâi Berta, iar la două luni după ea, și Sandu. N-a putut trăi fără ea. Marcel le-a ridicat un monument superb aici în cimitir, unde ar fi vrut ei de fapt să odihnească. M-a invitat la concertele lui și la dezvelirea monumentului: «În amintirea minunaților mei părinți Sandu și Berta Haimovici». Apoi, ne-am dus la Belu fiindcă a vrut să pună o jerbă de flori pe mormântul Mamei. «În amintirea doctorului Gheorghe Hangan, căzut pe front, 1907-1942», iar dedesubt, «Smaranda Hangan, 1912-1974». Înainte de-a pleca de la mormânt, Marcel și-a trecut degetele peste numele Mamei. «Smaranda Hangan, cel mai demn și mai exemplar om pe care l-am cunoscut».

Ochii lui cenușii, coborâți din El Greco, petreceau la orizont un șir de nori alburii ce se mișcau încet, ca un convoi de umbre obosite de-atâta umblet prin lume și prin timp.

*

— Am ajuns la Mario Sidalgo. De fapt, ne-am întors la el. Mario Sidalgo, după cum ai înțeles, s-a-ndrăgostit de Mama de la prima vedere. Venea-n fiecare zi-n vastul nostru apartament de treișpe metri mansardați, distribuiți în două-ncăperi, «stil Bieder-sicriu-meier», sau «coșciug», vorba Marilenei. Atâtea flori câte-a văzut într-un an casa din Cercului cred că nu văzuse de când era ea pe lume, iar eu atâtea bunătăți – sigur niciodată. «Nu pot să primesc atâtea daruri, Mario», îi spunea Mama. «Pentru mine, cea mai mare bucurie este să-ți fac daruri, mă simt ca și când aș aduce ofrande unui zeu de neînduplecat». Subiectul lor preferat de discuție era cultura: literatură, plastică, muzică. Vorbeau nestingheriți în fața mea, a Marilenei, a lui nenea Daniel, care venea destul de des pe la noi și care se retrăgea repede când îl găsea pe Mario, gândindu-se să nu fie inoportun. În conversațiile lor, se făceau aluzii la trecutul mai depărtat, mai apropiat, și la prezent. Fără ca Mario Sidalgo să ne fi povestit viața lui și-a familiei lui cum și-o povestesc eu ție pe-a mea, am înțeles că se căsătorise cu nevastă-sa, Rachela, o ființă plină de calități, nu numai din plăcere, ci fiindcă această căsătorie reprezentase alianța între două familii evreiești de vază, între familia Sidalgo, vechi neam de bancheri spanioli, cuncrengături în toată lumea, și familia Bernstein, familie galițiană de veche tradiție intelectuală, care dăduse rabini, matematicieni, fizicieni, medici de renume, neam la fel de vestit în ramura galițiană, ca neamul Sidalgo în cea spaniolă. Căsătoriile între ritul sefard și cel askenazit erau considerate de spanioli o mezalianță mai mare decât căsătoriile cu creștinii. Anul căsătoriei lui Mario și-a Rachelei fusese un an de răscruce pentru întreaga lor rasă și pentru omenire: anul 1939. Comunitatea, pentru exterior și mai ales pentru ea însăși, trebuia să se-arate unită. Unitatea aceasta avea nevoie nu de vorbe, ci de exemple, prin faptă. Căsătoria tânărului Sidalgo cu tânăra Bernstein făcea parte dintre aceste exemple programatice. Sidalgo-tatăl, *don Enrique* – cum îi spunea familia și tot *high-life*-ul – bancher, om cu

simțul situației, se lăsase ușor convins de rabinul sefard de necesitatea acestei căsătorii. Cel mai greu de convins era *doña* Clara, soția lui *don* Enrique, vestită pentru frumusețea ei care, spuneau gurile-rele, fusese înaintea căsătoriei cu *don* Enrique, omagiată de doi regi. După ce ascultase pledoaria soțului ei, în favoarea acelei mezalianțe, își pusese evantaiul pe masă și rostise, pe-un ton de amară constatare: «În ce hal a ajuns omenirea, dacă trebuie să coborâm în mahala să ne luăm partenerii de viață, de dragul unității!». Până la urmă, acceptase această căsătorie, neîncetând însă nicio clipă să se poarte ca o regină în exil, deci de nu-i puteai ajunge nici cu prăjina la nas. Rachela, fiica doctorului și-a doctoriței Bernstein, doctoriță ea însăși, energică și-ntreprinzătoare, luase cu nădejde-n mână frâul casei și, ca orice soție evreică, începuse prin a-și îndeplini datoria față de specie și față de neam: făcuse la iuțeală două fete, amândouă frumoase, una de-un brun diavolesc, părând străină de orice participare a familiei Bernstein, alta având trăsăturile distante, statutare, ale familiei Sidalgo, dar coloritul Bernsteinilor: piele albă, ochi albaștri, păr blond, care-i îndulcea aspectul statuar, ducându-te cu gândul mai mult spre pictura impresionistă. Cele două frumuseți de nepoate înmuiaseră inima *donei* Clara, consolând-o de mezalianța făcută de unicul ei fiu, dar lăsând-o la fel de-mpietrită în privința instrumentului mezalianței, noră-sa, Rachela, care, ce-i drept, nu-și dădea nicio osteneală să-i fie soacrei pe plac și nici chiar propriului bărbat. Rachela avea câteva jaloane-n viață: copiii, profesia și, mai presus de orice, plăcerea. Sâmbăta și duminica nu accepta să și-o petreacă altfel decât la munte sau la vreun tîmbălău cu dans, în timp ce Mario ar fi-nțelea ca, după hărțuiala unei săptămâni, momentele de răgaz să le petreacă-n sânul familiei. După ce noutatea amorului conjugal se mai ofilise, Rachela nu se dădea-n lături de la aventuri erotice, considerând amorul tinerețe și înnoire a sufletului și-a trupului și nefăcând cine-știe-ce eforturi de discreție pentru acoperirea efectelor acestei etici. Mario se-arătase foarte indulgent față de firea ei, ținând seamă că, deși se plăcuseră și nu se căsătoriseră-mpotriva voinței lor, niciunul nu-l alesese pe celălalt. Toată lumea știa că nu are cui să reproșeze această căsătorie impusă de-o conjunctură istorică. «Numai lui Hitler i-o pot reproșa, *éste hijo de puta*», zisese-ntr-o zi *doña* Clara, excedată de purtările noră-sii. Deși nu-i făcea nicio plăcere să se-amestece-n vreun fel în menajul lui fiu-său, într-o zi, totuși, nu putuse răbda să nu-i atragă atenția, foarte politicoasă, noră-sii, că se cam întrecea cu gluma.

«Dumneta vorbești, *doña* Clara? Ai uitat de ăia doi regi? S-au schimbat vremurile: de unde să găsec eu regi? Acum, dacă m-am măritat și *v-am* mezaliat, să-mi pun cenușă-n cap, sau să trec la creștinism și să mă călugăresc?». Și făcându-i golănește semn de rămas-bun cu mâna, Rachela-și luase de fapt adio de la soacră-sa care, îndată ce-și revenise din șoc, luase hotărârea să nu-și mai vadă nora-n veci de veci, spre lipsa totală de regret a acesteia. Tocmai când Mario o anunțase că vrea să divorțeze, considerând că se umpluse paharul, se naționalizaseră și laboratoarele medicale, deci și cel al doctorilor Bernstein, lovitură mult mai grea pentru Rachela decât amenințarea cu divorțul. Primise vestea dată de Mario ca pe cea mai banală știre. «Crezi că mult îmi pasă de-un căcat de divorț? Praf m-ai făcut, ce să spun! Mie-mi pasă că ne-au luat ăștia laboratorul. Să știi că eu plec. Eu cu un salariu chior nu pot trai». Mario se mutase la părinții lui, iar Rachela, împreună cu părinții ei, depusese actele de plecare, spunându-i lui Mario că dacă nu-i dădea fetele nu admitea să divorțeze și pe deasupra avea să-i facă niște zile de-avea s-o roage să ia fetele și să se ducă și la mama-dracului numai să scape de ea. Știind-o-n stare să se țină de cuvânt, și-n bine și-n rău, Mario-i dăduse consimțământul să ia fetele.

«Îți lăsăm moștenire și partea noastră de construire a socialismului», îi spusese Rachela lui Mario la despărțire, la aeroport. Când l-am cunoscut noi pe Mario, nevasta și fetele-i erau plecate de-un an. Mario voia să se-nsoare cu Mama și să plecăm din țară. Considerând că eram destul de mare ca să-nțeleg o discuție de principiu și neavând secrete față de mine, Mama nu s-a sfiit să vorbească deschis cu Mario despre-acest proiect pe care ea de la-nceput îl respinsese. «Ce pierzi, Smarandă? Mașina de scris? Ți-e teamă că *dincolo* n-ai să poți avea o situație atât de strălucită ca aici: doctor în litere și-n filosofie n-ai să reușești performanța de-a găsi un post de dactilografă? Sau poate n-ai să mai găsești un apartament atât

de confortabil ca ăsta din Cercului, stil „Bieder-sicriu-meier”? Părinții...?! Părinții, sărmanii, firesc e să moară înaintea copiilor. La anii care vor urma după ce ei n-au să mai fie nu te gândești? La Sânziana nu te gândești? Nu crezi că e preferabil să trăiască-ntr-un loc cu un nivel economic mult mai ridicat decât cel de-aici? Pe bieții tăi părinți, în Bărăgan unde sunt dislocați, i-ai putea ajuta mai mult de-acolo decât îi ajuți de-aici. Eu să știi că mă fac *forte* să-i scot și pe ei dacă vrei». La ultima frază a lui Mărio, Mama a izbucnit în râs. «Ce copil ești, Mario! Țăran român emigrant! Mă gândesc ce ochi ar holba amândoi, săracii, când ar auzi așa ceva! Transilvănenii emigrau doar de răul împăratului și toți cu gând să se-ntoarcă așa cum au și făcut cei mai mulți. Pe la noi, unde nu era și persecuție națională, oamenii n-au plecat niciodată. Au stat în bordeie, cu bășică de porc în loc de geam, dar n-au plecat. Au venit fanarioții, simbriași oarecare ai înaltei Porți, care la noi erau toți principi și se trăgeau direct din împărății bizantini și din coapsa lui Jupiter, și „blânzi și buni”, iubitori de popor străin și puși pe căpătuială, numai sufletul îl mai lăsau în rumân. Și s-au mai băjenit oamenii, s-au mai răsculat – dar n-au plecat. Țăranul e legat de pământ». «Pe ei de ce nu-i întrebi ce cred?». «Nu vreau să-și reproșeze că pentru ei refuz să fiu iar femeie măritată, cu cruce de voinic la casă, cum zicem noi. De câte ori m-ar vedea ar spune oftând: „De dragul nostru n-ai plecat cu domnul care te-a cerut și ruginești pe lângă noi în loc să fi fost cocoană”. Nu le spun fiindcă sunt și-așa destul de amărâți ca să mai aibă și-un motiv de auto-învinuire. Pentru ei dac-aș pleca aș fi ca și moartă». «Îți repet, că mai mult i-ai ajuta de-acolo decât de-aici». «Material, așa e. Dar ei au nevoie de mine-aici; pentru ei altă durere mai mare decât să mă știe că vreau să plec n-ar fi. Mario, e foarte greu să-ți închipui ce-nseamnă *locul* pentru omul care o viață, el și tot neamul lui cel adormit, nu s-a uitat decât pe cer și-n pământ. Cine n-a dat cu sapa-n brazdă nu poate-nțelege. Dac-ai rămâne aici, m-aș mărita cu tine, deși părinții tăi ar considera că faci o mezalianță mai gravă chiar decât prima. Uiți cum ți-a spus mama ta când puseși ochii, mai demult, pe-o prințesă Brâncoveanu: «Când Dumnezeu te-a binecuvântat să faci parte din *neamul ales* n-ai voie să nesocotești darul Său neprețuit și să te-amesteci». La noi, un proverb zice să-ți iei petic din gunoiul tău. Părinții mei, țărani, care-abia știu să scrie și să citească, s-ar bucura să mă mărit cu cineva de prin partea locului nostru, cu om cunoscut, însă n-ar avea nimic împotrivă să mă mărit cu tine. Ei n-au idei nici de rasă, nici de clasă, deși sunt declarați elemente primejdioase și ținuți în rezervație. Consideră că tot ce se-ntâmplă face parte din soarta lor. Mi-aduc aminte o convorbire a lui Malraux cu doi deținuți dintr-un lagăr de concentrare – ei fiind printre cei câțiva supraviețuitori din lagărul acela. Unul era preot. Malraux îl întreabă ce concluzii trage despre om, el care-a vegheat atâtea oameni pe patul morții, care-a ascultat atâtea spovedanii: „*Il n'y a pas de grands hommes*”, răspunde preotul. O frază scurtă și simplă care-nfățișează omul la adevăratele lui dimensiuni, frază care exprimă starea întregii umanități: imperfecțiunea. Pe-al doilea, Malraux îl întreabă care-a fost secretul lor, al celor câțiva supraviețuitori, de-a scăpa cu viață din lagărul acela, mai crâncen decât toate celelalte. „Secretul? Secretul de-a fi considerat lagărul parte a destinului nostru. Cine-avea permanent sentimentul revoltei față de nedreptatea care ni se făcea și nu accepta această nedreptate ca făcând parte din destinul său individual a murit”». «Bine, dar ăsta e defetism curat!», a zis Mario. «Așa crezi? Nu e defetism, e psihologia omului care, neavând de-ales, se-ncăpățânează, totuși, să trăiască». «Smarandă, pe măsură ce stau de vorbă cu tine, îmi dau seama de implicațiile ancestrale din *Miorița*, acest rezumat al psihologiei românului. Resemnarea în fața destinului. Când am citit prima oară *Miorița*, m-a cuprins un sentiment de revoltă: deși avertizat de complotul celor doi baci, baciul moldovean așteaptă cu mâinile-ncrucișate să fie omorât și nu găsește altceva mai bun decât să-și facă un testament de-o mare frumusețe, cosmic, dar expresie a neputinței, a abuliei pe plan logic». «Pe plan logic...! Cei doi baci criminali sunt materializarea destinului. Baciul acela „abulic” își dă seama că are de-a face cu-o forță mult deasupra puterilor lui, forță pe care-o privește cu totală detașare și cu melancolică semnare. El este descendentul unui lung șir de stoici. Marcus Aurelius ar fi făcut la fel ca baciul nostru. Baciul ucis este descendentul acelor daci care, înfrânți de romani – destinul – renunță la viață; au orgoliul de-a sfida destinul, un

orgoliu care oricând poate fi considerat defetism. Azi, când cel mai bine e să fii copil găsit și chiar popor găsit, suntem prezentați în manualele de istorie ca un fel de hibrid ieșit din tot felul de siluiri succesive. Acest episod esențial din istoria noastră – impactul daci-romani – e repede expedit». «Trăim sub semnul internaționalismului proletar!». «Pe care originea popoarelor n-are de ce să-l destrame. O viață am fost siliți de-mprejurări să probăm cu documente cine suntem, de unde ne tragem și că nu eram de pripas în această țară. Latiniștii și-au închinat știința și existența acestei demonstrații. Azi, ea nu mai are nicio importanță sau, mai bine zis, nu i se mai dă nicio importanță. S-ar putea să vină o vreme când să n-avem destule mâini cu care să fim siliți să dezgropăm iară un trecut demonstrator al originii noastre». «Viitorul este imprevizibil, așa că totul se poate». «A-nceput și trecutul să fie imprevizibil!». «Totuși, prezentul este un reper care nu poate fi ignorat. În numele acestui reper vreau să plecăm». «Mario, cunosc perfect acest reper. Dacă-ș pleca, pe bună dreptate s-ar putea spune că nu pierd nimic: mașina de scris, emblemă a unei cariere curmate, o casă în care nu se poate spune că trăim ci că nu murim, un trai, mult spus, modest. Prietena mea Berta Haimovici avea o vorbă. „La noi – zicea Berta – o familie de douăzeci de inși robotește care cu un mic gheșeft, care cu-o mică negustorie, care cu-o mică slujbă, douăzeci de inși robotesc pentru ca *unul* din neam să poată gândi, fără griji, și să se facă rabin”. Ai să te-ntrebi ce legătură are rabinul cu mine. Eu sunt „rabinul” unui neam... de țărani care de două mii de ani au tras la plug ca eu să gândesc. Nu mai sunt profesoară, sunt dactilografă, am fost dată afară din casă și mutată-ntr-un sicriu aerian, părinților numai sufletul li s-a mai lăsat, dar în ciuda tuturor acestor avataruri *eu gândesc*. Știu că pentru-o glumă pe care-o spui sau pe care-o ascuți și omiți s-o relatezi unde trebuie poți înfunda ani mulți pușcăria, știu că-n pușcării sunt oameni de nouăzeci de ani, fiindcă au fost, acum cincizeci de ani, miniștri, criteriul fiind „monitoarele” oficiale despuiate alfabetic pe ultimii cincizeci de ani, știu că cea mai privilegiată stare a momentului e să fii mort – și mort demult, ca să nu mai poți fi dezgropat – știu și ce mănânc, și ce beau, și ce vorbesc, și ce tac, dar *gândesc*. Neamul meu, prin mine, a ajuns *să gândească*. *Aici* a ajuns *să gândească*, *aici* trebuie *să gândească*. Cu ce știu și cu ce pot, *știu* că-n altă parte aș putea fi din nou profesoară. *Știu*, de asemenea, că viața mea e prea scurtă și pream-povărată ca eu să mai apuc să-mi câștig pâinea altfel decât bătând la mașină. Ai să mă-ntrebi ce-aștept și ce sper? Eu nici n-aștept, nici nu sper să vină americanii. Sper doar să ne vindecăm de bolile copilăriei. Și-n vremea asta am să gândesc. Din neamul de clăcași ai lu’ Dorobanțu ajunseseră trei inși să gândească: frații mei și cu mine. Ei nu mai sunt, am rămas doar eu, rod a două mii de ani de tras cu plugul...

„...Ca să schimbăm, acum, întâia oară,
Sapa-n condei și brazda-n călimară,
Bătrânii-au adunat, printre plăvani,
Sudoarea muncii sutelor de ani”,

cum zice un poet pus la index astăzi, pentru citirea căruia au fost dați afară studenți din Facultate. „Poezia putrefacției și putrefacția poeziei”. Orice epocă de mari transformări aduce la-nceput cu sine fenomenul negării. Dar nimic nu e veșnic pe lume. Iar mai schimbător decât sufletul omului, decât concepțiile sale și decât vremea nu e nimic». «Decât vremurile! Mi se pare atât de ciudat că un om respinge cu-atâta tenacitate bunăstarea și siguranța materială și chiar spirituală. Perseverența ta mă nedumerește atât de mult: să refuzi să-ntinzi doar mâna ca să-ți schimbi în bine existența...». «Eu sunt baciul care se pleacă-n fața sortii. Această schimbare – nu avantajoasă, ci strălucit de avantajoasă – m-ar rupe de spiritualitatea din mine, de drumul lung și-anevoios a două mii de ani. Oricine ar putea spune: „Cucoană, abia ai după ce bea apă și de spiritualitate-ți arde?!”. 99.999 de oameni la suta de mii ar gândi așa. Dar unu la suta de mii sunt sigură că gândește ca mine, că pune ideea mai presus de materie. În ce situație disperată trebuie să fie un om ca să hotărască să-și părăsească țara! În situația în care-ajunge omul care-și pune capăt zilelor. Câtă tristețe să vrei să-ți ucizi sufletul sau și sufletul și trupul deodată! Atâta vreme cât nu vreau să plec din țara mea înseamnă că nu mi-a intrat disperarea-n oase, înseamnă că

vigoarea țărănească nu m-a părăsit, că umbra baciului moldovean se mai plimbă meditativ prin gândurile mele. Te rog să mă ierți, Mario, pentru această incursiune în sufletul meu; ești singurul om în fața căruia o fac, fiindcă știu că poți înțelege ce spun». Știu că Mama s-a uitat cu-o privire pătrunzătoare la mine și la Mario. Mario i-a sărutat mâna și și-a lipit o clipă obrazul de ea. «Nici dacă părinții tăi n-ar exista n-ai merge cu mine?». «Nici! Dar tu, dacă n-ai avea acolo fetele, tot ai pleca?». «Tot. Aici, totul duce spre nivelare, iar mie mi-e foarte greu s-o suport. Ce-i poate oferi unui avocat un regim al egalizării claselor? Furturi din avutul obștesc; divorțuri în care se-mparte un dormitor, o sufragerie, un covor, trei carpete; procese pentru o pensie alimentară! Și-apoi, mi-e un dor nebun să călătoresc. Pentru asta am nevoie de bani: și de bani mulți. Sunt învățat cu un nivel de viață pe care l-ai văzut, cu-o ambianță la care nu vreau să renunț. Avem o singură viață, Smaranda, *una singură!*». Când a spus aceste cuvinte a luat-o pe Mama de umeri și, imobilizând-o, i-a străpuns ochii cu privirea lui neagră și tăioasă ca o sentință. «Străbunii tăi au rezumat atitudinea mea într-o maximă: „*ubi bene, ibi patria*”». «Erau un neam de invadatori și *trebuia* să le justifice legionarilor pe care-i cantonau la mii de leghe de țara lor, de ce-i implantau acolo: pentru că *și acolo* era bine. Acolo era bine și, de vreme ce oriunde puteai înfige însemnele Romei – S. P. Q. R. – oriunde erai pe teritoriu roman. *Ubi bene, ibi patria*, care-l scotea din sărite pe Cicero, era o maximă de mare utilitate politică, o maximă necesară unei armate în permanent marș cotropitor. Pe plan strict psihologic, ea reprezintă ridicarea hedonismului la nivel de ideologie și este la fel de bine maxima peregrinului». «Mă disprețuiești pentru a-mi fi luat drept călăuză-n viață această maximă?». «Două mari dureri am avut în viață: războiul mi-a luat bărbatul și doi frați, pacea mi-a azvârlit părinții din locul unde neam de neamul lor s-au născut, au trăit și s-au îngropat, mi i-a azvârlit ca pe-o buruiană răufăcătoare, la sute de kilometri de vatra lor. Dacă te-aș disprețui, Mario, pe tine, pe care te iubesc, ar fi și asta o mare durere». «Nu mi-ai spus niciodată până acum că mă iubești!», a rostit Mario, uitând cu desăvârșire de prezența mea. «Nu ți-am spus, fiindcă știai». «Și dacă mă iubești, cum poți să nu mergi cu mine?!». «Pentru că, după părerea mea, concepția de viață a unui om se situează mai presus de iubire. Ideea unui om despre țara lui – „conceptul de țară” cum se spune-acum – face parte, pentru unii oameni, nu dintr-o vorbărie sterilă și umflată care te saltă în niște posturi de unde ți-e foarte ușor să-ți alegi altă țară sau dacă-i faci ăsteia unde te-ai născut „onoarea” să mai rămâi în ea, este fiindcă nu poți avea-n altă parte osul succulent pe care ți-l oferă „proștii” de-aici; ideea asta face parte – pentru o categorie din ce în ce mai rarită, pentru un fel de ornitorinci – dintr-o concepție de viață care nu se expune de la tribună și nu e-nsoțită de bătaie cu pumnul-n piept, nici de onoruri și nici de salarii personale, care ține de profunzimea ființei lor, face parte, dacă vrei, din incapacitatea lor de-a uita istoria și de-a se lepăda de ea. Țara asta îmi este datoare carnea cu care, de mii de ani, îi îngrașă brazda neamul meu. Iar eu sunt datoare tuturor oaselor din neamul meu îngropate-n pământul țării ăsteia. Nu vreau să merg undeva unde, pe bună dreptate, n-aș avea de ce să cârtesc, n-aș avea în numele cărei vechimi să cer vreun drept: decât dreptul la milă. Mario, nu vreau să fiu străină și minoritară. Dacă tu nu poți să-nțelegi asta, nimeni nu poate să-nțeleagă! Te rog să mă ierți că-ncep să devin patetică, eu care am oroare de vorbe mari, dar dacă nu-ți spun acum tot ce am să-ți spun, pentru ca între noi să nu rămână zone de umbră, n-am să-ți mai spun niciodată. Te rog să mă ierți și pentru că-ți spun lucruri pe care le știi, dar cred că nu știm niciodată de-ajuns niște lucruri pentru ca să fie de prisos să le repetăm. Te-ai gândit că te-aș putea disprețui fiindcă avem păreri deosebite despre viață. Înțelegerea semenului este condiția omului evoluat. Avem dreptul să fim intoleranți doar față de oamenii și de ideile care seamănă vrajba și germenii crimei. Cu ce drept aș judeca și aș condamna concepția ta de viață? Cui îi face ea vreun rău? Romanii – fiindcă de-acolo-ncepe, oricât ar părea de bizar, povestea noastră – pe noi ne-au învins, ne-au învins de vreme ce vorbim o limbă care se trage din latină: între noi – printre noi înțelegându-i pe daci – și legiunile romane s-a produs o fuziune. Cine-a refuzat să se-amestece cu ei s-a sinucis, o parte au fost duși la Roma să defileze-n cortegiul triumfal și să fie, mai departe, sclavi, iar cei mulți au rămas pe loc, i-au asimilat pe romani și s-au asimilat lor. Momentul impactului între străbunii noștri învinși și cei învingători a fost immortalizat pe

columna ridicată de Traian de drag că mai cucerise un popor. Și l-a cucerit într-adevăr de vreme ce noi vorbim un derivat al latinei. Cu voi, lucrurile n-au mers la fel. Titus a dăruit Ierusalimul. Ceea ce n-au reușit romanii să dărâme în voi a fost dorința de-a nu vă amesteca. Romanii n-au reușit să vă asimileze, fiindcă n-ați vrut să vă asimilați. Se spune că-nvingându-i pe greci, de fapt, învingătorii, romanii, au fost învinși. Toata lumea „bună” vorbea grecește la Roma. Când este ucis, Cezar i se adresează grecește lui Brutus: „kai și teknon!” „Și tu, fiul meu?!”. Cel puțin așa pretinde Suetoniu. Grecii i-au înfrânt pe romani prin rafinament, arta romană fiind epigonul celei grecești, Atena imprimând moda claselor de sus de la Roma. Dar aceasta era doar o „cochetărie” între forță și spirit. Înfrângerea definitivă a Romei avea să vină însă din altă parte: dintr-o provincie – cât un vârf de ac – din Asia Minor. În ziua când Pontius Pilat – din ipocrizia invadatorului de-a da, din când în când, celui invadat iluzia libertății, în lucruri cu totul mărunte – lasă să fie trimis la moarte, în locul unui tâlhar, un om care n-avea altă vină decât delictul de opinie față de propria lege, Pontius Pilat, spălându-se inutil pe mâini, semna capitularea Romei. Imperiul capitula în fața unui nevinovat ucis pentru delict de opinie față de legea neamului său, nevinovat ce devenea martirul spre-a cărui cruce avea să-și îndrepte privirea întregul imperiu, la ale cărui picioare, bătute-n cuie, avea să se prosterne secole de-a rândul o lume-ntregă, în numele căruia, deși profet al dreptății și-al iubirii, succesiunea Romei avea să ucidă și să-mpileze. Refuzând să se asimileze romanilor, Iudeea era desființată, poporul ei – condamnat la peregrinare. Iudeea era-nfrântă teritorial. Ea însă începea din acel moment să scrie un nou testament, eretic față de dogmă, testamentul lumii non-iudaice. La Roma, care o-nfrânsese teritorial, cel mai mare monument al noii legi avea să proclame patron al romanității un pescar iudeu, ucenic al Profetului ucis: apostolul Petru. În ziua când creștinismul este recunoscut religie de stat a Imperiului, Roma este definitiv înfrântă de mărunta provincie din Asia Minor. Bazilica Sfântului Petru se-nălța, în numele noii legi, ca un imens gest de penitență față de vechea lege, al cărei templu din Ierusalim fusese făcut scrum de Titus. În numele noului profet, pe care Iudeea îl născuse, de câte ori era nevoie de-o diversiune, începea o prigoană-mpotriva peregrinilor conservatori, a celor de vechea lege. Iar peregrinilor le rămânea să urmeze legea milenară a celui strâns cu ușa de-mprejurări: să-și schimbe locul; să strângă, să strângă și iar să strângă bunuri care să-ncapă într-o traistă, ba chiar într-o batistă și care să circule oriunde și oricând. Un trai bun dar lipsit de opulență, de-acele elemente exterioare care-atrag atenția și stârnesc invidia, și săculețul neștiut de nimeni; de aici, disimularea față de oricine nu era familie, o viață pentru ochiul atent al vecinului, alta văzută doar de pereții casei – și cu prudență și față de-aceia, că și ei au ochi și urechi. Un neam dispersat, hotărât cu încăpățănare să supraviețuiască dincolo de eșecul teritorial, trebuia să respecte cu sfințenie niște legi: unitatea în ciuda dispersării; puterea bănească; și puritatea rasei. Majestățile lor Catolice, regii Spaniei, când voiau să-i despoaie peeretici, îi ardeau pe rug; țarii au descoperit pogromurile. S-a inventat și ghettoul. Oare altă rasă, care-ar fi fost la fel de prigonită, care-ar fi trăit mereu cu spaima-n suflet, n-ar fi devenit la fel de disimulată, la fel de bănuitoare? Bine-nțeles. Noi toți, de orice rasă am fi, suntem un sinopsis al istoriei neamului nostru. Cât trebuie să fi suferit neamul vostru dac-ați devenit atât de suspicioși încât când cineva atacă un singur individ din neam, fără nicio implicație rasială, vi se pare că acel cineva este dușmanul întregului neam?! Cât trebuie să fi suferit! Mario, multă lume învață istorie, puțină lume o-nțelege! Fiecare neam își știe – și, mai ales, *ar trebui* să-și știe – istoria. Te rog să nu te superi că am făcut incursiunea asta în istoria neamului *tău*, așa cum înțeleg *eu* această istorie: poate că felul în care o-nțeleg ți se pare simplist, dar, oricum, el pornește de pe poziția omului care face și el parte dintr-un neam pe care nu l-a prea răsfățat istoria». «Ce spune un neam despre sine este foarte important, dar ce spune un străin despre-același neam aduce o lumină nouă și-i îmbogățește cunoașterea. Ai dreptate când spui că fiecare dintre noi suntem un sinopsis al istoriei neamului nostru. În sufletele noastre se văd cicatricele și diformitățile lăsate de istorie, căci „bietul om e sub vremi și nu vremile sub om”, cum zice cronicarul. Mă surprinde însă cât te-a preocupat problema evreiască, fiindcă cine-ajunge s-o-nțelegească așa cum o-nțelegi tu, n-a ajuns întâmplător». «Mario, poporul român e-un popor bun și

primitor. Cine-a venit la noi n-a mai plecat. Eu, ca fiică de țărani munteni, n-aveam nici habar să fac vreo deosebire între noi, românii, și vreun neam trăitor pe pământul românesc. La noi, în sat, erau doi grădinari bulgari și-un grădinar sârb. Părinții mei ni-i dădeau mereu de exemplu pe nea Ivanco, pe nea Petco și pe nea Ivo, ca pe niște oameni pricepuți și cinstiți. Fiind vecini cu noi, părinții mei îi poșteau la masă la toate sărbătorile, la toate cumetriile, Mama le ducea totdeauna pomană, iar pe noi, copiii, ne distra să-nvățăm câteva cuvinte bulgărești și sârbești, pe care le tot intercalam între cele românești când se aflau de față copii care nu erau atât de „învățați” ca noi. La liceu, am stat în bancă tot timpul cu Ruth Isacsohn, despre care ți-am vorbit. Aproape-n toate duminicile, mă invita la ei la masă. De câte ori veneam din vacanță, printre proviziile de școală, Maica pregătea un coș cu-o pasăre grasă tăiată, cu ouă, cu brânză, cu unt și cu-o pâine-n țăst pentru doamna și pentru domnul farmacist, părinții lui Ruth, și Taica trecea totdeauna să-i salute și să le mulțumească pentru bunăvoința pe care mi-o arătau. Trebuie să-ți spun că habar n-aveam de vreo problemă națională. Mi se părea că eram toți absolut la fel de bine-ncadrați în peisaj și că-ntre noi nu e nicio deosebire, cum nici nu era. Și-n calmul ăsta, în care oamenii se considerau cu toții făpturi egale-n fața lui Dumnezeu, a apărut nazismul cu derivatele lui. Era nevoie de-o diversiune de mare amploare care trebuia „fundamentată” teoretic, a cărei aplicare trebuia făcută metodic, la scară mare, cu „acuratețe”. Așa au apărut lagărele de concentrare. Așa, în România, care nu era nici pe departe atât de „metodică”, dar nici atât de crudă ca modelul ei, pentru evrei a fost creată o formă de umilire: munca forțată. Era prima oară când noi, cei din Regat, aveam șocul problemei naționale, un șoc provocat, impus. Nici eu, nici Gheorghe, nici prietenii noștri, Daniel și Matei Șerban, nu ne-am lepădat de Iancu Stein, prietenul nostru: iar eu, de Ruth, colega mea, nu m-am lepădat niciodată și n-am făcut nicio taină din faptul ăsta, nici măcar pe vremea legionarilor. Momentul acela, al creării unei false probleme naționale, a fost momentul când am început să mă gândesc la problema evreiască. În țara asta, erau atâția oameni de alte nații decât românii; voi, pentru mine, erați însă minoritatea cea mai demnă de interes, cu cel mai complicat trecut, cu cea mai complexă și mai tulburătoare psihologie: plini de complexe de superioritate și de inferioritate-n același timp, avizi de-a vă asimila, avizi de-a vă amesteca sângele cu nații mai noi, mai brutale și mai viguroase fizic; și-n același timp, conservatori, închiși în propria castă și temători de amestec; dornici să prindeți rădăcini într-un loc și-n același timp cu un nestins dor de ducă; voi erați cei mai tulburători, fiindcă nu erați o minoritate doar printre noi, erați o minoritate a lumii-ntregi, fiecare țară avea evreii pe care-i merita – cum spunea Nathan der Weise – fiindcă oricât de-nchiși în voi și-ntre voi ați fi trăit, primeați și pecetea neamului în sânul căruia trăiați. În 1916, toți cetățenii români apți de armată merseseră pe front, fără nicio discriminare. Tatăl lui Iancu Stein a murit în 1916: ostaș român, căzut pe front. Dacă o nație vrea să asimileze minoritățile naționale existente-n sânul ei trebuie să nu facă nicio deosebire între cetățenii ei. Venirea lui Hitler la putere era primul mare moment de discriminare în sânul popoarelor. Războiul a trecut, nazismul și derivatele lui au fost înfrânte. Ceva s-a schimbat însă în psihologia oamenilor. De pildă, eu, Daniel și Marina Șerban, care suntem prieteni ca frații cu Iancu Stein, simțim cum ceva, mărunț în aparență, s-a schimbat în comportamentul nostru față de Iancu». «Ce anume?», întrebase Mario cu aviditate. «Înainte de '39, între noi – prin noi înțelegându-i pe Iancu și pe Marioara, nevastă-sa, pe Daniel și pe Marina, pe Gheorghe și pe mine – era o adevărată-ntrecere: cine spunea cea mai bună anecdotă, *banc* cum se spune acum, cu ovrei. Astăzi, fără să ne fi vorbit între noi, nici eu, nici Daniel, nici Marina nu mai spunem niciun banc cu ovrei în fața lui Iancu, așteptăm să ne spună el nouă și el ne spune mereu». «De ce? Aveți impresia că s-ar supăra? Din câte mi l-ai descris, pare un tip spiritual, în stare să treacă peste-asemenea lucruri». «Nu e vorba de *el*, e vorba de *noi*. Deși ne numărăm printre cei care-au luat atitudine de partea evreilor în vremea prigoanei, avem un sentiment ciudat al culpei». «Culpă? De ce?». «Mario, dacă poporul tău într-o zi ar face o nedreptate altui popor, tu, care n-ai avea nicio vină, totuși nu te-ai simți deloc, dar deloc vinovat, într-o zonă obscură a spiritului, la limita între logică și sentimente?». «Cred că da. Înțeleg acest sentiment al vostru, de oameni cinstiți. După '44, majoritatea dintre noi s-au repezit în ideologie și-n

posturi. Să știi că și eu simțeam o jenă – „la limita dintre logică și sentimente”, cum spui tu – pentru acest fapt iar jena mea a crescut proporțional cu numărul celor care pleacă. Poate-ai să mă-ntrebi: „Atunci de ce pleci și tu?”». «Mario, spui că v-ați repezit în ideologie și-n posturi. Un om care-a trecut printr-o mare spaimă, o vreme are un comportament destul de ciudat, dacă n-ai ține seama de spaima prin care-a trecut. Mie nu mi se pare nefiresc ca niște oameni care-au fost atâția ani înspăimântați și umiliți, pe lângă spaima și umilințele a două mii de ani de peregrinări, în clipa când își pot reveni din spaimă și din umilire să fie cuprinși de-un elan, de-o dorință, de-o exuberanță, de-un fel de beție de-a vrea să arate cine sunt și ce pot. Mintea voastră mobilă și ascuțită, în stare să creeze sisteme filosofice, să asimileze și să explice sisteme filosofice, se avânta într-o ideologie față de care românii se arătau reticenți. Această ideologie era echivalentă pentru voi cu trâmbițele care dărmaseră zidurile Ierihonului, ea vă mântuise de nazism. Posturile nu le-ați luat singuri: ele v-au fost date; vi le dădeam *noi*, din acel sentiment de culpă despre care ți-am vorbit. Atâția ani de spaimă și de umilire trebuiau plătiți într-un fel». «Dacă toată lumea ar gândi ca tine...». «Mario, nimic pe lume nu e mai simplu și mai simplist decât să fii anti-ceva ca lăutarii după ureche, fără un fundament logic, „logica supremă” fiind de tipul: „Nu vorbesc cu tine, oficosule!”». Multă lume citește istorie, toată lumea trăiește istoria, puțină o-nțelege. Un om nu poate fi considerat doar la un moment dat al existenței lui. Niciun popor nu poate fi judecat *suspendat* într-un singur punct al istoriei lui. Despre noi, românii, câți nu spun că suntem ca trestia? fără să se gândească ce s-ar fi-ntâmplat dac-am fi fost rigizi ca stejarul. Dacă popoare ca voi și ca noi mai sunt în viață – sunt pentru că sunt așa cum sunt. Suntem prea intransigenți când îi judecăm pe alții și prea concesivi când ne judecăm pe noi înșine. Eu am înțeles istoria poporului nostru, am înțeles-o totdeauna, iar ce-nseamnă să ți se lipească o etichetă înțeleg din ce în ce mai bine, înțeleg din ce în ce mai bine ce-nseamnă să fii minoritar, iar la mine e și mai trist: să fii considerat minoritar în propria nație – „chiabur-dușman de clasă”». «Lucrurile nu stau pe loc, Smaranda. În câțiva ani, n-o să mai fie-așa». «„*Les révolutions qui viennent tout venger / Font un bien éternel dans leur mal passager*”, zice poetul. Numai că, vezi, cum pe bună dreptate spuneai tu, avem doar o viață și de multe ori ea nu-i atât de lungă încât s-apucăm să vedem toată desfășurarea unui proces istoric. Mi-e teamă că până să se revină asupra unor exagerări – cum vor fi numite cele ce se-ntâmplă acum – părinții mei au să moară, departe de casa lor printre străini. Degeaba-i mai dai cuiva „după moarte cal de ginere”, cum spune-o vorbă...». «Smaranda, vrei să rămân?». «Aș fi vrut să rămâi dacă n-ai fi avut niciodată gândul să pleci. Cum aș putea să-mi iau răspunderea de-a te face să alegi ceva numai pentru că acel ceva este ceea ce-am ales eu? Nimeni n-are dreptul să aleagă pentru altul, oricât l-ar iubi». «Și-n sinea ta nu-mi dai dreptate?». «Odată, la un rabin, vestit pentru-nțelepciunea cu care judeca pricinile și cu care-mpărțea dreptatea, se duce și Ițic să asiste la o judecată. Îl ascultă rabinul pe-ntâiul împricinat, se gândește și zice: „Ai dreptate!”; îl ascultă și pe-al doilea-mpricinat, se gândește și zice: „Și tu ai dreptate!”. „Rabi – zice-atuncea Ițic al nostru – dar nu se poate să aibă și unul și altul dreptate!”. „Și tu ai dreptate!”, îi spune rabi lui Ițic».

CAPITOLUL ȘASE

— Pavele, n-ai adormit?

— Cum s-adorm?

— Ți-am spus povestea asta fiindcă-am simțit nevoia să-l evoc pe Mario cuiva. E, cred, singurul bărbat pe care l-a iubit Mama, singurul în afară de Tata. La câteva luni după ce Mario a plecat, nenea Daniel i-a spus într-o zi Mamei: «Am crezut, la un moment dat, că ai să te măriți cu Mario Sidalgo. De ce v-ai despărțit?». «Din motive ideologice». «De când faci tu politică?». «De două mii de ani, pe puțin, tot neamul meu cel viu și cel adormit face politică și eu la fel ca ei: stăm aici», i-a răspuns Mama, și-a făcut semn cu mâna spre pământ. Când m-a cerut pe mine de nevastă francezul despre care ți-am vorbit, am întrebat-o pe Mama: «Ce-ai zice, Mamă, să mă mărit cu franțuzelul?», ca să văd ce zice și mai ales ca să aflu ce se petrece-n sufletul ei în legătură cu Mario. «Tu faci cum crezi, dar dacă mă-ntrebi ce cred eu... Eu cred că nu e bine să te măriți cu un om necunoscut, mai ales când e și străin, pentru că tu nu faci parte dintre femeile-acelea care *nu* se mărită cu un bărbat, ci cu un pașaport și cu-o țară; tu ești un om cinstit, nu o tânără de virtute „categoria pană”, din acel lot care se-auto-exportă, spre fericirea unor bărbați naivi de prin alte părți. Și-nainte de război pleca lumea din țară să-și încerce norocul în altă parte, dar nu se rupeau punțile ca acum. Acum, o asemenea plecare e-un drum fără-ntoarcere, e-o hotărâre prea gravă ca să fie luată la repezeală. De fapt, știu că n-ai niciun gând să te măriți cu franțuzelul; vrei doar să mă-ncerci. N-am plecat noi de-aici acum douăzeci și ceva de ani! Cum ai să pleci tu, acum?! Bat la mașină de peste-un sfert de veac, pentru ca fata mea să fie intelectuală: a doua generație de intelectuali din neamul nostru. Tu știi ce-nseamnă asta: crezi că *ei*, acolo, ar înțelege? Pentru ideea asta, eu n-am plecat de-aici cu un om pe care-l iubeam; mi-ar fi atât de greu să știu că fata mea pleacă de-aici cu un om pe care nici măcar nu-l iubește. Tot ce-am făcut în anii ăștia mi s-ar părea inutil dacă tu n-ai fi-nțeles esența acestui efort, ca să nu-l numesc sacrificiu». M-a sărutat pe frunte și-a adăugat, zâmbind: «Tradu-i cum te pricepi mai bine, vorba noastră: „Ia-ți petic din gunoiul tău!”, și-o să-nțeleagă». Mario a plecat, viața noastră s-a redus din nou la micul falanster din care plecaseră și Haimovicii. Mama – cu mașina ei de scris, eu – cu școala, doamna Gavrilovici – cu zarzavaturile-n Obor, Marilena – cu «artele liberale», familia Fekete, tată, mamă, copil, cei mari – cu slujba, iar băiatul – cu Facultatea, aproape că nu-i vedeam. Seara, Marilena venea la noi, la «lecția de cultură generală», cum zicea ea, ora când Mama mă-nvăța greacă, latină și engleză, urmată de «colocvii libere», când Marilena și cu mine o-ntrebam și ea ne răspundea, ore când ne vorbea despre muzica pe care-o ascultam la radio, ore când puneam la picup discurile cumpărate din Talcioc, când Mama ne-nvăța că, pe lângă bucuriile materiale-ale vieții – care nu erau de disprețuit, dar care nu fuseseră, nu erau și poate multă vreme n-aveau să fie la-ndemâna tuturor – erau bucurii pe care niște ființe alese le dăruiseră lumii-ntregi. Mi-l închipuiam pe Johann Sebastian Bach cântând singur într-o catedrală pustie și transcriind pe portativ fructele geniului său pentru a le trimite în aer peste veacuri până la mansarda noastră; mi-l închipuiam pe Beethoven, chinuit de surzenie, chinuit de geniul care nu-i dădea pace până ce nu se vedea transpus într-un fluviu de sunete care să se reverse peste omenire, și-mi trecea prin minte că un gând al lui măcar, o notă ne erau adresate nouă, trimise către-o mansardă. Atunci, în Cercului, am înțeles că, în jocurile ei incalculabile, natura organiza la fel de riguros materia și spiritul. Zbuciumul prin care trecuse materia până să ajungă la formele definite-ale speciilor poate fi egalat numai de cel prin care trecuse pentru ca, în lumea rațională, să creeze geniul. S-au năruit și se vor năruie civilizații, cultura însă e ceea ce supraviețuiește civilizațiilor materiale, iar ea va fi etern însemnată de pecetea geniului. Pavele, aș fi vrut să am o cultură umanistă profundă, metodică. Am și eu din cât am tras cu urechea la Mama; ce-am reținut din conversație. Tu știi ce grea e Facultatea noastră și ce grea ni-i meseria. Și-apoi, când ajungi să-ți câștigi singur existența... Și s-o mai câștigi și pe-a altora – e mai greu s-o mai iei metodic, ca la școală, sau cum ar trebui să fie la școală, și să-nveți ce n-ai învățat când ar fi fost vremea de-nvățat. De câte ori citesc o carte cu mai multe

trimiteri, cu mai multe aluzii – la cultură, evident – simt cât de precară este instrucția mea, dar nu mă las până nu-nțeleg tot: mă uit prin enciclopedii, îl mai întreb pe nenea Daniel, îl mai întreb pe nenea Matei, pe nenea Iancu. Deci, despre-o cultură temeinică, metodică, nu poate fi vorba, în ceea ce mă privește. Sunt un medic oarecare și nicidecum un om de cultură. Un lucru însă a reușit să facă Mama din mine și să fac și eu din mine: un om care are-o *mentalitate* de om de cultură: respect pe cel care-o creează, respect pe cel care-o răspândește, respect pe cel care-o respectă. De când e lumea și pământul, există o *categorie suflătoare* de oameni puși pe căpătuială, pentru care banul e mai presus de orice, e singura valoare-n care cred și căreia i se-nchină, pentru că – ce e drept nu-i păcat! – banul e cel mai bun prieten, cel mai bun protector, el n-are miros și deschide toate ușile. Și cum omul – spre deosebire de animale, mănâncă mai mult decât pentru a-și astâmpăra foamea, bea mai mult decât pentru a-și astâmpăra setea, face amor nu numai pentru a-și reproduce specia, ucide cu premeditare fără să-și mănânce victima – acumulează mai mult decât ar avea nevoie chiar pentru un trai îmbelșugat, e rapace pentru că acumularea îi dă senzația de siguranță și de superioritate asupra altuia. Asta dovedește cât de puțin evoluează mentalitatea oamenilor. Printre-acești cumularzi de bunuri materiale sunt unii care-au trecut prin război, prin bombardamente, prin cutremure, prin revoluție, prin tot ceea ce-ți demonstrează că poți pierde totul într-o clipă, și n-au învățat nimic. Mereu sunt pline ziarele de milionari care nici măcar n-au ce face cu milioanele, fiindcă-ntr-un regim socialist investițiile particularilor sunt limitate. Și câți milionari or fi pe care nu-i știm, pe care nu-i publică ziarele! Un milion! – nici măcar n-am calculat de câte ori încap salariul meu într-un milion. Știu doar că salariul meu este de două ori cât al unei femei de serviciu și-n cel mai fericit caz cât bacșișul lunar al unei manichiuriste!

— Din păcate, milionari sunt și printre medici!

— Pavele, jur că n-am primit, cât am lucrat în spital, un leu de la nimeni. Primeam flori, am primit de două ori câte o cutie de bomboane și, o singură dată, o sticlă de șampanie de la fratele unei colege de grupă, care mi-a spus că dacă n-o primesc dă cu ea de pământ în fața mea. Din bomboane, am tratat pe toată lumea, iar șampania am băut-o seara, la gardă, cu asistentele.

— Cred că pentru asta colegii nu te iubeau cu pasiune.

— Ți-nchipui! Când iubiții mei șefi, Verzeu și Voicu Marin, m-au mătrășit de la chirurgie, nenea Iancu Stein m-a luat pe după umăr și mi-a spus: «Ce-ți trebuie ție chirurgie? Ca să-ți bată mereu inima pentru fiecare om pe care-l operezi? Peste tot e concurență, dar la chirurgie – mai mare ca oriunde. Măcar dacă ai lua bani! Dar dacă tot ai făcut legământ de sărăcie, ca mine și ca nean-tău Daniel, măcar alege și tu ceva mai odihnitor. Nu vezi cum se uită toți la Daniel și la mine, ca la niște debili mintal: profesori, oameni bătrâni, fără casă, fără mașină, fără vilă, spune și tu, doi idioți bătrâni! De ce să strici tu socotelile la atâta lume care-i pusă pe treabă: care-pe-care și cât-pe-cât?!». Mă gândeam câtă vreme am să rezist legământului de sărăcie, cât aveam să rezist ispitei de-a primi plicul care mi se-ntindea. Mă gândeam și mă temeam că, într-o zi, înainte de chenzină, cu punga debilă și cu moralul scăzut nu numai din cauza pungii anemiate ci dintr-o mie de alte cauze, mi-era teamă că-ntr-o zi de asta de «avitaminoză» pecuniară și spirituală să nu iau plicul care mi se-ntindea, fiindcă primul plic conta, restul aveau să vină de la sine. Excomunicarea mea din parohia lui Verzeu îmi rezolva o problemă de conștiință, gravă ca orice problemă de conștiință pentru cel care are conștiință: mă scutea de tentație. Doctorul Staicu și cu mine eram singurii care nu primeam bani și nici echivalentele lor. I-am spus o dată lui Staicu: «Domnule doctor, cum de nu luați bani, nu vă tentează?». «Ba mă tentează-al dracu', dar vreau să nu mi se poată reproșa nimic. Pe omul curat nu-l ai cu nimic la mână». «Deci, această atitudine face parte din planul dumneavoastră de mărire?». «Dacă vrei... Uیți că sunt secretar de partid?». «Spitalul ăsta a mai avut secretari de partid și luau, mulțumesc lui Dumnezeu, cu-amândouă mâinile». «Era momentul să vină unul care să nu mai ia. Dar tu de ce nu iei? Din cauza mea? De mine să nu te sfiești: ia – dacă așa-ți cere metabolismul». «Eu nu iau din principiu. Un om e destul de nefericit că e bolnav. Să-i mai iei și banii...». «Printre „nefericiții” ăștia ai tăi sunt unii de le-aș lua și măselele. Le-aș lua cincizeci de mii pentru-o

apendicită, paștile mamei lor de tâlhari! Dintr-ăștia, unu măcar nu operezi! Îi trimit la Georgescu, la Avramescu, la Oprișan...». «Care le iau două-trei-patru mii – ca la toată lumea!». Când te gândești câte plocoane primesc unii «tovarăși», oploșiți prin posturi, cât câștigă, prin muncă «cinstită», niște responsabili, zău că le-ai lua cinzeci de mii de-o apendicită, tu, chirurg care n-ai nici trei mii pe lună!

— Eu, ca unul mai mărunț ce stă și se uită, am început să-mpart breasla noastră-n specii...

— Și-n încrengături.

— *Rara avis in terris*: mai întâi, cei care nu iau, zise Pavel îndoind degetul mare de la mâna stângă.

— Noi, pe-aici pe la București, le spunem «ornitorinci», deci, «fosile vii – monumente-ale naturii».

— Apoi, destul de rari și-aceia, *avis semi-rara*, cei care te-ngrijesc la fel de bine și dacă le dai și dacă nu le dai. Din această specie, se detașează o-ncrengătură specială: a celor care iau de la cei care au și dau celor care nu au, care merg să vadă pacienți un' ș-a luat dracu' noapte bună, fără un creițar, ducând de multe ori și medicamente, pe care le plătesc din banii celor care au. Apoi, genul comun, *avis vulgaris*, care nici nu se uită la tine dacă nu dai.

— Pavele, eu fac parte acum din «încrengătura» celor care și dac-ar vrea tot n-ar avea de unde lua, deci, pot să judec ca și când aș fi complet afară din cauză. De altfel, să știi că sunt destui practicieni, nu dintre cei mai buni, care se uită la laborator și la cercetare ca la niște deșeuri ale medicinei, ca la unii care sunt acolo fiindcă n-ar fi fost buni în altă parte, ei neavând în vedere că, pe lângă unii care sunt mediocri și-azvârlți acolo de soartă, în laborator sunt oameni care caută cu pasiune, unii – cu disperare, acei puțini și aleși, de la care țâșnește rar și avar lumina, ca-n absolut toate domeniile de-activitate umană. Eu, deci, pot judeca fără părtinire, ca unul din afară. Dacă mâine aș avea nevoie de-un doctor, de-un chirurg mai ales, nu mi-ar face mie, *pacient*, nicio plăcere să știu că doctorul vine la spital după ce-a așteptat o jumătate de oră un mijloc de locomoție-n comun, într-un picior pe scara vehiculului, ținându-se ca vai-de-lume cu-o mână de-o bară de care te-agăți în urma unei selecții naturale nemiloase – fiindcă dacă nu dai, «tare și cu forță», din coate, și nu-i dai la o parte pe cei slabi, n-ai nicio șansă – călcat pe picioare, cu mâinile-nțepenite, cu o dispoziție să nu mai vorbim! Eu, *pacient*, vreau un doctor care să vină la slujba lui cu mașina, vreau să vină odihnit și bine-dispus și nu făcut Dunăre pe lume și pe viață, încât, când dă cu ochii de tine să-și zică: «Și dacă moare, parcă ce pierde?», având încă-n urechi replici de felul: «Unde mă-ta te-mpingi, boue, ce, ești chior?!» sau «Dacă nu-ți place, de ce nu-ți iei mașină mică?», replici care nu sporesc buna-dispoziție-a nimănui, dar care nu trebuie să scadă moralul unui om al cărui obiect de muncă e viața oamenilor. Doresc un medic care să fie-abonat la cât mai multe publicații de specialitate, pe care să le poată citi liniștit acasă, în pijama și-n papuci, și nu pe-apucate, de la biblioteca spitalului, dacă-n mod fericit biblioteca este abonată la așa ceva; doresc un medic care să-și permită să-și cumpere un tablou peste care să-i fie drag să-și plimbe ochii dimineața când se scoală, cu câteva obiecte frumoase-n casă, cu un spațiu al lui și numai al lui, în care să nu dea buzna aci copiii, aci soacra, aci nevasta; doresc, pe scurt, un medic care să-și poată permite, dacă-mi dai voie, *ceva mai mult* decât îi oferă un salariu până-n trei mii, când ajunge la primariat! Asta nu-nseamnă că-i scuz pe cei care se tocmesc ca la piață, la tarabă, și care zic că dacă n-ai bani de ce dracu' mai vrei să trăiești!

— Sânziană, și crezi că dacă idealul tău pecuniar, în ceea ce privește meseria noastră, ar fi atins, lăcomia ar fi stăvilită? Crezi?

— Stăvilită – nu, limitată – da. Ar fi mai mulți cei cu procese de conștiință.

— Nu crezi că ești prea optimistă?

— S-ar putea. Un lucru știu: nu-i poți cere omului dacă nu-i dai ceva-n schimb. Vorbim în abstract, la modul supoziției. În orice caz, dacă printre medici or exista milionari, să știi că-mi sunt oricum mai decât responsabili-milionari. În milionul doctorului, văd cadavrele pe care le-a disecat, nopțile pe care nu le-a dormit, sufletul care i-a stat la gură ca atâția pacienți să nu și-l dea pe-al lor, un efort ne-ncetat de-a-nvăța, de-a aplica, o muncă în care se macină trupul și sufletul și care-acoperă pe drept o parte din

milionul acela, în milionul responsabilului și-al altora, văd numai un animal viclean care stă la pândă cu gușa-nfoiată și cu ceafa-n cordată, cu ochii micșorați și cu urechea ciulită după plească, după tras pe sfoară, după pus călcâiul pe grumazul altuia și lipsa totală de respect pentru cel care nu are – asta văd. Medicul e-o ființă necesară și utilă. Chiar dacă e lacom fiindcă așa-i e specia, fără el viața nu e-n siguranță. Responsabilul și insul oploșit în posturi, ca găina-n grămadă, este-o excrescență, un neg, un lipom. La modestele mele pretenții, dac-aș avea două mii pe lună mai mult, cred că mi-aș lungi viața. N-ar mai trebui să fac slalomul pecuniar pe care-l fac, mai ales înaintea chenzinei. Să știi că așa cum trăiesc n-aș schimba însă viața mea pe-a nimănui. Trec prin viață cu gândul la niște valori autentice și nu la niște «strasuri» sociale. Mă gândesc la meseria mea, la copiii mei, cum să fac niște oameni din ei și nu niște pipițe, mă gândesc la tainele și la rosturile-adânci ale vieții și-ale lumii, trăiesc pentru *a ști* și nu pentru *a avea*. «Unii oameni se conjugă cu verbul „a fi”, alții cu „a avea”», zicea Mama. Eu am ales definitiv *pe a fi*. Când Mama se uita câteodată pe fereastră, o-ntrebam: «La ce te uiți, Mamă?». «La vreme – cum trece; îi măsoară pasul»; și când spunea cuvintele astea, pe chipul ei apărea o expresie de-o liniște, de o-nțelegere și de o-nțelepciune atemporală, vedeai întipărită pe chipul ei înțelegerea vieții. Cel mai minunat dar pe care ni l-a dat natura e gândirea. Păcat că acordăm atât de puțin timp acestei esențe a ființei noastre. Când înțelegi viața, rosturile ei adânci, parcă te-ai afla pe-o stâncă de-o înălțime incomensurabilă, de unde privești nu cu superioritate, ci cu liniște, acea liniște-n care toate vanitățile s-au stins. Mama a fost omul cel mai senin, cel mai profund pe care l-am cunoscut, și să știi că viața mi-a făcut parte ca-n apropierea mea, a sufletului meu, să fie oameni adevărați, care n-aveau, deci, nimic de-a face cu superficialitatea. Mi-aduc aminte de Bunică-mea. «Maică – am întrebat-o eu într-o zi, după ce murise Bunicul – Maică, spune când ți-a fost duminică cel mai greu în viață? afară de moartea feciorilor și-a Taicăi». «Când ne-au luat boii». «Bine, dar vi-i luase și-n timpul războiului...». «Ni-i luase, maică, da' atunci era altceva. Când ne-au luat boii, am simțit că mi se rupe ceva aici (și Bunica arăta cu mâna-n capul pieptului), atunci am știut că s-a schimbat lumea și că vremea noastră s-a dus, a lu' bătut-tău și-a mea. Ne trecuse rândul»; și când spunea cuvintele-astea, pe chipul Maicăi se citea expresia unei resemnări pornite din înțelegere. Pentru ea, boii erau elementul esențial care lega sufletul ei de glie, simbolul întregii ei păreri despre lume. La doi ani după ce-i dusesese-n Bărăgan, Bunicul a murit. S-a-ntors de la fermă, unde lucra cu ziua, s-a spălat în mare grabă, s-a-mbrăcat cu țoalele de moarte și-a strigat-o pe Bunica: «Simină, aprinde-mi lumânarea că mor». Și a murit. Mama n-a reușit să obțină autorizația de-a-l transporta-n satul lor; aveau domiciliu obligatoriu, vii sau morți. L-au îngropat în cimitirul din satul vecin cu mărunta așezare de chirpici încropită de cei cu domiciliu obligatoriu. În curtea Bunicii s-a strâns nu numai lumea din mărunta lor așezare, venit fiecare cu scăunelul cu trei picioare, cu strachina, cu lingura și cu bocceaua lui cu merinde de-acasă, dar și lume multă din satul vecin, fiecare cu câte o boccea sau cu câte o traistă-n mână, afară de ce-adusesse fiecare când venise cu lumânare la mort. De la oraș, venise nenea Daniel cu toți ai lui și cu Nașa-mare, cu bunică-sa, nenea Iancu Stein cu nevasta și cu copiii. Eram cu toții așezați la mese joase ori improvizate din scânduri. Era o zi frumoasă de septembrie. Preotul terminase de binecuvântat bucatele și se-așezase și el în capul unei mese improvizate. În momentul de liniște care se-așternuse, când nimeni nu-ndrăznea încă nici să vorbească, nici să mănânce, am auzit deodată glasul Bunicii, care stătea-n picioare-n spatele preotului, un glas trist, dar limpede și hotărât: «Vă mulțumesc, oameni buni, c-ați venit. Să vă fie primit tot ce i-ați adus de l-am îngropat și pe el creștinește, nu ca pe-un câine de pripas. Să vă fie primit!». Apoi, fără nicio tranziție, a luat o sticlă de rachiu și-a-nceput să toarne mesenilor. Zadarnic am rugat-o pe Bunica să vină la noi, la oraș. Când ne-am despărțit, ne-a privit cu tristețea ei înaltă și senină și ne-a spus ca să ne mângâie: «S-a dus la locul lui. Acum i-a fost rândul». După moartea Bunicului, «reconsiderându-se» situația chiaburilor, li s-a dat voie se se-ntoarcă pe la casele lor. Bunica ne-a spus că până nu-mplinește Bunicul șapte ani ea nu pleacă din Bărăgan, până ce nu-i putea dezgropa oasele și nu i le putea duce la Cernați. Șapte ani a mai rămas Bunica-n Bărăgan. Muncea la fermă de dimineața până seara și nu mânca decât buruieni; seara, se culca

odată cu găinile ca să nu ardă lampa. Creștea câteva găini, un porc – și vindea tot, dar absolut tot, ea trăind ca o schimnică. Vindea și ce-i trimiteam noi: marmeladă, biscuiți, zahăr, ulei – că și noi de unde era să-i trimitem?! «Maică, ai să mori de foame», i-a spus Mama, într-o zi, îngrijorată. «Am să mor când mi-o veni rândul, maică. Zilele omului de la Dumnezeu sunt lăsate».

După șapte ani, am înțeles de ce se pedepsea Bunica astfel: după șapte ani, și-a cumpărat car cu boi, a dezgropat oasele Bunicului, le-a pus într-un sicriu, le-a urcat în car, și-a pus într-o lădiță puținul ei avut – trei saci de făină pe care și-o luase ani de zile de la gură și-un sac de colaci alături cu sicriul – și a pornit-o, într-o zi de septembrie, din inima Bărăganului spre Cernați. Pe unde trecea, bărbații se descopereau, femeile-și făceau cruce, iar ea desfăcea sacul cu colaci mereu îmborsăți și zicea: «Luați, oameni buni. Să fie de sufletul robului lui Dumnezeu – Vasile». Se oprea-n câte-un sat, păștea boii și ruga câte-un gospodar s-o lase și pe ea să frământa și să coacă un cuptor de colaci de sufletul celui pe care-l ducea din străini la locul lui din neam de neam. O chemau oamenii la masa lor și pe lângă colacii făcuți de Bunica dădea fiecare câte ceva de sufletul morților lui și toți se uitau la Bunica și ziceau: «Brava dumitale, dadă, că duci omul să hodinească la locul lui». «Mi-o fi destul că doi feciori și-un ginere sunt îngropați în țară străină că, dac-aș fi știut unde să mă duc, mă duceam și după oasele lor de le-aduceam. Ce să facem, dac-așa au fost timpurile...».

Șapte zile au bătut drumurile oasele Bunicului până s-ajungă-n satul lor. Mama și cu mine îi așteptam pe Bunicul și pe Bunica, așa cum ne spusese ea, într-o duminică, la biserică. Noi venisem de sâmbătă și cu doi fini săpasem groapa la cimitir. Când s-a sfârșit slujba și-am ieșit cu toții din biserică, Bunica ședea-n tindă, iar carul cu boii-njuțați, trași la umbră, în marginea drumului. «Bine te-am găsit, părinte», i-a zis Maica preotului și i-a sărutat mâna. «Bine-ai venit, Simină», a răspuns el și-a dat cu tristețe din cap. Mama și cu mine i-am sărutat mâna Bunicii și ne-am dat deoparte, fiindcă toată lumea din biserică se strânsese-n jurul ei. «Simină, Simină!», ziceau femeile mai bătrâne, o sărutau și-apoi plângeau, fără niciun sunet, cu mâna la gură. «Săru' mâna, nașă», «săru' mâna, dadă», ziceau altele mai tinere, și-i sărutau mâna. «Părinte Vasile, să-i facem acuma slujba și să-l ducem la loc», a zis Bunica. Șase bărbați au adus sicriul în tindă, Mama și cu mine am împărțit batiste și lumânări. Am urcat din nou sicriul în car și-am pornit-o spre cimitir. Bunica și noi două mergeam în spatele carului, plângând tăcut trecutul, iar pe Bunicul doar ca pe o parte din trecut. La groapă, dintr-odată, la ultimele cuvinte ale preotului, toate femeile au început să se jelească. Toate jelaniile, dar absolut toate, povesteau viața Bunicului și-a neamului său, apoi fiecare-și povestea propria viață, rugându-l pe Bunicul să ducă veste celor duși din neam de cele pe care le-ndurau cei de pe pământ. Mi-a atras atenția un bocet domol, abia șoptit: «Vasile, Vasile, spune-i lu' Dumitru că ne-a luat și locu' din deal, spune-i c-alde Ion și-alde Gelu s-au dus, maică, la oraș, la fabrică, dup-o pâine și ei, și mie mi-a căzut gardu' și n-are cin' să mi-l mai ridice și mi-a mai murit și porcu', vai și-amar de sufletu' meu. Așa e când nu mai e om la casă. Spune-i, Vasile, că nu mai am nici dinți *în gură*. La ce-oi mai trăi pe pământu' ăsta?». Și la aceste ultime cuvinte, s-a uitat blând și senin în ochii mei, cu niște ochi albaștri, curați, cu-o privire nedumerită și umilă. «Maică, maică – mi s-a adresat ea mie – multe mai are omul de pățimit pe pământu' ăsta! De ce-o fi având omul atâtea de pățimit?»... Și iar s-a uitat în ochii mei, bătrâna aia din sat, pe care n-o știam, s-a uitat cu privirea-aceea albastră, orfană și nedumerită.

Noi am rămas până ce s-a azvârlit ultima lopată de pământ peste Bunicul. Bunica s-a uitat în pământul care pecetluia trecerea prin lume a Bunicului. «Te-am adus acasă, omule, acuma pot să-nchid ochii». Maica a rămas în satul lor până la moarte. În casa lor se făcuse grădiniță. I s-a dat și ei o odăiță, fosta bucătărie de vară și grajdul, fiindcă la boi nu voia să renunțe. Erau mândria ei. «Nouă ani am muncit pe boii ăștia. Am plecat din sat cu camionul dar *ne-am* întors cu carul, ca niște oameni așezați, așa, maică...», îmi explica ea mie și dădea din cap. În mișcarea aceea, pe care-o face atât de des țăranul, mi se părea că văd înșirându-se-ntr-un lung cortegiu cel puțin două mii de ani de istorie scrisă și, mai ales, nescrisă. Mișcarea aceea prin care țăranul exprimă constatarea n-a fost înregistrată de niciun cronicar, de

nicio carte de istorie, iar ea este mișcarea-cheie care, printr-o cinetică esențială, de-o clipă, rezumă mii, milioane de file de istorie. Bunica muncea la gospodărie, la colectiv, «cu atelajul», cum se spune, și, cât o mai lăsau puterile, pe la plivit și pe lângă casă, deși avea vârsta de pensie și-ar fi putut primi cei o sută cincizeci de lei pe lună. Muncea atât cât să aibă ce mânca. Îndată ce-și termina treburile, stătea pe bancă, la poartă, cu trunchiul drept, cu picioarele strâns lipite, cu mâinile-n poală, ca țăranul la fotograf. După ce Maica se-ntorsese-n sat, ne mutaserăm și noi, Mama și cu mine, într-o garsonieră dublă, în blocul de-alături. Tanti Surica Juster, mătușa lui nenea Iancu Stein, ne luase-n spațiul ei – asta, prima mișcare; apoi, trecuse contractul pe numele Mamei – a doua mișcare. Trebui' să-ți spun că pentru «mișcările» astea, atât de puține la număr, Mama și nenea Iancu făcuseră bășici în tălpi. Surica, sărmana, avea o boală de circulație. Șase luni a fost paralizată de ambele picioare. Nenea Iancu îi angajase o infirmieră care nu făcea mai nimic, așa că Mama-i dăduse papucii, și noi două vedeam de Surica. Șase luni astea cât a trăit așa, sărmana, mi s-au părut șase mii de ani. Știam că avea să moară-n curând și-am fi vrut să facem orice ca viața să i se pară mai ușoară. Suporta cu-atâta răbdare, cu-atâta-nțelepciune și cu-atâta resemnare boala că ți se rupea și mai rău sufletul de ea. O dată nu se plângea. De câte ori însă avea nevoie de ploscă, o podideau lacrimile. «De ce să mai trăiască un om dac-a ajuns în halul ăsta? Și de ce să-l lași să se chinuie fără nicio speranță? Nu mai bine să-i faci o injecție și să nu mai sufere nici el, nici cei din jur? Mă gândesc la voi și la biata Marioara, să fiți sănătoase, ce are și ea cu bietul taică-său, dar el cel puțin îi e tată, dar voi, săracele, de ce să pătimiți cu mine? Pentru o nenorocită de cameră?! În fiecare seară, mă rog să mă strângă Dumnezeu mai repede, iar vouă să vă dea o viață ușoară și când o să muriți, asta peste o sută de ani, să muriți sănătoase, nu ca mine!». «Tanti Surica, zilele omului de la Dumnezeu sunt lăsate, și bolile, și necazurile și bucuriile», îi spunea Mama, cu vocea ei liniștitoare, și-o mângâia pe frunte. Biata bătrână mișca din cap, semn că pricepea această rațiune mai presus de puterile omului, căreia de-i zici Dumnezeu, de-i zici soartă ori de-i zici natură tot atâta e. În ultimele două săptămâni de viață, perfect conștientă, tanti Surica a refuzat să mai mănânce. Mama i-a spus lui nenea Iancu, propunându-i să-i facă niște perfuzii. «S-o lăsăm în pace. De ce să faci cu de-a sila un om să trăiască dacă lui i s-a urât, pe bună dreptate, să mai trăiască? Eu cred ca-i mare păcat să prelungești viața unui cadavru», a zis nenea Iancu. Surica s-a stins încet, cu pâlپări domoale. «Dumnezeu să aibă grijă de voi și să vă răsplătească pentru cât bine mi-ați făcut». Astea i-au fost ultimele cuvinte.

*

— Sărmana!

— Din ziua când îl omorâseră legionarii pe Marcel, viața ei nu mai avusese niciun rost. Ca viața oricărei mame care n-are decât un singur copil și care nu trăiește decât pentru-acel copil și prin el. Și, totuși, ca atâția oameni simpli, care consideră viața un principiu sacru, Surica trăise mai departe fără să ceară împotriva vieții, fără să se lamenteze, plângând doar pe-ascuns, iar de față cu lumea, purtându-se ca toți oamenii. Mergea zilnic la cimitir, la mormântul lui Marcel, lucra-n prăvălioara ei din Dudești, vorbea cu oamenii, se interesa de mersul lumii, deși pentru ea totul era egal, umbla curată, îmbrăcată cuviincios, iar din ce câștiga dădea la nevoieași. Dădea bani, haine și mai ales mâncare. Până ce-mbătrânise și-și făcea veacul mai mult pe la nenea Iancu și pe la soră-sa, Matilda, la ea-n bucătărie nu se terminau oalele de pe plită. «De când nu mai e Marcel», mi-a spus ea, într-o zi, «am trăit pentru că *trebuie* și m-am gândit să fac bine, cât pot, ca să treacă vremea mai ușor și ca să am și eu un rost pe lume». Să ai un rost pe lume... Să-ți motivezi existența față de alții, dar mai ales față de tine însuși. Unui copil orfan gândul ăsta-i încolțește-n minte mai devreme decât copilului cu-amândoi părinții. Deși noi, Mama și cu mine, eram devotate Suricăi și n-arătam prin nicio vorbă, prin niciun gest ori măcar prin vreo privire cât eram de-mpovărate de biata ei viață, și nici măcar între noi nu făceam vreo aluzie, moartea Suricăi mi s-a părut o dublă mântuire: pentru ea și pentru noi. Dispariția ei ne-aducea o dilatare a

spațiului și-a timpului din jurul nostru și din noi. Când vezi cât de adaptabil este omul, cât de cameleonic la bine și la rău, oscilezi între două atitudini: să rămâi mut de admirație sau mut de groază în fața acestei lipse de limite. Relativitatea mi se pare un lucru tulburător: să nu poți stabili un criteriu absolut de judecată, independent de ce este la dreapta, la stânga, în față, în spate, în sus, în jos, un criteriu care să se poată dispensa de-un reper. Nimic nu este *absolut* bun sau *absolut* rău. După moartea Suricăi, viața noastră părea un paradis dacă o raportai la purgatoriul prin care trecusem. Paradisul ăsta îmi lăsa timp de gândit. Oricât de devotate-i fusesem noi Suricăi, eram sigură că și-ar fi dorit ca ultima strângere de mână înainte de-a trece dincolo să fi fost a copilului ei sau măcar a cuiva apropiat, a unei rude de sânge. Gândul la viața ei mă tulbura, îmi dădea o spaimă a singurătății. Singurătatea mi se părea o vietate posacă și vicleană care te pândește și te-nhață cu mii de tentacule, înglobându-te, sugându-te într-o imensă masă vâscoasă, din care, apoi, nici viu nici mort, te proiectează pe-o pânză, vâscoasă și-aceea, din care nu mai ai putere să te smulgi, rămânând acolo, muscă imensă și goală, etalată pe pânza unui păianjen necruțător. Cred că și-n sunetul Mamei băntuia, din când în când, spaima singurătății: așa se-n tâmplă totdeauna când pleacă unul dintre noi, lăsând spațiu și timp în urma lui.

În seara când s-au dat rezultatele de la admitere – admiterea la Facultate – stăteam la masă-n bucătărie, față-n față, Mama și cu mine. «Dac-am să trăiesc să-ți cresc și copiii...», a zis Mama, și-n privirea ei mi s-a părut că se răsuceau două fire: al temerii și-al speranței. La o săptămână după examen, fetele din clasa noastră, cele care luaseră examenul de admitere, au hotărât să dea o petrecere, la Alina Gherghișan, care stătea-ntr-o vilă, cu o curte splendidă. Fiecare fată trebuia s-aducă un băiat și s-aducă ceva de mâncare. Eu am dus cred cel mai mult de mâncare: trei zile am copt la saleuri și la cornulețe. În schimb, m-am dus fără niciun băiat. Eu n-aveam niciun «flirt», n-aveam frați, iar singurii mei prieteni, Tudor și Mihai Șerban, singurii pe care i-aș fi putut ruga să facă o seară pe cavalerii servanți, nu-și puteau supăra prietenele. Deși nu pot spune c-aș fi rezemat zidurile la petrecere și că n-aș fi dansat, m-am simțit totuși singură-cuc. De fapt, cel mai mult am dansat cu «frații», căci din penurie de «flirt» – ca și mine – două fete și-aduseseră frații. La patru dimineața, când s-a spart petrecerea, am fost condusă de-un frate și de-o soră. Pe drum, îmi venea să râd. «Parcă sunt din Oastea Domnului», îmi ziceam în gând, uitându-mă la Virginia Aznavurian și la frate-său, negri-tăciune, cu un păr rebel și creț, cu guri mari, buzați, coroiți și cu ochelari, două ciori vigilente care păzeau benevol o pasăre alburie, de care n-avea nici dracu' nevoie: aia eram eu.

*

«Cum a putut fi vreodată o vreme când să nu fi avut nimeni nevoie de tine? Azi, atâția *avem* nevoie de tine, și doctorul Șerban și doctorul Murgu...», se gândi Pavel și se uită la Sânziana, pe fața căreia se vedea ceva din zâmbetul pe jumătate pișicher, pe jumătate melancolic al tinerei domnișoare Hangan care, deși demoralizată din «penurie de flirt», avea destul umor ca să-și analizeze situația și starea de spirit.

*

— Cred că la petrecerea-aceea am intrat în panică: să nu rămân fată bătrână.

— La optsprezece ani...

— La nouăsprezece! Vezi, fiecare fată care venise cu băiatul ei avea un aer de om împlinit, așezat, ceva care te făcea să te gândești la un confort material și moral. Atunci, am început să-mi privesc «critic» viața: o-nțelegeam, o și aprobam, dar ea trebuia schimbată. Eu, o copilă, iubisem un adult, respingând dragostea unui băiat de vârsta mea («Da, nene Daniel, așa era!»). Venise timpul «să-mi găsesc» pe cineva potrivit cu vârsta mea și nu doar pentru un amor juvenil, trecător, ci pe cineva cu care să mă mărit și cu care să fac la iuțeală niște copii, pe care să-l și iubesc și care să mă iubească, trebuie să-ți spun! Eu nu

voiam doar să mă «căpătuiesc», eu voiam tot. Săraca de mine! În viața mea nu m-am simțit mai bătrână și mai fără niciun Dumnezeu ca atunci. În această «dispoziție de spirit» m-a aflat domnul Alexandru Bujor. Eram în vacanță la mare, la Costinești, la coana Leana, unde mergeam al cincilea an, într-o odăiță cu pământ pe jos, dar curată și cu pat bun, cu somieră, cu o «Răpire din serai» plușată, pe-un perete (luată cu mari sacrificii de la vaporeni), cu un covor cu flori pe margini și cu căprioară-n mijloc, pe peretele de care era lipit patul, «ca să nu tragă»; iar pe peretele de la răsărit, cu o așa-zisă icoană, o poză de-alea-n culori de-ți strepezeau dinții, înrămată-n auriu, înfățișând Sfânta Familie: un bărbat între două vârste, mai mult către a doua, cu barbă căruntă, îmbrăcat în ceva intermediar între fustă și anteriu, cu aureolă portocalie, uitându-se cu-o privire miloagă la Sfânta Fecioară, dolofană, cârnă, cu bust opulent – pus în valoare de-un decolteu rotund – tricotând (așa cum auzi!), calm, cu două andreele, ceva vișiniu, ținând ordonat ghebele de lână sau de alt produs într-un coșuleț de nuiel, urmărind cu o privire ovină un bașibuzuc ca de trei ani, umflat cu țeava, tot numai cute, numai guși, demn de mama lui, cu părțile rușinoase acoperite pudic de-un scutec în triunghi, așezat ca-n manualele de puericultură și-nnodat cu fundiță-n față. Mă aflu, deci, în decorul tipic al odăii bune tip-litoral. Mama urma să vină peste zece zile, după ce termina de făcut curățenie mare în noua noastră locuință. Printre puținele lucruri pe care mi le-am luat cu mine la Costinești se afla și-o copie bătută la mașină, împreună cu manuscrisul unui roman al lui Alexandru Bujor, *Amiază*. Alexandru Bujor stătea la Eforie, la hotel, și urma să mă caute în primele zile, ca să-și ia romanul pe care i-l bătuse Mama la mașină. În ultima clasă de liceu, printre lecturile obligatorii la literatură română avusesem și romanul *Arșiță*, de Alexandru Bujor.

— Primul lui roman, nu?

— Exact. Mama-i bătuse la mașină tot ce scrisese, îi citisem cărțile, îl admiram, dar nu-l văzusem niciodată, nici măcar în poză. Trecuseră patru zile de când mă aflu la Costinești și Alexandru Bujor nu se-arăta. Când plecam la plajă lăsam scris coanei Leana în ce punct puteam fi găsită: în dreapta chioșcului de răcoritoare, privind dinspre șosea. «Tot nu m-a căutat domnu-acela, coană Leană?». «Tot nu te-a căutat!». Simțeam cum m-apucau un fel de draci. Parcă eram la arest: afară de două-trei ore de plajă, nu-ndrăzneam să mă mișc de sub dudul din curtea coanei Leana. Două fete din curtea vecină, studente la franceză, cu care mergeam la plajă și căroră le povestisem de ce stăteam ca un câine de pază, nemișcată sub dud, mă-ntrebau dimineața, când ne vedeam, și seara, când ele se-ntorceau de la plimbare: «Ei, tot n-a venit Godot?». A șaptea zi, mă hotărâsem să-l dau dracu' pe Godot și să mă duc după amiază cu Anca și cu Andreea, împreună cu un grup, la Mangalia. Începând «acțiunea» mea de emancipare anti-Godot, am stat la plajă în ziua-aceea, până la unu. Güzel, cățeaua coanei Leana, care dormea într-o gropineată sub gardul de merișor, a sărit în sus și-mi făcea tot felul de manifestații de amor, de care trebuia să-mi apăr toaleta, una dintre cele trei pe care le-aveam cu totul și cu totul. Parcă mă văd: fustă anti-jeg, că anti-jegul era ultima modă, și o bluză foarte decoltată, gen maiou, din pepit roșu cu alb, închisă-n față cu șiret, făcute de Mama și de mine cu trei zile-nainte de plecarea mea la mare. Luptându-mă cu Güzel, într-o lumină care-ți lua și ochii și mințile, atâta era de albă și de fierbinte, mi s-a părut că zăresc niște picioare în continuarea celor două șezlonguri așezate sub dud, cu fața spre casă. Am încetinit pasul. Güzel, domolindu-și elanul, mergea alături de mine, lingându-mi din când în când mâna. Eram la doi pași în spatele șezlongurilor. «Ce n-aș da eu să mai pot avea o iluzie cât de firavă despre cineva sau despre ceva...». Cuvintele parcă se prelingeau dintr-unul din șezlonguri, fără patetism, pline doar de părere de rău, rostite cu-o dicție perfectă de-o voce joasă, de femeie. Eram acum la trei-patru metri distanță de șezlonguri. Din lumina orbitoare sub care mă aflu, în umbra deasă a dudului, vedeam tremurat două forme alburii așezate-n șezlonguri și, la oarecare distanță de ele, o masă pusă. «Bună ziua», am zis eu și m-am îndreptat spre casă cu Güzel alături. «Sunteți cumva domnișoara Hangan?», m-a oprit o voce bărbătească. M-am întors cu fața și-am răspuns «da». Dintr-un șezlong, s-a ridicat o formă alburie și s-a-ndreptat spre mine. «Eu sunt Alexandru Bujor». În fața mea se afla un bărbat înalt, suplu, îmbrăcat în niște pantaloni decolorați, albaștri probabil la vremea lor, cu o cămașă galbenă, cu vreo trei

nasturi desfăcuți, care lăsau să se vadă un piept păros. Mi-a-ntins mâna dreaptă, în timp ce cu stânga și-a dus la gură o țigară din care-a mai sorbit un fum înainte de-a-i da drumul în țărână. Eu l-am lăsat o clipă cu mâna-ntinsă-n gol, până să-mi trec sacoșa-n care-aveam cearșaful de plajă, un prosop și costumul de baie, până s-o trec din dreapta-n stânga, nemulțumind-o pe Güzel care dintr-odată s-a apucat să mârâie. În vreme asta, cu ochii micșorați de parcă s-ar fi uitat printr-o lentilă de bijutier, Alexandru Bujor mă cântărea cu-o privire rapidă în care mi s-a părut că zăresc o licărire pe care nu știam cum s-o iau: îi plăceam sau îl amuzam cu stângăcia mea, în special în tandem cu Güzel. «Sânziana Hangan», am zis eu, cu un glas care mi-a sunat școlărește și care, nu știu de ce, m-a indispus atât de rău de-mi venea să-mi trag palme. «Am venit după manuscris». În timp ce-mi vorbea și mă privea în ochi, cu ochii lui micșorați, de-un albastru-nchis, cu pleoapele trase-n jos, ca ai măștii tragediei, Alexandru Bujor scotea ceva dintr-un buzunar: un plic albastru pe care mi l-a-ntins. «Ce-i datoram doamnei Hangan». «Mă așteptați de mult?». «De vreo oră». «Îmi pare rău. Mama spusese că veniți acum o săptămână, v-am așteptat în fiecare zi». «Am fost în Deltă. Ai mâncat?». «Nu, mănânc aici la coana Leana». «Te rog să mănânci cu noi». M-am uitat întrebător. «Cu mine și cu-o prietenă pe care-o duc cu mașina la Vama Veche. Ne-am înțeles cu coana Leana, cât ai lipsit dumneata, să ne facă un pui cu mujdei, o măămăligă, și să ne dea și-o sticlă de vin de la pivniță. E bun vinul?». «Nu știu. Noi nu bem vin». «De ce?». «Nu ne dă mâna».

Vorbisem pe-un ton cât se poate de neutru. Totuși, am văzut din privirea lui că-i părea rău pentru-ntrebarea căreia nu-i bănuise-asemenea răspuns.

«Mănânci cu noi, da?». «Mulțumesc. Doar să las traista asta-n cameră». Când m-am întors din casă, Alexandru Bujor nu se mai afla sub dud. Din șezlongul ei mă privea zâmbitor o cucoană cam de treizeci de ani – mi s-a părut mie – îmbrăcată în niște pantaloni pescărești de-un albastru strălucitor, și-ntr-o bluză de-o culoare stinsă, ceva între roz-veșted și nisipiu. Părul tuns scurt, decolorat de soare, din care se detașau câteva șuvițe mai deschise, îi venea bine la tenul bronzat, lucios și fără niciun retuș de frumusețe. Învățată cu Mama, care nu se fardase și nu se coafase niciodată, îmi plăceau – și-mi plac și azi – femeile nefardate și care poartă pieptănături cât mai simple. Înainte ca eu s-apuc să spun vreun cuvânt, cucoana se ridicase-n picioare, făcuse un pas spre mine cu-o mână cordial întinsă. «Ileana Sachelarie». «Sânziana Hangan». «Știu, fata doamnei Smaranda Hangan. Doamna Hangan era cea mai frumoasă profesoară din liceul nostru». «Ați mai apucat-o pe Mama profesoară? De doisprezece ani nu mai este-n învățământ: de la „Reformă”. Dumneavoastră sunteți atât de tânără...». «Am patruzeci și unu de ani». «Aș vrea s-arăt și eu așa la patruzeci de ani», am zis eu, pe-un ton plin de admirație. «Am încercat și eu pe cât s-a putut să nu pun la inimă», a răspuns doamna Sachelarie, făcându-mi semn să ne-așezăm în șezlonguri. «N-o mai văzusem pe doamna Hangan de când terminasem liceul. Ne-am mai întâlnit de-atunci... o dată-n '42, la Comisariatul militar, când am fost anunțate și dânsa și eu că ne muriseră bărbații pe front, și altă dată... prin '50-'51, la editură, când ne dădea domnișoara Isacsohn de lucru și doamnei Hangan și mie. Pe doamna Hangan n-am avut-o profesoară, dar pe domnișoara Isacsohn – eu îi spun tot ca la școală – am avut-o profesoară de germană». «Ruth?». «Da, Ruth». «Dumneavoastră lucrați undeva, doamnă Sachelarie?». «Nu sunt angajată nicăieri. Traduc, scriu, bat la mașină, o duc și eu...». «Și v-ajunge?». Întotdeauna am pus întrebări esențiale – cum pune orice om pentru care aspectul material al existenței are o foarte mare greutate – deși bunele maniere spun că asemenea întrebări dovedesc lipsă de educație. «Când nu-mi ajunge, mai vând câte ceva». «Bine că aveți ce!», am zis eu cu părerea de rău a celui care n-avusese niciodată ce vinde. «Am fost o fată săracă. Tata era încasator la „Salubritate”. Mama a murit când eu aveam șaisprezece ani. Cu chiu-cu-vai, am terminat liceul. A doua nevastă a tatei abia aștepta să mă vadă urnită din casă. Îi părea rău și după aerul pe care-l respiram. Când am terminat liceul, n-aveam nicio speranță să merg la Facultate și nici Făt-Frumos nu se-arăta; se puneau deci foarte acut problema pâinii. Cum eram subțirică, frumușică, am ajuns la „Cărăbuș”». «Ce făceați acolo?». «Dădeam și eu din fund ca toate celelalte, cântam câte un cuplețel, îmi terminam „programul”, îmi scoteam sulimanurile de pe față și-o zbugheam spre mansarda de pe Schitu Măgureanu (unde-ajunsesem de când plecasem din Tei,

de la tata), ca să scap atenției colegelor care mâncau (măcar din când în când – unele, altele – mereu) la „Capșa”, și care mă socoteau o tâmpită că trăgeam mâța de coadă cu bănuții câștigați pe „artă”, în loc să răspund bilețelelor pe care le primeam din sală și să-mi găsesc și eu un „elefant”, că dacă-mi era să fac „pe sfânta, de ce dracu’ nu mă făcusem croitoreasă, funcționară, dactilografă?”, cum mă moraliza Lili, decana de vârstă și de morală a fetelor din balet. La toate invitațiile pe care, cu-atâta spirit colegial și creștinesc, mi le lansau fetele, mă eschivam cum puteam. Într-o zi însă, Lili sărbătorindu-și aniversarea la „Trocadero”, cu mare fast, a trebuit să mă duc. Pe vremea-aceea, Lili era-ntreținută de-un mare avocat, așa că nu era de mirare că (ea dând tonul în trupă) mai multe fete se „orientaseră” spre „justiție”, acceptând „omagiile” unor avocați mai mari sau mai mărunți. „Fetelor, v-aduc tot baroul de Ilfov! Acu’ e-acu’! Vezi, sfântă *Filoftio* – asta eram eu – să vii îmbrăcată ca o mumie, nu cumva, dacă s-o uita vreunul la tine, să ghicească de ce sex ești!”. Fiindcă hainele mele de-acasă erau tot dintr-alea din care nu se ghicea de ce sex sunt, am fost îmbrăcată de trupă într-o toaletă din garderoba teatrului, cea mai puțin „ca la revistă”, cu care la o adică s-ar fi putut îmbrăca și-o cucoană mai excentrică. Lili m-a-nvârtit pe toate părțile, de parcă voia să mă cumpere, și-a dat din cap aprobator. „Toate-ar fi bune dacă n-ai avea aeru-ăsta de pui căzut din cuib, privirea asta... amărâtă, miloagă. Stai dreaptă, scoate țățele-nainte și spune-ți mereu: Sunt frumoasă, sunt deșteaptă, unul nu merită nici să-mi încheie catarama la sanda’, și-ai să mături în jurul tău, auzi?”. „Dar dacă eu nu vreau să mătur?”. „Atunci, pune mâna pe careva, dar nu pe vreunul de-ăia ’trei la franc’, mărită-te și fă-te cucoană, că stofă ai... dar, până una-alta, mă gândeam că nu ți-ar strica și ție să te mai înțolești, să mai halești ca lumea, să ai și tu o pietricică-două, pentru zile-negre; că dac-o fi să-i cazi unuia cu tronc, nu se uită el la amănunte de-astea; așa, tu...”».

*

— Pavele, mi-o aduc atât de bine-aminte pe Ileana Sachelarie. Nu știu câte parale făcuse-n trupa la revistă, dar cred c-ar fi fost o actriță de mare clasă. Nu pot să-ți spun cât de bine jucase rolul colegei ăleia, Lili...

— «Decana de vârstă și de morală» a trupei.

— Glasul ei limpede căpătase o răgușeală abia perceptibilă, vorbele – trăgăneala unor bolovani căroră puțin le păsa încotro se duc, fizionomia – o vulgaritate jumătate involuntară (amprenta lumii asupra fășneței Lili), jumătate voită: fața pe care, credea Lili, merită lumea să i-o arăți. Una peste alta – o imensă dezamăgire convertită în ce era mai la-ndemână: o mâncare, niște boarfe, niște «hrană rece» pentru bătrânețe, și-un dispreț convertit în vulgaritate... Mă uitam la Ileana Sachelarie cu niște ochi... și cu suflarea tăiată. Mă simțeam ca la teatru. Când a terminat «partitura» susținută de Lili, în privirea, pe fața, în întreaga ei fizionomie a apărut o clipă ceva din aerul acela al puiului căzut din cuib. «*Amărât ca mine na-i / Decât puiul cucului, / Când îl lasă mama lui*». Mă uitam la ea și-mi venea să plâng. Mă simțeam legată, înfrățită cu fostul, poate și cu actualul, pui de cuc.

*

«La petrecere – și-a reluat Ileana Sachelarie povestirea – veniseră și câteva persoane din lumea bună: un doctor Șerban cu-o nevastă doctoriță și ea, foarte drăguți și simpatici, un alt doctor, Serafiotti, cu-o nevastă cât se poate de snoabă și de cu nasul pe sus, și-un văr de-al doctorului Serafiotti, un avocat Georges Sachelarie; veniseră invitați de-un procuror, să vadă și ei cum petrece *demi-mondul*. Deși stăteam în colțul cel mai ferit, probabil că aerul meu de pui căzut din cuib – atât de neasortat cu atmosfera de veselie și de carnaval din jur – i-a făcut pe domnii din „lumea bună” să mă remarce. Pe scurt, peste două luni, mă măritam cu avocatul Georges Sachelarie, în vârstă de treizeci și cinci de ani, eu având douăzeci, căruia nu-i puteam reproșa altceva decât își „reproșa” – vorba-vine – și el, de altfel: numele

mic franțuzit. Așa era moda pe când se născuse el și încă mult după aceea: până prin al doilea război mondial, de fapt. Domnul Georges Sachelarie m-a dat la Facultate, m-a plimbat prin lume, și, mai mult ca orice, m-a făcut fericită. A venit războiul și s-a dus fericirea, a noastră, a tuturor. La douăzeci și șase de ani, am rămas văduvă». «De ce nu v-ați mai recăsătorit?». «Doamna Hangan de ce nu s-a mai recăsătorit?». «O plăcea un inginer de la uzina „Cauciucul” – pe vremea când era dactilografă acolo – dar s-a gândit omul să nu-și strice dosarul, că bunicii, părinții Mamei, erau trecuți la chiaburi; și cred că, pe lângă stricatul dosarului, mai eram și eu». «Alt cui în „dosar”?!». «Pe urmă, a cerut-o un avocat evreu, care mă iubea foarte mult și pe mine și pe care și eu îl iubeam, dar el a plecat din țară și Mama n-a vrut să plecăm. Ea zice că atitudinea față de țara ta face parte din concepția generală a omului, din atitudinea lui față de viață». «Și dumneata ce crezi?». «Vă spun drept că eu încă nu știu ce să zic. Dacă ar fi fost după mine... eu eram cin’zeci la sută pentru plecat, cin’zeci – pentru rămas. Doamnă Sachelarie, atâtea lipsuri am îndurat, atâtea și-atâtea, că mi se părea că dacă le poți da cu piciorul... Dar cum eu am o ncredere desăvârșită-n Mama, cred că, totuși, ea a avut dreptate». «Să fii convinsă. Ești prea tânără acum. Când ai să mai îmbătrânești, ai să-ți dai mult mai bine seama ce-nseamnă peisajul spiritual pentru un om. O viață fără martorii ei este o viață goală... Nu m-am mai măritat fiindcă n-am mai găsit pe nimeni care să merite, din punctul meu de vedere, bine-nțeleș, să-l iau de bărbat. Niciunul care m-ar fi luat nu stătea alături de bărbatu-meu. Să știi că nu-l idealizez cum facem de obicei cu morții. Era un domn». «L-ați iubit...». «L-am iubit», «Și n-ați mai iubit pe nimeni?». «Ba da. Am mai iubit doi bărbați, dar mi-am dat seama că m-am înșelat». «Nu vă potriveați?». «Între doi oameni care alcătuiesc – sau vor să alcătuiască – un cuplu trebuie să se potrivească multe lucruri. Dacă la unele dintre potrivelile-astea se mai poate lua de ici și pune colo, una este însă indispensabilă și fără tocmeală: concepția despre lume. *Aici* nu m-am potrivit eu cu „pretendenții”».

La ultimele cuvinte, dăduse din cap și din umeri, mimând regretul pentru acest eșec.

În momentul acela, ca la teatru, din bucătăria de vară, care, de fapt, era un șopron în fundul curții, au apărut coana Leana, ducând victorioasă o tavă pe care se lăfăia un pui rumen, și Alexandru Bujor care-ntr-o mână ducea un castronaș iar în cealaltă un fund de lemn pe care aburea o mămăligă bună să sature din ea o gloată. De fundul în formă de purcel, opera plastică a lui nea Cliță, bărbatul coanei Leana, atârna sfoara cu care să tăiem mămăliga.

«Ei, doamnelor, v-ați cunoscut – nu? Ați avut timp să puneți și țara la cale». «Am și pus-o», a zis Ileana Sachelarie, uitându-se complice la mine, în timp ce se ridica să așeze lucrurile pe masă.

«Lăsați, doamnă, vai de mine, ce, nu sunt eu acilea...? Dumneavoastră doar *să serviți*. Sânziană, ia du-te tu, mamă, și adu sticla de vin din gârlici». În timp ce mă-ndreptam spre gârlici, o auzeam pe coana Leana, dând cele mai avantajoase referințe despre mine: «E-așa de cuminte... cum nu *să eziști*. Nu *vorbește* cu nimeni. Fete ca ea, în ziua de azi, una la un milion... – Poftă bună», ne-a urat coana Leana, retrăgându-se cu un aer mulțumit, ceea ce dovedea că chestiunea financiară între ea și domnul Bujor fusese reglată mai mult decât satisfăcător.

«Dumitale ce-ți place?», m-a-ntrebat Bujor înfigând o furculiță-n pieptul puiului. «Mai întâi, să vedem ce vrea doamna». «Gusturile doamnei sunt deja testate. Cu *dumneata* vreau să mă lămuresc, mai ales că ești și invitată». «Dacă-așa stau lucrurile... mie mai mult și mai mult îmi place târțița». Ileana Sachelarie a izbucnit în râs: «Să ne luăm de mână!». «Trageți a sărăcie, cucoanelor!». «În ceea ce mă privește, nu trebuie să fac eforturi suplimentare», am zis eu uitându-mă-n ochii lui.

Am fost sigură că-i plăcuse replica mea.

«Pe lângă „croupion”, care-nseamnă târțiță-târțiță, francezii îi mai zic la târțiță și „sot l’y laisse”». Ultimele cuvinte – metafora cu care numesc francezii partea asta a păsării – le rostisem într-un glas cu Ileana Sachelarie, care bătea măsura cu palma dreaptă, de-ai fi zis că suntem niște eleve care-și repetă lecția-n cor. «Așa că, vedeți, îi mai avem și pe alții de partea noastră», am adăugat eu. «Am să mă

interesez dacă târîta era apreciată și la babilonieni, vă promit», a zis Alexandru Bujor și s-a uitat când la mine, când la doamna Sachelarie, cu-o privire amuzat-ironică. «Sunt unele femei făcute parcă de-o mamă și de-un tată în privința gusturilor», a continuat el, împărțind puiul. «Iar bărbații, când e vorba să se prostească, parcă sunt *toți* făcuți de-o mamă și de-un tată», a zis doamna Sachelarie, jumătate-n glumă, jumătate-n serios. «N-o asculta, domnișoară, că dac-o ascuți mai mult, nu te mai măriți niciodată». «Până să mă mărit, oi avea timp să-mi fac și singură o părere». «Vrei să te măriți așa de târziu?», m-a-ntrebat Alexandru Bujor, fără să mă privească. «Oricum, nu înainte de-a-mi termina Facultatea». «Ce Facultate?». «Medicina». «Ăhăhă, paști murgule iarba verde! Peste-atâția ani de-aici încolo! Te faci babă!». «Liceul l-ai terminat?», m-a-ntrebat Ileana Sachelarie. «Anul ăsta. Și-am intrat la Medicină». «Bravo! Înseamnă c-ai învățat bine». «Deci n-ai de așteptat decât șase ani, n-ai să fii chiar așa de babă», a zis Alexandru Bujor pe-un ton concesiv. «Mărită-te pe la sfârșitul Facultății, că pe urmă se micșorează posibilitățile de alegere. Mai mulți băieți decât în Facultate n-au să mai fie niciodată-n jurul dumitale. Și, pe urmă, cu cât trece vremea, cu-atât te hotărăști mai greu. La tinerețe, închizi ochii și te-azvârli cu capu-nainte». «Multe lucruri se fac cu ochii-nchiși».

La aceste vorbe, Alexandru Bujor s-a uitat fix la Ileana Sachelarie, care i-a răspuns cu-o privire muștrătoare.

«Cât mai stai pe-aici, domnișoară?», m-a-ntrebat el, întorcându-și evaziv privirea de la doamna Sachelarie. «Vreo lună». «Și-acum, doamnelor, masa e servită, să mâncăm, să bem, să ne veselim și pe urmă om mai vedea». «Parc-ați fi citat din *Viața-n roz*».

M-au privit amândoi cu surprindere.

«Va să zică, m-ai citit și tăceai mîlc, dintr-ăștia-mi ești...». «V-am citit și nuvelele, doamnă. Nu v-am spus nimic, fiindcă nu știu dacă unui artist, când îl cunoști doar ca persoană particulară, îi place să vorbească și să-i vorbești despre arta lui». «Mulți artiști cunoști matale de-ai tras concluzia asta?», m-a-ntrebat Bujor cu-o ironie blajină. «De fapt, în particular, cunosc bine unul singur». «Pe cine?». «Pe pictorul Matei Șerban». «„Decadentul, putrefactul”», a zis pe-un ton important, pe care l-ai fi luat de bun de n-ar fi fost contrabalansat de ironia din ochii-aceia albaștri, atât de expresivi, cu pleoapele cătând în jos...

(«Ca ale măștii tragediei», rosti încet Pavel.)

«Nenea Matei zice că-n materie de „putrefacție” și de „decadență” se află-ntr-o societate foarte-aleasă: Brâncuși, Arghezi, Barbu, Țuculescu...». «Da’ văd că-i știți! De la doamna Hangan, că la școală... Hai să mâncăm puiul că se răcește», a continuat Bujor fără tranziție.

Am mâncat în tăcere. Din pui, rămăsese doar o moviliță de oase. Güzel venise tiptil, se-așezase respectuos la distanță, urmărindu-ne-atent fiecare mișcare cu ochi umili și rugători.

«Uite-o și pe Zeluța».

Descoperind-o, Alexandru Bujor îi azvârlea «Zeluței» os după os, iar Zeluța le prindea din zbor, de-ai fi zis că din cine știe ce neam de acrobați se trăgea.

«De unde poate veni „Zeluța”?», se-ntrebă Ileana Sachelarie. «Nu l-am mai auzit în viața mea». «De la Güzel, care-nseamnă „frumos”, pe turcește. E-o societate cât se poate de cosmopolită în ograda asta. Numai noi și coana Leana ce mai suntem autohtone, încolo Güzel, pui din căteaua hogii din Mangalia, nea Cliță...». «Cum?». «Cliță. C-l-i-ț-ă». «Asta de unde-o mai veni?!». «Eee! Stați slab cu onomastica, doamnă. Dacă n-ați auzit-o pe coana Leana făcând arborele genealogic al Zeluței – care pân’ la urmă reiese că „vine de se trage din neamul lui Ali-bey, de pe când stăpânea turcu’ ”, și pe-al lui nea Cliță, care, și el, „de pe mamă – se trage din han-tătaru’, iar de pe tată – din neam de greci procopsiți, că de-aia-l cheamă Temiștole!”. E!». «Aha!», zisese Alexandru Bujor, uitându-se la mine prin paharul plin cu vin rubiniu. «Ce-nseamnă să aibă un copil o mamă deșteaptă și cultă! Mă uit la dumneata, Sânziana. E-

adevărat că ești deșteaptă. Dar în fiecare vorbă pe care-o spui se vede-nvățătura, se vede copilul educat de cineva care știe să educe. Cât de fericită trebuie să fie doamna Hangan că te are», murmurase Ileana Sachelarie. Un amestec de regret și de evlavie îi îngreua privirea și glasul, ca o aluviune.

Abia mai uitasem de panica singurătății prin care trecusem, și venea Ileana Sachelarie să-mi tragă un nou semnal de alarmă, cu glasul și cu privirea ei care pentru mine se traduceau prin «grăbește-te, hotărăște-te de la-nceput ce vrei și-apucă-te să-nfăptuiești, că viața nu stă să te-aștepte!».

I-am zâmbit, cu un zâmbet îmbătrânit de-nțelegere.

Alexandru Bujor s-a uitat pe rând la noi. Și-a pus paharul pe masă și, printre pleoapele-acelea pe care le micșora atât de expresiv, i-a azvârlit Ilenei Sachelarie o privire care tăia ca un brici, iar mie – o privire de zaraf care vrea să cântărească ceva din ochi.

«Domnișoară, văd că pe doamna Sachelarie ai citit-o. Din mine ai citit ceva?». «Tot ce v-a bătut Mama la mașină». «Deci, tot ce-am scris pân-acum. Și cum ți se pare?».

M-am uitat intimidată la el, apoi, la ea. În ochii ei, am văzut curiozitate și îndemn, și-am prins curaj.

«Când vă citeam îmi venea să scrâșnesc din dinți. Toate personajele dumneavoastră aleargă după ceva, cu sufletul la gură. Când citeam, mă surprindeam respirând sacadat». «Bravo mie! Ia spune-mi, ce personaj ți-a plăcut cel mai mult?». «Panțăru-ăl bătrân. Artistic vorbind... Uman – nu mi-a plăcut niciun personaj al dumneavoastră». «De ce?», m-a-ntrebat Alexandru Bujor, privindu-mă ca un profesor care-ți pune o-ntrebare-ncuietoare.

Ileana Sachelarie mă asculta cu gâtul încordat, atât era de atentă.

«Fiindcă niciunul nu e frumos pe dinăuntru». «Și crezi că viața pe care-au dus-o i-ar fi-ndreptățit să fie altfel, chiar viața-n general?». Eu am dat din umeri. «La urma urmei, ce știi dumneata despre viață?». «Ce să știu? Cât poate ști un copil orfan de tată, crescut cu cheia de gât, așteptându-și mama cu sufletul la gură, tremurând la fiecare pas de pe palier, la fiecare țârâit de sonerie, la fiecare zgomot, și „educat” cu foarte multă marmeladă. Cred că și-n plasmă am marmeladă. Cam atât».

M-am uitat mai întâi în ochii Ilenei Sachelarie și mi-am dat seama că-i venea să plângă. M-am uitat și-n ochii lui Bujor. Nu mai erau micșorați și nu se mai vedea nici urmă de ironie-n ei.

Am început să mă simt vinovată că-i întristasem. Mama, care nu se plângea niciodată, mă-nvățase că nu-i frumos să-ți arăți rănila în fața nimănui, ci să ți le-oblojești când ești singur și chiar cicatricile să le-ascunzi de ochii lumii.

«Când ați început să scrieți *Pământ*, aveți doar douăzeci și unu de ani, cu doi ani mai mult decât am eu acum. Deci, nici experiența dumneavoastră de viață, cantitativ măcar, nu putea fi mult mai mare decât a mea de-acum», am zis eu la repezeală, cu gândul să risipesc atmosfera pe care-o creasem povestindu-mi foarte pe scurt viața.

«Bună observația dumitale cu experiența cantitativă. Ai fost prudentă când ai făcut-o, fiindcă ai lăsat deschisă porțița spre calitate». «Cred că mai importantă poate chiar și decât experiența, la un artist, este structura: forma-n care, vrând-nevrând, se exprimă pe sine, în care, vrând-nevrând, își scoate la suprafață sufletul». Ileana Sachelarie vorbise cu un aer absent. Părea că-și comunică ei însăși această observație.

«Nu crezi că artistul poate să-și depășească eul, că arta i-l poate șterge în operă, că artistul dintr-un artist poate fi atât de puternic încât să șteargă omul din artist?». «Îl poate atenua, dar să-l reducă la zero, asta niciodată!». «Să-ți dau exemple de mari artiști – oameni mici?», i se-adresase Alexandru Bujor Ilenei Sachelarie, privind-o ținută printre pleoapele micșorate. «Să-ți dau exemple de micimi, de lipsuri de gust artistic la acești mari artiști-oameni mici, de răbufniri în operă ale imperfecțiunii lor de oameni, răbufniri ca ale unor guri de canal uitate fără capac într-un răzor de trandafiri?».

De data asta, vocea Ilenei Sachelarie, în calmul căreia, pân-atunci, picurase egal melancolie, resemnare, autoironizare, căpătase ceva metalic, lucios, de-o răceală care pe mine mă surprindea. Privirea ei domoală și plină de-nțelegere – care părea o traducere a vorbei lui Montaigne, atât de plină de-nțelepciunea constatării «în lumea asta unde am văzut totul și contrariul acestui tot», «*dans ce monde*

où j'ai tout vu et le contraire de tout» – privirea asta domoală se ștersese din ochii ei. Îi luase locul o privire tăioasă care parcă stătea să-și ia zborul din ochi și să dea cu sabia, ca un arhanghel al răzbunării.

Deși Ileana Sachelarie și Alexandru Bujor duceau o discuție de principii – discuție în care, de obicei, omul își păstrează calmul, impunându-și o anumită detașare, deoarece corăbiile care se-neacă sunt ale tuturor și-ale nimănui – mie mi s-a părut că ei doi aveau ceva de-mpărțit și dincolo de principii. Participarea atât de vehementă a Ilenei Sachelarie îmi trezise bănuiala asta. Alexandru Bujor era permanent participant, fiindcă ironia este o formă intensă de participare la viață – ea traduce sau o permanentă revoltă, sau neînțelegerea a ceea ce se-ntâmplă-n jurul tău, sau un amestec între acestea două, plus un sentiment de frustrare și multe altele-ncâlcite-ntre ele ca-ntr-un ghem care nu mai poate fi descurcat. Asta zic eu acum, că m-am făcut «mare» și deșteaptă! Atunci, am avut impresia – o impresie subterană, ca orice avertisment venit din straturi prelogice – că Alexandru Bujor era unul din cei doi bărbați pe care-i iubise Ileana Sachelarie și-a căror concepție despre lume nu fusese ce s-ar fi așteptat ea să fie. Unul din cei doi cu care n-o brodiser. În același timp, din privirea ei lucidă și tăioasă, care mătura orice urmă de lirism, înțelegeam că Ileana Sachelarie nu era un om care să poată fi prostit. Îți crea, cu bună-știință, iluzia că putea fi prostită, uneori poate că-și crea chiar ei iluzia asta – fiindcă, la un moment dat, lipsa oricărei iluzii începe să te obosească dar, de fapt, pe un fond de bunătate adevărată, logica, acest dușman de moarte al euforiei, țâșnea din ființa ei: un recif într-o mare liniștită și netedă ca o farfurie de supă. Netezimea blândeții ei melancolice ca și ascuțimea lucioasă a răcelii ei, haina asta cu două fețe – pe care-o schimba de pe-o parte pe alta cu-o iuțeală de prestidigitator, față de calmul jucat al lui Alexandru Bujor – mă făcea să bănuiesc că *ea* pusese punct legăturii lor, încetând să-l mai iubească sau impunându-și să nu-l mai iubească, în timp ce *lui*, poate și din orgoliu, nu-i trecuse. El o mai iubea. O iubea cu ciudă.

«Nu te contrazic acum fiindcă ar dura prea mult și trebuie să mai și plecăm, plus că speriem fata asta», zisese Alexandru Bujor pe-un ton neașteptat de concesiv, uitându-se la mine de jos în sus, cu privirea filtrată printre pleoapele-nchise pe jumătate.

I-am condus până-n capătul uliței unde-și lăsaseră «Pobeda» – «Pobeda» lui Alexandru Bujor, cum aveam să aflu mai târziu. Până-n seară, Ileana Sachelarie trebuia s-ajungă la Vama Veche, la o veche gazdă a ei, iar Alexandru Bujor – la Eforie, la hotel, unde-avea de gând să stea toată vacanța. Trebuie să-ți spun că, pe vremea-aceea, Eforia era cea mai elegantă stațiune de pe litoral, iar «Pobeda» – cea mai elegantă, dacă nu chiar unica, marcă de mașini din țară.

Când ne-am despărțit, Ileana Sachelarie mi-a ținut lung mâna-n mâna ei. Mi-a luat apoi capul între mâini, s-a uitat la mine cu privirea plină de nostalgie și de compătimire cu care ne uităm uneori la oameni mult mai tineri decât noi, și m-a sărutat pe frunte.

*

— Nostalgie și compătimire! ciudat aliaj, zise Pavel.

— Nostalgie pentru tinerețea rămasă-n urmă, acel timp fericit, animat de speranțe și de idealuri. Compătimire pentru tot ce se poate-așterne-n fața unui om tânăr: erori, amărăciuni, dezamăgiri, dureri, adversități, eșecuri. În privirea, în zâmbetul ei, chiar și-n sărutarea ei maternă – mi s-a părut că citesc o prevestire pentru viitorul meu. M-am simțit brusc foarte tristă și, ca un gest de salvare, am strâns-o pe Ileana Sachelarie-n brațe. În timp ce-mi pătrundea-n nări mirosul ei frumos, de parfum bun pe-un corp proaspăt spălat, am simțit imperios nevoia să-i pun o-ntrebare.

(Pavel se uită la Sânziana cu ochi plini de curiozitate.)

«Ați vrea să mai aveți vârsta mea?», i-am șoptit eu la ureche, ca pe-o mare taină.

M-a apucat cu mâinile de umeri, a pus oarecare distanță-ntre noi, s-a uitat la mine cu-o admirație de parcă cine știe ce minune-aș fi spus, și cu-o voce la fel de tainică, pe cât fusese-a mea, vocea cu care spui ceva ce nu trebuie să afle nici vântul, mi-a șoptit la ureche: «Nu! Abia aștept să treacă și ce mi-a mai rămas». Îmi spusese vorbele-astea dintr-o suflare. După o scurtă pauză, în care mie nici să clilesc nu-mi mai venea, i-am auzit din nou șoapta: «Îți urez din suflet ca la anii pe care-i am eu acum să gândești altfel decât gândesc eu».

«Ei, v-ați transmis formula bombei? Ați hotărât și unde s-o puneți?», ne-a-ntrebat Alexandru Bujor, cu-o ironie blajină de parcă voia să spună: «Săracele, ce să le faci? Zi-le femei, și pace».

Ileana Sachelarie s-a urcat în mașină. Alexandru Bujor s-a uitat la mine cu-o privire foarte serioasă, în timp ce-mi lua mâna și mi-o ridica până la gură, abia atingându-mi vârful degetelor – de parcă s-ar fi temut să nu le spargă. Am fost sigură că mi-a sărutat mâna ca să-mi facă plăcere, ca să-mi dea importanță. M-am simțit măgulită.

*

— Îți dai seama câtă minte aveam!

— Câtă să ai? Câtă are orice fată cuminte la nouăsprezece ani.

— Cuminte și nedusă-n lume. O dată fusesem și eu la o petrecere: ți-am povestit. Acolo, pentru prima oară-mi sărutase cineva mâna: unul dintre băieții cu care dansasem. Dar acolo, la dans vreau să zic, asta făcea parte din obicei, pe când din partea domnului Bujor Alexandru, autor din bibliografia obligatorie de la română, vezi tu, Pavele, asemenea gest era cu totul altceva!

*

— Pavele, poate c-ar trebui să mă opresc, mi-e și rușine de cât am vorbit...

— Te rog, nu te opri, te rog.

— Nu știu cât de interesantă poate să-i pară cuiva povestea unei vieți... a unei vieți care nu are nimic spectaculos.

— Majoritatea oamenilor duc o viață nespectaculoasă. Nici la teatru nu ne ducem în fiecare zi. «Spectacolele», adevăratele «spectacole» ale vieții noastre ni le știm fiecare-n parte. Să știi că-mi place s-aud povestea vieții oamenilor, chiar când ei sunt alții decât Sânziana Hangan. După ce-mi termin programul, mai trec o dată să-mi văd pacienții, ca să-i aud vorbind, ca să-i provoc să vorbească. Și-ntr-o carte, și-ntr-un ziar trebuie să știi să citești printre rânduri, dară-n oameni...

— În oameni?

— Să citești printre vorbele lor și chiar dincolo de ele. Uneori, un oftat povestește mai mult decât un roman-fluviu, o privire – mai mult decât o bibliotecă.

— În mine ce citești dincolo de vorbe?

— De, Sânziană, ce să *zic*...? Viața ta de pân-acuma parcă n-ar fi fost tocmai o paradă a norocului. Dar să ne-ntoarcem la autorii din bibliografia obligatorie...

— Ți-am descris amănunțit întâlnirea mea cu Ileana Sachelarie, mai întâi, pentru că Ileana Sachelarie – atât cât am cunoscut-o atunci, fără să mai vorbesc de valoarea ei de scriitor – mi-a făcut o impresie foarte puternică. Am discutat multe lucruri cu mulți oameni, și cu memoria asta de elefant pe care-o am, îmi aduc aminte tot, dar, din punct de vedere afectiv, ca-nvelit într-un strat de vată: amintiri desonorizate, asurzite, sclerizate de vreme. Acele două fraze ale Ilenei Sachelarie – răspuns la-ntrebarea mea – răsună-n mine, de-aproape douăzeci de ani, la fel de acut și la fel de neliniștitor ca și-atunci, în clipa când mi-au fost șoptite la ureche.

De-atunci și până săptămâna trecută, n-am mai întâlnit-o niciodată pe Ileana Sachelarie. Săptămâna

trecută, m-a strigat pe stradă și, ca și când ne-am fi văzut cu câteva zile mai înainte, m-a sărutat pe frunte și m-a invitat pe la ea: «Vino pe la mine când poți. Vreau să mai stăm de vorbă și, drept să-ți spun, vreau să-ți și dau niște lucruri, fiindcă m-am hotărât să nu mai păstrez decât strictul necesar. La bătrânețe, e bine să dai altora mai tineri». «Dumneavoastră vorbiți de bătrânețe? Arătați mai tânără decât mine». «Oi fi arătând eu, dar acuș-acuș bat șaiszeci de ani. Și cum nu sunt genul care crește și lansează „pești”, îmi face plăcere să dau din viață cui mi-e drag. Să știi că te-aștept. Ține telefonul meu».

Miercuri, mă duc pe la ea. Nu pentru că vreau să-mi dea ceva. Mă duc fiindcă abia aștept să stau de vorbă cu ea. Cred că nici nu-și închipuie cât de puternică impresie mi-a făcut atunci și cât de des i-am evocat imaginea tot timpul cât am fost măritată cu Alexandru. Mereu îmi spuneam: «Nu degeaba l-a lăsat o femeie ca Ileana Sachelarie», și deodată gândul meu o-nvăluia-n afecțiune ca pe-o soră de nenoroc.

Deși n-am încă patruzeci și unu de ani, nu știu câte lucruri aș refuza dacă mi-ar fi cu puțință să aleg: unul singur știu însă că l-aș respinge cu mâinile, cu picioarele, cu bolovani, cu carbuni aprinși: să mai iau viața de la-nceput.

Aici sunt într-un acord total cu șoapta Ilenei Sachelarie. Mă bucur că până acum n-am ajuns să spun cum mi-a spus ea atunci: «Abia aștept să treacă și ce mi-a mai rămas».

Așa cum ți-am spus, aș minți să zic că nu sunt momente când m-aș întinde jos și-aș muri; dar momente, cum cred că, dacă e sincer, fiecare om trebuie să și le recunoască; și deși, cum de asemenea ți-am spus, nu contez pe nimic spectaculos în viața care mi-a mai rămas de trăit, ci doar pe microbeii mei drăguți, pe fetele mele și pe niște nepoți, la-ncheierea oricărei socoteli cu viața – pe care-o presupune fraza Ilenei Sachelarie «Abia aștept să treacă și ce mi-a mai rămas» – la asta n-am ajuns și sper să nu ajung niciodată. Fraza asta, vreau să spun ceea ce exprimă ea, exclude orice curiozitate pentru ziua de mâine. Poate că singurul meu adevărat noroc în viață este această curiozitate: ce se poate-ntâmpla mâine.

— Aici cred că e vorba de resursele interioare ale omului, de calitatea lor, și-n cele din urmă de calitatea generală a omului.

— Tulburător mi se pare că la o asemenea concluzie – căci asta nu e-o părere care să mai lase o porțiță cât de mică spre altceva – tulburător mi se pare că ajung la ea unii oameni de-o calitate indiscutabilă. Tu n-o cunoști pe Ileana Sachelarie, dar cred c-ai citit ceva de ea.

— *Viața-n roz, Laicii infailibili, împărății fără chei, Rudele sărace ale gloriei.* Cum să n-o citesc? O socotesc o mare prozatoare. Când mă gândesc, acum, mai bine, după felul cum scrie, după personajele pe care le creează, niște oameni care trag și cu dinții de viață, n-ai zice, Doamne ferește, că abia așteaptă să treacă și ce i-a mai rămas. În scris, se detașează de propria persoană, creează o lume din care se exclude pe sine. Cred că la originea părerii ăsteia a ei cu «să treacă mai repede și ce-a mai rămas» este singurătatea-n care trăiește, lipsa unei familii, a unei afecțiuni permanente, a unor bolovani legați de picioare – cum este uneori o familie – bolovani însă care-ți asigură o verticalitate permanentă.

— Permanentă și relativă: de multe ori, din cauza bolovanilor, trebuie să-ndoi spinarea, dar, ce e drept, ei nu-ți lasă timp de melancolizări metafizice prelungite și, vorba lui Bernard Shaw, prima condiție pentru a nu fi nefericit este să n-ai timp să te gândești la nefericire. Singurătatea, ziceai tu, și zic și eu, s-ar putea să se afle la originea acestei capitulări în cazul Ilenei Sachelarie.

Singurătatea l-a dus la sinucidere pe doctorul Nini Naiculescu. Mâine, e parastasul lui. Singurătatea. Dar parcă poți să știi că numai singurătatea... Poți să știi că nu și altceva, mult mai profund? O deteriorare sufletească, slăbirea unor mecanisme mult, mult mai subtile... Acele structuri de rezistență ale sufletului, care nu se conformează tipicului, cantității de beton suficientă în general pentru a ține edificiul în picioare?!

Tristețea, disperarea, blazarea se află sub formă de saprofiți în fiecare dintre noi.

Totul este ca ele să nu iasă din starea lor de saprofiți, de «coexistenți» pașnici, și să n-o apuce pe calea manifestărilor virulente.

Doctorul Naiculescu, Ileana Sachelarie – tributari, măcar în parte, singurătății. Dar blazarea – stare

mult mai primejdioasă, mult mai insidioasă chiar decât disperarea (care, fiind o stare prea intensă, nu poate fi de durată), blazarea față de disperare fiind ca un alergător de maraton față de unul la suta de metri plat – blazarea e-o boală mult mai răspândită decât își poate cineva închipui, iar tributarii ei nu sunt numai oamenii singuri. Nu vorbesc de blazarea de suprafață, pe care mulți o afișează din superficialitate sau chiar din snobism. Vorbesc de blazarea adevărată, de morbul blazare: «*cette morne incuriosité*», cum a numit o dată un scriitor francez bătrânețea...

— Ce-nseamnă «*morne*»?

— Mda... Și «posomorât» și «mohorât» și «tern»...

— Bine-a zis!

*

Pavel își aminti iară bătrânele din satul lui, stând pe scaune, într-o latură, și uitându-se la tinerii care joacă, bătrânele-acelea ca niște ostași osteniți, cu ochii toți de-aceeași culoare – vineți – în care nu se mai citește nimic, nici bucurie, nici durere, nimic; niciun gând, ba poate unul singur, în timp ce prin față le trece tinerețea care joacă, acel gând pe care-l rostise o dată cu glas tare, bună-sa Rahila: «Pe toți i-a-nghiți pământul». Și repetase: «Pe toți i-a-nghiți...».

CAPITOLUL ȘAPTE

Pavel își dădu cu mâna prin fața ochilor.

— Ți s-a făcut somn?

— Nu, Sânziană. Spune, spune.

— Ai să pierzi trenul.

— Mai am unul mâine dimineață la șapte și-un fârtai.

— Atunci, *no binie!* Cunosc pe cineva, o doctoriță, femeie trecută de șaizeci de ani, cu bărbat, cu copii, cu nepoți, pe care-i iubește, care-o iubesc, un om care nu stă o clipă, și nu dintre-aceia care umblă doar de colo-colo ca pișcați de streche, ci dintre cei mai eficienți, mai chibzuiți și mai echilibrați oameni pe care-i știu. Un om care nu pregetă să ajute pe nimeni, deci a cărui blazare nu poate proveni din egoism.

— Mă și-ntreb dacă egoiștii pot fi blazați. Blazarea e un sentiment – reprobabil sau nu – un sentiment profund. Egoismul este-atât de concentrat asupra lui însuși, că nu cred să mai aibă timp să se blazeze. Mai întâi, blazarea – zic eu – presupune și-un dezinteres: și, mai întâi, un dezinteres total pentru propria persoană. Blazat, pe lume, e numai cine nu mai dă nici două parale pe viață-n general și pe-a lui în special, acela căruia dacă-i iese moartea-n față-n pădure nu-i zice: «Te-am chemat, ca să te rog să-mi ridici și mie surcelele-astea-n spinare», ca-n povestea cu baba și cu moartea. Dar, spune tu – cu doamna-aceea.

— Doamna-aceea se poartă pe dinafară de n-ai gândi ce se-ntâmplă pe dinăuntru ei. De când mă știu pe lume, i-s martora vieții. Știu despre ea atât cât poți să știi despre-un om prieten cu mama ta, atât cât poți să-l știi din cât l-ai observat și din cât ți-a mai spus și el. Cu vreo doi ani înainte ca ea să se pensioneze, am asistat la o scenă între ea și fiicele unei paciente ale ei, o scenă care m-a pus pe gânduri. Cât am fost studentă, cât am făcut chirurgie, am cunoscut și eu destui medici. Cred că niciunul nu era mai sclav al pacientului ca această doctoriță și fără niciun beneficiu material – ca și bărbatu-său, dealtminteri, medic și el. Avea internată la ea o cucoană de șaptezeci și doi de ani, pe moarte. Insuficiență renală. Fetele cucoanei bolnave băteau spre cincizeci. Nu mai rămăsese urolog la care fetele să nu-și fi dus mama. Doctorița noastră luptase din greu să le convingă să renunțe la transplantul de rinichi pe care voiau să-l facă mamei lor, oferindu-se ele două ca donatoare.

«Păstrați-vă rinichii, doamnelor, că o să mai aveți nevoie de ei». «Doamnă doctor, dar e mama noastră! E riscul nostru», ziseseră fiicele-ntr-un glas: «Poate, totuși, reușește». «Doamnelor, să admitem că „poate, totuși, reușește”. Are șaptezeci și doi de ani: câtă vreme credeți că ar dura această reușită? Cum credeți dumneavoastră că o să găsiți pe lumea asta vreun doctor zdravăn la cap, care să accepte să-i ia unui om în putere, un om care n-a-mplinit cincizeci de ani, să-i ia un rinichi, *unul din doi*, ca să-l transplanteze unei epave?».

Cele două fiice se uitau umil la doctoriță și nu se dădeau duse. Se uitau umil din niște fețe de bulldog. Mie mi s-a făcut milă de ele. Cuvântul «epavă» mă izbise și pe mine, ca și pe ele. Mi se părea de necrezut să-l aud spus de gura doctoriței cu pricina.

«Doamnă doctor, dacă totuși ați mai încerca niște perfuzii...». «Pentru ce? ca s-o chinuiți? Mi-a spus o asistentă că vreți s-o luați din serviciul meu și s-o duceți la doctorul Berlogea. Luați-o, nu vă jenați. Dar decât ați tot înțepa-o ca pe-o pernă de ace, mai bine-ați lăsa-o să moară-n liniște». «Doamnă doctor, noi n-avem copii, ea este tot ce-avem mai drag». «Pe ea ați întrebat-o vreodată ce părere are despre viața asta a ei, de care dumneavoastră și cu dinții trageți?». «De dragul nostru ar face orice!». «Cred că de cel puțin doi ani bate spitalele numai de dragul dumneavoastră. Doamnelor, problema esențială a unei vieți e următoarea: îți mai trebuie sau nu-ți mai trebuie *ție, ție ăl care-o trăiești*, nu fiicelor, ginerilor, cuscrilor, vecinilor de peste gard. Asta e. Suferința ei, viața asta de cadavru conservat, credeți că e mai mică decât durerea dumneavoastră?». «Doamnă doctor, dar e mama noastră», izbucniseră cucoanele-n plâns. «Și eu am avut mamă, că nu sunt nici eu generație spontanee. Dar eu am lăsat-o pe mama mea să moară-n

liniște».

Urmase o pauză atât de lugubră de parcă intrase moartea-n cabinet.

«Doamnelor, ați fost vreodată la o-nmormântare ortodoxă?».

Cucoanele-nghițiseră mai întâi în sec și pe urmă se uitaseră la mine de parcă-mi cereau ajutor pe mutește.

«Da, sigur c-am fost, doar suntem ortodoxe». «Dacă ziceți c-ați fost, să vă amintesc eu o frază din slujba de-nmormântare. Zice Psalmistul: „... zilele anilor noștri sunt șaptezeci de ani; iar de vor fi în putere – optzeci de ani; și ce este mai mult decât aceștia – osteneală și durere”. Toți murim, doamnelor, din fericire!... Duceți-vă, stați cu ea, duceți-o la doctorul Berloghea, dacă vreți, dar n-o mai chinuiți».

După ce-au plecat cucoanele, eu am rămas mai departe lipită de ușă, uitând complet de ce venisem la doctoriță-n cabinet.

«Ți se pare c-am fost dură, nu-i așa?». «Mi-a fost milă de ele, săracele!».

«„Săracele”! Pe ce pariem că mâine-poimâine, răspoimâine, când le moare mama, fiicele-astea-ndurerate au să ia-napoi acasă și-o coajă de săpun, și-o rămășiță de pastă de dinți și sulul de hârtie igienică pe sfârșite, care-ar mai putea să „fericească” pe careva, pe-aici prin spital. După asta, ce-o să aibă mai prost prin dulap, de la răposata, o să-i dea Mariei sau Lenuței sau cum o fi chemând-o pe femeia care le vine cu ziua la curățenie. Restul au să și-l împartă frățește, certându-se mai întâi furcă pe fiecare lucrușor. Unele lucruri au să le poarte, altele – au să le vândă, mărunțișurile-au să le dea pe crătiți la țigani». «Ești atât de sigură? De ce?». «Să știi că nu mă dau drept Nostradamus. Le cunosc de doi ani. Se spune că nimeni nu cunoaște așa de bine bărbații cum îi cunosc curvele. Noi, doctorii, făcând toată viața trotuarul condiției umane, învățăm și noi câte ceva despre lume».

*

(Pavel Vlas părea lovit în moalele capului. «O mie și-o sută de ani să fi trăit eu și n-aș fi dat din mine vorbele astea, câtu-i hăul!».)

*

— Să știi, Pavele, că și pe mine, atunci, tot așa m-au pălit vorbele-astea.

«Tanti Marina, dac-ar fi să iei viața de la-nceput, ce-ai face?», am întrebat-o eu pe doctoriță. «Nimic din ce-am făcut». «Nu te-ai mai mărita cu nenea Daniel?». «Nici cu el, nici cu altul». «Și n-ai mai vrea să ai copii?». «M-aș abține să vreau». «Și nu ți-ar fi teamă de singurătate, la bătrânețe?». «Pân-acum, n-a rămas nimeni ne-ngropat fiindcă-a fost singur». «Și nu te-ai mai face doctoriță?». «Cel mult de laborator». «Mi se pare-atât de ciudat ce-mi spui!». «Îți doresc din suflet ca la anii mei de-acum să gândești altfel despre viața ta decât gândesc eu despre-a mea».

Mi-am adus aminte iară de Ileana Sachelarie. Ea fusese prima care-mi făcuse această urare.

Negăsind ce să-i răspund, fiindcă nu voiam nici eu să mă dau drept Nostradamus, descumpănită ca un elev care s-a fâstăcit, am dat să plec.

«Sânziana – m-am auzit strigată – am citit undeva o parabolă». «În *Biblie*?». «În Oscar Wilde. Trecentr-o zi Isus și vede cum un bărbat se ținea după o femeie spunându-i niște vorbe necuviincioase. „Omule, de ce te porți, așa?”, zise Isus. „Doamne – răspunde omul – eram olog și m-ai vindecat, acum ce să fac...?”. Mai merge Isus și se-ntâlnește cu un alt bărbat, care se uita cu-o privire nerușinată la o femeie. „Omule – îi zice și ăstuia Isus – de ce te uiți așa?”. „Doamne, eram orb și mi-ai dat vederea, acum ce să fac?”. Merge Isus mai departe și vede pe marginea unui șanț un om plângând cu capu-n mâini. „Lazăre, tu ești? – îl recunoaște Isus pe omul de pe șanț – de ce plângi?”. „Murisem, Doamne, și m-ai înviat, ce-ai vrea să fac acum?!”».

Mă gândeam că după nicio convorbire, după nicio «vedere» cu Titus Verzeu ori cu Voicu Marin nu mă simțisem cu sufletul atât de zdreanță, cum mă simțeam acum, în fața acelei femei care nu-mi făcuse decât bine, toată viața, și care, mai mult, era una dintre cele patru femei care pentru mine reprezentau modele: Mama, ea, Coana-mare – nașa-mea – și Marilena Gavrilovici. O admiram în clipa aceea mai mult decât oricând: pentru atitudinea pe care izbutea să și-o impună, o carcasa de oțel care ținea drept niște oase frânte. Nu bănuisem niciodată ce se află sub armură. Când, oare, începuse fărâmițarea acestui suflet? De când, oare, începuse ea să plângă pe marginea șanțului?

«Sunt o babă nebună, hai, nu mă lua-n serios! Ce voiai să-mi spui?». «Ești o „babă” pe care-o iubesc și pe care-o admir». «Bun, splendid! Dar ce voiai tu să-mi spui la-nceput, când ai venit la mine?». «Nu mai știu. Înseamnă că nu era ceva important. Demult voiam să te-ntreb însă ceva important: pe cine-admiri?». «Dintre vedetele de cinema, dintre cântăreții de muzică ușoară?», m-a-ntrebat ea, zâmbind. «Știi foarte bine, așa că să lăsăm gluma la o parte». «Bun. Pe mama și pe tata, care dimineața-i învățau pe copiii oamenilor carte, după-amiază dădeau cu sapa, duceau vaca și oile la păscut, iar seara adunau din nou pe cine voia să vină, la citit povești, la cântat, la stat de vorbă. Apoi, în ordine cronologică, pe profesorul Bartolomeu, acel mare profesor și mare om, pe Coana-mare, pe Smaranda, pe cumnatu-meu, Matei, profesional și uman pe Daniel, și să nu crezi că vreau să-ți întorc politețea, dar și pe tine». «„Profesional și uman” pe nenea Daniel!? Înțeleg că circumscrierea asta implică și niște rezerve». «O nevastă nu se poate să n-aibă și rezerve în privința bărbatului ei. Aici nu există admirații oarbe. De altfel, cred că e de prisos să-ți spun că și pe Matei îl admir doar ca artist, și-i admir... atitudinea civică; altfel, ca om, în particular, îl găsesc insuportabil, fiindcă *este* insuportabil». «Tanti Marina, dumneata cunoști vreun menaj ideal?». «Eu, pân’ la șaizeci și doi de ani, nu cunosc *nimic* ideal. Dar dacă e vorba de-un menaj care să-mi placă, e-al lui Iancu și-al Marioarei». «Care-o fi secretul lor, afară de faptul că sunt amândoi atât de buni?». «Îți spun eu care: că Iancu a luat-o pe Marioara cu toți „goimii” ei și Marioara pe Iancu l-a luat cu toți jidanii lui. „Te iau pe tine, îi iau și pe-ai tăi, nimic din ce-i al tău nu-mi este indiferent”. ăsta e secretul, puiule. Mi-aduc aminte c-aveam o colegă, Rosina Blumenfeld. A plecat la Paris dinainte de război. O ceruse de nevastă un văr de-al lui cumnatu-meu, un Serafiotti, frumos și-nfumurat, cum le e tot neamul. Amor nebun. Că o ia și fără zestre, cu o condiție însă: picior din neamurile Rosinei, fată de croitor din Târgul Cucului, să nu le calce prin casă. Iar, Rosina, mărunta ovreicuță din Târgul Cucului, i-a răspuns frumosului Serafiotti, după care era făcută praf: „Cine nu-i iubește pe toți ai mei, nici pe mine nu mă iubește. Așa o fi la voi, boierii creștini, la noi – nu-i așa. Ia-ți mata nevastă cu neamuri care să-ți poată trece pragul și eu mi-o lua pe cineva de-o seamă cu mine”. *À bon entendeur, salut!* Asta-i numai una. Te naști într-o familie; de multe ori, nici cu familia ta nu-i lesne, dar aici ești total jucăria hazardului: această familie ți-a fost dată, aici n-ai nicio posibilitate să alegi. Iar când ajungi să mai și-alegi... Ai numai două posibilități: să-ntorci spatele ambelor familii, alei tale și-alei partenerului tău – și-atunci ești un ingrat; sau să duci, în majoritatea cazurilor, crucea unor conveniențe sociale și mai ales morale de fiu bun, de noră bună, rozându-ți întruna zăbala, ceea ce nu mărește chiar deloc apropierea dintre cei doi parteneri, ci dă un permanent inconfort moral, tăceri pline de conținut, menajamente reciproce transformate-n puncte de suspensie între suflete și-n distanțe din ce în ce mai mari». «Alexandru n-avea familie». «Sunt și persoane care suplinesc cu succes o familie, și chiar numeroasă. Așa ți-a fost norocul. Nici să ai pisică nu-i ușor, la urma urmei. Cu orice ființă intri într-o țesătură de legături sufletești care pot ajunge să te-apeze, care-ajung sigur să te-apeze. Acum, fetele tale sunt mici. Să vezi când au să crească, să vezi când or vrea să se mărite. Să vezi atunci cum tu ai să concepi altfel „fericirea” lor – vorba vine – altfel decât au s-o conceapă ele. Când s-au însurat Mihai și Tudor, am simțit cum începe-n mine efervescenta fermentului de soacră. Dar am zis că să-mi pice limba dacă am să le spun o vorbă, dacă am să le dau vreun sfat, dacă am să am o obiecție cât de mărunță». «Tanti Marina, mai toate romanele arată cât știu părinții să-și facă de nefericiți copiii, silindu-i la ascultare, concepându-le altfel „fericirea” decât și-o concep ei înșiși. Eu aș scrie un roman despre cât de

nefericiți știu copiii să-și facă părinții, de multe, multe ori, neascultându-le sfatul. Cum există momente-n viață, când tinerii se izolează de logică, de bun-simț, printr-un oblon de plumb, perioade pe care le-aș numi aproape monomanii. Dacă aș fi ascultat-o pe Mama, care mi-a spus să nu mă mărit cu Alexandru, toată viața aș fi rămas cu nostalgia paradisului pierdut. Mi-a spus lucrul esențial: „Nu vă potriviți”. Mi-aduc aminte că m-am ținut atunci să nu-i spun „Ce știi tu?!”. Avem momente-n viață când ne credem unici, când ne absolutizăm». «Tuturor ni se-ntâmplă așa». «Da, dar toată viața ne poate fi schimbată de-un asemenea moment». «Ți-am spus că nici dacă ai pisică nu-i ușor. Țesătura de relații în care ești angrenat e obositoare, mai ales printr-o alternare permanentă între sentimentul unei năpăstuiți revoltate și cel, la fel de incomod, al culpei. În această țesătură complicată, nu poți pleda nici total inocent, nici total vinovat. Ferice de oamenii care, odată cu vârsta, se-nalță pe culmea unei înțelegeri netulburate, al căror suflet aruncă-n acest urcuș povara ăstor două sentimente contradictorii, ajungând să se simtă ușori, gata să plutească. De-asta eu le-admir atât de mult pe Coana-mare și pe Smaranda. Au ajuns la această formulă de-adevărată-nțelepciune. Suflet ușor – asta e-nțelepciunea. Eu îmi simt sufletul ca pe-un bolovan care nici la vale n-o poate lua, fiindcă mai e și plin de mușchi și de buruieni ce s-au încâlcit peste el și-l țin lipit de pământ. Dacă-aș putea, aș lua sufletul ăsta și l-aș arunca pe-o gărlă. Dar, mult a fost, puțin a mai rămas, trece. Îți urez ca la vârsta mea să-ți simți sufletul fulg».

*

— Cum îți simți sufletul *acum*, Sânziană?

— Ca pe-o frunză luată de-un vârtej.

— Eu mi-l simt ca pe-un bolovan. Cât timp n-o limpezim cu Ana – tot așa l-oi simți.

— Toată viața n-am vrut altceva decât liniște, situații clare.

Tăceau amândoi.

*

«Tocmai acum, când mi se părea că s-a mai limpezit în jurul meu. Când, tu, Mircea, m-ai ascultat și, vrând-nevrând, ai rupt-o cu mine, când rămăsesem cu cele câteva prietenii ale mele, mai puține decât degetele de la o mână, cu dumneavoastră, domnule doctor Murgu, invulnerabil, intangibil, închis în puritatea dumneavoastră ca-ntr-o cetate inexpugnabilă, atât de-apropiat și-atât de distant, care nu-mi primejduiți biata mea pace și căruia n-aș îndrăzni să-i primejduiesc pacea... Și, dintr-o dată, iată un om adus în viața mea, viață de care-am vrut să-l feresc, în biata mea pace atât de precară. Cât te-am rugat să pleci, Mircea! În doi ani – nici nu știu când au trecut – ne-am văzut de douăzeci și două de ori. O dată pe lună, când veneai în delegație la București. În garsoniera fratelui tău. Nu știa nimeni. Te iubeam, te iubesc, dar nu-mi tihnea. Nu-mi tihnea să mă iubesc cu un bărbat însurat, în casa altuia, în casa mea nu mi-ar fi tihnit nici atât. Nu-mi tihnea, ce-i drept, nici cu Emil, deși nu era-nsurat, iar garsoniera-n care ne iubeam era a lui. Pentru mine, clandestinitatea asta avea ceva degradant. Îmi dau seama de incapacitatea mea de-a fi amantă: mi-e cu neputință să trec peste-anumite lucruri. Emil a vrut o dată – a doua oară n-a mai încercat, pentru că refuzul meu a fost atât de categoric încât s-a lecut – să rămână aici peste noapte: „Aici? Niciodată!”, am sărit eu ca arsă. „De ce?”, m-a-ntrebat el cu dezamăgire și cu ironie-n glas. „Fiindcă n-aș putea”. „De ce?”. „Din cauza fetelor”. „Cea mare e prea mare ca să nu-și închipuie că te culci cu mine, iar cea mică e-atât de mică. Așa încât... Când erai măritată nu dormeai cu bărbatu-tău în aceeași cameră?”. „Ba da”. „Și Maria ți-a reproșat vreodată că dormeai cu el într-o cameră? Era șocată?”. „Asta era o stare pe care-o văzuse de la-nceput. Dar acum, după câțiva ani de când m-am despărțit de taică-său, să vadă hodoronc-tronc că dorm cu cineva?”. „De ce ești ipocrită?”. „Eu credeam că sunt decentă. Nu mă feresc de Maria pentru că vreau să par o sfântă, ci pentru că nu pot să mă port

altfel. Mă simt și-așa destul de prost”, am avut eu un moment de sinceritate. „Fiindcă trăiești cu mine?”. „E mult și greu de explicat”. „Ai vrea să te iau de nevastă?”. „Nu, Emile, nu. Crede-mă că n-aș mai vrea să mă ia nimeni de nevastă”. „Știi care e defectul tău cel mai mare?”. Am dat a neputință din umeri. „Nu știi să te bucuri de clipă. Nu știi să dai la o parte *ce-a fost* și *ce-o să fie* și *cum ar trebui* și să te dăruie numai lui *ce este*. Cred că nimeni nu te cunoaște. N-am să știu niciodată la ce te gândești, nu știu nici măcar ce-ți place. Un om se-atașează de tine, dar el o să moară și n-o să știe cât de atașată ești tu de el. Ești cea mai deșteaptă femeie pe care-o cunosc. De multe ori, în prezența ta, încep să-i înțeleg pe ăia care doresc femei mediocre”. „Găsești că sunt agresivă? Că vreau s-arăt cu orice chip că sunt deșteaptă? Că am un gen jignitor sau umilitor de-a mă purta cu oamenii-n general și cu tine-n special?”. „E vorba de ceea ce *nu* faci și de ceea ce *nu* spui. Am momente când, sub privirea ta molcomă, blândă, mă simt judecat cu mult sub zero grade, mă simt disecat. N-ai făcut niciodată pentru mine ceva ce nu se cuvine”. „Nu fac pentru nimeni”. „Astea spun și eu. 'Egalitatea' și 'fraternitatea' astea au, uneori, darul să mă indispună. Aș vrea să te văd că-nalci pentru mine o dată ceva din decența ta, poftim. Ca astă-seară, de exemplu”. „Emile, eu am niște principii pe care nu le-nalc pentru nimeni. Orice om, așa cum apare-n viața altuia, tot așa de bine poate să și plece. În viața asta, numai pe mine contez ca partener permanent al meu însămi. Și nu vreau să-mi fie *niciodată* nici rușine și nici scârbă de mine însămi. De-asta mă port întotdeauna *așa cum trebuie* și nu cum – poate că de multe ori – aș avea chef”. „Nu crezi că acest mod al tău de-a fi este un fel de subtilă ipocrizie, respingerea asta a ceea ce-ai avea chef de dragul lui *ce trebuie*?”. „Nimic nu mi se pare mai jalnic decât o viață fără principii. Mă port așa, în numele unor principii, și până-acum nu mi-a părut rău. Viața mea, din punct de vedere social, nu este cine știe ce reușită. Femeie divorțată, lăsată de bărbat, și cu doi copii, unul din flori. Profesional, mătrășită de la 'vedete' la 'figurație'”. „Dacă i-ai fi spus măcar 'vă rog, domnule profesor' lui Voicu Marin, care te plăcea, rămâneai la 'vedete'”. „Asta ar fi-nsemnat, în traducere liberă: 'Domnule profesor, decât să-mi dați un picior în... n-ați prefera să vă culcați nițel și cu mine?' Ar fi-nsemnat deci o 'cerere-n concubinaj'”. „Nu era nevoie s-ajungi chiar în patul lui pentru asta”. „Nu?! Nu-n pat, da-n ce? în șezlong, în balansoar? Era nevoie de ceva și mai rău: s-ajung în clinica lui împuțită”. „Cine-și iubește cu-adevărat meseria *mai* face și câte-un compromis de dragul ei. Nu ți-a fost atât de dragă chirurgia, încât să pleci nițel capul în fața lui Voicu și-a lui Verzeu”. „Cunosc teoria și-i cunosc și pe ferenții ei practicanți. Sunt răspândiți 'endemic' – și teoria și practicanții – în toate domeniile. Actrițe care se țin când cu un regizor, când cu un actor, când cu un autor dramatic, când cu un 'tovarăș' bine plasat, cu oricine poate contribui la susținerea și la impunerea ei, de pildă. Ți-am spus că nu vreau și n-am vrut niciodată să fac lucruri care să mă scârbească de mine însămi”. „Dacă rămâneam în noaptea asta aici, dacă ai fi rămas tu la mine când te-am *rugat* să rămâi, dacă am fi mers într-o sâmbătă și-ntr-o duminică undeva noi doi, ți-ar fi fost scârbă de tine?”. „Uiți că am doi copii. Nu-mi permit să fac nimic pe care mi l-ar putea reproșa. Nu vreau ca fetele mele să-mi poată spune într-o zi: 'Nu facem decât ce-am văzut la tine!'. Îndatoririle mele față de-acești copii sunt mai presus de orice altceva”. „Cred că nu-mi poți cere și mie să pun copiii tăi mai presus de orice?”. „Nu i-am cerut nici măcar tatălui Mariei, care o dorise, nici măcar lui nu i-am cerut s-o pună mai presus de ceva sau de cineva”. „Dar celuilalt, tatăl Anei? Nu mi-ai vorbit niciodată despre el”, m-a-ntrebat Emil, vrând să profite de-nghesuială și să-mi dea un brânci pe panta confidențelor. „Nici n-am să-ți vorbesc vreodată, să știi... Copiii nu-i apropie pe amanți, nici măcar pe părinții lor adevărați”. „S-o iau drept un reproș?”. „E-o constatare”».

*

«Mi-aduceam aminte perioada sarcinii cu Maria. Alexandru se străduia – cât îi dădea voie firea lui egocentrică și nestăpânită – să mă trateze ca pe-o femeie. Când credea că nu-l observ, se uita însă la mine

cu-o privire cu care eu în viața mea nu m-am uitat la nimeni. Se uita cu-o milă care-ncerca să-nvingă scârba. Și eu nu eram dintre-acele biete borțoase pătate, buzate, cu nasul lățit, cu picioare umflate, ajunse la o sută de kile, cu țâțele cât ghiulelele. Eram cea mai decentă gravidă, cum mă „proclamase” doctorul Vladimirescu. Și, totuși... Mă cântăream, mă măsurăm, dar să mă mai uit într-o oglindă, de sus până jos, goală, nu mai aveam curajul. Nu voiam să fiu demoralizată. Nu eram demoralizată. Această stare, această diformitate trecătoare, făcea parte din planul meu de viață, din renunțarea temporară voită la feminitate, de dragul de-a avea un copil. *Eu pe mine, însă, în acea perioadă, mă socoteam scoasă din rândul femeilor.* În ultimele luni, îmi venea să umblu doar prin umbra gardurilor, ca să mă văd cât mai puțin. Cum să-i ceri unui bărbat să te socotească tot femeie când tu însăși nu mai ai curaj să te uiți în oglindă? Înainte de-a mă mărita, când vedeam câte-o biată femeie-nsărcinată mergând cu un bărbat de mână, îmi venea să râd. Abia când ajunsesem și eu cu burta la gură am înțeles semnificația acestui gest: nevoia de solidaritate cu coautorul, în fața temerității de-a fi acceptat s-ajungi în asemenea hal. Alexandru n-a venit o dată să mă ia de la Facultate cât am fost însărcinată. Mă simțeam întristată, dar nu supărată. Mă gândeam atunci, când nu-mplinisem douăzeci de ani, și mă gândesc și-acum, când m-apropii de patruzeci, că dacă s-ar putea, bine-ar fi ca-n perioada diformității, femeia să nu fie văzută de „bărbatul iubit” – și ca să nu mai vorbesc în bășcălie – de bărbatu-sau, căruia în binele ambelor părți, n-ar trebui să-i încarce retina cu-o asemenea imagine. Imaginile, ca și vorbele, sapă-n noi urme de neșters. Mie, de pildă, mi-ar fi fost cu neputință să mă-ndrăgostesc de-un pacient de-al meu. Imaginea lui pe masa de operație nu mi s-ar fi putut șterge din minte nici dacă, după aceea, mi-aș fi văzut pacientul în cine știe ce atitudini de vedetă ori de cascador. Eu l-aș fi văzut mereu întins pe masă, cu chipul cotropit de masca aceea palidă, atât de apropiată de moarte, pe care-o dau anestezicele. La fel de greu, trebuie să-i fie și unui bărbat să șteargă imaginea cu burtă, când își derulează-n cap filmul cu-o femeie pe care-a văzut-o-n ultimele ei luni de sarcină. După ce te-ai mântuit de burtă, începe o perioadă aproape la fel de „sublimă”: a alăptatului, când te simți iară ca o „zână”. E greu să fii femeie, dar nici bărbat nu-i ușor să fii. După ce – bărbat fiind – nici n-apuci bine să retușezi în minte clișeul cu burtă, începi să ai în față un alt aspect al fertilității: sâni debordanți, măriți „suplimentar” și de batiste puse-n sutien pentru ca fântâna abundenței să nu-și trimită jeturile chiar în văzul oamenilor, talie-ngroșată, burtă fleșcăită, șolduri lățite. Această „romanță” durează pe puțin un an în viața unui cuplu care s-a hotărât să facă un copil, iar în astă vreme, lumea rămâne plină de femei care, chiar de n-or fi ele toate frumoase, în schimb, se află în deplinătatea facultăților lor feminine. Femei căroră nu le este rușine să se dezbrace-n fața nimănui și care-mbie la gânduri și la gesturi „laice”. Norocul femeii-mame este copilul. Dependența de copil este atât de mare, încât nu mai lasă loc pentru prea multă metafizică. Mama e ocupată tot timpul cu cele două capete ale tubului digestiv al odraslei, urmărind, cu un vigilant ochi contabil, „intrările” și „ieșirile”. Spală și fierbe scutece, răcește și-ncălzește biberoane, mănâncă pe-apucate și mai mult decât ar trebui, se suprahidratează, îngrijorată la cea mai ne-nsemnată scădere a „cotelor” ei lactate, și, în această cursă *non stop* a maternității, uită, uneori chiar voit, de orice preocupare de feminitate. Multor femei li se pare că menirea lor feminină s-a-ncheiat odată cu aducerea pe lume-a unui copil, punând cruce vieții lor de ființe obligate la o anumită cochetărie, la un „flirt” cu sexul opus. Tipul femeie-mamă este mult mai răspândit decât cel femeie-femeie. Bărbații nu mi-au fost niciodată indiferenți, iar obligația unei femei de-a se-ngriji mi se pare o obligație civică: n-ai voie să-ți indispui concetățenii; trebuie să recunosc însă că, deși eram pierdută după doctorul Vladimirescu, în viața mea nu mi-au fost mai indiferenți bărbații-n general, și Alexandru-n special, ca-n perioada pomenită mai înainte. În afara Mariei, nu mai vedeam altceva pe lume. Când sugea, simțeam cum cele mai intime fibre ale mele se legau indestructibil de mogâldeața necuvântătoare pe care-o adusesem pe lume, cum tot capitalul uman din mine lua calea acelei bănci a investițiilor oarbe, și nu-mi mai păsa de nimic și de nimeni. Clipele de liniște extatică pe care le dă un copil la sân nu pot fi-nțelese de cine nu le-a trăit. Cui nu le-a trăit, descrierea lor i-ar părea o exagerare. Imaginația noastră, deși nelimitată, are opacități. Femeia fără copii nu-nțelege – și pe bună dreptate – extazul în fața unui boț

vânat, cu-o privire şuie și fără vedere la-nceput, în fața unei ființe cu un regim de celenterată: pe-o parte-nghite, pe alta scoate. Ea n-ar înțelege, de-aseenea, un alt efect al maternității: slăbirea interesului pentru tatăl copilului, pe care, chiar dacă-l mai iubești, îl iubești cu-o iubire din ce în ce mai nepasională, asimilându-l rudelor. El nu se mai detașează ca-nainte, nu mai are aura de solitar cu focuri care-ți iau ochii; el capătă – chiar dacă-și păstrează valoarea de piatră prețioasă – o strălucire molcomă, care nu-ți mai dă niciun fel de amețeală și de frisoane. Relațiile între mama și tatăl copilului intră pe făgașul unei bătătorite domesticități. Nu-ntâmplător niciun mare artist n-a făcut dintr-un cuplu conjugal un mare cuplu al iubirii, deși ar fi fost moral, frumos, edificant, bun de dat exemplu la școala de duminică. Un copil, mai ales pentru un cuplu de curând constituit, este o probă de foc. Medicina recomandă să ai copii la-nceputul căsătoriei, cât interesul fizic al partenerilor unul pentru celălalt, nu e tocit. Nu mă-ndoiesc de valoarea științifică a acestei recomandări, privind binele speciei. E de preferat să ai un copil cât de cât „neprevăzut”, decât trecut pe-o listă, în urma cumpărării televizorului, a lustrelor, a perdelelor, a covoarelor... Dacă ar fi să iau viața de la-nceput și m-aș mai mărita cu un bărbat pe care să-l iubesc, n-aș mai face însă un copil din primul an de căsnicie. O fi bine pentru salubritatea speciei, dar psihologic – și chiar fizic – schimbarea bruscă, prematură, a legăturii erotice, abia înfiripate între doi oameni, într-o legătură de rudenie, nu prea poate duce la ceva bun.

Maternitatea este cel mai coplesitor lucru din viața unei femei, incomparabil ca pondere cu paternitatea pentru un bărbat. Prin maternitate, femeia-și atârnă două ghiulele de picioare, care nuseamnă neapărat condamnare și apăsare, înseamnă, sigur însă, aderarea ei totală, de nestrămutat, la valorile fixe, telurice. În timp ce ea se-nfinge-n această nemișcare, definitiv, ca un copac cu niște rădăcini imense, bărbatul rămâne un fel de plantă cu exuberante și cochete rădăcini aeriene. După nașterea copilului, legăturile între cei doi parteneri se reiau încet, anevoios. Antrenarea mamei spre feminitate, spre reluarea feminității, cere mult mai mult tact decât preliminariile începutului. Și, orice-ai face, nu mai e ca la-nceput. Viața unui cuplu e complicată și fragilă ca o pânză de păianjen. Am rezistat să „funcționez” zece ani în instituția căsătoriei – care cere mai multă inteligență, mai mult tact și mai multă-nțelegere decât slujba la cel mai exigent patron – fiindcă m-am *strădui*t să-nțeleg sufletul și corpul partenerului meu, domnul Alexandru Bujor. Înțelegeam tot, iertam tot, dar nu uitam nimic. Uitam ceva ce uită orice mamă: să mai fac vreo legătură între copilul *meu* și tatăl acestui copil. Când am făcut-o pe Maria, am făcut-o cu *Alexandru Bujor*, și n-aș fi făcut-o cu altcineva. După ce ea a apărut, și mai ales pe măsură ce creștea, faptul că dorisem ca ea să fie copilul lui Alexandru Bujor mi se părea facultativ. Ea era copilul *meu*, și asta era singurul lucru important. Orice s-ar fi-ntâmplat între mine și Alexandru – cum s-a și-ntâmplat – nu putea să afecteze-n vreun fel relația dintre mine și copilul *meu*. Când m-am despărțit de Alexandru, între el și Maria nu mai vedeam decât relația strict socială: dependența ei materială de el; mie acest tată al Mariei îmi apărea doar ca un simplu factor de fecundare. Multe-i mai e dat omului să-nțeleagă pe lumea asta! Le-nțelegeam pe femeile care-și adorau copiii, deși, de multe ori, aceștia erau pe jumătate ai unor nemernici care trebuiau căutați cu miliția printr-o țară-ntreagă pentru a fi aduși la ordine, adică la achitarea unei pensii alimentare. Adorația-aceasta dădea uitării pe coautor, „actualizat” doar în momentele când copilul făcea vreo boacănă și când brusc semăna „în partea lui tat-său, fir-ar el al dracu’!”».

*

«Nu-i cerusem nimic lui Alexandru, nu-i cerusem să renunțe la nimeni și la nimic de dragul Mariei. Cum aș fi putut să-i cer lui Emil să renunțe la ceva, de dragul unor copii străini, copiii mei?».

*

«„Știi ce, Emile? Cred c-ar fi bine să ne spunem la revedere””. „De ce? Pentru că nu suporti o discuție-n contradictoriu?”. „Dac-ai ști câte suport! Dar, într-un cuplu nematrimonial, când se-ajunge la reproșuri, mai bine lipsă. Aici, ori e totul cristal – fiind benevol și neimplicând nicio obligație, nici măcar locuință și copii în comun! – ori e cristal ori nu e deloc”. „Dacă ai să vrei să nu depășești faza ’cristal’ ai s-ajungi la un număr respectabil de colaje”».

*

«Emil spusese tocmai cuvântul care, nu știu de ce, dar mi-este-atât de antipatic! Deși atât de propriu și de neînlocuit, ca substantiv, pentru situația pe care-o numește, mi se pare un cuvânt slinos. M-a lovit ca un junghi. Cred c-am făcut o schimă, fiindcă Emil m-a-ntrebat dacă mă doare ceva. „Emile, nu sunt în nicio primejdie, fiindcă pot trăi, nu zic perfect, dar pot trăi și fără ’colaje’. Când a-nceput povestea noastră, ți-am spus că nu sunt pentru tine. Tu nu ești nici destul de bătrân pentru ca viitorul să nu te mai prea intereseze, și nici atât de tânăr ca să tot amâi să iei o hotărâre. Viața mea are două coordonate: copiii și profesia. Restul este ’facultativ’. Eu, la treizeci și patru de ani, am un copil de paisprezece și unul de doi ani. Tu, la treizeci și doi, ești un medic bun, bine ancorat în endocrinologia ta, cu suficient simț al relațiilor, cu casă, cu mașină, econom, echilibrat, fără o familie însă, copil de părinți despărțiți, care are, în mod explicabil, o părere cu totul ’aproximativă’ despre familie. Dac-ar fi după ce-ți spune inima, cred că te-ai însura cu mine, am face un copil, și lipsa asta din viața ta s-ar acoperi. Singurul om pe care l-ai putea supăra cu-o căsătorie nepotrivită este maică-ta, iar ea, după felul cum s-a purtat cu mine, de cele câteva ori când ne-am văzut, mi-a dat de-nțeleș că n-ar avea nimic împotrivă”».

*

«Când o cunoscusem pe Lola, mama lui Emil, doar cu douăzeci de ani mai bătrână decât el, mi-am dat seama din prima clipă că-i plac. „Doamna doctor Hangan, prietena mea, fată cuminte – nu bea, nu fumează. Mama mea. Doamna Lola Dornescu, tot atât de cuminte și ea și de fără vicii”, a făcut Emil prezentările. „Eu în schimb am două ’defecte’, doamnă: am doi copii”. „Sunt și defecte mult mai mari pe lume, doamnă doctor. Să vă trăiască cele două pe care le-aveți!”. Cunoștința noastră după debutul într-un mediu foarte ’monden’ ca «Gostatul» din Piața Amzei, a continuat la mine-acasă, la o cafea. Au apărut, la un moment dat, și ’defectele’. Lola Dornescu le-a sărutat, a stat de vorbă cu ele și n-a avut nicio clipă aerul alarmat al mamei care-și vede feciorul în primejdie, aer care face-atât de-asemănătoare-o mamă cu-o cloșcă-nfoiată, cu ghearele-nfîpte-n pământ, gata să-și apere progenitura de uliul care plutește-n văzduh, plutește în rotocoale pline de mută-amenințare. Singura alarmă pe care mi-a comunicat-o, profitând de minutele cât a dat Emil un telefon, era că, la peste treizeci de ani, băiatul ei nu se hotăra să aibă o familie. Ne-am despărțit spunându-ne pe nume”».

*

«„Emile, dac-ar fi după ce-ți spune inima, te-ai însura cu mine, fiind sigur că pe Lola n-ai supăra-o. Nu-ndrăznești să ’superi’ însă opinia publică, vocile care exprimă opinia cetății și care te-ar considera un bou dac-ai lua o femeie cu doi copii, și – culmea ororii! – unul din flori, când Adina Iamandi face zâmbre după tine, are douăzeci și nouă de ani, e doctoriță foarte bună, are casa pe care-o are, mașina pe care-o are, covoarele, tablourile, argintăria, tapiseriile, mobila stil, bijuteriile pe care le are și, mai mult ca orice, este fata cui este, are-n buzunar toate situațiile, toate plecările, toate specializările în străinătate etc. etc. Urâtă nu e, proastă nu e, și are foarte mult stil. De când a pus ochii pe tine, așteaptă s-o termini cu subsemnata, ceea ce-ar însemna înfrângerea ultimei ezitări, a ultimului scrupul care te-ar face să-i

scapi. Societatea mea e singura primejdie, fiindcă eu – nefiind arivistă și, mai rău, neavând deloc ambiții sociale – te-aș putea trage pe calea mea 'greșită'. Dar tu *ai* ambiții, și ea știe. Dealtminteri, te porți cu ea-ntr-un fel care nu-i dă mari speranțe, dar nici nu i le taie de tot. Îți dozezi efectele". „Dacă ești convinsă că-i așa, de ce nu te-ai despărțit mai demult de mine?”. „Sunt complet lipsită de inițiativă când e vorba de despărțiri; las sarcina asta în grija partenerului”. „Când te-ai despărțit de bărbatu-tău la fel ai făcut? I-ai *indicat* pentru cine să te lase?”. „Își *indicase* el singur mai demult. Ultimele șase luni trăite sub același acoperiș au fost o tăcere, întreruptă doar de răbufniri de nemulțumire: toată casa mirosea a mâncare, de pildă; *eu* nu mă ocupam suficient de Maria, care era leneșă, îndărătnică și, pe deasupra, și foarte gălăgioasă. Era clar că Alexandru găsise pe cineva care gătea fără miros și era și mai silențios decât mine, cu Mama și cu Maria la un loc. Când a luat hotărârea de-a pune capăt nemulțumirii care-l rodea-n asemenea condiții 'vitrege', am reintrat în sfera olfactivă, acustică și de comportament normală. Venea, o vedea pe Maria și nici casa nu-i mai putea, nici fata nu mai era leneșă, îndărătnică și gălăgioasă. Mie nu-mi mai putea găsi niciun cusur, fiindcă nu ne mai vedeam deloc. Și tu, Emile, ai început să ai nemulțumiri legate de persoana mea. Principiile de la care nu mă abat, ți le-am expus pe degete, chiar de la-nceputul începutului. Ocupat cum ești, scriind, citind, învățând, stând mult în laborator, eram o parteneră intermitentă ideală. Nu ceream nimic, iar ceea ce-mi dădeai nu cerea nici eforturi, nici pierdere de vreme, nici măcar bani. Și totul ar fi mers – cât, nu se știe! – ar fi mers așa cum mergea. Dar Adina Iamandi-ți flutură pe sub nas lucruri prea bine mirositoare pe care, oricât aș vrea, eu n-am cum să ți le ofer: eu nu distribui burse prin ale străinătăți, nici posturi, și niciun fel de mărire sau de onor”. „Pot să spun și eu ceva?”, zisese Emil privindu-mă ironic și admirativ în același timp. „Spune, dar să știi că nu folosește!”. „Mă condamni că mă aflu-ntr-o dilemă, că *sunt pus* într-o dilemă?”. „Nu! Noi nu putem condamna viața, fiindcă *ea* ne pune mereu în tot felul de dileme. Aș fi preferat însă ca decât să primesc un telefon de la cineva 'care-mi voia binele' și prin care să aflu că 'prietenul' meu, doctorul Emil Giurăscu, se-ntâlnește și cu *domnișoara* doctor Iamandi, aș fi preferat să-mi fi spus tu că te afl-n această dilemă. Îți repet că nu te condemn. De altfel, n-am niciun fel de aptitudini de procuror. Ziceai mai adineauri că sunt cea mai deșteaptă femeie pe care-o cunoști. De ce-i acorzi atât de puțin credit 'celeii mai deștepte femei pe care-o cunoști' și pe deasupra și bun diagnostician, cum m-ai calificat de mai multe ori? Să știi că nu era nevoie de-un telefon pornit din partea. Personalului mediu sanitar – vezi '*domnișoara*' doctor – ca să diagnostichez starea tulbure prin care treci. Mă-ntristează un lucru, același lucru ca și-n cazul fostului meu bărbat; nu te supăra că fac această apropiere”. „Chiar deloc, e un scriitor care-mi place foarte mult, ți-am mai spus. Mă simt chiar onorat!”. „Ultima frază puteai să n-o spui. Ironia este-o metodă de-apărare foarte eficientă, în multe cazuri, acum însă nu-i vorba de nicio apărare, că nu te afl-n fața inamicului. Când un bărbat vrea să scape de-o femeie folosește, cel mai adesea, două metode combinate: una – vrând să-nece câinele, spune că-i turbat; a doua – cea a dezertării spirituale, urmând procedeul servitoarei hoațe, care-o șterge fără explicații, lăsându-ți ușa deschisă, în timp ce tu ești plecat de-acasă”».

*

«Deși cuvintele mele nu puteau să-i facă nicio plăcere, Emil nu-și putuse reprima un zâmbet pe care eu mi-l traduceam cu vorbele doctorului Staicu din momentele când mă admira profesional sau când îl amuzau spusele mele: „A dracu' muier ești tu, Sânziano, și mă mai întrebi de ce iau foc când stau lângă tine...”».

*

«„Emile, dacă bărbatu-meu, când s-a aflat într-o dilemă 'și mai dilemă' decât a ta, ar fi venit și mi-ar fi spus: 'uite ce e, hai să vorbim ceva deschis', te rog să mă crezi că, lăsând la o parte mânia, nu m-aș fi supărat. Când un bărbat îți preferă o altă femeie, te șterge, evident, de pe 'carnetul lui de bal' din punct de vedere al feminității. Norocul meu că l-am citit în adolescență pe Bernard Shaw și că mi-am *zgâriat* în creier următoarea frază din el: 'Un bărbat nu-nșeală o femeie cu-o altă femeie pentru că cea de-a doua ar fi mai tânără, mai frumoasă ori mai deșteaptă decât prima, ci pentru că e *alta*'. Să știi că-n momentul când Alexandru m-a anunțat că '*trebuie*' să ne despărțim, nu m-am simțit nici urâtă, nici tâmpită, ci m-am simțit anterioară pe listă și nespus de mâhnită uman. Refuzul de-a sta de vorbă ca-ntre doi *oameni*, asta m-a durut și m-a făcut să-l scot definitiv de la inimă. După zece ani de conviețuire, atât avea el de spus unei femei pe care-o luase nesilit de nimeni, nici măcar de-mprejurări, cu care-avea un copil pe care i-l ceruse. De ce să folosească tocmai cu mine asemenea procedee? Cu mine, o ființă cu-atâta-nțelegere și care, pe deasupra, nici măcar n-am o viziune sexuală asupra lumii". „Rău faci!", găsisse Emil prilej de glumă. „Tu – acum – procedezi la fel, ceea ce mă face să cred că indiferent de fire – fiindcă tu și cu Alexandru parc-ați fi din două specii diferite – o anumită cauză vă generează același efect. Aș fi vrut să-mi fi spus tu, fără experimente provocate. Să fi lăsat la o parte faptul că sunt femeie și să fi vorbit ca doi oameni de-același sex, sau fără sex", am zis eu zâmbind a glumă, ca să mai îndulcesc pilula. „Vezi, drama mea e alta decât a domnului Alexandru Bujor. El, după toate aparențele, o prefera din punct de vedere feminin pe Dana Liveanu. Eu te prefer pe tine Adinei Iamandi și nu numai ei, fiindcă te iubesc. Știi foarte bine că te iubesc. Ai renunțat la Alexandru Bujor, fără să-l întrebi de ce '*trebuie*' să vă despărțiți, fiindcă nu-l iubeai sau nu-l *mai* iubeai, ceea ce-i tot atât. N-ai făcut scandal fiindcă nu-l iubeai". „Emile, după părerea ta cum trebuie să procedeze o femeie pe care o lasă bărbatul? Ca omul care venind acasă vede că i s-a furat porcul din cocină sau boul din grajd?". „Nu știu ce să-ți răspund la asta, știu doar că nici pe mine nu mă iubești. Ești – sau măcar ai fost – îndrăgostită de mine, dar nu mă iubești. Ai spus vreodată cuiva: 'te iubesc'?" „Da, am spus".

(„Dumneavoastră știți, domnule doctor Vladimirescu, știți c-am spus cuiva o dată: 'vă iubesc'. Astăzi, i-aș spune-o doctorului Murgu și-ar fi la fel de adevărat, dar lui n-am să-ndrăznesc să-i spun niciodată, fiindcă *nu trebuie* să-i spun"). „Și ce s-a-ntâmplat?". „Nimic. Nu vezi?!". „Pot să-ți pun o-ntrebare indiscretă? *Bărbatului* tău i-ai spus 'te iubesc'?" „Numai răspunsurile sunt indiscrete... Nu lui, altcuiva". „Nu mi-ai pomenit niciodată despre acest altcineva". „E de-ajuns că trecutul este un permanent colocatar al fiecăruia dintre noi, un colocatar de care nu poți scăpa. Să-l mai vâri și-n prezentul altuia?". „Confidențele-i apropie pe oameni, nu-ți spun nicio noutate; îți explică mai bine un personaj". „Ți-l explică, e drept, dar nu cred că-l pot absolvi de prezent"».

*

(Mi-aduceam aminte tot ce-mi explica trecutul îndepărtat al lui Emil despre Emil, dar nu mă puteam opri să nu-mi aduc aminte și un element din trecutul apropiat de la care Emil nu evoluase – de fapt, elementul care-mi declanșase curiozitatea în privința lui. Eram la mare. Eu locuiam, ca totdeauna, la coana Leana, care nu mai acceptă alți «musafiri» de sezon, cu excepția mea și-a fetelor mele, de când nea Cliță lucrează «afară», adică la montat sonde-n Orientul Apropiat, și de când coana Leana umblă cu cercei filigranați de aur, până pe umeri, cu degetele pline de inele, cu pandantive cu semilună pân' la buric, în capoate matlasate, de când seara citește romane, mai ales din colecția «romanului de dragoste», «de plâng, Sânziano, de ud perina, mamă». Peste drum de coana Leana, s-a deschis, în urmă cu trei ani, o terasă care să tot aibă treizeci și cinci-patruzeci de metri pătrați, condusă de-un responsabil, Costică pe numele său, cu grătar de dimineață până seara, cu bere, cu «Cico», și cu «Pepsi», cu pufuleți clisoși, ca un fel de gogoși de mătase atinse de cine-știe-ce morb și intrate-n descompunere, cu niște foste

bombonele, ajunse mazăgă, împachetate-n micuți cilindri de hârtie cerată – «Mentosan», «Lămâie», «Smeură» – victime-ale termenului expirat și-ale umezelii sărate. Într-o după-amiază, pe la cinci, stăteam la o masă, pe terasă la Costică; eu beam o bere de trei cinzeci și Ana un «Cico». Maria se dusesse pe plajă, să bată mingea cu niște copii de vârsta ei. Ana terminase de mult sticla de «Cico» și se juca de-a *vața* – care pe vremea mea încă se mai chema *de-a v-ați ascunselea* – se juca pe după barul-grătar și pe după garduțul de merișor al terasei, cu doi băieți ceva mai răsăriți decât ea. Deși nici eu n-aveam mai mult de-un centimetru de bere-n pahar, nu mă dădeam dusă, fiindcă tocmai atunci pusese Costică la magnetofon o bandă cu Demis Russos. Cânta cântecul sezonului, cântecul care era-n fruntea tuturor topurilor. Un cântec – nu i-am știut niciodată numele – care-ncepe cu-o mișcare întreruptă-n trei locuri, ce-ți sugerează o linie frântă sau pauzele pe care le face un leagăn până ce-și ia vânt. De câte ori ascult cântecul ăsta, nu mă simt nici tristă, nici fericită, mă simt însă dusă departe, foarte departe. Deși are-un ritm pe care se poate dansa, nu mă-nchipui niciodată dansând cu nimeni când îl ascult, ci plutind de una singură prin văzduh. Probabil din cauza vocii lui Demis Russos, care e-atât de greu de-atribuit unui sex. E una dintre acele voci pe care eu le numesc *voce de om*, așa cum numesc chip de om, chipul Marilenei Gavrilovici – la fel de greu de atribuit unui singur sex. Sunt voci și chipuri care te duc cu gândul la unicitatea ființei umane, abolind ideea-mpărțirii pe «genuri naturale». Lăsând o clipă «vața», Ana s-a apropiat de mine-n vârful degetelor și mi-a șoptit la ureche: «Mamă, cântă Demisu». «Mulțumesc, știu». «Am crezut că n-ai băgat *în* seamă». «*De* seamă». Eu acum mă ascund». «Ascunde-te». În această dispoziție mă aflam, când a apărut pe terasă doctorul Emil Giurăscu. Era a treia oară când îl vedeam. Mi-l prezentase Tudor cu-o lună mai înainte, pe un culoar la Clinică. «Sărut mâna, doamnă doctor. Ce surpriză!». L-am invitat, dacă n-avea nimic împotriva, să stea la masa mea. Locuia-ntr-o căsuță la golfulețe și mergea tot acolo la plajă, la nudiști. I-a comandat lui Costică un crap saramură și-un vin alb sec, înfundat. A sosit crapul, a sosit vinul. Și crapul și vinul aveau câte-un cusur: crapul era prea sărat, ceea ce-i pune sub semnu-ntrebării prospețimea, iar vinul nu era suficient de sec. Eu n-am avut cum să-mi dau seama de-aceste neajunsuri, fiindcă n-am gustat nici dintr-unul, nici dintr-altul. Mă uitam la Emil Giurăscu și nu-mi venea să cred. Am rămas ținută locului până și-a mâncat ultima fărâmbă de pește și până și-a băut ultima picătură de vin. Am sperat *pentru el* că, pe parcurs sau în ceasul al doisprezecelea, avea să aibă o tresărire de conveniență socială măcar și să-mi ofere și mie un degetar din vinul lui. Nu sunt nici lacomă, nici pofticioasă și, pe deasupra, sunt învățată de copil să rabd și să rabd cu demnitate. Când colegele mele Niura și Șura Dulgherii mâncau sendviciuri cu șuncă de Praga, luată de pe la un știu ce economate, în nasul meu, la școala primară, iar eu mâncam un «sendvici» cu marmeladă de 5, nu mă uitasem niciodată la ele cu ochii aceia umili și plini de speranță ai câinelui care-și privește stăpânul mâncând, nu mă uitasem niciodată cu privirea care spune: «dă și mie». Îmi puteam impune să nu cer, dar să nu-mi lase gura apă nu reușeam. N-ajunsesem încă la această performanță. Mă duceam și scuipam în chiuvea de la closet apa secretată de «nedemnele» și «nedisciplinatele» mele glande salivare și măntorceam la marmelada de 5. Între timp, învășasem să nu mai salivez, așa că, biologic, peștele și vinul domnului doctor Emil Giurăscu mă lăsau rece, suscitându-mi doar interesul moral asupra acestui personaj.

Oameni zgârciți cunoscusem destui în viața mea. De n-ar fi fost decât vecinele mele H.B.-urile, zise și hașbilitate, «simbol» de hoaste bătrâne, cum zice Maria, care – deși put de bijuterii, de argintărie, de covoare care de care «mai» orientale, de tapiserii, de tablouri și de ce nici cu gândul nu gândești, și deși nu au pe nimeni pe lumea asta decât una pe cealaltă, una având șaptesopt de ani, cea mare, iar «mezina» șaptespatru – își mănâncă de sub unghie. Chiar și ele însă, dacă sunt «surprinse» la masă, deși dosesc imediat în dulap ce e mai bun, tot îți oferă ceva, cât un găinaț, dar îți oferă. Mama nu lua niciodată nimic de la ele și mă-ndemna și pe mine să nu iau. «Nu lua de la ele nimic, Sânziană, mamă, că le pare rău după orice». «Atunci, de ce te mai invită să iei?». «Din educație». «Halal educație!». «Fațadă de educație, glazură!». Învășasem din practică, mama tuturor teoriilor, că din inimă dă omul simplu, fiindcă-așa a

pomenit din moși-strămoși. Din «dreptul cutumier»! Era limpede că doctorul Giurăscu nu era om simplu și nici nu provenea din oameni simpli. Din educația pe care i-o dăduseră acasă ai lui să nu se fi ales nici măcar cu-o glazură cât de subțirică, de care până și hașbilitățile, perfecte-n zgârcenia lor, țineau seamă, și călcându-și pe inimă-ți întindeau și ție ceva, acolo? Nu-mi venea să cred. Altceva trebuia să fie cu el. Zgârcit – și de prisos să spui și egoist – din naștere, simțind probabil nevoia, ca oricine se știe cu o muscă, fie ea cât de mică, pe căciulă să se «teoretizeze», își ridicase defectul la rang de principiu. Câți zgârciți n-am auzit spunând «eu nu dau bani la cerșetori, din principiu» sau «eu nu dau bani pentru flori la morți»: din principiu, firește! Ce de-a mai lume cu principii pe pământul ăsta! Mă uitam la doctorul Emil Giurăscu și-mi venea să râd. Și viața trebuie să te facă să râzi de defectele oamenilor, nu numai literatura! Mă uitam cu câtă acuratețe mânca peștele, fără să-l atingă măcar cu un deget, ci numai cu furculița, ajutându-se cu o coajă de pâine, și nefolosind niciodată cuțitul, fiindcă nu era cuțit de pește, evident. La bufet la Costică, nu se făceau «discriminări» între pește și restul dobitoacelor comestibile, când era vorba de cuțit. La un moment dat, m-a tentat să comand și eu un peștișor, ca să-i servesc o lecție distinsului doctor. Pe urmă, tot eu m-am gândit că i-aș fi dat prea mare importanță acestui domn de care ce-mi păsa mie... M-am mai gândit că nu era cazul nici să-mi descumpănesc punga aflată într-un echilibru cu totul precar. Mai bine păstram banii și veneam seara cu fetele și cu coana Leana, mâncam câte doi «mici», beam o bere și-ascultam muzica de la magnetofonul lui Costică. Trebuia să fac și eu o tratație, că pân-atunci coana Leana de două ori ne scosese-n lume. Nu pentru că ea ar fi așteptat o revanșă din partea mea, că știa exact cum o duceam, dar fiindcă așa era frumos. Ea ține mult la mine și la fetele mele și ținuse mult la Mama. Deși între noi sunt doar douăzeci de ani diferență, având o fată mai mare decât mine, coana Leana mă tratează ca pe vremea când, fetiță, i-am trecut prima oară pragul. E drept că și eu tot așa o tratez. Îi spun «săru' mâna», cum îi spuneam și-atunci, și fetele mele, crescute – atât cât se mai poate crește azi astfel un copil – tot după moda veche, îi spun și ele «săru' mâna». Coana Leana e printre-acei puțini oameni pe care-i cunosc eu, la care omul face mai mult decât banul. «Sânziano, mamă, și dacă o veni cu sistematizarea peste noi și ne-o face blocuri, într-o odaie cu mine și tot te primesc». Mă gândeam la coana Leana, la basmalele ei cu fir, cu modele orientale și cu franjuri, la chipul ei grăsuț și blajin, la rochiile ei, numai pliuri și cerculețe, pe care de treizeci de ani i le coseam Mama și cu mine. «Mamă, de ce tu, *arbiter elegantiarum*, nu-i spui că nu e frumos cu-atâtea zorzoane?». «În lumea-n care trăiește ea, asta e frumos. De ce i-aș strica inima?». «Și crezi că dacă i-ai spune nu te-ar asculta?». «M-ar asculta, dar ar rămâne cu un *of* după modelul ei. Ea nu vrea să pară altceva decât ce este. Nu-și face rochii de cucoană, fiindcă nu vrea să pară cucoană. Mie mi-e dragă așa cum e, cu pliurile, cu pliseurile și cu cerculețele ei». «Și mie mi-e foarte dragă». «Ai să-ntâlnești în viața ta lume elegantă, educată, cultivată, manierată. Ți-aș dori ca printre ei măcar unul să fie de calitate sufletească a coanei Leana». Câtă dreptate avusese Mama. Nici acum când se-«ajunsese», coana Leana nu se schimbă. Își îmbunătățise viața: nu mai primea lume-n sezon, că i-o fi ajungând și ei de cât își rupsese oasele treizeci de ani, din iunie până-n septembrie; citea, în sfârșit, și ea, după ce ani și ani se mulțumise cu ce-i povestea Mama de prin cărți, în timp ce ea se cocea lângă mașina de gătit; purta bijuterii acum la cincizeci de ani – trecuți – fiindcă acum le-avea. Încolo, coana Leana de totdeauna: cu casa plină de vecine cu care, spre deosebire de timpurile mai puțin prospere, în loc să ronțăie semințe de floarea-soarelui și de dovleac, ronțăia alune, cu liota de babe și de moșnegi, singuri pe lume, care veneau la poarta ei cu traista goală și plecau cu ea plină. «Auzi, Sânziano, mi-a spus și mie un turc bătrân, când eram tânără, că la legea lor scrie să dai a zecea parte din ce ai». «Scrie frumos la legea lor». «Sânziano, mamă, de ce n-o fi apucat și doamna Hangan, săraca, Dumnezeu s-o hodinească pe-acolo pe unde-o fi! de ce n-o fi apucat și dumneaei să mă vadă și pe mine la binele de l-am ajuns?».)

Mi-aduceam aminte – cât să fi fost de-atunci? – că-ntr-un an, printre «musafirii» coanei Leana se afla un cuplu foarte reușit fizic, un *el* înalt, brun, sportiv, avocat de meserie, și-o *ea* blondă natural, mijlocie de statură, tare frumușică, arhitectă. Erau tipul de cuplu intelectual citadin, monden și snob, venit în mediu rural să se «deconecteze», fiindcă-ncepuse deja moda «deconectării naturiste». Se vedea cât de colo că aveau cu ce să se ducă la mai bine decât la coana Leana, de n-ai fi ținut seama decât că-n fiecare noapte mergeau la câte-un restaurant să danseze, iar dansul ăsta costa. Era clar că domnul avocat pusese ochii pe Mama. Ca un intelectual ce se afla, și cu nevasta alături, o curta pe Mama pe căi verbale de nuanță hazliu-ironică. De altfel, cu sau fără nevastă, nimeni nu-ndrăznea să-i facă Mamei propuneri directe. Frumoasă și ademenitoare, Mama avea însă, în toată făptura ei, ceva care tăia elanul anumitor libertăți. Nu vreau să spun că bărbaților le tăia pornirile erotice, dar le-ndrepta spre calea ocolită a răbdării. Șezând, corpul ei de adolescență (cu trunchiul drept, ca la școală, cu picioarele aliniate ca soldații la paradă), chipul ei de cariatidă (îndulcit de privirea ușor absentă a celor în permanent dialog cu ei înșiși) n-aveau nimic lasciv: erau corpul și chipul unei femei care nu-ncerca să atragă în niciun fel atenția, căreia-i era egal dacă plăcea sau nu. Lipsa oricăreia dintre «fițele» destinate stimulării sexului opus, mai la vedere ori mai subtile – după cât o duce capul pe «împricinată» – nu scăpa celui interesat, creând de la-nceput o distanță între el și Mama, distanțe ce se mărea în momentul când Mama-ncepea se meargă – drept, cu capul nițel încordat, cu pas hotărât, dar nemilităros, ignorând orice dorință de-a pune-n valoare corpul subțire: un mers de statuie trezită din visul ei încremenit, într-o lume a cărei existență o ignoră.

În vacanță, Mama avea un program la fel de riguros ca-n restul anului. Dimineța, ea se-ntorcea de la plajă la ora când «musafirii» coanei Leana încă se mai întindeau și mai căscau în pat. După ce toată lumea-și lua valea, «paznice-ale focului sacru» – una lângă plita din șopron, alta sub dud, cu mașina de scris – rămâneau doar coana Leana și cu Mama. Îndată ce lumea se-ntorcea de la țarm, Mama-și punea «Remington»-ul în cutie, îl ducea-n casă și se-apuca de treburi fără zgomot: îi croia toalete coanei Leana, tricota, citea. «Ce bateți, doamnă, la mașină?», o-ntrebase-ntr-o zi domnul avocat. «Pentru moment, un roman». «Sunteți scriitoare?». «Sunt dactilografă». «Serios?», se mirase avocatul, învățat, de pe la grefele tribunalelor, cu tipul tradițional de dactilografă, ușurică, frumușică, fâșneată. «Am aerul că glumesc?», îi răspunsese Mama tot printr-o-ntrebare. «N-aveți aerul că glumiți, dar n-aveți nici aer de dactilografă». Mama, care fără să fie deloc o fire necomunicativă, nu făcea însă confidențe, tăcuse. «Cum vă place-aici, la *palace*-ul coanei Leana? În ce relații vă aflați cu puricii?». «Domnule, eu sunt de la țară. Din neamul meu, sunt prima generație-ncălțată – și nu spun asta pentru că acum „se poartă” – așa că, pentru mine, la coana Leana e ca pentru regina Angliei la Buckingham Palace! Iar în privința puricilor, n-am nicio plângere. La noi în odaie, nu sunt». «Ați încheiat cu ei vreun pact de neagresiune? Că pe noi nu ne slăbesc deloc cu vizitele. Am fi dat cu niște DDT, dar Neli e alergică la anumite mirosuri» (începuseră să bântuie și alergiile!). «Puneți mai bine niște pelin sub saltea. Puricii cred că sunt vechi de când lumea, în orice caz anteriori DDT-ului, deci și mijloacele de-a-i alunga sunt anterioare DDT-ului». «Acum unde locuiți?», abandonase avocatul brusc problema «lighioanelor». «Într-o mansardă». «O femeie-atât de frumoasă, într-o mansardă?!». «Se poate și mai rău», ignorase Mama aprecierile avocatului. «Înseamnă ce n-ați făcut nimic ca să plecați din mansardă», continuase el, sugerându-i Mamei cu-o scurtă privire cam ce-ar fi avut de făcut pentru îmbunătățirea situației noastre locative, și nu numai locative. Mama răspunsese acestei priviri didactice cu-o privire la fel de scurtă și de bine-simțită, în timp ce silabisea, bătând cu dreapta măsura în aer: «În-tr-a-de-văr ni-mic ni-mi-cuț». «Și n-ați fi dispusă, măcar de-acum încolo, să-ntreprindeți ceva, ceva concret, spre binele dumneavoastră, doamnă?». «Nu!».

*

Mama avea două feluri de-a pronunța această negație: cel obișnuit, prin care infirmăm cu toții o

acțiune existentă, o privăm constatativ de eficiență, și un fel care semăna cu o măsură de proporții cosmice, care-n iureșul ei ar fi abolit pe veci caracterul activ al unui verb. Înainte de-a rosti acest fel de «nu», Mama își înțepenea gâtul, de parc-ar fi pornit la un atac, iar «n»-ul – sunet surd de felul lui – țâșnea dintre buzele ei, lung, reverberant ca zbârnâitul unei săgeți azvârlite de-un arc prea-ncordat, iar «u»-ul suna scurt, ca un simplu efect sonor al lui «n». Doar Ana mai rostește acest fel de «nu».

*

Deși edificat suficient asupra refuzului Mamei de a-l folosi ca «antreprenor» în prezentul sau în viitorul ei – și poate tocmai de-aceea – domnul avocat continua să facă «artă pentru artă», nelăsând să-i scape nicio ocazie de conversație cu Mama.

Într-o zi, întorcându-mă de la plajă, l-am găsit făcându-și de lucru la motocicletă, garată-mpreună cu Pița, capra coanei Leana, într-un șopron la câțiva metri mai încolo de șopronul-bucătărie. Coana Leana toca vinete pe-un fund mare de lemn, cu marginea crenelată – tot operă de-a lui nea Cliță – cu un satâr de lemn cât toate zilele, numai ochi și urechi la Mama care, în timp ce croșeta «blând» (așa cum ajunsese să bată și la mașină), îi povestea ceva. Apropiindu-mă, am auzit-o pe Mama spunând următoarea frază: «Atunci, prințul se hotărăște să-i întindă o cursă lui unchiu-său, criminalului deci». La ultimele cuvinte, coana Leana rămăsese cu satârul-n aer. «Și, ca să nu-i dea de bănuț, începe să se poarte ca și când și-ar fi pierdut mințile». «Da' nu și le-o fi pierdut de-adevăratelea când o fi văzut stafia lu' tac-su, ce zici?». Domnul avocat încetase să-și mai facă de lucru cu motocicletă și stătea pe șa, ascultând cu-o mutră de parcă nu-și credea ochilor și urechilor, abia ținându-și râsul. Pentru mine, singurul element nou din acest spectacol era doar domnul avocat. Cum el nu mă interesa, iar *Hamlet*-ul îl citisem și-l văzusem cu Laurence Olivier, m-am dus în casă. Când m-am întors, era aproape de lăsarea cortinei. Toți mureau, iar restul era tăcere. Coana Leana, cu stânga ținea satârul-nfipt în vinete, iar cu dreapta-și făcea cruce: «Ferească Dumnezeu, ce ți-e cu soarta... Să știi că mă-ntristași, doamnă Hangan».

În timp ce coana Leana era chemată de obligații care-aveau să-i alunge tristețea, domnul avocat, încetând să bibilească la motocicletă, ședea acum pe-un scăunel cu trei picioare și se uita la Mama. «Din ce vă *luarăți* doamnă, cu *Hamlet*?». «Hm! Coana Leana mă-ntreabă totdeauna ce scrie-n cărțile pe care le citesc eu. Iar eu îi povestesc ce scrie-n ele». «Și credeți că pricepe?». «Cum să nu priceapă?». «Hai să fim serioși!». «Să fim *foarte* serioși! Domnule Gheorghiu, marii artiști fac opere pentru toată lumea. Sunt diferite nivele de-nțelegere-ale unei opere, mai ales în literatură. Dacă primul nivel nu este accesibil unui număr foarte mare de oameni, cred că opera nu și-a atins scopul». «O operă trebuie să-și propună neapărat un scop, așa credeți?». «Scopul este inclus în operă: comunicarea». «Nu credeți decât în operele care comunică?». «Numai!». «Deci, sunteți convinsă că Shakespeare și coana Leana „comunică”?». «Dumneavoastră, domnule Gheorghiu, presupun că ați văzut *Romeo și Julietta*?». «Da. Văzut». «Ați plâns?». «Ei, Doamne, doar nu mai am cînșpe ani!». «Ei, vedeți, coana Leana a plâns când i-am povestit *Romeo și Julietta*». «„*Vive le mélodrame...*”». «„... où Margot a pleuré», completase Mama. «Domnule Gheorghiu, „*vive Shakespeare où coana Leana a pleuré*”. Melodrama demult a apus. La Shakespeare însă totdeauna are să plângă cineva. I-am povestit coanei Leana *Romeo și Julietta*, *Othello*, *Hamlet*. După fiecare-a spus: „Ce ți-e cu soarta!”». «Vi se pare-așa de profund?!». «Profund? Esențial! A remarcat exact ceea ce caracterizează un mare scriitor: expunerea unor destine, prilej de meditație asupra destinului în general». «Am remarcat cu cât spirit pedagogic i-l explicați pe Shakespeare coanei Leana», o cotise domnul avocat pe lângă spinoasa problemă a destinului în artă, care, se vedea cât de colo că nu era una dintre durerile sale majore. «Reminiscențe de pe vremea când eram profesoară». «Ce predați?». «Elină și latină». «Doamnă, cu mintea și cu fizicul dumneavoastră, luptați să plecați din mansardă. Faceți-vă un punct de onoare din asta!», revenise avocatul pe-un ton foarte serios,

la calul lui de bătaie. «Domnule Gheorghiu, în timpul războiului, după o luptă cu partizanii, un neamț și-un sârb se-ntâlnesc nas în nas, într-o tranșee: „Voi pentru ce luptați?”, îl întreabă neamțul pe sârb. „Pentru pâine. Dar voi pentru ce luptați?”, îl întreabă sârbul pe neamț. „Noi, pentru onoare”, îi răspunde neamțul. „Fiecare luptă pentru ce n-are”, zisese sârbul». Avocatul făcuse o plecăciune, în semn că-n fața unui asemenea argument depunea armele elocvenței sale de sfătuitor. La câteva zile după această-ntâmplare, plecase la București, cu Neli-a dumisale, lăsându-ne carta lui de vizită și-un nor de praf în nas, din viteza motocicletei.

*

Uitându-mă la doctorul Giurăscu în tăcere cum își mânca metodic peștele, lăsând «în urmă» un schelet curat ca pentru studiu la zoologie, și cum își sorbea cu-nghițituri egale și silențioase vinul, îmi aminteam fila aceea din trecut, un trecut drag fiindcă-n el era cuprinsă Mama și-mi pierdea complet cheful de-a-i mai da vreo lecție. «Două calități pe lume nu pot fi simulate și nici înlocuite ori echivalate prin procedeul „mai iei de ici, mai pui coala”»: inteligența și bunătatea», așa spunea Mama. Seara, aveam să vin la Costică pe terasă, cu fetele și cu coana Leana, buna noastră coană Leana. Aveam să bem o bere, să mâncăm «mici» și să stăm de vorbă. Afară de câteva subiecte dragi ei – printre care neapărat genealogia lui nea Cliță – pe care din când în când le repetă, coana Leana vorbește totdeauna la obiect și cu bun-simț. Judecata ei n-o ia niciodată alături de drumul. Și-apoi, n-am auzit-o o dată să vorbească-n dușmănie de careva, orice fapte-ar fi săvârșit acela: «Cine știe, mamă, ce-o fi și-n sufletul lui, săracu’. Mai bine omul să zică „ferește-mă, Doamne!”, că nu poți să cunoști, mamă, unde te duce viața. Eu mă gândesc la mine cum ar fi; ce s-ar fi ales de mine, săracă, amărâtă, fără mamă, fără tată, cu bărbatul mort pe front, rămasă cu copil mic și fără furme, fără pensie, fără nimic pe lume, de nu mă lua Cliță, omu’ ăsta, pâinea lu’ Dumnezeu. Sânziano, mamă, am eu o presimțire că-ntr-o zi o să se găsească un om, ca Cliță-al meu, și-o să te ia și pe tine. Frumoasă ești, doctoriță ești, ce dac-ai două fete!». Când eram copil, văzând capacitatea coanei Leana de-a pronunța *perfect* orice nume propriu străin de prin cărțile povestite de Mama, am întrebat-o-ntr-o zi, sincer surprinsă de ce zice «furme» și nu «forme», «rișeu» și nu «reșou». «Nu poți să spui, coane Leano?».

Coana Leana izbucnise-n râs: «Doamne, fetița mamei, cum să nu pot?! „Forme”, „reșou”. Pot, mamă, pot. Da’ cum să zic eu așa când tot Costineștiu’ zice „furme” și „rișeu”?!». Am rămas uimită. Mama mi-a explicat atunci că-n toate mediile omul se-ncadrează, *este încadrat* deci, într-o regulă a jocului. Mi-a dat și exemple. Viața avea să-mi dea fără-ncetare exemple. Ce altceva era tăcerea tuturor în cazul diagnosticului pus de Verzeu Liliane Fodor? Ce altceva era «stopul cardiac» din fișa postumă a pacientului căruia Pandele-i scosese unicul rinichi, ori «stopul cardiac» – travesti pentru frânghia cu care doctorița Paraschiva Marin, soția «marelui» Marin, pusese capăt unei vieți ajunsă de nesuportat. Ce altceva decât «furmele» și «rișeul» din alt mediu? Iar eu mă trezisem să zic «forme» și «reșou», când *Regula Jocului* îmi cerea «furme» și «rișeu»? Mă uitam la doctorul Emil Giurăscu și eram aproape sigură că sub «nonconformismul» de fațadă, precum cel la care eram martoră, în privința Regulii Jocului n-ar fi păcătuit niciodată cu nimic. Mai avea un deget de vin în pahar. «Don’ Costică, încă o bere, te rog». «Imediat, doamnă!». Costică mi-a adus berea, și-n timp ce-o destupa, cu-o privire rapidă a făcut inventarul mesei. «Să mai aduc un pahar?», mi s-a adresat Costică, ignorându-l pe doctorul Giurăscu. «Vreți și dumneavoastră bere, domnule doctor?», m-am adresat eu doctorului Giurăscu, obligată de «provocarea» lui Costică. «Nu. Mulțumesc, nu amestec băuturile». «Nici eu». Costică, arborând stilul chelnerului de mare local, stând ca o statuie oarbă și surdă la tot ce se-ntâmpla, cât timp se desfășurase conversația celor doi «protagoniști», după ultima mea replică, revenit brusc la realitate, îmi turnase bere, apoi, după ce se uitase la mine cu-o privire care spunea tot ce-avea de spus despre partenerul meu, plecase demn și mulțumit ca justițiarul care-narmează mâna dreptei răzbunări. Ca să-și marcheze și mai

mult solidaritatea cu mine, Costică oprise banda cu Nana Mouskouri și-o pusese din nou pe cea cu Demis Russos știind că-mi plăcea. Brusc, a apărut Ana pe care până atunci o urmărisem cu privirea. «Mamă, cântă iar Demisu», mi-a șoptit ea tainic la ureche. Doctorul Giurăscu s-a uitat întrebător la mine. «Domnul doctor Emil Giurăscu, domnișoara Ana Hangan». «Domnișoară...». Doctorul Giurăscu se ridicase-n picioare și după ce-i sărutase protocolar mâna o-ntrebare foarte serios: «Cred că sunt primul domn care vă sărută mâna, nu?». «Nu, domnule. Nu sunteți». «Înseamnă c-am întârziat». «Da!»

Doctorul Giurăscu izbucnise-n râs. Frunte-naltă, figură prelungă, ochi albastru-verzui, niște dinți superbi, mâini frumoase, înalt, suplu, drept. Frumos bărbat! Când râdea, avea ceva melancolic în ochi. M-am uitat o clipă fix în ochii lui, cu-o privire de psihiatru, cred. Mi s-a părut că văd în ei tulbureala sufletului care trece deodată prin două stări contradictorii. Am avut impresia că privirea mea profesională l-a-ntristat. «Domnule doctor, aveți nemți în familie?», n-am putut eu să-mi reprim o-ntrebare. «Fiindcă sunt blond?». Am tăcut. Emil Giurăscu înțelesese perfect unde bătea-ntrebarea mea. Ne-am despărțit, el îndreptându-se spre golfulețe, eu trecând drumul acasă. Un an, cât a durat legătura noastră, scheletul peștelui de-atunci nu mi-a dispărut deloc din minte. Îl vedeam, aci cu oasele mai atenuate, aci cu ele ascuțite ca niște dinți de furcă. Dar mort și-ngropat peștele ăsta n-a fost niciodată. Stafia lui bântuia mereu prin sufletul meu! Ce definitorie poate fi prima întâlnire cu un om, prima impresie pe care ți-o face! Emil Giurăscu, un amestec de duioșie, de nemulțumire, de nevoie de-afecțiune, cu egoism, cu zgârcenie, cu simț perfect al situațiilor, al ierarhiilor, cu știință a flatării dibace și discrete, a aranjamentelor. Ce să fi așteptat de la el: să-mi iubească fetele? Cărui om poți să-i ceri să iubească niște copii străini când, uneori, ție, care nu trăiești decât pentru ei și prin ei, și-ți vine să-i strângi de gât?

*

(Mi-aduc aminte primii trei ani de aritmetică ai Mariei. Nervi?! Că-mi făceam nervi?! Făcusem aproape o depresie când îmi spunea că 6×4 , aci fac, 13, aci 24, aci 27, îmi venea să mă spânzur. Aș fi murit atunci, pe loc, și nu mi-ar fi părut rău de nimic. Să-i cer cuiva să iubească niște copii străini! Lui Emil, fetele mele nu-i erau urâte. Ba chiar aș fi spus că-i erau dragi. Maria cu «sictirismul» ei, cu ireverența ei față de tot ce nu-i place, deșteaptă și cu-o limbă ascuțită ca briciul, și Ana, cu aerul ei de pisică la pândă, cu uimirile-acela inimitabile din priviri, mult mai tăcută și mai așezată decât soră-sa, lăsându-te și ea mut cu câte-o-ntrebare.)

*

Ne-am despărțit cu frumosul. De fapt, curiozitatea mea pentru Emil trecuse. Din punctul meu de vedere, peștele-acela dăduse impuls legăturii noastre. «Ce fel de om o fi și ăsta?», mă-ntrebam eu, în timp ce-n gând studiam scheletul gol de pe masă de la Costică. Mă aprinsesem pentru Emil: era frumos, deștept și spiritual. Nu fusese chiar un foc de paie, ci unul de vreascuri. Din tot ce făcea, un lucru mă indispucea mai mult ca orice la Emil: faptul că se frecventa cu șeful lui direct, pe care doi bani nu dădea; nici uman, nici profesional. Era însă o relație utilă. Utilă a fost și este și căsătoria cu Adina Iamandi. Adina Iamandi, care totdeauna avusese tot ce-și dorise: cum era să nu-l aibă și pe Emil Giurăscu?! Blondă spălăcită, cu un ten frumos, marmoreean, clădită pe lung, nițel cam prea pe lung, Adina Iamandi – ajutată și de-o coafură impecabilă, și de-un machiaj de-naltă clasă, și de-o-mbrăcăminte rafinată – cultă, deșteaptă, rece, distantă, este tipul femeii de casă-mare, învățată să dea porunci, cu un glas făcut pentru porunci, ca-ntreaga ei persoană. În ciuda unui corp perfect și-a unui chip fără defecte majore, nu este o femeie frumoasă. Are un aer habsburgic, după cunoștințele mele portretistice în legătură cu această familie, ceea ce pentru mine-nseamnă trufie nedisimulată. Corpul ei perfect mi-aduce-aminte o vorbă de-a

doctorului Staicu: «Sunt pe lume corpuri frumoase și calde, frumoase și reci, urâte și calde, urâte și respingătoare». Noi două nu ne cunoaștem personal. Eu, când o-ntâlnesc uneori la lift, în Clinică, dau «bună ziua», fiindcă așa m-a-nvățat Mama, și mă uit la ea cu privirea cu care mă uit la toți oamenii: o privire plină de bunăvoință. Ea însă face toate eforturile să-mi arate că mă ignoră, deși pe chipul ei de femeie de lume, atât de strunit de educație, se citește o vizibilă neplăcere. De ce, nu știu. Fiindcă n-are de unde să știe cât a căutat Emil să reia legătura noastră, mai ales după ce s-a-nsurat cu ea. Nu-mi place să-mi plângă nimeni pe umăr, mai ales bărbații-nsurați. Nimic nu mi se pare mai indecent decât confidențele pe care un bărbat le face unei femei despre-o altă femeie. Indecent e prea puțin spus: insalubru, promiscuu. De-astă vară n-o mai pot vedea pe doamna doctor Iamandi-Giurăscu fără să-mi vină să râd. Într-o zi, Luci, fata coanei Leana, venită de sâmbătă până luni pe la maică-sa, în drum spre Tulcea, ne-a repezit și pe noi, adică pe mine și pe fete, cu mașina până la Mamaia. După ce ne-am plimbat încoace și-ncolo, ne-am dus la plajă. Cam bătea vântul. Ne-am scos cearșafurile și ne-am întins la soare, lângă un întreg eșafodaj de saltele, una superbă, înflorată, de cel puțin trei persoane, iar altele patru, fiecare de altă culoare, pastelate, așezate ca parapet împotriva vântului. «Locuitorii» erau probabil la apă. Maria alesese locul: «Hai aici lângă „etranjeriile”-astea, că ne apără și pe noi de vânt!».

Maria și Ana s-au apucat să facă un castel de nisip. Nu peste mult, «locuitorii» «etranjeriilor» s-au întors de la apă. Cu-același aer habsburgic pe care-l avea-mbrăcată, pășea pe niște coturni, într-un superb costum de baie alb-moarat, cu corpul ei frumos și rece, roșu de parc-ar fi fost opărit – acel mod ingrat de-a se bronză al blondelor nepigmentate – cu părul strâns într-un turban din același material cu *deux-pieces*-ul de baie, cu ochelari mari, rotunzi, fumuriu-deschis, ultima modă, călare pe-un nas, opărit și el, doamna doctor Adina Iamandi-Giurăscu, ținând de mână o fetiță care părea o reducere a doamnei doctor: o Marie-Antoaneta mică, opărită de soare, cu un aer distant, sub pălărioara imprimată, format meduză. Cum îmi țineam brațele peste față, Adina Iamandi nu mă putea recunoaște. Fetele nu mi le văzuse niciodată, așa că nici după ele nu mă putea recunoaște. Adina-i citea fetei ei o poveste, englezește. «Ce limbă citește doamna aia?», a-ntrebat-o Ana pe Maria. «Engleză». «Limba din Englezia?». «Din *Anglia*». «Aha!». Și au continuat să-și fortifice castelul. Ana s-a dus de câteva ori cu găleata, la mare, ca să-și aducă material de construcție. Din fugă, azvârlea cu picioarele nisip pe superba saltea, acoperită acum de-un prosop imens plușat, superb și-acela. Adina s-a oprit din englezească, și dând-o pe româna ei perfectă i s-a adresat Anei: «Fetițo, fii mai atentă». De uimire că doamna din *Englezia* vorbea și românește, Ana rămăsese cu gura căscată. «Ce-i spui doamnei?», a-ndemnat-o Maria. «Pardon!» «Acum închide gura!». Eu nu intervin niciodată când ele se află-n fața unui incident. Le las să se descurce singure. Și de data asta, am făcut pe mortu-n păpușoi. Totul părea să fi reintrat în ordine, când i-a venit Mariei ideea – după o pală de vânt mai puternică – să scuture cearșaful lor. Fără să vrea – bine-nțeles – i-a azvârlit doamnei doctor Iamandi-Giurăscu nisip pe cearșaf. «Și pe dumneata, fetițo, trebuie să te-nvăț cum să te porți? Văd că ești destul de mare. De ce nu-ți scuturi cearșaful la țarm?», a-ntrebat-o retoric și cu indignare, pe tonul ei elevat, habsburgic, doamna doctor pe Maria. Printre brațele cu care-mi făceam streșină la ochi, am văzut-o pe Maria, micșorându-și ochii și subțindu-și buzele, și-a-nceput să-mi bată inima fiindcă știu că asta-i semn că ți-o coace. «Vă rog să mă iertați, doamnă. Și vă mulțumesc pentru lecție». Spusese totul cu-o dicție perfectă și pe-un ton de sinceră căință. Mi-a venit o clipă să-mi revin. Dar numai o clipă, fiindcă după-aceea iar i-am auzit glasul, un glas de-o perfidie blândă, care mi-l aducea totdeauna aminte pe Alexandru. «Doamnă, iertați-mă vă rog. Aș vrea să vă pun o-ntrebare». Adina Iamandi-Giurăscu a făcut un semn de-ncuviințare. «Doamnă, ați avut multe servitoare hoațe?». Am simțit că-nlemnesc. Dacă-nlemneam eu, cum era să nu-nlemnească Adina Iamandi-Giurăscu! «Ce-ai spus?», a-ntrebat ea cu un glas scăzut, în care se citea o uimire vecină cu spaimă. Cred că o clipă și-a-nchipuit că fetișcana din fața ei este nebună. «V-am întrebat dac-ați avut multe servitoare hoațe», a repetat Maria spațiat, pe tonul explicativ pe care-l folosești cu cineva greu de cap. Revenindu-și, deși indignată, fiindcă-ncepuse să bănuiască un dedesubt în acea-ntrebare bizară, Adina i se adresase Mariei pe tonul

prudent, pe care-l folosești cu smintii: «Nu văd ce te-ar interesa pe dumneata așa ceva și nu văd legătura cu situația de față». «Ba este o legătură, doamnă, este». Maria trecuse la tonul sfătos. «Este, doamnă, fiindcă dumneavoastră aveți, cum să vă spun eu, aveți un ton de cocoană care are mereu de moralizat câte-o servitoare hoată. Bună ziua». Și-i întorsese Adinei Iamandi-Giurăscu brusc spatele. «Falfabeta, *ma sœur*, hai să dărmăm *Bastila* asta, și să clădim ceva mai aerisit și mai modern»; și spunând cuvintele-astea, cu un picior Maria făcuse *tabula rasa* din castelul la care truseră pân-atunci. Nu-mi era greu să fac pe mortu-n păpușoi, că nici mult nu mai aveam ca să fiu moartă de-adevăratele. N-aș spune că Adina Iamandi-Giurăscu nu este un tip de om care te calcă pe bătăture și pe nervi și că, atât de dispusă a da lecții superioare pe tonul ei habsburgic (ce-oi avea eu cu Habsburgii ăștia nu știu de mi-or fi căzut ei cei mai dragi din istorie?), nu merita și nu merită o lecție. Dar cu oroarea mea față de violență – fie că e bătă, fie că e cuvânt – aș fi dat oricât ca vaccinul pe care i-l servise Maria să i-l fi administrat altcineva. Aș fi aplaudat pe oricine, adult, și mai ales copil, care i-ar fi tras una cu propriile arme, dar nu-mi plăcea ca acest spirit de vendetă să-l văd la copilul meu. E clar că Maria îi stricase o zi doamnei doctor Adina Iamandi-Giurăscu și nu atât pentru că o copilă o-nfruntase, ci pentru că observația acelei copile o făcea, vrând-nevrând, pe doamna doctor să-și revizuiască părerile despre sine.

Dar și mie-mi stricase Maria ziua. Mai întâi, că, până ce Adina Iamandi nu pleca de la «locul crimei», eu mai mult decât să mă mișc de pe spate pe burtă și de pe burtă pe spate nu puteam: cum să răsar dintr-o dată, eu – care fusesem până atunci absentă, în ciuda faptului că observațiile asupra comportamentului copiilor mei, mie-mi erau adresate, cum orice observație asupra educației unui copil pe mamă o acuză, deci cum să răsar deodată, când nu intervenisem în momentul în care, în mod firesc, ar fi trebuit să intervin? Ca orice combatant care, deși învins, nevrând să-și recunoască-nfrângerea, își face un timp de lucru la locul bătăliei, și Adina Iamandi-Giurăscu rămăsese încă la fața locului, continuând lectura pe englezește din alt punct decât unde-o lăsase, fiindcă o urmărisem când îi citea fetei povestea bobocului urât, tradusă, ori adaptată după Andersen. După ce timpul de simulare prescris de etichetă în caz de-nfrângere expirase, Adina Iamandi-Giurăscu se ridicase maiestuos, își luase într-o mână o superbă sacoșă dintr-un material șanjant, cu cealaltă ținând mâna micuței Marii-Antoanete, care pășea cu capul drept sub pălăria format meduză, și se-ndreptase spre hotelul cel mai apropiat, abandonând eșafodajul de saltele. Alesese un moment când Ana și Maria erau la țarm. Când se depărtaseră suficient m-am ridicat și eu, mi-am scuturat cearșaful și m-am așezat într-o poziție mai comodă. Întorcându-se de la apă, Maria a azvârlit o privire pișicheră spre saltelele abandonate, apoi s-a uitat la mine să vadă: o cert sau n-o cert. A părut surprinsă că nu zic nimic. Tocmai pe când Maria-mi pipăia din ochi starea de spirit, a răsărit, în șort alb și-n tricou *bleu*, Emil Giurăscu. «Sărut mâna, salut, ce surpriză!», ne-a spus el pe un ton prin care se străvedea că «ce surpriza» de față nu era cea mai plăcută din viața lui. «Sunteți de mult aici?», a adăugat, începând să scoată dopurile saltelelor ăloră minunate. Am tăcut. «Ce mare te-ai făcut Maria!». «Mare și cuminte!», a zis Maria cu un glas de mironosiță. Lui Emil i-a venit să râdă. «Stați în Mamaia?». «Saltelele-astea sunt ale dumitale, Emile?», l-a-ntrebat Maria, ca și când nu i-ar fi auzi întrebarea. «Da. Până mai adineauri au fost aici nevastă-mea și cu fetița mea». «Deci, doamna-aceea...», și Maria a desenat o siluetă prin aer, care sugera toată «altitudinea» habsburgică a doamnei doctor Iamandi-Giurăscu, «decî, doamna-aceea ți-e nevastă?!». «Da!» «Caută-ți fericirea în muncă», i-a spus Maria lui Emil pe un ton confidențial, apropiindu-se de el și privindu-l în creștet, în timp ce el, aplecat, dezumfla saltelele. Lui Emil i-a venit să râdă, însă amintindu-și la timp că n-ar fi fost elegant, s-a făcut că n-aude. Eu m-am ridicat brusc și m-am dus la țarm unde-am răs în voie până mi-au dat lacrimile. Nu-nseamnă că după ce-am rămas singure n-am certat-o pe Maria. «Mamă, de fapt ce-ai vrea tu de la mine ar fi să-mi schimb firea. Te iubesc, te respect, dar să știi că firea nu mi-o schimb, că nici nu se poate schimba. Dacă m-aș preface că sunt o oiță blândă și gingașă, cu frica lui Dumnezeu, n-aș mai fi eu. Ar trebui să-mi schimb metabolismul ca să-mi pot ține limba-n gură!». «Ai să-ți faci mult rău cu limba asta pe care nu știi să ți-o ții!». «Și tu care știi să ți-o ții. Mult bine ți-ai făcut? Aflați dumneavoastră, doamnă doctor, că

limba asta are un succes! Nimeni în clasă nu suflă-n fața mea – și nu fiindcă sunt fata lui Bujor și că m-aș duce cu depeșa la „*Drapelu’*”, că mi-e scârbă de „manierele” astea de „fii” și de „fiice”; nu suflă nimeni de frică să nu intre-n gurița asta care nu minte, nu pârăște, dar le „zice”. Să știi că o a doua doamnă doctor Hangan n-ai să faci din mine! Să nu-mi spui că „ducesa” asta cu saltelele, madam Giurăscu, nu merita ce i-am zis, că nu te cred. Și nu poți să spui că n-am folosit stilul „elevat”. Știi ce cred eu despre madam Giurăscu asta și despre alții ca ea? Ăștia-s „ciocoi” socialismului și nu pentru saltelele, pentru prosoapele, pentru abțibildurile-astea aduse din ăle patru zări, ci pentru ce au pe dinuntru. Fiindcă ăștia nu zic niciodată, „bogdaproste de ce noroc a dat peste mine!”; zic „mi se cuvine!”. Pe tine, care-ai terminat Facultatea cu 10, te-a trimis careva undeva de unde să-ți iei saltele ca ale ei?». «Și ea a-nvățat foarte bine...». «Mai bine decât tine nu se putea, dar ea e fata cui e. Crezi că dacă-i dădeam cu praf în ochelari de pe niște saltele ca ale ei ridica glas, crezi că mi-ar fi vorbit ca un vechil clăcașului? Nu! Fiindcă i-am azvârlit nisip de pe-o stambă de șapte cinzeci, de-aia. Ăstora trebuie să le-azvârli nisip de sus în jos! Știi ce, doamnă doctor, șefă de promoție, o bag în pizda mă-sii pe „tovarășa ducesă” – cu saltelele ei cu tot. Amin!».

Eu – când sunt deprimată – muncesc, muncesc ca boul și tot ca el tac. Maria – când e deprimată – vorbește, niciodată fără rost, vorbește cu-ncrâncenare însă, cu spirit vindicativ. Atunci, mai mult ca oricând, este fiica lui Alexandru Bujor. Alexandru Bujor. Rămăsesem în curte la coana Leana. Acolo ajunsesem cu povestirea. De câtă vreme tac, oare? Se pare că cel mai lung vis nu durează decât treizeci de secunde. Dar o amintire cât o dura? De când tac eu?

— Pavele, unde-am rămas? Parcă sunt soldatul Svejck, așa povestesc. Svejck și cu mine, reprezentanții moderni ai picarescului! Da, îți povesteam cum m-am măritat eu cu Alexandru Bujor. Mă-ntorc și zic: i-am condus la mașină. Ileana Sachelarie s-a uitat în ochii mei cu părerea de rău a femeii care se gândește că și ea ar fi putut avea ceva, ceva ca mine, și m-a sărutat pe frunte. Alexandru Bujor ne privea fără nicio urmă de zâmbet. Părea chiar foarte preocupat. Nu l-am întrebat niciodată despre-acest lucru, dar sunt și-am fost totdeauna sigură că *atunci*, în momentul când m-a văzut lângă Ileana Sachelarie care-l excludea din proiectele ei de viață, Alexandru s-a hotărât să mă includă-n viața lui. A avut o clipă, doar o clipă, o privire de geambaș care prețuiește-n gând un cal. «Cu bine, domnișoară», a zis el și mi-a strâns în trecere mâna. M-am gândit mult la ei, și-n ziua aceea și-n zilele următoare. «Sânziano, mamă, doamna aia ție nu ți se păru că e o țără mai sărită decât domnu’?». «Ba da, coană Leano! Dar nici nu-ncearcă să pară mai tânără...». «Îhî. Și la noi, la Brabeți, era un învățător cu-o nevastă, mai mare mult ca el, da’ se-nțelegeau», își amintea coana Leana din trecutul ei, de pe când nea Cliță n-o adusese încă din inima Olteniei s-o transplanteze-n Dobrogea. «Ăștia doi nu se-nțeleg, coană Leano», i-am spus eu plină de convingere. «Așa e, mamă? Să știi că el e om al dracu’». «După ce-l cunoști, coană Leano?». «După uitătură, Sânziano, mamă. Pân’ să vii tu de la plajă, eu zic că se certară, nu cu hai mare, da’ se-mpungeau. Mai ales el pe ea. Nu cred c-au să facă multă vreme casă unu’ cu altu’. Ei, om mai trăi și-om mai vedea...», încheiase coana Leana pe-un ton misterios. Cred că și coana Leana mă vedea inclusă-n planurile lui Alexandru Bujor. Peste trei zile de la aceasta vizită de «afaceri», într-o seară, pe la șapte, m-am trezit cu Alexandru Bujor sub dud. «Bună ziua, domnișoară, sau, mai degrabă, *good afternoon*». «*Good afternoon, sir*, că suntem la o oră când nici seară nu s-a făcut, dar nici ziua nu mai are mult de viețuit». «Domnișoara doctor știe și englezește, văd». «Știe». Eu mă uitam la el fără să-l întreb ce vânt îl aducea prin Costinești. «Diseară e o-ntâlnire cu cititorii, la Mangalia, la Casa de cultură. Vin și...», și mi-a citat trei nume de poeți tineri foarte «*en vogue*» pe vremea-aceea. «Vrei să vii și dumneata? Mai întâi, aă să vezi cât sunt de deștept! și pe urmă facem o plimbare cu „Liudmila”... „Liudmila” e mașina mea». «A!». «Dacă n-ai un program mai interesant». «Îmi iau o jachetă, îi spun coanei Leana și vin cu dumneavoastră». Cu aerul ei de cloșcă protectoare, coana Leana s-a-nfățișat numaidecât. În timp ce eu mă-ntorceam în casă după o batistă, coana Leana, cu o dicție ca la teatru, i-a «șoptit» lui Alexandru Bujor: «Domnule Alexandre, să știi că fata asta e fată cuminte, mamă». «Știu, coană Leano», i-a răspuns Alexandru, cu-o voce-n care nu era nici urmă de glumă ori de ironie. Întâlnirea cu cititorii era ceva absolut formal și fără niciun haz: niște-ntrebări stereotipe ca și răspunsurile. Alexandru Bujor, singurul, încercase, și izbutise chiar, să dezghețe nițel atmosfera aceea de ședință sindicală, spunând două anecdote literare. De câteva ori, îmi căutase privirea. Se terminase-ntâlnirea cu cititorii. Autoritățile locale mai stăteau de vorbă cu scriitorii. Eu nu știam ce să fac, așa c-am rămas pe loc, în «stal», până a venit Alexandru Bujor și m-a luat de-acolo. Mi-a prezentat pe cei trei poeți care-n cor ne-au propus să mergem la o vodcă. «Avem alt program. Așa că de data asta „pas”», a zis Alexandru și urcându-ne-n «Liudmila» ne-am oprit la «Vasile Roaită», la Cazinou. Nu era cine-știe-ce lume, fără să fie pustiu însă.

«Ce vrei să mănânci și ce vrei să bei?». «Afară de mâncare prinsă ori râncedă, mănânc orice, iar de băut, pân-acum n-am băut decât apă și, câteodată, vin sau bere. Alegeți dumneavoastră și n-o să primiți nicio reclamație». A-nceput să cânte și muzica. «Știi să dansezi?». «Nici nu știu ce să spun. Am dansat doar de două ori pân-acum». «Când?». «O dată, la aniversara unei colege, acum doi ani, și-acum două săptămâni, la „balul” reușităilor la Facultate, tot la o colegă». «Și-ai, primit „reclamații”?». «N-am primit, fiindcă intru imediat în ritm». «Verificăm pe loc. Domnișoară!». Am dansat. Alexandru dansa corect cu mine, ținându-mă la distanța «legală», ca un bărbat de-aproape treizeci de ani, care nu-și pune mintea cu-o fetișcană de nouășpe, chiar dacă i-a făcut favoarea să iasă cu ea-n lume. La un dans, am auzit pe cineva spunând în spatele nostru: «Nu-i Alexandru Bujor?». «Ba da». Alexandru s-a făcut că n-aude,

iar eu m-am simțit foarte importantă. Mi-a povestit de prin Deltă, că era pescar, de pe la vânătoare, că era și vânător. «Eu ți-am împuiat capul cu de toate pentru toți și nu te-am lăsat să scoți o vorbă». «Eu nu prea am ce vorbe să scot. Afară de vacanțele la coana Leana, încolo școală-casă, casă-școală». «Chiar așa? niciun eveniment în viața dumatăle?». «Unul singur: Festivalul din '53. Pentru prima oară, am văzut negri, galbeni – în carne și oase, am stat de vorbă cu copii din toate lumea și-am și mâncat o mulțime de bunătăți, pe săturate. Pentru mine, Festivalul ăsta a echivalat cu-o călătorie-n jurul lumii. El mă mângâia de moartea lui Stalin. Dumneavoastră nu puteți să-nțelegeți ce-a-nsemnat pentru mine moartea lui Stalin...». «Într-adevăr, nu pot». Alexandru Bujor s-a uitat în ochii mei, fără nicio umbră de ironie. Avea o privire cu care parcă-ncerca să-mi secționeze creierul, nu alta.

*

— Pavele, cred c-ai băgat de seamă că multe fete, pe la opșpe-nouășpe ani, câți aveam eu atunci, și, de multe ori, și femei în toata firea, adoptă-n fața bărbaților fie o atitudine de mare experiență și de mare emancipare, vrând să facă pe grozavele și să pară trecute prin ciur și prin dârmon, cum se spune pe la noi pe la țară, fie o atitudine de mironosițe, pure, neștiutoare, «nevăzătoare», «neauzitoare» – coborâte dintre heruvimi – care-n «nepătarea» lor, nici măcar un banc mai decoltat nu «pricep». Puține fete și femei se poartă firesc în fața bărbaților și nu vor să pară ce nu sunt. Eu eram o fată cuminte, copil orfan, învățat să numere de zece ori banul, un copil – nu zic îmbătrânit, dar maturizat înainte de vreme, ca orice om crescut în lipsuri. Aveam și-atunci, cum am și-acum, un principiu: sa vorbesc deschis cu oamenii sau să nu vorbesc deloc. Deci, m-am purtat și-am vorbit cu Alexandru Bujor ca la «Judecata de Apoi».

*

«Domnișoară, eu nu mă gândeam la evenimente cu caracter social și care pot afecta mai multă lume deodată, mă gândeam la evenimente strict individuale, care ne „bântuie” pe fiecare dintre noi, în ciuda epocii cooperatiste în care trăim». În timp ce spunea cuvintele-astea, Alexandru Bujor se uita-n ochii mei vrând parcă să mă convingă de necesitatea unor asemenea evenimente într-o viață de om. Înțelegeam întrebarea lui, dar am tăcut. Despre iubirea mea, singura mea iubire de adolescentă, pentru un om care-ar fi putut să-mi fie tată, n-aveam de ce să-i spun. Și-apoi, ea trecuse. Iar despre o iubire, din sfera posibilului, a imediatului, n-aveam ce să-i spun fiindcă nu exista. «Nu ai... niciun iubit?», și-a exprimat el, în sfârșit, gândul, în forma care nu mai lăsa niciun dubiu. «Niciunul». «Și nici nu iubești pe nimeni?». Mi-a plăcut această dihotomie a ideii de iubire: una era să ai un iubit, alta să iubești. Cred că-ntrebarea asta «bicefală» a declanșat în mine interesul pentru Alexandru Bujor. «Și nici nu iubesc pe nimeni». «Ai să iubești...». «Sper». «Un punct esențial l-am lămurit. Acum să te-ntreb altceva». «Întrebați!». «Ce-ai de gând să faci în viață? Dacă până acum te-ai gândit la asta». «M-am gândit, și chiar de foarte multă, vreme. Am să mă fac doctoriță, am să mă mărit și-am să fac doi-trei copii». «Așa de mulți? „Gusturile” se mai pot schimba pe parcurs». «Să știți că nu e vorba de niște „gusturi”. E vorba de niște principii». «Ei, nu mai spune!». «Poate că vi se pare prezumțios ca la nouăsprezece ani să vorbesc de principii, dar să știți că așa e. Mama zice că e bine ca omul să știe ce vrea în viață și că e cu-atât mai bine cu cât știe mai devreme. Eu m-am gândit de mică la rostul pe care să mi-l fac în viață». «Și ți se pare foarte important să ai copii?». «La fel de important ca și profesia. Trebuie să-ți câștigi pâinea și să ai și niște ființe pentru care să merite să trăiești». «Și dacă n-ai asemenea ființe, crezi că nu merită să trăiești?». «Ba da. Cred însă că un om trebuie să cunoască toate experiențele firești pe care i le oferă viața. Așa cred eu. Vedeți, eu mă pregătesc pentru o viață... o viață nespectaculoasă, în care-am să fac lucruri obișnuite. Pentru o viață obișnuită, familia este obligatorie. Și-apoi, un copil orfan tânjește după o familie. Cred că, de fapt, de-aici pornește totul. În zilele obișnuite, umbli la școală ori la slujbă, și

vremea trece, cu lucruri importante sau cu unele mai puțin importante. Dar mai vin și niște sărbători. Abia atunci, dacă n-ai familie, te simți...». «Izolată». «Izolată... exclus. Nu e nicio plăcere să știi că niște familii refuză invitațiile de dragul tău, ca tu să nu-ți petreci sărbătorile singur; nu e nicio plăcere să te simți un balast în sufletul unor oameni cumsecade și nici să te vezi doar cu celibatari, cu oameni divorțați sau cu văduvi. Afară de Mama, eu n-am pe nimeni pe lume». «Eu nu mai am *chiar* pe nimeni». «Și nu vă e greu? Nu vă simțiți singur?». «Nu prea am vreme să observ că sunt singur». «Într-o meserie ca a dumneavoastră, aveți tot timpul-n minte personaje, situații, trăiți odată cu ele...». «Și mor odată cu ele...». «Dar înainte de-a muri ele cu dumneavoastră și dumneavoastră cu ele, trăiți, trăiți și vă puteți dispensa de-o familie; o familie poate chiar v-ar încurca, v-ar lua un timp în care-ați scrie. V-am spus că-l cunosc foarte bine pe Matei Șerban». «Nu era doctor înainte de-a se apuca de pictură?». «A făcut Medicina, *magna cum laude*, dar n-a profesat niciodată. Picta și-n timpul Facultății. S-a-nsurat și el, ca tot omul. Cu-o profesoară. Din dragoste. Asta nu-l făcea ca, după ce se-nsurase, să se poarte-n casă altfel decât înainte de-nsurătoare. În casă la ei, oră de masă nu era, oră de culcare nu era, oră de sculare nu era; dacă invitau și ei pe cineva, nenea Matei ba era acasă, ba nu era; dacă-i invita pe ei cineva, el de cele mai multe ori n-avea chef să meargă, ori mergea și, după o jumătate de ceas, se făcea nevăzut. Elvira, tânăra doamnă Șerban, se usca pe picioare. Se-mbolnăvise de ulcer tot răbdând de foame, și plângând, în timp ce-ncălzea și iar încălzea o mâncare, pân-o făcea scrum, așteptându-și bărbatul cu masa. După un an și ceva, Matei Șerban s-a uitat la ea și i-a spus: „Fată dragă, de când ești cu mine, te-ai procopsit cu un ulcer, și să știi că eu, cu timpul, mai bun n-am să mă fac. Dacă o mai duci nițel așa, te-alegi și cu-o offică. Ne-apucăm acum amândoi, îți *facem* bagajele și te duc frumușel la părinții tăi, iar în zilele următoare îți aduc eu, cu un camion, toate lucrurile tale de zestre și tot ce-ți place de pe-aici, de prin casă. Gândește-te și tu că dintr-o nămplare ai nimerit un an și ceva la balamuc, la secția 'Monomanii' ". Elvira izbucnise-n plâns și spunea printre suspine: „Eu de tine nu mă despart, eu de tine nu mă despart, că te iubesc”. „Ba te desparti, acum și pururea și-n vecii vecilor. Nu sunt bun de bărbat, nici de tată, sunt pictor și-atât. În afara de pictură, nu iubesc pe nimeni și nimic. Iar o femeie trăiește cu un om și dacă omul este insuportabil, Michelangelo să fie el, viața ei tot otrăvită rămâne. Căsătoria cu tine mi-e-nvățătură de minte pân' la moarte. Îmi pare rău doar c-a trebuit să fii tu cobaiul”. Și s-au despărțit. Ea s-a măritat tot cu un pictor». «Luase și ea „monomania”». «Se vede treaba. Cel de-al doilea însă e om de casă, tată de copii». «Da, dar nu e Matei Șerban!». «Înțeleg că vă place Matei Șerban». «E un mare pictor. Când o să ne treacă... chestia asta cu „putrefacția”, ai să vezi osanale... Domnișoară, dacă-am înțeles eu bine, dumneata nu concepi viața fără copii... să știi că nici eu». În clipa aceea, a sosit chelnerul cu nota. Am înlemnit. Mama bătea pe puțin șapte zile la mașină pentru banii ăia. «Te-ai speriat?». «Da!». «Ți se pare o sumă exorbitantă?». «Mie, da! E drept că-n viața mea n-am fost la restaurant. Cea mai mare „petrecere” e să merg câteodată cu Mama la cofetărie». «Nu te-ai gândit niciodată să te faci actriță?». «Nu. De ce?». «Pentru că, în afară de felul cum arăți, ai o dicție perfectă și vorbești cu o naturalețe...!». «Îmi place să mă duc la teatru, dar să fiu actriță nu mi-ar plăcea». «Pentru că-ți închipui că actrițele nu duc o viață prea „ortodoxă”?». «Nu de asta! Duc însă o viață foarte grea. Mai întâi, să fii mereu altcineva, care să nu semene nici cu tine, nici cu ce-ai fost înainte și nici cu ce-ai să fii după; ai, n-ai chef, să joci în fața publicului care te vrea perfect, pe care nu-l interesează că te-o durea și pe tine o măsea, o mână, sufletul. N-ar fi de mine o asemenea meserie. Eu vreau o viață mai tihnită». «Păcat că nu vrei! Să știi c-ai putea». «Avem acasă o carte cu maxime și cugetări dintr-o mulțime de scriitori, de oameni celebri. În fiecare zi, citesc măcar o pagină din ea. O țin la capul patului. Ce mi-ați spus dumneavoastră acum mi-a adus aminte un cuvânt a lui Goethe: „Lumea *nu* este a celor care pot, este a celor care vor”. Așa e și cu meseriile». Am ajuns înapoi, la Costinești, la unu noaptea.

«Vă mulțumesc, domnule Bujor». «Plăcerea a fost de partea mea, domnișoară». «Domnule Bujor, vreau se vă pun și eu o întrebare: dumneavoastră iubiți pe cineva?». «Nu mai iubesc pe nimeni», mi-a

răspuns el într-un târziu, ca și când atunci și-ar fi nters sufletul pe toate fețele și-n urma unei riguroase inspecții ar fi ajuns la concluzia pe care mi-o comunica.

«Și n-aveți nicio iubită?». «Una? Nu». «Mai multe?». «Când sunt mai multe-n același timp nu se mai numesc „iubite”. „Iubită” este o noțiune care nu are plural simultan, sincronic». «Și care-ar fi pluralul sincronic în care-ați încadra această categorie de... femei?». «Să le zicem „trăiristele” amorului, „efemeridele” amorului, „sezonistele” amorului, pentru a nu șoca urechile unei tinere domnișoare». «Am înțeles». «Nu știu dac-ai înțeles. Nu se-nțelege chiar totul dintr-o dată. Din cartea aia despre care mi-ai spus, ce maximă, ce vorbă ți-a plăcut cel mai mult?». «Nu știu dacă mi-a plăcut cel mai mult, dar mi s-a părut... m-a pus pe gânduri cel mai mult o vorbă a lui Einstein: „Oricât ar părea de ciudat, lumea are totuși un sens”». «Acum, la culcare, domnișoară, că s-o fi luat de gânduri coana Leana», a zis Alexandru Bujor, în timp ce-mi deschidea poarta.

În zori, când coana Leana a deschis, cu toate precauțiile din lume, ușa camerei, m-a găsit trează.

«Cum, Sânziano, mamă, nu dormi?». «Mi-a fugit somnul».

I-am povestit din fir a păr unde fusesem, ce făcusem.

«Dac-aș fi în locul lu’ domnu’ Bujor ăsta, tot așa aș face, mamă!», a spus coana Leana, sibilin, ridicându-se de pe patul meu și pornind la o nouă zi de muncă.

*

— Pavele, e un gen de femei care suferă de ideea că toți bărbații vor ceva de la ele; nici dacă le-ntreabă-un bărbat pe stradă cât e ceasul ori cât au dat pe merele din plasă ele nu pot crede sau nu le place să creadă că omul n-avea nicio «intenție». Eu sunt contrariul acestui gen de femei. Chiar când cineva dovedește față de mine niște «intenții» pe care și-un chior le-ar observa eu tot îmi zic: «mi se pare mie». Toată noaptea m-am gândit atunci de ce mă invitase Alexandru Bujor: dacă se simțea obligat față de Mama, n-ar fi avut decât să mă invite când venea și Mama; să mă trateze ca pe una dintre fetele-alea cu plural «multiplu» era clar că n-avea de gând; că se-ndrăgostise subit de mine, deși nimeni nu se-ndrăgostise pân-atunci subit de mine, îmi dădeam seama că nu; și asta cădea: că-i plăceam, i-oi fi plăcut, dar câtă lume nu-ți place? Pân’ la urmă, am ajuns la concluzia că scria vreo carte cu adolescenți și cu tineri foarte tineri și că mă studia ca pe-un material documentar. Chiar și-ntrebările pe care mi le pusese duceau la o schiță de portret. Stau de multe ori și mă gândesc dac-am fost vreodată fericită. Dacă mă gândesc atâta și nu-mi aduc aminte dintr-un foc, înseamnă că n-am fost. Încântată am fost însă în câteva momente din viață. Seara aceea se numără printre ele, iar amintirea ei mă face să repet niște versuri care mi se par un rezumat al multor relații omenești și mai ales al legăturii cu Alexandru.

«... Vinovat e tot făcutul

Și sfânt doar nunta, începutul».

*

Peste două zile, dimineața pe plajă, m-am trezit cu Alexandru Bujor lângă mine.

«Dumneata nu mergi la nudiști?». «Nu». «Crezi că nu ești destul de frumoasă?», m-a-ntrebat el, în glumă. «Și dac-aș fi Venus și tot nu m-aș duce». «Zău?». «Zău. Probabil că sunt demodată». «Și eu sunt demodat. Nici eu nu mă duc. Un punct comun în biografia noastră. Ai fost vreodată-n Deltă?». «Nu». «Și n-ai vrea să mergi?». «Ba da». «Ai vrea să mergi cu mine?». «Aș vrea, dar ar trebui să-i cer voie Mamei». «Ai dreptate».

În fiecare zi, venea la Costinești, ne duceam la plajă-mpreună, stăteam de vorbă, ne plimbam, mâncam la coana Leana, mergeam la restaurant seara, în ciuda protestelor mele.

«De ce ți-o fi așa de milă de banii mei, nu știu», zicea Alexandru, când mă revoltam față de-atâta

risipă. «Mi-e milă, fiindcă eu n-am avut niciodată bani și nu vreau să le fac impresie proastă».

Toată atitudinea lui mă-ntărea în convingerea că mă studiază în vederea unui personaj. Nici cel mai vag semn de interes fizic pentru mine. Mi-ar fi făcut plăcere să știu că-i plac, dar nu făceam nimic pentru asta, nici măcar nu-i dădeam de-nțeleș că-mi plăcea el mie. Mă purtam ca un model care se expune pe toate fețele-n fața artistului dispus să-l treacă la nemurire. În același timp, ghimpele curiozității nu-mi dădea pe de-a-ntregul pace: dacă, totuși, nu eram decât un surogat care s-o-nlocuiască pe Ileana Sachelarie, a cărei imagine-mi stăruia în minte, în prezența și-n absența lui Alexandru, și dacă-mi stăruia mie-atâta, în mintea lui de ce n-ar fi stăruit?

Într-o zi, cam a zecea de când ne tot vedeam, ne-a apucat seara pe plajă. Fusese o zi extrem de călduroasă. În violetul roșiatic al amurgului, ochii lui Alexandru păreau de-un albastru și mai intens decât în plină zi. Rămăsesem singuri pe nisip. El stătea răzimat într-un cot și fuma, iar eu stăteam întinsă pe cearșaf și sorbeam ultimele raze ale amurgului care totdeauna-mi dau o stare pe care n-aș numi-o tristețe, ci mai degrabă sentiment al ireparabilei treceri. Stăteam nemișcată ca un *gisant*.

*

— Ce e-aceea?

— O piatră de mormânt care-l înfățișează pe răposat: mort, deci așezat orizontal. De la verbul francez *gésir*. Prin evul mediu, cred că și-n Renaștere și, ca o reminiscență, poate și azi, morții care-și puteau «permite», erau înfățișați fie ca *gisanți* fie ca *oranți*, de la verbul latinesc *orare*.

— «A se ruga».

— Vezi că știi?

— Când stau de vorbă cu tine, îmi dau seama ce puțin știu.

— Pavele, azi, oamenii primesc în școli o educație mai mult tehnică. Umanistica e lăsată cel mult pe planul doi. Azi ești educat în scopul de-a fi cât mai devreme apt să-ți câștigi pâinea. Să știi că eu n-am niciun merit că știu niște lucruri cu care trec drept «mare savantă» în ochii tăi. Norocul meu a fost să fi avut o mamă învățată într-adevăr: un om care, cel puțin jumătate din viață, a citit. Acest tip de om devine din ce în ce mai rar. Azi, oamenii care se ocupă de critică literară, de pildă, aproape că mai mult scriu decât citesc, zău că nu exagerez! Trăim cu toții într-o epocă a eficienței: ai citit zece rânduri, scrii și tu zece rânduri despre ele! Actul «gratuit» aproape că nu mai există în cultură. Prin asta înțeleg actul cultural care nu așteaptă remunerare imediată, făcut fără intenția de-a fi pus pe tarabă neapărat și, mai ales, numaidecât. Cel care se-așază, se pritocește, se prepară-ncet, răbdător, ca un coniac de viță aleasă. Azi, mai totul e pus la fermentare artificială. Cine practică fermentația naturală e considerat un fel de ornitorinc, o fosilă vie printre-atâtea ființe intrepide și adaptabile mai ceva decât cameleonul.

*

— Stăteam deci ca un *gisant*. Însă prin capul meu viu umblau gânduri, mai ales un gând. Era bine, nu era bine să-l spun cu glas tare, eu tot aveam să-l spun.

«Domnule Bujor – am zis eu abia mișcându-mi buzele – o iubiți pe doamna Sachelarie?». «Nu!».

Alexandru Bujor s-a albit la față. Întrebarea mea lovise-n plin. S-a uitat la mine scurt, prin fumul de țigară, cu privirea omului căruia grozav ce-i vine sa dea cu-o piatră-ntr-un geam. Atunci, pentru prima oară, mi-a fost frică de el. Îmi luasem o libertate la care nimic din comportamentul lui nu-mi dădea dreptul. Sunt convinsă și astăzi că-ntrebarea aceea a mea a grăbit urmarea. Deși nici el nici eu nu ne-am clintit din loc, simțeam cum între noi crește o tensiune care-avea să ducă la altceva decât ce fusese până-atunci. Azvârlindu-și departe mukul de țigară nestins, Alexandru Bujor s-a uitat în ochii mei și, cu o voce nițel tremurată, m-a-ntrebat: «Mai vrei să ai copii, domnișoară? Nu te-ai răzgândit?». «Nu. Eu mă

răzgândesc greu».

Aplecându-se foarte puțin asupra mea, dar luându-mi lumina, a continuat, fără să mă scape din ochi: «Ai vrea să faci copiii-ăștia cu mine?». «Da».

Răspunsul meu atât de prompt dovedea că fusese dat cu mult înaintea întrebării lui Alexandru Bujor. Eu mă-ndrăgostisem de el. Dacă n-ar fi fost corectitudinea lui care, nici azi nu știu dacă era o tactică sau adevărată lipsă de interes față de mine, poate că n-ar fi mers atât de la sigur. Și dacă n-ar fi venit după «balul absolvenților», la care mă simțisem fată-bătrână fiindcă mersesem singură, când hotărâsem să mă mărit cât mai curând, poate că aș mai fi reflectat înainte de-a-i răspunde lui Alexandru Bujor. Întrebarea lui era atât de neașteptată, iar principiul meu de-a spune oamenilor adevărul, atât de-nrădăcinat în mine, încât...

«Copiii vrei să fie legitimi, nu?». «Sigur», am răspuns eu cu un glas pierit. «Prin urmare, trebuie să te măriți cu mine». «Așa s-ar părea». I-a venit să zâmbească. «M-ai lua *chiar* dacă doamna Hangan ar zice „nu”?». «Chiar».

În clipa-aceea, aplecându-se spre mine, m-a privit grav în ochi. Mi s-a părut că ceva se topește-n sufletul lui.

*

— Pavele, așa m-am măritat eu Alexandru Bujor.

— Îți pare rău că te-ai măritat cu el?

— Nu. El m-a luat fiindcă voia copii. Copiii pe care Ileana Sachelarie nu vruse să i-i facă.

— De unde știi? Ți-a spus el?

— Nu mi-a spus nici el, nici altcineva, dar sunt atâtea lucruri pe care le *știi* fără să ți le spună nimeni! El m-a luat fiindcă dorea copii. La urma urmei, de-asta l-am luat și eu. Era deștept, atrăgător, talentat, eram îndrăgostită de el. Ce puteam dori mai bun ca tată pentru un copil pe care ardoarea unei ființe de nouăsprezece ani, însetată de iubire și de dorul maternității, abia-l aștepta? Asta, la o primă vedere. Apoi, Pavele, dacă privim viața ca pe-o permanentă experiență nu ne mai pare rău de nimic. Zece ani, cât am fost măritată cu Alexandru Bujor, nu m-am putut mărita cu altcineva și nici propuneri directe de amor nu mi s-au făcut. Plus că, fiind măritată, consideram de datoria mea să resping orice tentație erotică.

— Și-au fost multe?

— Numărul nu contează, ci intensitatea. Am fost îndrăgostită de cineva. L-am ocolit, ca să rămân ceea ce numesc eu, tradiționalistă cum sunt, femeie cinstită. Cât am fost măritată cu el, șefii mei, Voicu Marin și Titus Verzeu, deși «dragă» le eram și-atunci ca sarea-n ochi, n-au îndrăznit să-mi dea un picior. Alexandru Bujor era și pe-atunci, ca și astăzi, nu numai un scriitor de talent, ci și un gazetar temut. Unul care dacă te-a azvârlit o dată-n gura lumii nici dracul nu te mai scoate din ea și nicio apă nu te mai spală. Dacă m-aș fi dus să mă plâng de Marin și de Verzeu lui Alexandru nu spun că i-ar fi desființat, dar o umbră ca un semn de-ntrebare cât un stâlp de telegraf tot ar fi azvârlit asupra lor și știi principiul că nu e bine să zgârmi în rahat. Dar ei știau foarte bine cu cine-aveau de-a face. Știau că cine nu-i spune lui Voicu Marin «vă rog, domnule profesor» pentru a-și păstra postul n-o să se roage nici de-un bărbat care-a lăsat-o. Și-apoi și pe-atâția-i lucraseră pân' la mine, încât ajunseseră maeștri în lucrături: reducere de posturi! Poți să zici ceva?! Reducere de posturi, fără tinichea legată de coadă. Lucrătură fină. În meseria asta, Voicu Marin debutase ca un tâmplar de mobilă negeluită și când îmi venise mie rândul la «exmatriculare», ajunsesese-un adevărat ebenist.

— Sânziană, te-ai măritat din dragoste cu domnul Bujor. Nu te supăra că te-ntreb, cum ai ajuns să nu-l mai iubești? Că, după cum am înțeles eu, când v-ați despărțit nu ți-a părut cine-știe-ce rău.

— Da. Am să-ți spun ceva, Pavele. Am fost îndrăgostită de el, până peste urechi, fiindcă e un *bărbat* foarte atrăgător, dar nu l-am iubit niciodată. Din focul de la-nceput, când a trecut vâlvătaia, în loc să

rămână cărbuni trainici care să ardă acoperiți mai departe, încet-încet n-a mai rămas decât un scrum firav. Mai întâi – asta n-are legătură numai cu Alexandru – îmi dau pe zi ce trece seama că eu nu pot iubi decât un om modest. Nu e vorba de situația lui socială. Iar modest pentru mine nu-nseamnă «oarecare». Prin modestie – deși unii o consideră virtutea cea mai apropiată de viciu, și anume de ipocrizie – prin modestie, înțeleg calitatea sufletească a omului ajuns atât de sus încât consideră de la acea-nălțime pe toată lumea egală. Nu pot iubi oameni în sufletul cărora nu-ncap principiul egalității. Nu pot iubi oameni care cred că totul li se cuvine doar lor. Nu pot iubi oameni cărora le place să umilească. De aceea nu l-am iubit pe Alexandru Bujor. Căsătoria mea cu el ca și răcirea mea de el au pornit de la Ileana Sachelarie. La vreo cinci-șase luni după ce ne-am căsătorit, i-a apărut Ilenei Sachelarie *Rudele sărace ale gloriei*. Eu socotesc romanul ăsta una dintre cele mai frumoase cărți pe care le-am citit, o carte demnă de orice mare literatură.

— Așa cred și eu.

— L-am citit cu sufletul la gură. În troleibus, în pauzele de la cursuri, iar când s-a terminat mi-a părut atât de rău de parc-aș fi pierdut o amintire dragă. I l-am dat și lui Alexandru să-l citească – parcă trebuia să i-l dau eu?! A trecut o săptămână, au trecut două, Alexandru nu spunea un cuvânt despre carte. Era clar că nu voia să spună. Imaginea Ilenei Sachelarie abia se mai umbrise pentru mine. *Rudele sărace ale gloriei* o aduceau în actualitatea mea sufletească, aureolate de-o nouă lumină; o transformau într-o imagine acută.

«Alexandre, ai citit *Rudele sărace ale gloriei*?». «Da». «Și nu ți se pare extraordinară?». «Să nu exagerăm!». «Mie, cu mintea mea a slabă mi se pare extraordinară!». «Mă rog...».

Cu asta discuția se-ncheiase.

Trecuseră două luni de la apariția cărții. Niciun articol în vreo gazetă literară, nici măcar o recenzie cât de prizărită. O evidentă conspirație a tăcerii. Mi-am manifestat nedumerirea față de Mama, în a cărei judecată am crezut neclintit, totdeauna.

«De ce te miri? Majoritatea criticilor fac cronici la oameni, nu la cărți. Dacă Ileana Sachelarie ar fi directoare de editură, nevastă de director, redactor măcar, pe undeva, ar fi plouat cu osanale la adresa ei, dar așa? Cine este Ileana Sachelarie? O scriitoare care stă acasă și scrie, care nu trage sfori, nu face parte din nicio gașcă, nu declară pe nimeni genial, ca acela s-o declare și el genială, și care, pe deasupra, mai are și-un talent solid, un gust desăvârșit, calități care, oricum, nu se iartă!». «Dar Alexandru cum de nu le spune în redacție că merită să se scrie despre ea?».

Mama s-a uitat lung la mine și nu mi-a dat niciun răspuns. Era inutil să-ncerc să forțez tăcerile, atât de expresivele tăceri ale Mamei.

Într-o după-amiază, întorcându-mă de la cursuri, l-am găsit pe Alexandru cu doi dintre criticii care-l tămâiau și care-l tămâie și astăzi, cu Emil Anton și cu Grigore Dinulescu. Emil Anton – devenit «Emil» din vreun elan rousseau-ist poate, căci pe numele lui adevărat îl cheamă Vasile Anton – scria și scrie și astăzi, mai ales despre morți și morți demult, deci morți cu situație clară, și despre vii, foarte vii prin locurile unde sunt plasați. Față de Alexandru Bujor, Emil Anton a arătat totdeauna o fidelitate demnă de-o cauză mai bună, zic eu, dat fiind că-l apără și-n cazuri de neapărat, când Alexandru Bujor, de exemplu, scrie scenarii de filme de-un gust îndoielnic sau cărți nu zic nedemne, dar nu de demnitatea unui om care la douăzeci și patru de ani era laureat al premiului de stat pentru un roman pe drept cuvânt clasic.

Cu Grigore Dinulescu lucrurile erau și sunt mai complicate. Dinulescu scrisese totdeauna la «concurență», iar tămâierile lui la adresa lui Alexandru erau și sunt intermitente. Între ei, când e mare amor, când răceli, tignafes, jucării aruncate peste gard, trânteli, pufneli, articole de luare peste picior ale unuia despre celălalt, ca după aceea să ajungă la «pupat toți piața endependenți»; unei asemenea perioade calme, duioase, îi urmează obligatoriu una de relații «deteriorate», cum scriu ziarele. Cu Dinulescu, Alexandru s-a aflat de totdeauna, deci, într-un amor ciclic: aci pipa păcii, aci securea. Cum îți spuneam, l-am găsit pe Alexandru în mare vervă, cu cei doi critici care, independent de relațiile lor cu

Alexandru, n-aveau ochi să se vadă unul pe altul, ca doi buni colegi de disciplină, la aceeași catedră universitară. Emil Anton, înălțuț, bine făcut la corp, spelb – tipul de bărbat fără pic de păr pe piept, cu-o barbă pe care poate s-o radă-n fiecare zi sau la două săptămâni că tot atâta – cu un păr des, tuns modern, într-un stil intermediar între intelectual și frizer, cu-o mutră frumușică, de copil bătrân, totdeauna impecabil îmbrăcat, făcând pe frumosul și fiind convins de succesul lui la femei, avid de aventuri de două parale, ca unul însurat din anul I de Facultate, dornic să recupereze o tinerețe monogamă, era tipul mediocrului relativ învățat, al cărui singur merit era o perseverență și-o conștiinciozitate în stare să găurească munții. Țsta n-ar fi scris un rând despre ceva ce n-ar fi citit din scoarță-n scoarță. Tu însă puteai să-l citești pe el tot din scoarță-n scoarță că afară de date – exacte, ce e drept – o idee demnă de reținut nu găseai în cele minimum trei-patru sute de pagini pe care le scria anual. În scris îl ignora pe bunul său coleg Grigore Dinulescu așa cum și acesta-l ignora pe el. Însă de câte ori își vorbeau aveau grijă să-și scoată părleala, azvârlindu-și în față unul altuia câte lături puteau, pe-un ton care-ncerca să fie de-o «maaare» urbanitate, ceea ce lui Dinulescu îi și reușea, el fiind și deștept. De talie mijlocie, slab, negru-tăciune, cu un aspect ponosit, în ciuda hainelor bune pe care le purta, cu un cap cât un pumn, «coafat» romantic, cu niște păr crețului lung și fără luciu, adus abil – credea el – peste o chelie apărută de la prima tinerețe, cu niște ochi frumoși, negri, plini de-o ironie neagresivă, cu vorbă domoală, ponderată și cu-o voce ca un fir de ață tras dintr-o haină putredă, atât de subțire și de pricăjită ce era, Grigore Dinulescu îți inspira, de la prima vedere, simpatie și chiar duioșie, iar când îl ascultai, respect pentru-nvățătura, pentru finețea judecății și-a observațiilor lui. Cu o fire aplecată spre meditație, spre aprofundarea lucrurilor, cu o fire de cărturar deci, din păcate, lăsându-se antrenat pe panta gazetărească a criticii literare, adică, spre cronica săptămânală și nu doar spre una, ci spre mai multe, alunecase și spre o superficialitate pe care nu trebuia să fii de meserie ca s-o bagi de seamă. Cronicile astea ale lui – pe care, dacă le luai de bune, reieșea că Grigore Dinulescu citea pe puțin o mie, o mie cinci sute de pagini pe săptămână și-n mai toate limbile pământului, pe lângă faptul că puteau a citit din trei în trei și-a compilare de articole de prin gazete străine, mai erau și de-o platitudine cu totul nedemnă de el. Măsura inteligenței și-a culturii lui Grigore Dinulescu o găseai în cărțile lui, în lucrurile care nu se făceau de azi pe mâine. Grigore Dinulescu manifestă o ciudată instabilitate în comportament, cu-atât mai ciudată cu cât dedesubtul ei nu se află niciun interes. Pe lângă adevărate acte de cultură – pe care le face din convingere profundă, dându-și silința să dezgroape scriitori de valoare, a căror viață civică n-a fost tocmai exemplară, știind de la-nceput că-și va aprinde paie-n cap – îl apucă un pueril spirit de frondă, un spirit de «mamă a răniților», manifestat prin cronici la unii scriitori care se-autodeclară nedreptățiți și geniali, cronici, articole cu aprecieri disproporționate față de valoarea cărților în cauză. Cronici și articole care-l pun pe împricinat alături de Tolstoi, de Dostoievski, «egali la puncte», iar pe Thomas Mann – alături el de-mpricinat, de exemplu. Mă rog, niște lucruri alătura cu drumul – dar rău de tot – pe care sunt convinsă că Dinulescu de fapt nu le crede. Țștia erau cei doi companioni ai lui Alexandru din după-amiaza aceea. Am făcut niște cafele pentru noi toți și i-am tratat cu ștrudel făcut de Mama. Se vorbea de una, de alta, de niște schimbări pe la gazetele literare, care pe unde se mai dusesse, lucruri neinteresante pentru mine.

«Domnilor – am zis eu la un moment dat, după ce tot timpul tăcusem – cum de nu scrieți, în fine, nu se scrie nicio cronică la *Rudele sărace ale gloriei*?»

Amândoi, deodată, s-au uitat la Alexandru cu-o privire încurcată, și-n chip de răspuns au dat vag din umeri.

Alexandru s-a uitat la mine cu-o uitătură de să mă bage-n pământ și alta nimic. Cu un glas alb ca și fața, mi-a spus din vârful buzelor: «Tu de-nvățat nu ai?». «Că bine zici! Mă duc să-nvăț la anatomie», am spus eu, și luându-mi la revedere de la cei doi critici, am plecat la bucătărie să-nvăț.

Pe vremea aceea, locuiam într-o garsonieră. Învățam eu, că trebuia să-nvăț, dar nu-mi tihnea. Uitătura lui Alexandru îmi trecea ca o răcoare prin suflet. Când am auzit ușa de la intrare închizându-se-n urma

celor doi musafiri, a-nceput să-mi bată inima. Alexandru a intrat în bucătărie izbind ușa de frigider.

«Sânziana!»

M-am ridicat în picioare ca un soldat strigat de sergentul-major și, dând de ochii lui Alexandru, m-am tras instinctiv îndărătul mesei.

«Te sfătuiesc să-ți vezi de treburile tale și dacă n-ai destule scrie articole de critică și-ncearcă să le plasezi pe la gazete, dar nu te-amesteca în relațiile mele cu oamenii. Lasă tonul ăsta de domnișoară moralizatoare, care ține discursuri pe pietroaie-n Hyde Park. Să nu zici că nu ți-am spus!». «Am să-mi dau osteneala de-aici înainte să nu mă mai amestec în niciun fel de relații ale tale cu niciun om: trecute, prezente sau viitoare. Și-ți mai promit ceva: am să-ți studiez stilul verbal, cinetic și mimic la fel de atent ca și pe cel scris». «Nu e treaba ta ce scriu sau despre ce scriu oamenii!». «Și eu care credeam că e treaba cititorilor!».

*

— Literatura nu era «treaba» mea atunci, așa cum, mai târziu, nici viața Liliane Fodor n-avea să fie «treaba» mea. Cât de mult se repetă viața! Și cum nu ți se iartă că, luând-o-n serios, vrei să participi la ea din toată ființa și fără beneficiu...

*

«Meciul» nostru s-a-ncheiat la egalitate. Din ziua aceea, a apărut între mine și Alexandru exact ceea ce nu trebuie să existe într-o familie: teama unuia față de celălalt. Eu am început să mă tem să-mi mai spun părerile față de el. În orice discuție, ocoleam niște subiecte așa cum vasele ocolesc recifele. Alexandru, dându-și seama din replicile mele că eram mai deșteaptă decât mă crezuse, a-nceput să se teamă de cenzura mea. Coleric, țăfnos și nestăpânit cum era, cu toate că știa că-l observ atent, nu-și dădea osteneala să se prefacă. Eu însă mă prefăceam. Vrând să par indiferentă la multe lucruri pe care le făcea și care mie nu-mi plăceau, mă prefăceam. Mi-era teamă de privirea urâtă, umilitoare, care-i învinețea ochii, de disprețul care-i țășnea din fiecare por, de scârba și de răutatea din vocea lui când te certa.

Mă certase și Mama, și nu o dată. Dar pe chipul și-n glasul ei se citea atunci părere de rău, dezamăgire poate, niciodată însă dorința de-a nimici, de-a degrada, niciodată ură.

Ce cred eu că i-a stricat și-i strică cel mai mult lui Alexandru Bujor e felul ăsta de-a trăi mereu în «piață», în public: «Învață să cunoști oamenii printre oameni; învață să meditezi asupra lor în singurătate», zice Goethe, dar Goethe e un autor care pe Alexandru îl plictisește! Alexandru are, nu exagerez, un fel de spaimă a vidului. Îi place să fie mereu înconjurat, de oricine, dar înconjurat, și mai ales adulat. Pe la toate revistele pe unde-a trecut, avea adevărate «locotenente», alcătuite din niște tipi care nu se despărteau de el, ariviști de duzină, pe care de fapt doi bani nu dădea, aliniați la dreapta lui, la stânga, în față, în spate, ca gorilele unui *caudillo* sud-american. Mult rău i-a făcut gazetăria... prost înțeleasă.

— Dar el *ca și* gazetar a făcut și mult bine. A luat apărarea unor oameni, în cauze drepte, a deschis anchete, a stârnit un curent de opinii. Și-apoi strașnic *știe scrie!*

— Tot ce spui tu e-adevărat. Alexandru Bujor e un amestec de mari calități și de mari defecte. Cel mai mare defect al lui e lipsa de măsură; al doilea – o-ncăpățănare care-l duce la fapte pur și simplu stupide – e pătimaș, nestăpânit, bănuitor; darnic și indulgent numai cu cine nu trebuie, azvârlind cu miile pe fereastră pentru toanele lui și-ale «locotenenților» și nedând cinci lei pe-o floare pentru nevastă. Asta eram eu. Nu e rău, nici zgârcit. Pe unde-a trecut, de câte ori s-a-nscăunat, a-nceput-o cu darnicie, cu «parastase». Nu e rău, dar face mult rău în jurul lui. E foarte influențabil. Și nu știu cum se face că toți oamenii influențabili sunt permeabili ca tifonul la sfaturile proaste și impermeabili ca sticla și ca

betonul-armat la cele bune. Toate sfaturile proaste ale «locotenenților» și-ale altora ca ei se prindeau de el ca scaieții de coada câinilor. Ce era bun în el abia mai răsufla de gunoaiile-n care se-afunda tot mai mult, cu spiritul ăsta de gașcă, de tras sfori, cu atmosfera asta de maidan intelectual în care se complăcea, cu azvârlirea permanentă de lături în capul cui se nimerea, viu sau mort, cu o ură nepotolită împotriva oricui îl ignora sau nu era de-aceeași părere cu el. A creat întotdeauna în jurul lui o atmosferă efervescentă, ce e drept, dar de-o efervescență insalubră. Adevăratul intelectual este un om senin, nepărtinitor, tolerant, un om dispus să discute, să polemizeze urban, de la egal la egal, un om care se ține strâns de principiile logicii și-ale adevărului și care nu ține să aibă dreptate în afara lor. Alexandru Bujor nu respinge niciun mijloc prin care să-și impună punctul de vedere. Punctul lui de vedere nu se-nclină în fața logicii și-a adevărului, ci logica și adevărul *trebuie* să se-ncovoie-n fața punctului său de vedere. Patima asta-i ia mințile, îi întunecă o inteligență reală. Când spun că mult rău i-a făcut gazetăria să știi că știu ce spun. Ziceai că strașnic știe să scrie. Cred că și calitatea asta i-a dăunat. Dacă n-ar fi avut atâta iuțeală de condei și-atâta incisivitate, necesare gazetarului, dacă fraza nu i-ar fi ieșit din primul foc, și-ar fi trebuit s-o refacă, o dată, de două, de trei ori, poate că asta i-ar fi cerut mai multă reflecție și i-ar fi dat timp să se răzgândească în privința unor lucruri. După ce-și pălea cu nădejde victima – adversar imaginar – Alexandru trecea printr-o scurtă, foarte scurtă, perioadă de remușcări, când i-ar fi făcut victimei și «*bouche a bouche*», ar fi umblat să-i obțină cavou dacă acela era mort, locuință dacă era viu; era gata să umble, să se bată, să se zbată pentru victimă. Dacă însă victima vie-ndrăzne să riposteze, remușcărilor lui Alexandru încetau brusc, îi lua «ca cu mâna», și se năpustea asupra omului, cu o-nverșunare-n care-i târa și pe acoliți, formau o tabără, deveneau reprezentanții unui principiu sacru pentru care-mbrăcau armura și puneau mâna pe sabia dreptății împotriva oricui nu le-mpărtășea părerea, și astfel, dintr-o chestiune personală, care n-ar fi solicitat mai mult de doi inși – Alexandru Bujor și cel atacat – deodată, acest atac la persoană se lățea, solicitând în «verva» polemică fanatizată, de fapt ce este mai urât și mai josnic în sufletul omului: spiritul de răfuială, dorința mahalagească de-a căta pricină. Astfel, prin Alexandru Bujor și-n jurul lui se crea o atmosferă de *Domnișoara Nastasia*. Studiindu-l pe Alexandru Bujor, am zis că o avea dreptate nenea Iancu Stein care zice că românul suportă foarte bine răul și foarte rău binele. Alexandru este tipic pentru felul cum i se urcă omului la cap și cum, apucat de amețeala propriei persoane, începe să creadă că totul i se cuvine. Până la el, credeam – și chiar și azi, în ciuda lui, continui să cred – că succesul *trebuie* să-l facă pe om mai bun.

— Asta – cum ți-i răsadul. Pe unii-i face mai buni; dar puțini îs aceia. E ca și cu avutul de orice fel: n-ai zice că omul cu cât are mai mult cu atât să dea mai mult? Dar nu vezi că el pe ce are, pe ce-și strânge mai tare băierile pungii și-și pune mai multe lăcate la uși?! Puține suflete rămân neîntinate la ban și la mărire.

— Alexandru Bujor nu se numără printre ele. De unde ziceam, și mai zic și-acum, că succesul trebuie să-l facă mai bun pe om, tot eu zic că succesul venit prea devreme, prea dintr-o dată, poate strica mult omului, îl poate strica de tot. Alexandru, fără să fi trăit în cine-știe-ce mare bogăție, totuși, n-a știut niciodată ce-i lipsa. A mâncat totdeauna pe săturate și lucru bun, i-a fost iarna – cald, vara – răcoare, a fost îmbrăcat ca lumea și iubit și crescut ca domnii, cu profesor de franceză și de engleză, fiindcă domnu' Tase Bujor, tâmplar de lux din gura Oborului, și coana Maria, oameni simpli dar luminați, vruseseră să facă din el domn. Domnu' Tase Bujor, oborean de baștină, și coana Maria, ardeleană venită-n București ca fată-n casă la un doctor, căsătoriți de la tinerețe, n-avuseseră niciun copil până la aproape cinzeci de ani ai coanei Maria și până la peste cinzeci ai domnului Tase. Ți-nchipui ce-nsemnase copilul ăsta pentru ei. Coana Maria numai mestecat în gură nu-i dădea, încolo până a strâns-o Dumnezeu, stătuse numai drepti în fața «pruncului», care ieșise năzuos ca domnu' Tase, de nu ți-ar fi mâncat două zile-aceeași mâncare și nu s-ar fi-mbrăcat de două ori cu-aceeași cămașă, ferească sfântul! și zăcaș ca maică-sa, care, de-aceea, în viața ei n-avusese o prietenă, care nu pomenea o dată de neamurile ei, și căreia, de când venise-n București, o dată nu-i călcase piciorul prin Transilvania. De la coana Maria, Alexandru

moștenise, pe lângă o fire pizmătărească fără motiv, un spirit de ordine «austro-ungar» și accese de zgârcenie surprinzătoare la un om – mai degrabă mână-spartă. Coana Maria dădea bani numai pe lucruri care meritau. Ca nevastă de tâmplar de lux, avea-n casă mobilă demnă de-un palat: piese rare, adunate în timp de domnu' Tase de prin poduri de la clienți, considerate irecuperabile de-aceștia, restaurate cu-o răbdare de bijutier de domnu' Tase, copii după piese rare, făcute de mâna domnului Tase, mai «autentice» decât originalul, piese făcute din imaginația domnului Tase, care nu erau cu nimic mai prejos decât cele făcute de mari ebeniști. Aici, ai o mostră prea puțin reprezentativă: sufrageria asta, pe care Alexandru mi-a lăsat-o, neavând unde s-o pună la noua nevastă; e o comandă de prin '52, pe care clientul nu s-a mai prezentat niciodată s-o ridice, deși o plătise pân' la ultimul creițar. Piese de prețioasă a găsit Alexandru unde să le pună la noua nevastă. Și-a zis probabil că, pentru o doctoriță, sufrageria asta e prea bună! Mobila Bujorilor era căpușită și dubșită de investițiile coanei Maria: argintărie, olănduri, cristale, porțelanuri fine, vândute pe mai nimic de lume după război. Astea erau valori până la care urca informația și priceperea coanei Maria. Altminteri, pe câte o piesă autentică din secolul al optsprezecelea, tronau – într-un cristal sau într-un porțelan, care chiar de nu era la fel de vechi ca «suportul» era însă de o calitate care nu-l contrazicea prea mult – tronau flori de mătase ori de tiul – că nu se inventase încă plasticul – iar pe pereți picturi de gang. Acest interior eteroclit este perfect reprezentat spiritual în ființa și-n opera lui Alexandru. Cu mult înainte ca eu să mă mărit cu Alexandru, pe când învățam la literatură română despre el, Mama mi l-a caracterizat, cum până azi n-a reușit niciun critic să-l caracterizeze, n-a reușit sau n-a avut curajul: «Un amestec de mare și viguros talent cu un prost-gust „desăvârșit”». Cât timp povestește, Alexandru Bujor este un prozator de mâna-ntâi, în ciuda faptului că toate personajele lui, uman vorbind, sunt antipatice. Când însă vrea să «facă frumos», să descrie de dragul descrierii, sau să facă, dragă Doamne, «considerații» este de-un prost-gust atât de «măreț» că te-ntrebi – cine nu-l cunoaște – dacă e voit, dacă nu e o farsă, o bătaie de joc la adresa cititorului. Astea sunt florile de crepsatin și de tiul, țigăncile cu țâțe goale și cu lulea din opera lui Alexandru Bujor! Îți spuneam că, deși mână-spartă, Alexandru are accese de zgârcenie, moștenite tot de la maică-sa, care nu se tocmea când cumpăra un poc de argint, sau chiar dacă se tocmea, tot îl cumpăra, în schimb prăjea în aceeași untură până-o făcea scrum, iar piața și-o făcea numai seara, când tot omul vinde pe cât o fi, numai să plece mai repede acasă. Foarte larg la nimicuri, culant cu portarii, cu chelnerii, cu șoferii de taxi, pe Alexandru-l apucă morbul zgârceniei la lucruri mari. N-am să uit cum, pe când era-nsurat cu mine, a vrut să cumpere de la cineva un Andreescu, un peisaj de-o frumusețe care-ți tăia răsuflarea. Mie, ca omului care-n viața lui n-a avut bani, îmi sunt necunoscute și indiferente investițiile. Dacă-aș avea însă o dată bani să-mi cumpăr un tablou și tabloul ăla mi-ar merge mie la suflet, de-ar cere vânzătorul pe el de zece ori cât ar face, dacă-aș avea banii, i-aș da și-aș lua tabloul. Pentru *patru sute de lei* nu s-au ajuns din preț. Atâta l-am rugat să cumpere tabloul, eu care nu-l rugasem și nici n-aveam să-l mai rog nimic! Atâta mi-ar fi fost de drag să știu că pot vedea zi și noapte, la mine-n casă, tabloul acela ca un colț de dumnezeire! Pentru patru sute de lei nu l-a luat! Să nu ți-nchipui că nu-i avea! Nu! Dar nu admitea să dea pe-un lucru alt preț decât cel stabilit de *el*. Patru sute de lei – vodca «locotenenților» pe-o săptămână! În sfârșit... Domnu' Tase, chibzuit, gospodar, ținându-și casa și nevasta la mare cinste, bărbat chipeș și cu vino-ncoa', nu-nțelese să dea cu picioru' nici unei «ocazii». Așa că dintre femeile care-i plăcuseră îi scăpaseră numai ale de urcaseră-n pruni, cum zicea coana Maria. Ceea ce, prin gene fidele, a moștenit nealterat Alexandru, care-n viața lui n-a dat cu piciorul vreunei «ocazii» cât de cât tentante, fără să acorde acestor amoruri mai multă importanță decât unui mers la pescuit ori la vânatoare. Toate-aceste relații ale lui cu femeile erau înmatriculate-n categoria «*parties de plaisir*», nepăsându-i nici pic ce-ar fi putut însemna el față de partenere. Pe el nu-l interesa decât ce-nsemnai tu pentru el. Printre-acele biete femei – bilet la cinema, tras cu pușca ori dat cu undița – unele-l iubiseră, suferiseră pentru el, fiindcă-și făcuseră iluzii. Bărbații afemeiați, cu adevărat afemeiați și nu simulanți, sunt nestatornici, dar iubesc femeile. Ei suferă de-o mobilitate patologică, sufletească și fizică, sunt pe drept cuvânt «suflet slab, ochi alunecoși», iubesc

«efemerid», dar sincer. Pentru un afemeiat, cea mai recentă femeie de pe listă este «unica» și «ultima». Afemeiatul are o inepuizabilă capacitate de-a se iluziona. Alexandru Bujor nu este un afemeiat. El nu se iluzionează și nici nu iubește femeile. El iluzionează doar. Afemeiatul e tandru cu femeile. Alexandru Bujor nu e tandru cu nimeni. El poate avea gesturi, mai degrabă poate «acuza» manifestări de dragoste, dar niciodată de tandrețe.

— Și-atunci de ce-o mai face?

— Din sindromul puterii, din dorința de-a-și demonstra că poate și *asta*, că și *asta* i se cuvine. Ce-i drept, și femeile i se-azvârleau de gât.

— Sânziană, pe tine te-a iubit?

— Cred că da. S-ar putea să mă-nșel. De un lucru sunt sigură: c-a iubit-o pe Ileana Sachelarie.

— De ce?

— Prea a urât-o și prea o urăște cu-nverșunare, ca să n-o fi iubit cu tot atâta-nverșunare. Conspirația tăcerii pe care-o țese, o organizează-n jurul ei, unele răbufniri verbale, din când în când, răbufniri insultătoare la adresa ei îmi dovedesc toate cât de trainică este Ileana Sachelarie în sufletul lui Alexandru. Comportamentul ăsta al lui cu o femeie pe care-o iubise și care-l exclusese din viața ei m-a-ndepărtat mult de Alexandru. Abia-mi mai trecuse de conspirația-n jurul *Rudelor sărace ale gloriei*, când Alexandru a scris despre Ileana Sachelarie câteva rânduri care m-au înghețat. Cineva luase un interviu mai multor scriitori, printre care și lui Alexandru și Ilenei Sachelarie, cu privire la literatura contemporană. Știu că din răspunsul lui Alexandru reieșea că nimic nu era demn de luat în seamă; totul îl plictisea. Pe-un ton glumeț, benign, Ileana Sachelarie răspunsese cam așa: «Dat fiind cât de sus plasează Alexandru Bujor ștacheta exigenței, eu aproape că nu mai îndrăznesc să spun că apreciez vreun contemporan». În numărul următor al revistei în care apăruse acest interviu, Alexandru publica un «articolaș»: *Să dăm lecții că sunt mai ieftine*, și-n continuare: «O prozatoare care, pe vremuri, la această epocă, era apucată, împreună cu toată fauna, de alerta biologică de primăvară, acum se găsește datoare să dea lecții. Să fie, oare, de vină doar ireparabila trecere a timpului sau...». Restul nu mai contează. Am citit o dată, de două ori, de zece ori «articolașul», și nu-mi venea să-mi cred ochilor. Când mi-am revenit din stupoare, un gând mi-a trecut prin minte: «Bine că sunt doctoriță și că despre mine n-o să poată scrie asemenea mârșăvii când ne-om despărți». Din acea zi, am fost sigură că n-avea să ne-apuce bătrânețea-mpreună. Ocupați cum eram amândoi, ne vedeam foarte puțin. De mult nu mai vorbeam între noi despre lucruri importante. Eu, din punct de vedete spiritual, căzusem într-o mare indiferență față de Alexandru. Apreciam ce făcea bine și bun în cărți și-n gazetărie, cum aș fi apreciat și la un străin. Singura legătură dintre noi era Maria. Eu trebuie să-ți spun că nu l-aș fi lăsat niciodată, fiindcă n-aș fi-ndrăznit să-mi iau asemenea răspundere față de Maria. Ea-l iubea și încă n-avea să-i facă reproșuri; nu vedea în el decât un tată cunoscut, salutat de toată lumea, care-o ducea la premiere, de unde se-ntorcea încântată, cu brațe de flori, cu pungi de bomboane, unde era prezentată-n dreapta și-n stânga, unde se simțea importantă și fericită. Într-un ungher de suflet, aveam nădejdea că-ntr-o zi, temându-se de judecata Mariei, Alexandru avea să pună cât de cât frâu firii lui fără măsură, și să-și mai cântărească faptele și vorbele. Și, în sfârșit, episodul Dana Liveanu. Până la douăzeci și șase de ani, momentul «apariției» sale-n viața noastră, Dana Liveanu fusese măritată, cu un tânăr cardiolog din secție de la taică-său, pe când era studentă. După terminarea Institutului, fusese repartizată la un teatru din provincie, de unde un regizor din București, foarte la modă, om la patruzeci și ceva de ani, o adusese la teatrul lui, despărțind-o de doctor. Și-n provincie și-n București, Dana Liveanu se impusese atenției publicului și-a criticii prin roluri de virtuozitate, interpretate magistral, în teatru și-n filme. Se părea că o idilă a ei prea pe față cu un partener dintr-o piesă îl determinase pe regizor, cel de-al doilea soț, să-i ceară Danei să aleagă-ntre el și partener. Situația ei profesională fiind consolidată, fata îl alesese pe partener, bun pretext pentru despărțirea de regizor, pretext, fiindcă sfârșitul idilei cu partenerul se pronunțase anterior celui de-al doilea divorț al ei. Când norocul ne-a scos-o-n cale, mie și lui Alexandru, Dana Liveanu era liberă ca pasărea cerului liberă,

frumoasă, plină de elan și de voie-bună.

— Frumoasă? Ți se pare frumoasă?

— Ai văzut-o vreodată de-aproape?

— În filme. Interesantă, corp foarte frumos, e-adevărat, dar frumoasă...

— Nu știu dacă e frumoasă, dar îți taie răsuflarea. E mult mai mult decât dac-ar fi frumoasă. Am s-o țin minte toată viața așa cum am văzut-o seara aceea la petrecerea unde-am cunoscut-o. În atelierul unui sculptor. O apariție coborâtă de pe frizele templelor asiro-caldeene. O față prelungă, frunte-naltă, sprâncenele-aproape unite cu părul, gene dese, lungi și drepte, umbrind ochi codați, de-o culoare amestecată, bătând în verde, nas acvilin, gură cu buze puternic reliefate, fragede și de un roz suav, dinți buni să sfâșie carne crudă, bărbie cu gropiță la mijloc, un ten alb, mat, străbătut de-mpurpurări de moment, pus în valoare de-un păr negru, cu luciri de țiței, înnodat într-un coc abundent, ridicat nițel mai sus de ceafa ca un lujer de boboc. Umerii, fără să fie-nguști, aveau o alunecare elegantă și lină-n jos, ca prin tablourile din secolul trecut; din bustul de adolescentă, țâșneau, împungeau obraznic țesătura rochiei, sânii mici cât să-ncapă-n palmă, pe care-ți venea să pui mâna ca să te-ncredințezi că sunt vii și-adevărați. Alunecând cu privirea-n jos, nici nu băgai de seamă cum din subțirimea taliei se iveau, abia simțită, amfora șoldurilor, așa cum nu-ți dădeai seama cum din netezimea trunchiului apăreau brațele, lungi, cu o rotunjime egală, mată și pietroasă, cu-ncheieturi ascunse-n carne, ca niște-ncuietori secrete. O palmă îngustă, cu degete lungi și pline de nerv, termina acele vrejuri suple și dure. Dana Liveanu părea o marmură cioplită după fantezia unduitoare a unui contur de liană. Era-mbrăcată-ntr-o rochie lungă, fără mâneci, mulată pe corp, cu un decolteu rotund, un pic mai jos de clavicule, o rochie dintr-o catifea în degradeuri de culori, în care gama predominantă era din albastru, cea mai frumoasă și mai rafinată rochie pe care-o văzusem eu vreodată. Singura podoabă – două perle mari, sidefii, ca o lacrimă cu luciu catifelat și insinuant, care alunecau până la jumătatea gâtului, atârând de-un fir de metal subțire și alb. Pe vremuri, ceea ce acum ajunsese atelierul unui sculptor fusese o cârciumă. Atelierul era amenajat pe trei nivele: pivniță frumoasă, mare, aerisită, parter și un foișor de lemn, cu sculpturi rustice – fost separeu al cârciumii, pentru clienți mai simandicoși – la care ajungeai urcând cele vreo zece trepte ale unei scări tot de lemn. Când am deschis ușa atelierului, dând cu ochii de Dana Liveanu, eu și Alexandru am rămas în prag fulgerați, uitând cuvintele-ncepute mai înainte. În capul scăriței aceleia derizorii, Dana Liveanu părea o zeităte misterioasă, care părăsindu-și soclul, se pregătea să coboare impunătoarele trepte ale unui opulent templu babilonian. Privirea noastră, un fel de-a spune «a noastră», a lăsat-o cu pasul suspendat în aer. S-a uitat la Alexandru cu o căutătură care, deși nu voia să trădeze nimic, o clipă a fost străbătută de-un fior; apoi, s-a uitat în ochii mei, plini de admirație, cu privire de soră. A coborât scara frumos, fără să-și dea aere, încadrându-se perfect în topografia modestă în care ne aflam, a venit zâmbind spre noi, întinzându-ne o mână fiecăruia: «Bună seara, doamnă, bună seara, domnule Bujor. Mai citim și noi cărți, așa că v-am recunoscut. Pe mine mă cheamă Dana Liveanu». «Mai mergem și noi pe la teatru, pe la cinema, așa că știm și noi cine sunteți, domnișoară». «Bine ziceți „domnișoară”, că abia ce-am terminat al doilea divorț!».

Și Dana Liveanu a-nceput să râdă, cu un râs frumos, sănătos și contagios, lăsând să i se vadă amândouă șirurile de dinți, până-n fundul gurii. Dinții ăia sănătoși și nările care i se trăgeau nițel în jos când râdea, te făceau să te gândești la ceva primar și nestăpânit, la o fire care nu-și pune stavilă în nici o-mprejurare și care-și duce viața numai după cum îi e chef, neîncurcându-se-n cine știe ce subtilități de conștiință. S-a mâncat, s-a băut, s-au spus bancuri. Era o bună-dispoziție generală și hărmălaia obișnuită unei petreceri, când, spre ora unsprezece, a apărut un bărbat mărunțel, pirpiriu, cu un păr lung, rar și ponosit, vorbind cu un «r» foarte pronunțat, care s-a scuzat față de gazdă că venea așa de târziu. Născuse nevasta unui prieten și sărbătoriseră evenimentul împreună, și nu chiar «pe uscat», după cum era lesne de văzut din ținuta lui cam feștelită.

«Ce mâini curate, ferme, ai dumneata, doamnă», mi s-a adresat el brusc. «Mâini de chirurg». «Nu

glumești?». «De ce să glumesc?». «E-atâta lume care glumește». «Nu mă-ndoiesc». «Să știi că ești frumoasă». «Priviți-o pe Dana Liveanu. Ea e frumoasă». «Mie în frumusețe nu-mi place neobișnuitul. Mi se pare butaforie. Îmi place calmul, regularitatea. Dana Liveanu a dumitale este o frumusețe insolită. Dumneata ești echilibrată, ești trainică și foarte greu de sculptat fiindcă n-ai nimic care să tragă spre caricatură; ea are, frumoasă așa cum e. Dumneata ai remarcat ce mult seamănă profilurile egiptene vechi și tot orientul antic cu șacalul? Uită-te la ea bine și-ai să-mi dai dreptate. Uită-te mai ales la ochi», mi-a spus el, făcând un racurs prin epoci. Mai întâi, m-am uitat la mine. Eram îmbrăcată cu ce-aveam eu mai bun pe-atunci și care și azi e tot ce am mai bun ca-mbrăcăminte: o fustă neagră de *triple voile* de lână, pe corp, evazată la poale, ca un volan, și cu o ie de pânză topită, cusută cu mărgelile verzi cusută de Maica, mama Mamei. Cu părul meu scurt, cu iia mea, vestigiu de civilizație rurală, cu fusta mea neagră și cu pantofii mei de lac, oleacă școlărești, cu barețică peste picior, păream, pe lângă Dana Liveanu, o pisică domestică pe lângă o maiestuoasă felină a junglei.

Urmând sfatul domnului pirpiriu și ponosit – un sculptor de seamă, am aflat după-aceea – m-am uitat la ochii Danei Liveanu. Nu m-a frapat atât de mult nici distanța neobișnuit de mare dintre ei, nici linia albastră, subțire, care-i contura pleoapele și pe care n-o observasem pân-atunci, cât lipsa de vârstă a privirii, în stare de repaos – când nu exprima ceva anume, vreau să zic – privirea Danei Liveanu era seacă și dură, lipsită de curiozitate.

«M-am uitat la ochii ei, domnule, și-mi par fără vârstă». «Le-ai descoperit un minus. Bună observație. Dar nepăsarea lor n-ai văzut-o? Acest plus negativ, dacă nu te șochează aparenta contradicție logică a termenilor. Asta trădează un suflet experimental. Te rog să mă ierți, eu sunt cam beat. Să-ți spun de fapt de ce. Am terminat azi o sculptură. Am avut un sentiment de eliberare. De-asta mă vezi așa. Să știi că nu sunt bețiv».

Brusc, sculptorul mi-a-ntors spatele și i s-a adresat gazdei: «Ioane, te rog fă-mi un hatâr; cântă-mi o doină haiducească».

Și Ion – Ion Dionisie – a cântat o doină haiducească. S-a făcut liniște. Ascultam cu urechea ciulită foșnetul codrului din cântec așteptând parcă să se ivească printre noi umbra Jianului. A cântat apoi o cucoană, macedoneancă, niște cântece ciobănești macedonene, de-o mare frumusețe, cu un glas care-aducea-n acorduri molcome tot Pindul și-l așternea în fața noastră.

«Cântă și tu, Dana», a-ndemnat-o cineva la un moment dat pe Dana Liveanu.

Dana Liveanu a cântat cu-o voce de piept, mai joasă decât cea din vorbire, de-o adâncime și de-o limpezime tulburătoare, mai întâi un cântec vechi de ciobănie pe care nu-l mai auzisem pân-atunci, apoi o doină, un cântec de-al lui Anton Pann, cântece vechi franțuzești, cântece spaniole, marșuri revoluționare rusești, marșuri de-ale armatei lui Denikin, cântece țigănești rusești, marșuri de la '77, române desuete, cântece de prin '30 și mai desuete – într-o manieră voit desuetă, la limita între «portret și caricatură» – cu niște texte care le bat pe-ăle de-acum la punctaj-prostie, ne-a recitat din Conaki, din Grandea, cu un inimitabil patetism al unor vremuri apuse, încheindu-și recitalul cu *Moșii* lui Caragiale. Este o actriță desăvârșită. Face cu trupul, cu chipul, cu glasul ei ce vrea, cu o economie de mijloace, cu o finețe de nuanțe, cu o inteligență atât de subtilă, încât trece mult dincolo de granița actoriei, situându-se-n vastul teritoriu fără hotare despărțitoare al Artei. Când nu juca, Dana Liveanu era față de Dana Liveanu-actrița ca o poză, într-o atitudine cu totul oarecare, față de ființa vie pe care-o-nfățișa. Când joacă este fascinantă. O clipă mi-am întors ochii de la ea, ca să caut privirea lui Alexandru fiindcă simțeam nevoia să comunic cuiva admirația mea pentru Dana Liveanu, bucuria pe care o simt totdeauna în fața frumuseții și-a adevărului Dar n-aveam cui. Am simțit cum se duce tot sângele din mine. Privirea lui Alexandru nu mai vedea pe nimeni. Se topise în Dana Liveanu. Am închis ochii fiindcă așa ceva n-ai voie să vezi, cum n-ai voie să asculți o mărturisire care nu-ți este adresată. Privirea lui Alexandru o mai văzusem o dată în ochii cuiva...

— ...În ochii lui Mario Sidalgo când a văzut-o prima oară pe mama ta.

— Într-adevăr... Dana Liveanu a pus capăt căsătoriei mele cu Alexandru. Ea era femeia de care avea el nevoie. Pentru care să lupte. Mai întâi – s-o cucerească, apoi – s-o păstreze, apoi – să-i scrie piese pe măsură, să-i obțină rolurile pe care ea și le dorea în filme, să muncească pentru bani, ca să-i ofere nivelul de viață cu care era-nvățată. Eu eram o miză prea mică pentru Alexandru. Adevărații jucători nu simt nicio voluptate acolo unde nu riscă. Pe lângă faptul că eram o persoană obscură, o doctoriță oarecare, eram și foarte ocupată și pasionată de meseria mea; citeam, învățam permanent, profitând că o aveam pe Mama care ne purta tuturor de grijă. Absența mea la mondenitățile unde era invitat Alexandru, studentă – din cauza cursurilor, doctoriță – din cauza gărzilor, îl contraria și-l enerva pe Alexandru. Îl enerva că nu mă-nduram să lipsesc de la un curs sau că nu făceam tot felul de slalomuri ca să-mi schimb ziua de gardă, de dragul de-a merge cu el la un spectacol, sau la o petrecere.

În primul an de căsătorie, Alexandru mi-a propus să renunț la Facultate și să fiu doar doamna Bujor. I-am spus cât de importantă era pentru mine Facultatea, cât de importantă era pentru mine meseria pe care-aveam s-o fac, fără să-l conving, bine-nțeleș, mai ales de importanța ei în afara mea, dar reușind să-l fac să nu mai insiste în repetarea acelei propuneri. Mi s-a părut firesc că Alexandru s-a-ndrăgostit de Dana Liveanu. Mi se pare firesc să iubești și să admiri pe cineva din cadrul profesiei tale, sau al unei profesii înrudite cu a ta. Admirăm cu toții scriitori, compozitori, interpreți, pictori, sculptori, actori, fiindcă arta este un bun accesibil, măcar parțial, oricărui om. Dar această admirație are un caracter abstract. Admirația mai apropiată, mai participantă o ai totdeauna pentru un om din cadrul profesiei tale, fiindcă acolo ai cei mai cunoscuți termeni de comparație. Daniel Șerban, Iancu Stein, Marina Șerban și astăzi îl citează pe profesorul Bartolomeu, magistrul lor, mort de aproape treizeci de ani – îi citează vorbele de om și de mare profesionist, cu aceeași venerație cu care l-ar cita pe Shakespeare. După unele operații, îmi venea să-i sărut mâinile lui Staicu, de admirație, și dac-aș fi putut i-aș fi sărutat mintea care pune-a-n mișcare mâinile-acelea de mare chirurg. Și eu îl admiram numai *profesional* pe Staicu. Era firesc, prin urmare – cel puțin în ochii unei femei ca mine – ca Alexandru să iubească și să admire o actriță de talia Danei Liveanu.

*

La un moment dat, Ion Dionisie s-a apropiat de mine.

«De ce nu ești dumneata fericită?», m-a-ntrebat el, privindu-mă atent. «Când ai certitudinea unei ratări, a ratării unei părți din viața ta, crezi că poți să fii fericit?». «Nu. Cunosc modelul. Viața mea sentimentală – eșec total». «De ce?». «Am nimerit-o mereu alături. Femei pasionale, pasionate, ambițioase, căpiate, niciuna o ființă așezată, un om de nădejde». «Nu te supăra că te-ntreb: Dana Liveanu pentru dumneata a venit, nu?». «Așa s-ar părea sau mai degrabă s-ar fi părut. Și crezi că-i mare scofală?!». «E o mare actriță. Ți se pare chiar de ici de colea? Și-atât de frumoasă, de firească». «Un bărbat trăiește cu femeia, nu cu actrița. Să te ferească Dumnezeu de femei de astea care și noaptea nu visează decât cariera. Știi ce-nseamnă viața cu-o asemenea femeie? Salahor care toarnă zi și noapte găleata cu pietriș ca eșafodajul să nu se clintească. Și-apoi, Dana Liveanu e o colecționară de plăceri. E ca piatra care se rostogolește și nu prinde mușchi. Iar tu dai, dai tot, iar ea îți dă iluzii; și când n-o mai amuză atâta „risipă”, ți le blochează și pe astea-n bancă». «Astăzi e aniversara dumitale. Dacă cineva ți-ar putea-mplini o dorință, ce i-ai cere?».

Ion Dionisie s-a ridicat în picioare și, fără să știu de ce, m-am ridicat și eu parcă trasă-n sus de privirea lui. «I-aș cere să te găsesc *pe dumneata*, într-o zi, în pragul cârciumii ăsteia, cu fetița dumitale de mână, îmbrăcată-n iia asta, în fusta asta, cu pantofii ăștia de școlăriță-n picioare, să te găsesc aici și să-mi spui: „Dionisie Ion, am venit la tine și nu mai plecăm”».

M-am așezat pe scaun fiindcă mi se tăiaseră picioarele.

«Să am și eu o dată-n viață un prosop curat sub cap. Iubește-mă, iubește-mă, iubește-mă!».

Ținea ochii-nchiși, mâinile-mpreunate. Dacă și-ar fi tăiat coastele și și-ar fi smuls inima și mi-ar fi ntins-o, nu mi s-ar fi părut mai mult că-mi pune inima pe masă cum o făcea cu vorbele-acelea, de om care se roagă altui om, ca unui Dumnezeu atotputernic.

Ion Dionisie dacă mă văzuse de zece ori până atunci. Eram încremenită. Nici măcar nu-mi dăduse a-nțelege vreodată că l-aș interesa în vreun fel. Mă mira acum că se putea și așa ceva, eu care mă măritasem cu Alexandru la o lună după ce ne cunoscusem, vreo două săptămâni pierzându-le cu actele! Nu-ndrăzneam să fac nicio mișcare. Se-apropia cineva de colțul în care noi doi stăteam încremeniți. Ion Dionisie a deschis ochii.

«Ioane», i s-a adresat un băiat, înalt blond.

Ion Dionisie i-a făcut semn să stea pe loc.

«Zânei și îngerului trebuie să le spui adevărul, altfel nu mai trec pe la tine și nu te mai întreabă», mi-a spus el cu un glas de copil, trist de-a fi aflat că zânele și îngerii întreabă doar, dar nu-mplinesc niciodată.

L-am întâlnit pe stradă, la câteva luni după-aceea. Am vorbit, de una, de alta.

«Ușa cârciumii e mereu deschisă. Tot aștept să se-ndure zâna și să-mplinească ce-am rugat-o». «Îți mulțumesc», i-am spus eu în timp ce el îmi săruta respectuos mâna.

Când eram în divorț, ne-am întâlnit din nou.

«Ușa cârciumii e tot deschisă, dar zâna nu-mi dă niciun semn». «Ion Dionisie, îți mulțumesc din adâncul sufletului dar, pentru mine, închide ușa cârciumii. Roagă zâna să-ți trimită pe cineva fără poveri în suflet».

Zâna l-a ascultat. Peste vreo doi ani de la această ultimă întâlnire a noastră, Ion Dionisie s-a-nsurat cu o femeie – ființă așezată, om de nădejde, cum își dorise el. Când mi-a prezentat-o, la mare, rămânând cu mine o clipă între patru ochi, Ion Dionisie mi-a spus:

«Nu mi-a trimis zâna ce i-am cerut. Nu mi-a ascultat ruga dintâi. Acum, mi-a trimis ce-a crezut ea de cuviință, care să semene cât de cât cu ce i-am cerut eu... Am plecat din cârciumă; nu mai aveam pentru ce să mai țin ușa deschisă».

M-am uitat în ochii lui și-am văzut o deznădejde pe care și astăzi o simt ca pe-un cuțit în inimă.

*

(«Ion Dionisie, Ion Dionisie, n-ai să știi niciodată cât de cald mi-au ținut vorbele dumitale, ce ușă de paradis era pentru sufletul meu ușa cârciumii dumitale. Dacă te-aș fi iubit... Ion Dionisie – încă un om care n-a avut parte-n viață de ce i-a fost drag: „Povestea unei vieți, oricare-ar fi ea, este povestea unui eșec”. Aveți dreptate, domnule Sartre. Daniel Șerban – adolescența mea, Gheorghe Vladimirescu – prima mea primă tinerețe – iubire mistuitoare, și dumneavoastră, domnule doctor Murgu – reflecția, melancolia, trăiniciile din sufletul adult, și presimțirea că după dumneavoastră nu mai urmează nimic. Nici mie zâna nu mi-a adus în ușă pe cine mi-ar fi fost mai drag. V-a adus pe voi cei mai dragi, pe fiecare, cu o viață-n care, pe drum drept, eu nu puteam să-mi aflu loc. Zâna a fost totuși bună cu mine: ei trei, fiecare pe rând, și toți trei împreună înseamnă de fapt nivelul exigenței mele. Mama a fost cea mai exemplară ființă pe care-am cunoscut-o. De puținele ori când m-aș fi lăsat tentată, poate, de facilitate, îmi ziceam: „Dacă m-ar vedea acum Mama, sau Daniel sau Gheorghe, iar în ultima vreme, dumneavoastră, domnule doctor Murgu”; și tentația facilității se risipea. Și-acum, când acele „Păduri ce-ar fi putut să fie” s-au scufundat, când nu le mai spun în gând „Daniel” și „Gheorghe”, ci „nene Dal” și „domnule doctor Vladimirescu”, ei sunt mereu prezenți în concepția mea de viață, în comportamentul meu. Sunt două pecetei de pe-al căror nimb vremea n-a șters decât polenul iubirii. Anii te-nvață să devii sfios cu sufletul altuia și chiar cu sufletul tău însuși. Dumneavoastră, domnule doctor Murgu, nu vă spun nici în gând altfel decât „domnule doctor”. *Nu îndrăznesc*. De la dumneavoastră, fiindcă acum pot să-nțeleg, am învățat – mai mult decât de la oricine – că sunt oameni pe care nu-i poți cântări pe un cântar obișnuit și că sunt ierarhii sufletești atât

de-nalte spre care-aproape că n-ai curaj să-ți ridici ochii. Privilegiul de-a vă fi cunoscut ține mereu ridicat *pont-levis*-ul între mine și alți oameni, spre care momente de slăbiciune, mai ales de slăbiciune – efect al singurătății – m-ar fi făcut să-l cobor. Absența dumneavoastră fizică din viața mea a avut până acum două efecte: Emil Giurăscu și Mircea Nicoară. Ei au valoarea unor experiențe. Nu toate experiențele duc la descoperiri, toate îmbogățesc însă cunoașterea. M-am dus spre ei din sete de cunoaștere, cu inima deschisă, dornică să-i iubesc. I-am iubit atât cât m-au făcut ei să-i iubesc, și-atâta timp cât au reușit să mă facă să trec peste oroarea mea de „clandestin”. Am căutat, cât am putut, să uit peștele pe care Emil îl mâncase de unul singur; când peștele ăsta înviase, devenise acut, ne-am despărțit. Mircea, Mircea-mpărțea totul cu altul. Bucuria lui era să dea. Dar mie nu-mi venea să primesc; îi respingeam darurile. Erau atât de puține clipele când uitam că e-nsurat. Mircea e singurul bărbat care-a vorbit cu mine deschis: ca un om cu alt om. „Sânziana, vrei să divorțezi? Are să-mi fie greu fiindcă țin mult la Amelia. Dar dacă tu vrei să divorțezi, spune-mi. Dorința ta mi-ar da putere și curaj să vorbesc cu Amelia cum vorbesc acum cu tine. Copilul pe care vrea să-l aibă cu mine o să-l aibă cu altul”. Atunci, am aflat că Amelia făcea un tratament, cu pronostic de reușită, ca să aibă un copil, un copil cu bărbatul ei, Mircea Nicoară. Ce bine că Mircea a vrut să forțeze lucrurile, ca se le lămurească. Bărbații, în general, își lasă nevestele la-ndemnul insistent al altei femei. Dacă i-aș fi cerut eu lui Mircea să divorțeze, poate n-ar fi vrut, dar pentru că eu nu-i ceream nimic... Eu nu eram făcută să iau bărbatul nimănui, cu atât mai mult pe-al unei femei care se străduia să aibă un copil cu un bărbat, care voia să dea trăinicie legăturii dintre ei. L-am rugat să nu ne mai vedem și dacă pleca și dacă nu pleca-n Siria. Discuția asta am avut-o la Sibiu. Drumul de-ntoarcere spre București, pe Transfăgărășan, niciodată n-am să-l uit. Toamna, acest anotimp prevestitor de sfârșit, era-n plină splendoare, însoțitor potrivit pentru-ncheierea unei iubiri încă vii.

Viața-n care-aveam locul meu cinstit, viața la care pornisem cu toată credința – ce s-a ales de ea? Alexandre, cât aș fi vrut să ne fi-nțeles ca doi oameni. Să nu mă fi-ndepărtat de tine prin micimile făcute altora, prin indiferență, printr-atâta egoism la care nu spun că artiștii n-ar avea dreptul – dar atunci să stea singuri – prin felul atât de brutal de-a-mi pune botniță. Iar când eu acceptasem toate astea, când mă resemnasem, când înfiasem o viață fără fericire – că, ce-i drept, nici după tine nu m-a dat fericirea afară din casă – de ce n-ai avut răbdare să-ți treacă și de Dana Liveanu cum îți trecuse și de altele și cum ți-a trecut și de ea după cât se vede. Acum îmi propui să „restaurăm” vasul spart. Numai în reconstituirile arheologice vasele sparte rezistă, cu petecele lor albe, fiindcă schimbă moartea din pământ cu moartea dindărătul unei etichete. În viața căsniciilor, vasele cârpite nu țin, fiindcă-n ele se gătește. Ion Dionisie îmi pare rău că zâna nu te-a ascultat și că degeaba m-ai descântat spunându-mi de trei ori: „iubește-mă. „Iubește-mă, iubește-mă, iubește-mă!”».)

*

— Ioane, dac-ar mai fi să iau viața de la început...

*

(«În tăcerile tale, Sânziană, se vede că trece din când în când unul Ion. Și-n tăcerile lui, o trece din când în când una Sânziana».)

Pavel păstră pentru sine conținutul propriei tăceri.

*

— ...dac-ar fi să mai iau viața de la-nceput și m-aș mai mărita, aș face orice ca să-l împiedic, ca să-l

convîng pe bărbatul meu să nu facă ce nu se cuvine: aş plînge, i-aş cădea-n genunchi, aş sparge farfurii, aş arunca pernele pe fereastră, aş spune şi-acel jalnic «dacă nu – mă omor», orice, înţelegi? Asta-nseamnă să fii nevastă cu-adevărat: să nu-ţi fie ruşine de niciun mijloc pentru atingerea unui scop. Nu retractilă ca melcul.

— Sânziană, de-ar fi să te măriţi tu de-o sută de ori, aşa tot n-ai face! Eşti prea orgolioasă. Şi-apoi ai prea mult simţ al ridicolului şi cine-l are se şi teme de ridicol. Eu te cred în stare să spargi capul cuiva cu-o farfurie, dar să dai cu ea de pământ numai ca să produci «efecte sonore», aşa nu mi te-nchipui.

Sânziana începu să râdă.

— *Tu* ai dreptate, Pavele. Cine nu se duce cu căciula-n mână când îi e pâinea-n joc, nici farfurii nu sparge ca să-şi «tragă» bărbatul pe calea cea bună. Şi, pe urmă, îmi pun întrebarea, o-ntrebare ținând de esenţa omului în afara unui contract matrimonial: cât drept are cineva să vrea să-l facă pe altul să ducă o viaţă cu care omul acela nu se potriveşte. Cum să-i fi cerut eu lui Alexandru Bujor să stea închis în casă şi să mediteze asupra oamenilor, când toată structura îl propulsa ca din puşcă spre piaţă, spre stradă, spre tumult şi spre scandal?... Pavele, ţi-am spus – nu ştiu de ce brusc mi-am adus aminte acum – că-n timp ce mergeam în spatele lui Verzeu, alături de Staicu, pe culoar, după ce ieşisem de la sală, când a fost operată Liliana Fodor, am simţit că ceva s-a rupt pentru totdeauna în mine: nu mai doream să fiu chirurg. Şi ţi-am mai spus că am simţit încă o dată-n viaţă cum ceva s-a rupt pentru totdeauna în mine. Trecuseră vreo şase luni de când o cunoscusem pe Dana Liveanu, când, într-o zi, venind din bucătărie, l-am găsit pe Alexandru cu urechea lipită de radio atât de încordat încât, un moment, mi-a zburat inima, crezând că cine-ştie-ce catastrofă se-anunţase «Alexandre», am zis eu îngrijorată. A ţâşnit în sus, într-o mişcare violentă, şi privindu-mă cu ochii micşoraţi şi plini de-o ură stătută, mi-a şuiert printre dinţi: «Taci dracu' o dată, cântă Dana». Şi la radio a izbucnit în acelaşi moment vocea Danei Liveanu cântând o doină haiducească. N-ai să crezi, dar nu grosolănia faţă de mine m-a izbit atât de mult, cât întinarea iubirii pentru Dana Liveanu, pe care, deodată, vorbele-acelea o umpleau de ceva trivial, dovedind că ea era doar o pândă, o goană şi nu un extaz. Sufletul, cuprins de harul iubirii, aureolează o fiinţă, devenind generos cu celelalte fiinţe risipind şi spre ele firimituri de bunătate, respingând trivialitatea, grosolănia. În mine, ceva s-a rupt atunci definitiv: viaţa cu un asemenea om nu mă mai interesa. Eu am înţeles totdeauna dragostea între două fiinţe omeneşti ca pe-un gest. Gesturi fac numai oamenii: mişcări fac şi animalele. Dragostea lui Alexandru pentru Dana, pe care eu, în mintea mea, o ridicasem la nivel de gest, îmi apărea din vorbele-acelea ca o cinetică primară.

— Te-ai mai împăca vreodată cu el?

— Nu. Eu rabd multe oamenilor. Când însă am scos un om de la suflet, l-am scos pân' la Ziua de Apoi.

— Tu nu porţi ierta?

— Dacă nu port duşmănie şi dacă nu mă bucur de răul cui mi-a făcut rău, consider că iert. Altă iertare cred că de fapt nici nu există. De altfel, mie, iertarea ca sentiment de revenire totală, într-o relaţie sufletească, îmi miroase a ipocrizie. «Ia să-ţi arăt eu ce bun sunt şi ce generos şi cum te iert!». Iertarea nu schimbă şi nu şterge faptele. Cred că oamenii fac o confuzie: iau acceptarea drept iertare. Şi, fiindcă era vorba de Alexandru şi de mine, eu n-am ce să-i iert. Unui om îi accepţi firea, nu i-o ierţi. Am acceptat zece ani un om greu de suportat şi nu l-aş mai accepta. Asta este o ecuaţie corectă. Sunt multe femei care izbutesc să-şi schimbe bărbaţii. Majoritatea îi schimbă-n rău, făcând din ei simple fiinţe domestice, priponite la ţăruşul mărunţişurilor, al meschinăriei, al zgârceniei, al calculelor. Dar sunt şi unele care fac oameni din nişte derbedei, care ştiu să scoată la lumină ce e bun în om, să-l trezească, să-l îngrijească răbdător ca pe-o plantă, ca pe-o fiinţă plăpândă. E însă o greşeală ca o femeie să se erijeze-n spital de recuperare sufletească. Pronosticul nu e totdeauna pozitiv, cum nici la cele de recuperare fizică rezultatele nu pot fi totdeauna de sută la sută.

Numai cei nouăsprezece ani sunt scuza că m-am măritat cu Alexandru. Numai extrema tinereţe este atât

de credulă și de-ncrezută, în același timp, pentru a-și închipui că poate-nlocui orice și pe oricine. Cred că sunt puține fete de douăzeci de ani care să nu-și închipuie că pot șterge din mintea unui bărbat o femeie de patruzeci. Și-nchipuie că frăgezimea unui trup și lipsa de experiență sufletească sunt un leac universal. Eu nu eram femeia care s-o șteargă din sufletul lui Alexandru Bujor pe Ileana Sachelarie. Copilul făcut de mine nu-nlocuise copilul pe care Ileana Sachelarie nu vruse să i-l facă. Eu nu eram femeia pentru care Alexandru Bujor să vrea să se schimbe. Așa am fost eu măritată: dintr-o dublă ambiție: a lui Alexandru de-a-i demonstra Ilenei Sachelarie că se poate vindeca de ea cu un plasture dezinfectant; și din ambiția mea, nemărturisită, de-a-mi dovedi calitățile terapeutice. De-aici, terapia intensivă: a zis Alexandru să mă mărit – m-am măritat; a zis Alexandru să fac copil – am făcut. Și, în sfârșit – eșecul acestei terapii: a zis Alexandru să ne despărțim – ne-am despărțit. Cu asta am terminat ce puteam să-ți povestesc.

— Sânziana, și eu trebuie să plec. Peste-un ceas am tren.

— Vrei să-i telefonezi Iuliei, să nu fie-ngrijorată?

— I-am spus că nu-s sigur cu ce tren vin, iar duminica ea se duce cu copiii ori la ai ei, ori la mama. În curse din juma-n juma' de ceas... Vreau să te-ntreb trei lucruri. Spuneai că-ți povestești viața așa cum a fost, fără să faci o selecție a faptelor și-a personajelor cum ar face un romancier. Dacă ar fi să faci selecția asta, cum am învățat la literatură, pe mine m-ai păstra-n povestire?

— Da. Și te-aș păstra mai ales pentru *acum*.

— Sânziană, să știi că toți anii ăștia am știut că dacă doamnei aceleia, adusă la noi în spital, nu i-ar fi murit bărbatul și băiatul în accidentul ăla nenorocit, dacă-n seara aceea nu te-aș fi găsit pe plajă plângând cu capu-n nisip și n-aș fi stat toată noaptea cu tine de vorbă, ca să uităm amândoi de moarte, am știut că nu ne-am fi iubit. Te-ai iubit cu mine ca să faci ceva pentru viață, împotriva morții. Și-ai lăsat copilul ca să duci până la capăt lupta asta.

— M-a apucat o panică-ngrozitoare că aveam un singur copil. Trebuia să simt iar o viață pulsând în mine.

— Doi necunoscuți care făceau un copil...

— Foarte bine făceau. Duceau viața mai departe. «Doi necunoscuți», zici. Te-ai întrebat vreodată câtă cunoaștere esențială, câtă comunicare esențială este între doi «cunoscuți»? E-atâta rutină între oameni, Pavele, atâta pas bătut pe loc, când nu se face altceva decât transmiterea aceleiași emisiuni pe-o monocordă și uzată lungime de undă. Mi se par atât de tulburătoare prin adevărul lor cele două versuri din Barbu pe care ți le-am mai spus: «*Că vinovat e tot făcutul / Și sfânt doar nunta, începutul*». De-ai ști cât echilibru mi-a adus Ana. Îmi pare rău doar de complicația sufletească pe care ți-am creat-o ție, Iuliei și, mai târziu, și băieților tăi, poate.

— A doua-ntrebare-a mea: când îmi dai răspunsul cu privire la Ana?

— Spune-i Iuliei că te-ai înșelat.

— Asta nu pot. Vrei să te sfătuiești cu cineva?

Pavel tăcu o clipă, apoi își plimbă privirea spre scaunul pe care șezuse Tudor Șerban și-o apăsă grăitor pe locul unde stătuse-n picioare doctorul Murgu.

*

«Și tu te puteai face psihiatru», își spuse Sânziană, urmărindu-i, fără nicio sfială, privirea.

*

— Când i-am spus Mamei că sunt însărcinată și că vreau să fac copilul, ea mi-a spus: «Întreab-o pe Maria, ce crede despre asta: de părerea ei trebuie să ții seamă». Și-am întrebat-o pe Maria. Întâi s-a uitat la mine lung, apoi mi-a sărit de gât: «Mamă, vrei tu să faci asta pentru mine? Să am și eu o soră sau un

frate! Să vadă „dumnealui” că și *noi* putem avea un copil!». Mie nu mi-ar fi trecut prin gând ca de dragul de «a-i da cu sân» «dumnealui» să fac un copil. Mi-a venit să râd. Eram sigură că lui Alexandru puțin i-ar fi păsat dacă făceam unu, cinci sau zece copii, din flori sau legitimi. Rămân de fiecare dată uimită când văd cât de fără greș sunt intuițiile copiilor și-ale oamenilor simpli. Ei bine, n-ai să crezi cât de ofensat s-a arătat Alexandru de faptul că mi-am permis să fac un copil. Când s-a născut băiatul lui, făcut cu Dana Liveanu, eu l-am felicitat, l-am întrebat cum e, câte kilograme are. M-am purtat ca un părinte care-nțelege bucuria cuiva de-a avea un copil. Nu eram fosta nevastă, părăsită, ultragiată, eram un om care se purta cantre oameni, și fără prefăcătorie. Am trimis-o pe Maria să vadă băiețelul, să-i ducă un cadou; de când e mai mărișor, îl invit de ziua Anei și trebuie să recunosc că Dana Liveanu are bunul-gust și-l lasă să vină. Alexandru a fost atât de ofensat c-am făcut-o pe Ana, încât mai bine de-un an nici pragul nu mi l-a mai trecut. I-o ducea Mama pe Maria-n stradă și tot din stradă o lua-napoi în casă.

— Înseamnă că te mai iubește.

*

(«Înseamnă că s-au stricat rău lucrurile între el și Dana, dacă e dispus să se-ntoarcă la mine, la mine și la copilul meu din flori. Dacă i-au trecut „rigorile” morale nu-i a bună. Să fie el sănătos; atâta rău cât m-aș mai apuca să umblu iar în vârful degetelor și să-mi dârdâie, la fiecă mișcare, inima că iar l-a apucat nu-știu-ce, și stă cu curu-n sus cu zilele și cu săptămânile».)

*

— Aș! Nu-mi poate ierta că n-am rămas fidelă și neconsolată! Pavele, să știi că-n privința Anei n-am să mă sfătuiesc cu nimeni, în afară de mine însămi. Dar, te rog, dă-mi un răgaz.

— Să viu vinerea viitoare?

— Vineri... Nu. Vineri pleacă văru-meu, Gelu, băiatul popii Mitru, singura mea rudă pe pământ, pleacă definitiv în Suedia. S-a-nsurat cu o chimistă, o suedeză, și pleacă. Nu știu dacă eu și cu Gelu ne-am văzut de douăzeci de ori în viață, de când au plecat din Cernați. Ne-am văzut în ultimul timp și-am tot vorbit la telefon, fiindcă m-am interesat mereu pe-aici de actele lui pentru plecarea asta. Vreau să-l conduc la aeroport. Nu mai are nici el pe nimeni pe lume... Pavele, haide acum să-ți arat și apartamentul. Când ai să te gândești și tu la noi, să ne poți așeza-ntr-un spațiu.

*

(«Eu n-am știut niciodată în ce spațiu să v-așez nici pe dumneavoastră, domnule doctor Vladimirescu, nici pe dumneavoastră, domnule doctor Nini Naiculescu, „dus de la noi”. Pe dumneavoastră, domnule doctor Murgu, în afară de sufletul meu, unde-aș putea să vă situez? Vă știu locuința doar pe din afară. Nu știu niciunul dintr-acele mărunte obiecte de care e-atât de legată viața noastră și care să facă parte din viața dumneavoastră. Nu vă pot imagina decât sub cerul liber. Poate că și de asta vă abstractizez atât de mult...».)

*

— Aici, un holișor, baia, bucătăria, cămara; aici, camera Mariei; aici, camera Anei, în ea stă ziua, noaptea doarme cu mine; aici, camera mea. În poza asta sunt eu, la un an, cu Mama și cu Tata.

— Ce mult seamănă Maria cu Mama ta...

— În astălaltă – fetele.

— O iubește mult Maria? Întrebă Pavel, cu ochii la fetița care dormea în pătucul ei de metal cu plasă.

— «Ana sau ochii, tot atât», așa spune despre ea. N-o iubește ca o soră, ci ca o mamă. Dacă-ai vedea ce-i croșetează, ce-i coase, cum o-mbracă, cum o-mpopoțonează, cum o plimbă. «Mamă, jur că era a mai frumoasă și a mai elegantă din tot Cișmigiul»... sau de la teatrul de păpuși, sau de la serbare, sau de la circ. O adoră.

Ajunseră-n vestibul.

— Frumos apartamentul tău, și foarte bine-mpărțit.

— Zece ani din viață am dat filodormă pentru el.

— Sânziană, mai aveam să-ți pun o-ntrebare. Când îți dă târcoale-amărăciunea, sentimentul acela de eșec, pe care nu se poate să nu-l avem din când în când fiecare dintre noi, despre care-am vorbit, tu ce faci?

— Mă fac că nu-l am. Muncesc, mă-ndârjesc să trec peste el. Pavele, mi-am bătut două rânduri de țărugi, adânc în pământ, și oricum mi-ar fi, nu trec de ele: deși nu cred în ceea ce, convențional, numim Dumnezeu – fiindcă mintea mea respinge ceea ce nu poate pătrunde – mă port ca și când Dumnezeu m-ar privi neîncetat cu toți ochii lui telescopici și electronici. Dacă forma de materie superior organizată pe care o reprezintă mi-a dat posibilitatea să am o conștiință, deci posibilitatea de-a discerne între bine și rău, folosesc acest dar. Și dacă tot am o conștiință vreau s-o am împăcată. Una la mână. Dacă aș ști că mâine Pământul se năruie într-o catastrofă, aș trăi la fel cum trăiesc fără să știu acest lucru. Mama spunea că cele trei virtuți teologale ar trebui să fie crezul laic al fiecăruia dintre noi: Credința – în ceea ce facem; Speranța – că ceea ce facem nu este zadarnic; Iubirea – acel gând neobosit la semenul tău căruia trebuie *să-i dai*. Orice ființă este o restituire care, la rândul ei, trebuie să restituie: eu mă restitui vieții prin copii și prin muncă. E singura urmă pe care noi, muritorii de rând, o putem lăsa-n viața de pe lumea asta, care seamănă din ce în ce mai mult a ospiciu. Vorba lui nenea Daniel Șerban: «Pământul este sau laboratorul altei planete, sau colonia ei penitenciară sau, și mai probabil, ospiciul ei». Orice-ar fi și oricum ar fi, eu tot așa trăiesc. Asta fac *eu*. Și-ncerc și eu, cât îmi îngăduie timpul și timpurile, să mă bucur de ceea ce-au făcut muritorii care-și supraviețuiesc: să le citesc cărțile, să le văd tablourile, sculpturile, să le-ascult muzica, să mă bucur de ce-au lăsat și de ce lasă niște minți vizitate de geniu, niște suflete vizitate de sublim.

— Și nu-ți dorești nimic?

— Numai cei fericiți sau prea-înțelepții nu-și doresc nimic. Aș dori, ca să vezi că n-am false pudori, un adult ca lumea lângă mine, și-aș dori, măcar la pensie, presupunând că o apuc, să stau undeva la țară, la munte, cu o grădiniță-n fața casei, cu două-trei găini în coteț, cu nepoții care mi-ar veni în vacanțe, doftoricind babele și copiii din mahala, uitându-mă mereu pe cer după semnele care prevestesc schimbarea vremii, ducând o viață ghidată doar de anotimpuri... Vise, Pavele, vise... Tu ce-ți dorești?

— Să iau în vară coasa și să dau jos iarba din livada de-acasă și să-mi văd copiii, *toți trei*, sub nucu-ăl mare, jucându-se.

— Așa să fie.

Pavel își luă impermeabilul din cuier.

— Pune-l, că la ora asta e frig.

— Rămâi cu bine.

— Mergi cu bine.

Frământându-și mâinile, Pavel se uită nehotărât la Sânziana. Sânziana îl privea cu un zâmbet dezarmat. Pavel uită că o iubise, că o dorise, că o urase. În fața lui se afla acum o femeie fără umbră de cochetărie, cu un aer de seninătate înfrântă, un om: întâmplător de sex feminin. O strânse la piept și-o sărută în creștet.

— Ce frumos miroase părul tău!

— A șampon «Miraj», opșpe patruzeci flaconul, spuse Sânziana cu obrazul lipit de pieptul lui Pavel.

Și cu un glas care părea s-anunțe scufundarea unei întregi flote. Se despărțiră fără să se mai privească.

*

Sânziana se așeză pe lădița de pantofi a cuierului.

«Cât de neverosimilă e realitatea! Cât despre sufletul nostru, ce să mai spunem?!... Hai la bucatărie, Hangan Sânziana, ai doi copii și musafir la prânz. Curăță peștele, gătește-l!».

CAPITOLUL NOUĂ

— Maria, de ce te-ai sculat cu noaptea-n cap, azi, duminică? Și ce faci acolo?

— Curăț peștele. Du-te și culcă-te, două-trei ceasuri, până să mergi la cimitir. Borș, plachie și burta prăjită pentru infanți, parc-așa ai vorbit cu Tudor. Privește-aici bășică!

— Vezi să nu-i spargi fierea.

— Să fii dumneata sănătoasă, am scos-o demult!

— Scuzați, vă rog!

— Să știi că mie-mi place omul ăsta, cu aerul lui stângaci, nițel greoi... Are ceva curat, proaspăt, nu mă mir că...

— Că?

— Nimic.

— Dacă tot ți-a scăpat vorba, hai, spune.

— Nu mă mir c-ai făcut un copil cu el.

Maria lăsă peștele-n chiuvetă și, întorcându-se brusc, o privi scurt, necruțător, pe maică-sa drept în ochi.

*

(«Cum seamănă cu Alexandru când împlântă-n tine câte-o privire de-asta care nu dă niciun drept de apel!».)

*

Deși Sânziana bănuise ce-avea să-i spună Maria, simțea cum îi fuge sângele din vine.

— Mamă, un lucru nu-nțeleg: cum de un om ca el nu și-a recunoscut copilul.

— Nu știa că acest copil există.

— Cum?

— Așa cum auzi.

Maria lăsă-ncet cuțitul în chiuvetă, lângă pește, și se-apropie de maică-sa.

— Mama mea dragă, tu știi cât te iubesc, tu știi cât te prețuiesc, dar, zău, dacă nu ești tu nițel cam ne bună.

— Tot ce se poate. Contrazic de multe ori típicul și tipícul.

— Pariez că vrea s-o recunoască pe Ana.

Sânziana se gândi că n-avea dreptul s-o facă pe Maria să aibă o părere greșită despre Pavel Vlas.

— Vrea.

— Am simțit eu că e-un om. Când o recunoaște?

— Să mă mai gândesc.

— Mamă, te rog! Gândește-te la Ana.

— Pentru moment mă gândesc mai mult la tine. Începe să te deranjeze, și te-nțeleg perfect, să ai o soră din flori.

— Ce vorbă-i asta! O iubesc ca pe ochii din cap.

— E vorba de-aspectul social. Nu ești tu vinovată, bineînțeles, dar sunt oamenii care-ți aduc aminte.

— Îi dau dracului pe toți, și puțin îmi pasă de ei.

— Îi dai dracului, dar îți pasă. Ce e cu Bogdan, de n-a mai dat deloc pe-aici?

— Nici n-o să mai dea. Am terminat-o cu el.

— De ce?

— N-are importanță!

— Ba are importanță! Ți-am spus de când erai de-un cot că mai bună prietenă decât pe mine, mama ta, nu poți să ai. Să știi că săptămâna trecută, când erai cu toată flota-necată, mi-a povestit taică-tău ceva, indignat împotriva ta.

— Și ce ți-a spus «neprihănitul» și «exemplarul» meu tată?

— Vreau s-aud ce-mi spui tu.

Maria trase aer în piept.

— Într-o zi, Alina povestea cum își face ea lecțiile cu Gabriel, prietenul ei, cum se duc amândoi la cumpărături, cum spală vasele etc. Etc. «Maria, tu și cu Bogdan vă petreceți timpul împreună?», m-a ntrebat Alina, iar eu i-am răspuns: «Pe mine, Mama m-a-nvățat că de pisici și de băieți trebuie să te desparți la ușă». Toți au râs. Când ne-am oprit din râs, Andrei Drăgoescu m-a ntrebat în zeflemea: «Așa a făcut și maică-ta când a făcut-o pe soră-ta?». Printre cei care-au râs la replica asta atât de «spirituală» a fost și Bogdan.

— Și?

— Și?

— Se pare, așa pretindea taică-tău, că n-a fost numai atât.

— M-am repezit la domnul Andrei Drăgoescu, i-am ars una peste bot, și i-am spus «Te bag în pizda mă-tii ăleia cinstite și-ți sparg și capul dacă mai îndrăznești să spui ceva de mama mea. Aviz și altor amatori!».

— Îți mulțumesc pentru solidaritatea ta cu mine. Dacă vrei să faci ceva chiar pe placul meu, te rog din suflet, fă-te că n-auzi asemenea remarci «inteligente».

— Mamă, dacă-mi spunea oricine, poate că nu mă scotea atâta din sărite, dar el să-mi spună, când măsa, muiere de cinzeci de ani, se ține-n văzul tuturor cu un puști din teatru? De ce, fiindcă e băiat de director? Director de teatru!

— Mama lui se-ncadrează-ntr-o formă socială «omologată»: este căsătorită. Are un statut social formal perfect. Oamenii, în general, au o minte foarte conservatoare și formalistă: *forma* li se pare mult mai importantă decât *conținutul*. Obişnuieşte-te cu-această idee. Lumea nu stă să numere amantii doamnei Drăgoescu: ei reprezintă trecătorul din viața ei; văd numai fixul – căsătoria. Toate recensămintele arată o disproporție numerică între femei și bărbați: mai multe femei decât bărbați. Într-un sistem de căsătorie monogamă e limpede că niște femei rămân social singure. Fără să mai ținem seamă că recensământul te numără doar fizic, el nu-ți indică și posibilitățile de relații sufletești cu niște posibili parteneri. Arată doar: atâtea capete – masculi, atâtea capete – femele. Și, totuși, toată lumea se miră că sunt femei întregi nemăritate și se miră și mai și că există copii nelegitimi. Eu am vrut să am doi copii, măcar doi copii, pentru echilibrul meu sufletesc și ca să nu te las singură pe lume cum sunt eu.

— Tudor ți-e ca un frate. De ce vorbești așa?

— Mi-e ca un frate dar *nu mi-e frate*. Și nenea Daniel mi-a fost ca un tată, dar *nu mi-a fost* tată. Tudor azi stă mai mult aici decât la el acasă. Dar, într-o zi, o Irină a II-a sau o Adelă I are să pună din nou, și pe bună dreptate, contor pe timpul lui, pe relațiile lui. De câte ori venea la noi, când era-nsurat cu Irina? Când am făcut-o pe Ana, eram femeie-n toata firea, aveam o meserie și nu se vedeau semnele nici unei căsătorii la orizontul meu îngust. După cum vezi, nici azi nu e coadă de претенденти la ușă. Nu mă mândresc că am un copil din flori, dar nici rușine nu-mi este, fiindcă n-am făcut un copil nici cu scopul de-a agăța un bărbat, nici de-a trage vreun folos de pe urma lui, am făcut un fapt de viață, m-am legat cu încă o chingă de viață. Dacă tu ai face înaintea vârstei mature un copil din flori, n-aș da cu piatra, nici nu te-aș alunga, l-aș crește și l-aș iubi, dar fericită să știi că nu m-ai face. Din moși-strămoși, e socotit frumos și bine să faci copii la casa unui om. E și practic: împărți răspunderea cu cineva. E foarte bine c-am stat amândouă de vorba. M-ai făcut să iau o hotărâre, și foarte repede: îl las pe Pavel s-o recunoască pe Ana.

— Bravo mie! Uite-aici cum l-am tăiat pe peștică; la cherhana și nu-l făceau mai frumos!

Maria aduse florile-n bucătărie, să le schimbe apa: crizantemele-n oala pântecoasă albastră, cu două mânuși, garoafele-ntr-un vas zmălțuit, cafeniu, și trandafirii, într-un vas lung, subțire, de-un verde stins.

— Mamă, care-ți plac mai mult?

Sânziana se uită sever la flori.

— Trandafirii.

— De ce?

— Sunt flori distante.

— Mamă, o sută de ani de-am trăi una lângă alta, sunt sigură că eu am să-ți spun totul despre mine, iar tu mie – nimic despre tine.

— Așa se și cade. Nici când sunt mici copiii, nici când s-au făcut mari, o mamă nu se dezbracă-n fața lor.

— Tu nici la propriu nu te-ai dezbrăcat niciodată-n fața noastră.

— Așa se cade.

*

«Ce bine că nu e lume-n troleibus și că nu s-a urcat niciun cunoscut. Nu poți să nu stai de vorbă cu oamenii, fiindcă nu le poți explica: „Știți, mi-e sunetul catran, nu vă supărați, dar n-am chef de vorbă”. Mă doare sufletul după dumneavoastră, domnule doctor Nini Naiculescu, așa cum m-a durut când ați murit. Când a murit Mama, atâta durere s-a strâns în mine că n-aș fi crezut să mai fie loc pentru altă durere. Și, poate, n-ar fi fost, dac-ați fi murit de moartea „bună” și strângătoare care ne ia pe toți. Ați sfidat-o pe-aceea și v-ați inventat una pentru dumneavoastră singur. Nu v-am plâns moartea, v-am plâns disperarea care v-a făcut s-o chemați. După ce-ați plecat, toate vorbele dumneavoastră au alt tâlc.

Trecea pe plajă un grup de fete superbe, cu niște petecute cât palma în chip de costume de baie. „Ce frumoase sunt! Ce corpuri au!”, am zis eu. „Încă n-am ajuns sensibil la genul șaptesprezece-optsprezece ani, pe care-l numesc 'lăstunii impotenței' ”. Am râs și m-am uitat ne-ncrezător la el. „Doamnă doctor, sunt mai calde corpurile care-au cunoscut toate experiențele, deci și maternitatea”. „Mai calde, poate, dar nu la fel de estetice”. „Fetelor de vârstă asta nu le poți reproșa inutilitatea. Femeilor care n-au făcut altceva decât să-și păstreze frumusețea unui trup pe care n-au vrut să-l deformeze cu maternitatea le reproșez inutilitatea, vidul. Detest inutilitatea. Mi-e necaz de femeile care nu-și prețuiesc singurul avantaj, dar singurul pe care-l au: cel de-a crea viață. Mi se par ca un om talentat care-n loc să picteze, să scrie, să facă ceea ce știe, să sape la darul cu care-a fost înzestrat, stă la cârciumă și-și pierde vremea-n pălăvrăgeli sterile, în fleacuri, de pe urma cărora nici sufletul, nici trupul nu se-aleg cu nimic. Pe două femei le-am rugat ca pe Dumnezeu să-mi facă un copil. Niciuna n-a vrut. Dumneavoastră n-a trebuit să vă rugați de nimeni ca s-aveți *doi* copii. Sunt atâtea femei singure, fiindcă așa se-ntâmplă, care-ar fi bucuroase să *aibă* cu cine face un copil. Eu am avut marele 'talent' de-a iubi femei care, deși declarau că mă iubesc, pe nimeni nu iubeau mai mult decât pe sine”. „Domnule doctor, îțiiei o răspundere atâta de mare când faci un copil, încât eu am ajuns să-i înțeleg și pe cei care nu vor să aibă copii. Sunt unii oameni atât de greu loviți de viață înaintea vârstei de-a avea copii, atât de loviți, că la vârsta entuziasmelor, la vârsta când te mai poți iluziona asupra oamenilor, asupra vieții, ei nu mai doresc decât liniște. Deși sunt mai tânără decât dumneavoastră, am ajuns să-nțeleg pe toată lumea. Afară de josnicie – și pe-aceea o-nțeleg, dar n-o aprob – înțeleg tot. În 1956, la un liceu din București, niște elevi dintr-a unsprezecea s-au trezit cântând *Trei culori cunosc pe lume*. Li s-a făcut 'favoarea' să fie *doar* exmatriculați din toate școlile din țară, asta pentru că printre ei se afla și unul din fiii doctorului Daniel Șerban, pe numele lui, Mihai Șerban; iar doctorul Daniel Șerban îngrijea, din fericire, pe vremea aceea, pe cineva extrem de important, Nevasta doctorului Daniel Șerban, doctorița Marina Șerban, făcea naveta

la Giurgiu, avea amândoi părinții grav bolnavi, un băiat exmatriculat și care din acest șoc emoțional făcuse și diabet, pe care-o să-l aibă cât o trăi. Într-o zi, venind pe la noi – Mama era cea mai bună prietenă a ei – știu c-a spus niște cuvinte care și-acum îmi trec o răcoare pe șira spinării: 'Smarando, fată, cine nu găsește cianură la vreme, să facă copii!' ”.

„Știu cât a suferit Marina. Lucram și eu la spitalul din Giurgiu pe vremea-aceea. Ce-i fac băieții?”. „Mihai e-nсурat cu Myriam, fata profesorului Iancu Stein, are doi băieți, o căsătorie bună, reușită. Tudor, colegul meu, divorțat, cu un băiețel adorabil, pe care-l crește tanti Marina. Cam așa. Tanti Marina, aparent – bine; ceva însă o roade. E tare dezamăgită”. „E ceva mai vechi. Li se-ntâmplă-adesea celor care mizează totul pe-o singură carte. O femeie fidelă nu se poate-nvăța cu infidelitățile bărbatului ei, oricât de domnește s-ar purta el, și chiar dacă sunt infidelități doar la nivel masculin și nu uman. Dacă Marina ar lua viața de la-nceput ar face însă la fel”».

*

(Când nenea Daniel avea un amor, Marina-l întreba: «E-adevărat?»), și el, cum nu știe nici el să mintă, zicea: «Iartă-mă, da». Ea-și lua așternutul și se muta pe canapeaua din hol: «Așa am învățat eu la igienă», zicea ea. Când amorul era pe ducă, nenea Daniel îi spunea: «Ar fi cazul să te muți în dormitor». «Mă mut în dormitor», zicea ea. În popor, se spune că un mutat e jumătate de foc. La fiecare mutat, nu se poate să nu spargi, să nu strici ceva. Și Marina, din dormitor până-n hol și-napoi, spărgea mereu câte ceva. Într-o bună zi, și-a luat așternutul și-a trecut în hol, fără ca această mutare să fi fost provocată de nenea Daniel. Foarte surprins, el a-ntrebat-o: «Acum ce ți s-a năzărit?. «În ceea ce te privește – nimic. De data asta, iubesc eu pe cineva». Pe vremea-aceea, aveau amândoi aproape cinzeci de ani. De necrezut cât de ofensat – nu-i bine spus – cât de-ndurerat a fost nenea Daniel. Nu-i venea să creadă. Nu-i venea să creadă că nevasta lui, care de-un sfert de veac ținea sus steagul unei răbdătoare fidelități, nevastă care nu părea preocupată de nimic altceva decât de el, de copii, de casă și de meserie, se putea-ndrăgosti de cineva într-atât încât să-și uite-ndatoririle. «Marina, își dai seama ce faci?» «Ce fac? Igiena nu-i o știință unidirecționată. Fac ce-ai făcut și tu măcar de trei ori până acum din câte știu eu, fără să numărăm „mărunțișul”». «Marina, dar ai aproape cinzeci de ani!», «*Avem* copii, atâția câți am avut întotdeauna». Singura schimbare de așternut când iubise ea, Marina, o făcuse doar din patul conjugal până-n hol. Mutatul acesta era doar o măsură de igienă morală. Neputându-și înfrânge scrupulele, jena, și-o anumită teamă de ridicol, pe care nu se putea să n-o aibă o femeie deșteaptă ca ea, ca debutantă, la aproape cinzeci de ani, în iubiri extraconjugale, se abținuse de la acest debut. Un amor la cinzeci de ani, când nu se manifestă ca la pisici, cu umblat pe garduri, nu este nici neverosimil, nici ridicol, dimpotrivă, are mult mai multă gravitate decât unul la treizeci de ani, dar el nu poate fi primul în viața unei femei. Așa cum unele fete rămân fete-bătrâne din jena de-a nu se fi culcat cu nimeni până pe la treizeci de ani, tot așa multe neveste rămân fidele până la sfârșitul zilelor lor din jena de-a-și permite un prim pas alături cu drumul, după patruzeci de ani. În viață, ca și-n meteorologie, multe zile bune se cunosc de dimineată. Am admirat totdeauna la Marina felul deschis de-a discuta orice lucru, lipsa temerii de-a strica ceva prin brutalitatea pe care orice sinceritate o conține. Știam de toate aventurile lui Alexandru, mai ales că mă făcea să le simt prin aerul dezgustat pe care-l afișa față de aspectele domestice ale vieții: totul îi putea acasă. Deși aceleași învățături mi le dăduse și mie igiena, ca și Mariei Șerban, eu, de teama de-a nu strica ceva stricat gata, stăteam cuminte și răbdătoare-n partea mea de pat, acceptând firimiturile erotice pe care mi le-azvârlea-n marea lui milostenie «stăpânul». Lipsa brutalităților inerente sincerității nu mi-a folosit la nimic, decât să văd cum este când îți calci singur pe suflet, pe-un suflet învățat cu bocancii cu ținte care mășăluiau peste el. Fără să am un suflet din cale-afară de duios, fiind înzestrată cu-o judecată rapidă și rece, n-am însă nici sufletul tranșant, nici atitudinea pieptișă-n viață pe care-o are, și pe care-a avut-o totdeauna, Marina Șerban. Mie mi-e teamă de discuții; mai mult decât atât: îmi repugnă să mă cert

cu oamenii. În ciuda acestei repulsii, deci fără azvârlirea cărților pe față, am șters atâția oameni din inima mea. Și pe cei mai mulți nu i-am șters pentru felul cum se purtau cu mine, ci pentru comportamentul lor general. Mi-e imposibil să fac rabat la calitatea umană și la cea profesională. Nu mă interesează oamenii pe care nu-i pot stima.)

*

«După ce n-am mai auzit împreună câinii-n Giurgiu, viața m-a despărțit de Marina. Dar o consider din fondul meu sufletesc activ. Când ne-ntâlnim, ne vorbim ca și când ne-am fi văzut în ajun. În fața numelui ei, n-am să pun niciodată cuvântul „fostă”. „Fosta mea prietenă”. Din păcate, acest atribut, acest trist participiu trecut, îl folosesc tot mai des, de la o vreme. Unii dintre acești „foști” au plecat din viața mea fiindcă au plecat cu totul din viață. Mă gândesc la ei cu drag și cu nostalgie. Mi se pare și mai trist să mă gândesc la cealaltă categorie de „foști”: la cei pe care i-am dat afară din inimă, descoperind că nu meritau locul pe care-l ocupaseră. Când smulgi o rădăcină, nu se poate să nu scoți și pământ cu ea. Odată cu cei pe care-i alungi din inima ta, care încă palpită de durere, azvârli și bucăți vii din tine. Doamnă doctor Hangan, îngrijiți-vă memoria, fiți prudentă cu ea».

«Domnule doctor Naiculescu, cred că și dumneavoastră trebuie să vă-ngrijiți memoria!».

«De-aici înainte, memoria mea are de străbătut un drum mai scurt decât a dumneavoastră».

«Nu se știe niciodată».

*

(«V-ați uitat grav în ochii mei, fără să spuneți nimic. Deci, curmarea memoriei dumneavoastră, domnule doctor Naiculescu, era hotărâtă încă de-atunci. Ceva în sufletul meu s-a topit sub privirea dumneavoastră, Nini, Nini!».)

*

«Vorbeam de singurătate, domnule doctor. Sunt și oameni care simt singurătatea ca pe-o pavază, ca pe-o asigurare *tous risques*. Actualul meu șef de laborator, doctorul Kölönte, un om remarcabil, cred că sunteți de acord, își consideră singurătatea – singurătate voită – elementul esențial al sentimentului de libertate și de siguranță în viață».

«Mi-am dat seama de forța asta, singura care stătea la-ndemâna unui copil crescut la orfelinat, mi-am dat seama în școală. Pe toți îi putea amenința învățătorul, mai târziu dirigintele, cu „te spun părinților”: pe mine nu. Eu orice-aș fi făcut, orice mi s-ar fi-ntâmplat, pe nimeni n-avea să-l doară de mine. Dintr-un sentiment de frustrare, cum era la-nceput, această absență a cuiva căruia să-i pese de mine a devenit o forță: asta era puterea mea. Pe-acest drum rectiliniu al singurătății, am avut doar o dată o ezitare. În anul trei de Facultate, m-am îndrăgostit de-o fată, crescută și ea la orfelinat. De ea s-a-ndrăgostit și-un conferențiar al nostru. Eu nu-i puteam oferi fetei decât o cameră la căminul de studenți căsătoriți. Iar ea, în douăzeci și doi de ani, se săturase de cămin. Voia și ea o casă de om și s-a măritat cu conferențiarul, și, spre „bucuria tuturor”, treaba merge bine».

«Nu vă pare rău că n-aveți copii, domnule doctor?», l-am întrebat.

«Ideea c-aș putea să mor și să-i las de mici ai nimănui mă face să nu-mi pară rău. Fac tot ce pot pentru viață, doamnă doctor, pentru viață în general. V-am expus arta mea „poetică”».

«Orice „artă poetică” are un caracter constatativ, ea nu-ți poate da rețete. Rețetele sunt prea individualizate. Ferice de cel care, acceptându-și condiția, și-o consideră chiar model».

«Doamnă doctor Hangan, nici doctorul Kölönte – om remarcabil, într-adevăr – teoretician, strateg și

tactician al singurătății, nu este de fapt un singuratic din convingere. A fost forțat la această convingere. A fost orfan – i-a intrat în oase groaza de orfelinat. A iubit o fată orfană – îngrozită și ea de cămin, remanentă a ideii de orfelinat din copilăria și din adolescența ei. Dacă fata asta se mărita cu el, singurătatea, ca principiu de viață, ar fi pierdut un valoros teoretician: pe doctorul Kölönte. Eu îl consider și pe el, față de singurătate ca principiu de viață, „laureat al unui concurs de-mprejurări”, cum zice profesorul Daniel Șerban. Fiecare dintre noi este, mai mult sau mai puțin, un astfel de laureat. Împrejurările și legea selecției naturale funcționează din gene și până la mormânt. Tramvaiul, autobusul, coada sunt elementele unei permanente selecții naturale. Nu ești în stare să mergi pe scara tramvaiului, într-un picior – viața te elimină obligatoriu, dacă nu-ți poți cumpăra mașină. Apoi, civilizația materială îți oferă mereu elemente la care trebuie să te-adaptezi. Dacă stai deasupra unui magazin alimentar și nu poți dormi din cauza frigiderelor lui, care huruie zi și noapte, dovedești o debilitate care-n cele din urmă te duce la neurastenii. Viața te va elimina. Nervii tăi trebuie să fie ca plastilina; pielea – ca tovalul: ea trebuie să se-nvețe cu nailonul și cu detergenții, aceste două produse care economisesc timp, un fel de ajutor și de prieten al tuturor oamenilor și, mai ales, al omului singur. Iar eu nu suport nici zgomotul, nici nailonul. Când mă gândesc că mă-ntorc din nou în Berceni, deasupra frigiderului de la „Alimentara”, pe care-l simt ca pe-o rană în creier, îmi vine să spun: „Ia-mă, vară, cu tine”».

«Și unde-ați vrea să vă ducă?».

«Spre-o vară eternă, spre un țărm de mare etern. Să mă duc fără urmă... Geo Bogza spunea o dată că dac-ar ajunge la Dumnezeu i-ar aduce două mari învinuiri. I-ar spune-așa: „Doamne, de ce-ngădui ca atâția mari poeți să fie oameni atât de mici?” – una; și „Doamne, de ce între viață și moarte ne faci să trecem prin starea de cadavru, de ce nu ne faci să dispărem deodată, ca un fum?” – a doua».

*

Prin suflet, mi-a trecut presimțirea că-nvinuirile-acelea, atât de drepte, aveau s-ajungă la Dumnezeu printr-un mesager dornic a i se-nfățișa mai devreme decât autorul lor.

*

«Doamnă doctor Hangan, v-ați uitat o clipă la mine de parcă vi s-ar fi-necat toate corăbiile».

«Domnule doctor Naiculescu, mi se-ntâmplă din când în când un lucru ciudat: am impresia că trăiesc într-o clipă toate naufragiile – trecute, prezente și, *mai ales*, viitoare. Am o ciudată impresie că-ntrezăresc, ca pe-un fulger, toate etapele vieții mele și pe-ale vieții tuturor celor care fac parte din țesătura vieții mele. Atunci, îmi vine să cred că suntem niște ființe programate – cum zice nenea Daniel Șerban – care urmărim riguros perforațiile unei fișe electronice, din care nu putem ști decât itinerarul deja parcurs. Programatorul sau programatorii uită probabil, din când în când, o porțiță deschisă care face posibilă aprehensiunea viitorului. Această ipoteză nu conține nimic de domeniul supranaturalului. De fapt, numim astăzi „supranatural” tot ceea ce scapă posibilităților noastre științifice de demonstrație. Deoarece „oricât ar părea de ciudat, dar lumea are un sens”, cum zice Einstein, s-ar putea ca, într-o bună zi, să ajungem să comunicăm cu programatorii, să ne putem tocmi cu ei, să le expunem și punctul nostru de vedere asupra muncii lor. Așa cum s-ar întâmpla dacă-nt-o zi cobaii noștri și toate animalele noastre de experiență ne-ar comunica punctul lor de vedere asupra muncii noastre. Dar de această performanță științifică – de comunicarea dintre noi și programatorii noștri – ne-or despărți milioane de ani-lumină».

«Uneori, și-aici, pe pământ, ne despărțim cu mii de ani-lumină de părerile noastre anterioare. Poate că erați prea mică prin '54, pe vremea primei ediții a unui *Mic dicționar filosofic*, dicționar care definea „chibernetica” drept „pseudo-știință reacționară”. Mendel, Weismann, Morgan – niște escroci, și tâmpiți pe deasupra. *Ainsi va la vie*. Dac-aș putea intra-n legătură cu programatorii ăștia ai dumneavoastră, aș

vrea să-mi lămurească nedumerirea mea esențială în privința lumii: cum au putut să programeze omul ca pe-o ființă rațională, care se comportă însă irațional? Vezi războaiele, persecuțiile, absurditățile de tot felul. Dacă acești programatori există, nu sunt în niciun caz infailibili. Înseamnă că se află încă la faza experimentală în privința creației lor și că lumea noastră e doar o schiță în raport cu opera finită. Ceva făcut cam în dorul lelii. Creierului ăluia electronic care ne-ar fi programat i s-a ars ori i s-a astenizat precis un circuit. Prefer ipoteza materiei ajunsă la un anumit stadiu de organizare, fără intervenția nimănui».

«Și eu prefer această ipoteză, domnule doctor. Prefer ca după sfârșitul acestei vieți, în care i-am avut ca for superior pe Voicu Marin și pe Titus Verzeu, să nu mai am și *post-mortem* de-a face cu niscaiva programatori justițieri. Dar posibilități sunt multe. Realității, care s-ar putea să nu corespundă nici unei ipoteze emise pân-acum, puțin îi pasă însă de speculațiile noastre: ea-și vede mai departe de drumul ei, cum își văd de scopul lor imediat, cert, palpabil, frumusețile-alea blonde, nordice, de colo, care le fac avansuri băieților noștri de la „Salvamar”».

«Doamnă doctor Hangan, aparțin unei generații pentru care culcatul – iartă-mă – era un act final și semnificativ în relația afectivă dintre doi oameni. Acum, a devenit o eventuală premisă a unor și mai eventuale sentimente. Foarte multă lume trăiește astăzi ca efemeridele».

«Deși asupra capitolului pomenit am aceeași concepție cu-a dumneavoastră, domnule doctor, înțeleg însă că ritmul vieții dictează nu numai ritmul biologic al oamenilor dar și pe cel moral-afectiv: eliminarea tuturor etapelor care despart de scopul „final” este un efect al ritmului contemporan. Să-nveți cât mai repede o meserie, să ai cât mai repede dovada palpabilă că placi cuiva. Stilul epistolar, ca stil literar și, mai ales, ca „stil de viață”, ca și scrisul de mână, este „ieșit din uz”. Cine mai scrie astăzi, chiar la mașină, scrisori, când în două minute, la telefon, poți obține cât pentru un roman-fluviu? Viteza dă un nistagmus interior. Toate lucrurile se explică».

«Iar noi le acceptăm sau nu le acceptăm. Vai de cel care nu le-acceptă! Mă simt grozav de demodat».

«Și eu mă simt demodată, domnule doctor»

*

(În timp ce ne uitam unul la celălalt, încercând să prospectăm adâncimea gropii *old fashion* din noi, mă gândeam cât de fidelă eram acestui «principiu demodat» când era vorba de oamenii esențiali din viața mea și cât de-n ritm accelerat, sincronizat cu exteriorul, în celelalte relații ale mele: «Doctor Hangan Sânziana, 37 ani – un soț – căsătorie din dragoste după una lună de la cunoștință; după doi ani de la divorț, sub impresia zguduitoare a unei tragedii petrecută-n spitalul de pe Litoral, unde era detașată – la doua zile de la cunoștință, se culcă – să nu fim ipocriți și pudibonzi – cu un student; rezultatul: un copil. Impresii: frumusețe, puritate, amintire evocată cu nostalgie. Tot pe Litoral, la trei ani distanță, pornind de la un pește mâncat de doctorul Emil Giurăscu, pe terasă la Costică, peste două luni, se culcă și cu Emil; cauza reală: curiozitate de ordin moral, aliată cu disponibilitate fizică. Impresii: încercare de iluzionare, cu slabe rezultate asupra psihicului; sentiment de singurătate în doi; nicio clipă un limbaj comun evoluat. Valoare: *documentară*. Mircea Nicoară, cunoscut după-ncheierea episodului Emil Giurăscu. Mamă-sa, bolnavă la urologie în salonul doctoriței Marina Șerban. La rugămintea Marinei, Sânziana Hangan îi face bolnavei diverse analize. Bolnava moare la două săptămâni după externarea la cererea ei. Peste două luni de la aceste-ntâmplări, Mircea Nicoară se prezintă pentru a-i mulțumi doctoriței Hangan. O conduce cu mașina pân-acasă. Ea-l invită – *en tout bien, tout honneur* – la masă. El o-ntreabă, la plecare, dacă-i dă voie unui bărbat însurat s-o mai vadă. Ea-l măsoară de sus până jos și-i spune: „Printre oameni, sunt foarte puțini indivizi monogami din vocație”. Râd amândoi. La a șasea lui vizită – una pe lună când vine-n București în interes de serviciu – o conduce cu mașina până la prietena ei, biochimista Sidonia – Sidi – Pușcaș. „Mulțumesc domnule inginer”. El coboară, îi deschide portiera. Ea-i întinde mâna. El ignoră

mâna. O ia-n brațe și-o sărută. Materializează ceea ce plutea-n aerul dintre ei, de la-nceput. „Dacă-n loc să mergi la prietena *ta*, Sidi, ai merge-n altă parte?... La colțul blocului, văd două cabine telefonice. Spune-i că nu te duci la ea, fiindcă te-a invitat un bărbat care te iubește... Te rog”. Și bărbatul chiar o iubea».

Mircea Nicoară, omul cel mai direct, cel mai eficient, cel mai puțin complicat din câți cunoștea. Cel mai bun camarad. O plăcere să trăiești *cu* un asemenea bărbat, și mai mare plăcere să trăiești *lângă* un asemenea bărbat. «Bine c-am avut tăria să nu-l despart de-o femeie care-l iubește, care se chinuie să-i facă un copil. Cât m-aș bucura să aibă copilul ăsta cât mai curând. Prin oricâte dezamăgiri ai fi trecut, oricâte eșecuri ai fi înregistrat, un om ca Mircea te face să vezi că viața-n doi, cuplul, e nu numai ceva posibil, dar este chiar ceva ce să-ți dorești».)

*

Mama zicea că eșecurile în practica unei ideologii nu anihilează ideologia și cum conviețuirea-n doi este consecința unei ideologii, eșecurile tale în cadrul unuia sau a mai multor cupluri nu anihilează ideea de cuplu. Mircea mi-ar fi fost un bun partener de viață. Dacă ar fi fost liber. Oare? Eu sunt o ființă sucită. Sufletul meu nu trage la simplu, la necomplicat. Sunt sucită și atrag oamenii suciți. Daniel Șerban, care-a pendulat toată viața între două femei esențiale – Marina, nevastă-sa, și Mama, Mama de care, fizic, l-a despărțit totdeauna umbra Tatei, de Mama și de mine – ceea ce nu l-a mpiedicat să iubească și alte femei, printre care pe-acea adorabilă doamnă doctor Florica Vărbănescu, «dusă de la noi». «Smarando, știi ce mă scoate cel mai rău din sărite la Daniel? Că n-a fost una măcar cu care să se fi ținut și care să nu-mi placă», zicea tanti Marina, și râdea a pagubă. «Pe Florica aș face-o bucăți. Dar când o-ntâlnesc pe culoar la Clinică și-i văd ochii ăia de căprioară rănită și-i mai aud și glasul ăla frumos cu care-mi povestește blând toate necazurile ei, cum dracu’ să mă mai supăr? Și când îmi aduc aminte și ce-mi povestește și *astăzi* Daniel din război, îmi spun că oamenii care-au trecut pe firul de ață atât de precar ce desparte viața de moarte, și-n care numai clipa are valoare, oamenii ăștia și-au făcut probabil un principiu din a nu respinge bucuria clipei. Doctor fiind, trăiește tot între două lumi: a vieții adevărate, al cărei simbol este sănătatea, și-a bolii, pierdere temporară – uneori definitivă – a sănătății, limita precară între viață și moarte. „Minus tunurile, am zile-n spital când mă simt ca pe front, atâtea grozăvii pot vedea”, îmi spune Daniel, câteodată. Nici la mine, la urologie internă, nu e tocmai vesel, la chirurgie e însă și mai și. Măntreb, când am cazuri disperate, cum de-mi mai pasă că mă-nșală bărbatul, care mai și suferă că mă-nșală, care e, pe de-o parte, ros de remușcări pentru amărăciunea pe care mi-o pricinuieste mie, pe de alta – transportat de fericire pentru bucuria pe care i-o face ăleilalte. Și totuși, mă supăr – simt cum mă roade nemulțumirea ca un vierme. Și mai e și familia asta a lui. Doamne, de n-ar fi Coana-mare și nebunul de Matei cu Costana lui, cred că mă despărțeam de Daniel. Și mai rău ca orice e nepăsarea lui pentru părinții mei. Smarando, să mai am douăzeci de ani, cu un singur bărbat pe lumea asta m-aș mai mărita, cu Iancu». «Dar el nu te-ar lua, el tot pe Marioara ar lua-o și tu iar ai fi „constrânsă” să-l iei pe Daniel. Marina, știi care e buba adevărată? Puritatea ta. Nimic nu este mai intolerant decât puritatea. Dacă o dată, o singură dată, l-ai fi-nșelat pe Daniel te-ai fi considerat chit cu el și-ai fi văzut și *cum* este când înșeli; și nu numai *cum*, dar *ce* înseamnă să înșeli. Poate ca nu e așa de ușor. Când nu ești un flușturistic și n-o faci din ușurătate, ci dintr-o irezistibilă atracție către cineva, în timp ce ești legat, sincer legat, și-n altă parte, nu poate fi ușor. Pentru un om de caracter, aproape nimic nu e ușor în viață. Iar Daniel este un om de caracter. Niciun soț român nu are însă capacitatea asta de-a „înfia” pe care-o au soții evrei, chiar când sunt oameni cu totul obișnuiți și nu de calitatea lui Iancu. Toate ființele, la care cuplurile rămân neschimbate în cursul vieții, trăiesc mai puțin decât omul și n-au imaginația lui. Iubirea face parte din mecanismul cunoașterii, iar dorința face parte din mecanismul iubirii, deci este subsumată

mecanismului cunoașterii. Cunoașterea unui om este ca și cititul unei cărți. Îți place-un autor, îl recitești. Asta nu te oprește să citești și alți autori, fără a-i deveni „infidel” celui preferat. Teoretic, lucrurile se aliniază-n ecuații foarte simple: practica sufletească și cea fizică le complică însă îngrozitor! Cum oamenii nu sunt perfecți, când îi judecăm trebuie se le punem pe un plan calitățile, pe celălalt – defectele și să vedem care trage mai greu. Apoi, *c'est à prendre ou à laisser*. Iar Daniel e de luat, nu de lăsat. Fidelitatea e-atât de corozivă! Te-nțeleg pe tine, îl înțeleg și pe el, le-am înțeles și pe ele. Și iar ne-ntoarcem la povestea cu rabinul: „... și tu ai dreptate...”. «Smarando, mare teoreticiană a amorului ești tu! Cu practica însă stai slab de tot». «Teoreticienii se concentrează asupra ideii, n-au timp să și practice. Când înțelegi mecanisme umane care, cu excepția anumitor subtilități, sunt înscrise în tot ce e viu, azvârli vanitățile, una câte una, ca pe niște pietre care ți-ar îngreuna buzunarele. În timp ce pentru Daniel tu ești persoana numărul unu, aureolată de toate calitățile și de sentimentul culpei lui față de tine, tu, cu puritatea ta, îl rozi ca un acid și, fără să-ți dai seama – în timp ce el rămâne mereu lângă tine – tu te-ndepărtezi și te-nstrăinezi de el. Țsta este pericolul major care amenință doi oameni cu linii de comportament deosebite chiar și-ntr-un singur punct de vedere». «Smarando, dacă mă gândesc bine, cred că tu ești cea mai deșteaptă femeie, pe care-o cunosc...». «Nu știi cât sunt de deșteaptă, știu însă cât de-adâncă e privirea mea în sufletul oamenilor».

*

(Mario Sidalgo fusese singurul «autor» pe care Mama-l citise, fără a-i deveni infidelă lui – Daniel Șerban. Daniel Șerban, pe care-l iubise toată viața, despărțiți fizic de umbra Tatei. Mario Sidalgo fusese elementul care le-adusese eliberare, destindere și egalitate morală. Mario Sidalgo fusese singurul bărbat care-l făcuse pe Daniel Șerban să afle și el ce era gelozia. Iar Marina, care știa că Daniel o iubea pe Smaranda, nu-i reproșase niciodată această iubire. Deci, oricât de deșteaptă era Marina Șerban, geloasă era însă ca toată lumea: pe cel mai efemer element al iubirii – pe orizontalitatea ei.)

*

«Smaranda a fost omul pe care l-am iubit cel mai mult pe lume».

«Nene Dal, Mama a fost *omul* pe care l-ai iubit cel mai mult, nu *femeia* pe care ai iubit-o cel mai mult».

«Într-o bună zi, ai să-nțelegi, Sânziana, că *omul* cel mai iubit reprezintă superlativul absolut al unei vieți. Oricâtă pasiune ar exista între un bărbat și-o femeie, judecata își situează la un moment dat partenerul *numai* pe verticală. Acest moment nu poate fi evitat. Nici pasiunea cea mai mare nu absolvă pe nimeni de-această poziție esențial umană. Nu-ți poți închipui cum se șterg din tine senzațiile... E de necrezut cum uită trupul. Ceea ce-ți rămâne dintr-un om e ceea ce-l abstrage din animalitate: gândirea lui, cuvintele, gesturile. Orizontalitatea erotică este cel mai perisabil element al unei legături. Ai să vezi, într-o zi, că numai spiritualitatea rămâne dintr-o iubire. Ne amintim, după ani și ani, gândurile despre cineva iubit, cu tot mecanismul care le-a declanșat, în timp ce ne este *imposibil* să reținem o senzație, una singură, sau vibrația ei. Ai să vezi...».

«Am și văzut, nene Dal. Suntem vii cu-adevărat doar cât creștem. Apoi, murim încetul cu-ncetul, împlinindu-ne, cocându-ne, scuturându-ne. Iubirea e vie doar cât crește, cât e boboc. Floarea ajunsă la maturitate, la-mplinire, se ofilește, se scutură. Repetăm veșnica ciclicitate a materiei care, în perfidia ei superior organizată, ne-nvăluie nouă, oamenilor, nepieritoarele ei mecanisme în mantii vapoase, care-acoperă schemele fixe ale unor prozaice roți dințate – măști cărora le spunem sentimente».

(De când Mama «a plecat de la noi», nenea Daniel își revarsă asupra mea toată nevoia lui confesivă – de fapt, nevoia de-a avea un permanent spectator al gândirii lui, spectator comprehensiv, participant și, mai ales, afectuos. Fără să vreau, compar sinuozitățile acestui suflet complicat, cu unghiurile drepte ale sufletului lui Mircea. Deși pe nenea Daniel îl știu de când mă știu pe lume, și mai are și dezavantajul de-a-l fi iubit toată adolescența – dezavantaj, căci cu nicio ființă nu suntem mai nemiloși decât cu cei pe care-am încetat să-i iubim – îmi dă totdeauna o stare de-ncântare superioară, mă predispune la visare. Nu l-aș da pe nimeni. Doctorul Vladimirescu, doctorul Nini Naiculescu, dumneavoastră, domnule doctor Murgu, faceți parte din aceeași familie spirituală cu Daniel Șerban, în sufletele voastre zonele de lumină orbitoare alternează cu clar-obscururi, cu estompări pline de mister, iar sufletul care se-aventurează pe cărările de filigran din sufletele voastre se-nvăluie și el în flu-ul acestor zone de incertitudini, de căutări, de sete de absolut. Sunt momente când uit că Mama și dumneavoastră, domnule doctor Nini Naiculescu, ați murit. O permanență spirituală nu ține seamă de absența fizică. Daniel Șerban, Gheorghe Vladimirescu, Nini Naiculescu, dumneavoastră, domnule doctor Murgu, păreți unghiuri ale unei singure fețe. Mă atrag oamenii complicați. Mă atrag major, nimicitor, doar oamenii care mă fac să visez, care maschează atât de bine implacabilele roți dințate ale imuabilelor legi care ne guvernează, atât de bine că mă fac să le uit existența. Cu cât sufletul tău intră mai profund în hățișurile de clar-obscur ale altui suflet, cu-atât actul fizic al iubirii devine mai greu de-nfăptuit. Nu ți-l mai poți închipui. Deși-l dorești, nu ți-l mai poți închipui.)

*

«Cu câtă atenție am umblat și umblu cu oamenii importanți *pentru* viața mea, cu oamenii cu care-aș fi ajuns, ori aș ajunge, la situații grave. Cu cei pe care i-am ferit și-i feresc de ceea ce cred eu că nu trebuie să facă. Nenea Daniel m-a tratat ca pe copilul prietenului său mort. Singura fisură față de el a fost, atunci, în mansarda din Cercului, când m-am aruncat plângând la pieptul lui. Nu mă-ndoiesc de interpretarea pe care-a dat-o el izbucnirii aceleia. Formal, ea nu era univocă însă. Cu doctorul Gheorghe Vladimirescu m-am purtat explicit, dar am acceptat renunțarea, l-am ferit de greșeală. Dumneavoastră, domnule doctor Nini Naiculescu, dumneavoastră m-ați ferit de agravarea stării dintre noi. Vă purtați ca și când nimic n-ar fi fost, cu toate că, fără să vreau, am aflat că *era*. V-am întâlnit pe culoarul din fața camerelor din căsuța administrației, unde stăteam noi, medicii detașați la sanatoriul de pe Litoral. V-am invitat să beți o cafea. V-am lăsat în cameră și-am plecat la bucătăria din extremitatea culoarului. Când m-am întors cu cafeaua, erați pe balcon. La-nceput, am vrut să vă strig, fiindcă nu vă vedeam. Pe culoar era semi-întuneric. V-am căutat din ochi în cameră. Mi-am îndreptat privirea spre balconul luminat puternic. La-nceput, n-am înțeles ce făceați; deși *vedeam*, n-am înțeles. Îmi mângâiați lenjeria-ntinsă la uscat, o mângâiați cu gestul recules și meditativ cu care un bibliofil răsfoiește o ediție rară. Apoi ați strâns-o la piept și v-ați îngropat obrazul în ea. Am închis ochii și, peste gestul dumneavoastră, s-a suprapus o bluză de chirurg, frângându-se peste patul meu; alte buze-mi sărutau perna. Am așteptat până v-ați aprins țigara. Am trântit ușa ca și când atunci aș fi intrat.

— Iertați vă rog intrarea asta intempestivă, am zis eu cât am putut de firesc. S-a făcut curent. Iertați vă rog și decorul ăsta „modernist”. Nu v-ați încurcat în el? am adăugat, începând să strâng rufele de pe sfoară.

M-ați privit absent și mi-ați răspuns într-un târziu când nu mai așteptam răspuns.

— M-am încurcat...».

(După-amiaza, pe plajă, mi-a povestit cât o iubise pe fosta lui nevastă, care-l considera un ratat. În vreme ce colegi de-ai lui, care nu terminaseră Facultatea cu 10, ca el, care nu citeau și nu-nvățau zi și noapte, ajunseseră profesori, directori de spital, șefi ai unor clinici importante, el ce era? Un obscur medic de laborator, medic primar, ce mare scofală! Deși o iubea, își făcuse bagajul, și, un an jumătate dormise pe-o masă-n laborator, până primise garsoniera de-acum, situată deasupra unui frigider, «în județul Ilfov». Când avea optsprezece ani, îi murise mama. Taică-său, pe-atunci în vârstă de cinzeci de ani, nu știuse cum să se descotorosească mai degrabă de singurul lui copil. Cuprins de-un juvenil elan de «libertate», la care asociase și-un număr de pipițe, deși băiatul luase cu 10 examenul de admitere la Facultatea de Medicină din București, părintele iubitor îl transferase la Facultatea din Cluj, fiindcă nu era deloc rău ca un copil să-nvețe să se descurce și fără familie.

— Și-am învățat să mă descurc și să-l urăsc. Doamnă doctor Hangan, nu cred că poate fi ceva mai rău pe lume decât s-ajungi să-ți urăști sau să-ți disprețuiești părinții. Sufletește, este echivalentul unei cocoase sau al unui picior mai scurt. Orice-ai face, de asta nu te mai poți vindeca. Am plecat în viață cu un suflet coclit.

Privit din profil sau când ținea ridicat chipul lui prelung, cu trăsături nete, acviline, avea o distincție distantă. Barba, tăiată colier, cărunță, gâtul, un pic prea lung pentru statura lui – mijlocie – și mai ales ochii alungiți, căprui cu puncte verzi, privirea, în care se citea canonul întoarcerii permanente în sine însuși, îi dădeau aerul mistic pe care-l au toate portretele de bărbați ai marilor spanioli, pe care-atât de bine-l redase Matei Șerban, în portretul pe care i-l făcuse doctorului Naiculescu, în urmă cu vreo doi ani. Nini Naiculescu era una dintre puținele ființe pe care nenea Matei le tolera-n jurul lui. Toată lumea care văzuse portretul strigase «El Greco». Nenea Matei, posac, strigase și el, și, la drept vorbind, nu numai din spirit de contradicție: «Niciun El Greco, domn'e, Zurbarán!».)

*

— Nu vi se pare cunoscut apusul ăsta? Nu seamănă cu... ați spus dumneavoastră cu ce...

— Cu *Amurg* de Matei Șerban?

— Văd că avem aceleași «lecturi».

— Domnule doctor Naiculescu, știți că nenea Matei s-a-nsurat acum două săptămâni?

— Sunt detașat aici de trei săptămâni, așa că această mondenitate incredibilă mi-a scăpat. Și cine este fericita și temerara aleasă? Cine se-ncumetă să-i îndure țâfnele, hachițele, trântelile, pufnelile, huiduielile?

— Costana, care i le-ndură de treizeci de ani. El ar fi luat-o mai demult, fiindcă e singurul mod de-a se plăti față de ea. Consilierii «morali» ai lui nea Matei, Coana-mare, Dumnezeu s-o ierte, și Mama l-au aprobat. *Ele* de altfel îi sugeraseră mai demult se se-nsoare cu ea.

«Aștept s-apună „familia regală” Șerban-père, ca să nu se spună că i-am ucis eu cu vreun infarct, vestindu-le o căsătorie „morganatică”».

*

(Costana, vară de-a doua de-a Mamei, din partea Maicăi, venise fată-n casă la Matei Șerban, după divorțul lui de nevastă-sa dintâi, profesoara. Venise la douăzeci de ani și nu mai plecase. «Cui să-l las, verică?»). Se-ntreba ea retoric față de Mama. De prin '50 și până prin '60 și ceva, pe când Matei Șerban era «decadent și putrefact», pe când – după ce vânduse partea lui de moștenire de la Coana-mare, bijuterii, mobilă, covoare – pentru a agonisi un ban de culori, căra pe la lume butelii de aragaz cu o bicicletă cu ataș și făcea injecții, Costana mergea cu ziua ca *ei* doi să aibă ce mânca. Pleca totdeauna de-

acasă cu niște borcănele cu capac și, din tot ce mânca pe unde mergea cu ziua, puneă de-o parte și pentru «domnu' Matei». Toate-ncercările lui Matei Șerban de-a o face să plece de la el fuseseră zadarnice. «Nu plec, domnu' Matei. N-a murit nimeni de foame, n-om muri nici noi. Las' că vine ea și vremea dumitale!». Seara, când se-ntorcea ruptă de la lucru, Matei o aștepta cu masa pusă, cu patul făcut, cu patul ei, căci niciodată nu dormiseră-n același pat.

— Vino, Costană, să-ți arăt ce-am făcut azi.

Cu mâna la gură, ceea ce pentru omul de la țară-nseamnă adâncă meditație, Costana se uita la ce pictase domnu' Matei, ca la Maica Precistă. Ar fi stat ceasuri să se uite-așa, dacă domnu' Matei n-ar fi trezit-o cu câte-o-ntrebare:

— Ei, ce zici?

— Domnu' Matei, dac-ai da ici cu mai mult galbin?

— Unde dracu'? sărea Matei Șerban, pus pe ceartă, ca totdeauna.

— Ici, zicea Costana, și-i arăta cu degetul fără s-atingă pânza.

Fără să zică nici da nici ba, domnu' Matei – după ce se uita lung la tablou – puneă totdeauna «galbinul» cerut de Costana.

— Costana e cel mai competent critic pe care-l cunosc, zicea el.

Și nu glumea.

Ne-ntrebată, Costana nu se dădea niciodată cu părerea.

La un moment dat, lui Matei Șerban îi venise un chef să facă portretele neamurilor și pe-ale prietenilor lui. Dintre portretele astea, pe-al Mamei îl ține-n fața patului.

— Când mor, îți rămâne ție, Sânziana.

Când pleacă din București, am aflat de la Costana, ia portretul Mamei cu el: Leonardo și Gioconda!

— Ce zici, Costana? o-ntrebasese nenea Matei, plimbând-o prin fața portretelor lui de familie.

— Domnu' Matei, dumitale nu prea-ți sunt dragi ăi bătrâni, domnu' Sică și cu coana Luța, iar pe domnișoara (doamna Serafiotti, fostă domnișoară Șerban) ai făcut-o ca pe-o gaie.

Costana se numără printre puținii oameni pe care Matei Șerban îi respectă și printre și mai puținii la care ține. Domnul Sică și coana Luța Șerban muriseră. Matei Șerban, fostul «decadent și putrefact» devenise «marele» Matei Șerban, un nume în țară și în lume. «Las' că vine ea vremea dumitale», îi proorocise Costana. Vremea venise. Costana trebuia răsplătită pentru anii când își rupsese de la gură ca să-i aducă și lui mâncare-n borcan, pentru o viață de credință pură.

— Costana, spune tu drept, de ce faci tu toate astea pentru mine?

— Mi-e drag ce faci, domnu' Matei. Când spăl, când mătur, când frec parchetul pe la lume, mă gândesc: ce-o mai face domnu' Matei acuma? Ce-oi găsi deseară pe pânză? Și iote-așa trece vremea mai ușor și pentru mine. Mă uit la dumneata cât stai cu pânzele-astea. Parc-ai zidi o casă. La-nceput, nu e nimic, și pe urmă se ridică păreții, se pune coperișul. De-aia stau aici, să știi.

— Costana – asta e «o viață pentru o idee!», zice nenea Matei. Ceea ce nu-l împiedică să-njure de toți dumnezeii când e nemulțumit de ceva, de față cu «viața pentru o idee», ea fiind totdeauna vinovată de tot ce pierde, uită sau răătăcește el. Costana e de fapt singurul om care nu pune deloc la inimă, dar deloc, firea *omului* Matei Șerban. Când îi spusese că vrea s-o ia de nevastă, mai întâi Costana rămăsese ca trăsniță. Făcuse apoi o cruce mare și-o mătanie.

— Doamne, domn'e Matei, io zic că ți-a luat Dumnezeu mințile!

Pentru prima oară-n viața ei, Costana-i telefonase doctorului Daniel Șerban, de la un telefon public.

— Domnu' Daniel, eu cred că nu-i a bună cu domnu' Matei.

— Ce s-a-ntâmplat? se-alarmase Daniel Șerban.

— Nici nu-mi vine să-ți spui. Vrea... vrea să se-nsoare cu mine. Dumneata m-auzi?

— Foarte frumos din partea lui.

Mama, «verica Mândița», o hotărâse.

— Aba, Măndiță, și cum să mă-mbrac eu? M-aș duce-așa, cum umblu eu, da' nu vreau să-l fac de râs. Dacă mă-mbrac și eu ca cocoanele, zic și eu «da» acolo și nu bagă nimeni de seamă.

Mama-i făcuse rochia de «mireasă», îi cumpărase pantofi, ciorapi, un lastex, geantă, mănuși. Totul, după gustul ei. Îi făcuse un coc frumos, o pusese să meargă vreo două ceasuri prin casă-mbrăcată «mireasă», ca să se obișnuiască și ea.

— Să mai stau nițel, Măndiță, că nădușesc și stric țoalele.

Matei Șerban o lua acum peste tot cu el, în toată Europa, în cele doua Americi. Costana umblă-mbrăcată precum cucoana cea mai autentică și se poartă tot așa. Când o-ntreabă cineva românește câte ceva despre artă, literatură sau mai știu eu ce, răspunde foarte firesc: «Nu știu, domnule (sau doamnă), eu sunt o femeie simplă, de la țară». Toată lumea crede că-i o glumă. Când o-ntreabă cineva-ntr-o limbă străină îi roagă pe domnu' Matei să traducă răspunsul: «Domnu' Matei, te rog spune-i dumneata că eu sunt femeie de la țară, sunt servitoarea dumatăle de-o viață». Și domnu' Matei traduce cuvânt cu cuvânt. Acasă, nu apare-n fața nimănui. Strecoară o mână, cu-o tavă, prin ușa-ntredeschisă: «Domnu' Matei, am adus o gustare».

— *Le mariage blanc*, ăsta e de mine. Costana și cu mine – *le mariage blanc-lys*.

Pe doctorul Nini Naiculescu îl cunoscuse prin cumnată-sa Marina, de pe vremea «clinilor din Giurgiu». Nini Naiculescu îi aducea, îi trimitea culori, pe vremea borcanelor cu capac și-a bicicletei port-butelii.

Matei Șerban, cam mână-spartă de felul lui, când era vorba de tablouri făcute de el, era de-a dreptul avar. Degetele de la mâini erau prea de-ajuns pentru-a număra tablourile pe care le dăruise vreodată cuiva.

Apusul, dăruit Mamei; *Țărani la cină* – lui nenea Daniel; *Răsărit în pădure* – Coanei-mari; *Păunul* – părinților lui; *Crăițe* – lui Mihai, nepotu-său; *Sara pe deal* – lui Tudor; *El Desdichado* – lui Nini Naiculescu: un tablou simbolic, înfățișând un trandafir cu lujer nemăsurat de lung – o floare austeră, mistică și-ndurerată, un portret-floare al marilor spanioli.

— Când mă uit la trandafirul ăsta, îmi vine să plâng, zisese Costana, uimindu-l pe Matei Șerban.

Atunci, pe plajă, ne-a apucat seara vorbind despre nenea Matei).

*

«„Ce rochie frumoasă aveți”, ați spus dumneavoastră în timp ce-mi încheiam nasturii rochiei de plajă, pregătindu-mă de plecare.

— Costă treizeci și șase de lei. Eu sunt propria-mi casă de mode.

— E-atât de cochet făcută că poate concura cu „Balenciaga”, cu „Chanel”.

— Cu toată *haute* cutura! Singura mea cochetărie este să fiu spălată, curată și curat îmbrăcată.

— Cochetăria omului echilibrat. Prea multă grijă pentru propria persoană, ca și avida acumulare de bunuri sunt semnul unei mari nemulțumiri, acoperă sentimentul inutilității; uneori – pe-al singurătății. Dacă râcăi doar un pic poleiala unei cochetării exagerate – mă gândeam la persoanele inteligente – sau a setei de acumulare, dai de amărăciune.

— Prietena mea, Sidi Pușcaș zice-așa: „Când ai să mă vezi coafată, machiată, manichiurată, îmbrăcată ca de dus la vedere sau ca de pus în raclă, să știi că sunt cu moralul la pământ. Coafeza mea îmi spunea mai deunăzi: 'Pe vremuri, se coafau numai cucoanele. Azi, se coafează toată lumea. Cele mai multe femei se coafează când le bate bărbatul, ori când li se-mbată, ori când le-nșeală. Atuncea zic și ele: Ei, fir-ar a dracu' de viață, măcar cu-atât să m-aleg și eu!' ”.

— Câtă dreptate are coafeza asta – La Rochefoucauld! Ca orice om care face trotuarul condiției umane, cum zice Marina Șerban despre medici, a ajuns și ea să desprindă morala unei fabule căreia-i este martoră-n fiecare zi.

Mi-aduc aminte că m-a trecut un fior de tristețe. În mijlocul unei convorbiri sau al unei tăceri cu dumneavoastră, mă trecea, fără motiv imediat, câte-un fior de tristețe.

După masa de seară, ne-am mai plimbat pe faleză, apoi, ne-am întors la sanatoriu. Era pustiu. Toată lumea se dusesse la televizor. Am ajuns în dreptul camerelor noastre, care se aflau față-n față. Am rămas nehotărâtă-n mijlocul culoarului. Brusc, v-am văzut în lumina puternică a dimineții, în balconul camerei mele. Nimeni până atunci nu-mi sărutase lenjeria. Eram o femeie singură. Fusesem totdeauna o femeie singură. Căsătoria mea se desfășurase sub semnul unei terne domesticități care nu cunoscuse *gesturile*. Pentru o femeie, mai ales singură, gingășia este simțită ca o stare acută. M-am uitat în ochii dumneavoastră și-am așteptat un semn.

— Doamnă doctor Hangan, îmi îngădui să vă dau un sfat. Nu angrenați niciodată în viața dumneavoastră cauze pierdute. Niciodată.

„R”-ul dumneavoastră, rostit foarte apăsător, sunase ca un lanț care se-ncolăcește pe-un butuc.

M-a trecut iară fiorul de tristețe, ca un impuls primit de la un emițător străin.

Dumneavoastră ne-ați ferit de agravarea stării dintre noi – nu *a noastră*, ci dintre noi – o stare-ntinsă-nre doi oameni, ca o punte-ngustă peste-o prăpastie.

Apoi, la București, telefoane care-ncepeau totdeauna cu: „Omagii”. Pe urmă, scrisoarea:

„Doamnă doctor Sânziana Hangan,

Gândiți-vă că vara m-a luat cu ea. V-aduceți aminte cum spuneam: 'ia-mă vară cu tine'? Vela s-a rupt demult. Acum e doar momentul strângerii ei metodice.

Am trăit multe veri. Niciuna atât de frumoasă ca cea din urmă.

Strângându-mi vela, mă gândesc la un balcon de astă-vară.

Merci pour le bonheur que vous m'avez donné.

E mai ușor să fii patetic într-o limbă străină. Dacă ar putea să fie și o limbă străină pentru plecările definitive...

Merci pour le bonheur que vous m'avez donné. Sânziana, știai, nu-i așa?

Merci pour le bonheur que vous m'avez donné.

Primește această treime din partea prietenului tău care nu suporta nici zgomotul, nici nailonul.

N. N.”

Am să uit vreodată scrisoarea asta? Mă trezesc spunând-o cel puțin o dată pe zi. Am început s-o psalmodiez ca pe-o litanie, fără întristare, fără suspin. Îmi spun mereu: „dacă așa ați vrut dumneavoastră”».

*

Pe banca de lângă mormântul Smarandei Hangan, stătea Tudor Șerban.

— Am trecut cu mama și cu tata pe-aici, îi spuse Tudor în loc de salut.

— Mneața.

— Stai aici. Mă duc eu s-aduc apă.

Sânziana lăsă florile pe bancă și citi, ca totdeauna, inscripția de pe cruce. «Doctor Gheorghe Hangan, căzut pe front... Smaranda Hangan...». «Asta a rămas de pe urma voastră. Și eu. Iar de pe urma ta, Mamă, și registrele-acelea pe care am voie să le citesc abia peste opt ani, să le citesc și eventual să le public, „dacă vreo editură o să le vrea”, cum zici tu».

Parastasul se terminase. Sânziana și cu Tudor mergeau încet pe-o alee, în urma lui Daniel și-a Marinei Șerban, care stăteau de vorbă cu niște cunoștințe de-ale lor.

— S-a-ntors Irina. A fost aseară pe la mine. Sânziana, vreau să-ți cer un sfat.

— Cere-mi.

— Irina vrea să se-ntoarcă la mine. Ce mă sfătuiești? Să mă-mpac cu ea?

— Dacă *poți*, împacă-te.

— Tu dac-ai fi-n locul meu te-ai împăca?

— Tudore, depinde ce te desparte de omul cu care vrei să te-mpaci. Faptul că partenerul tău, la un moment dat, ți-a preferat pe altcineva nu este un motiv să te oprească să te-mpaci. Aici n-ai de-nfrânt decât un orgoliu de natură mai mult socială. Dacă însă omului cu care vrei să te-mpaci îi găsești uman niște defecte pe care nu i le poți tolera, e mai bine să nu mai încerci să peticești oala.

— Dacă, să zicem, Alexandru Bujor ar vrea să se-ntoarcă la tine, ai accepta?

— Dacă tu mi-ai făcut o confidență, să-ți fac și eu una: n-ai să crezi, dar ieri m-a cerut de nevastă!

— Și?

— Și-am zis «pas». Nu-i vorba de orgoliu de femeie părăsită, care se ține bătoasă ca să-i arate «dumnealui» că așa și pe dincolo. Nu. Alexandru Bujor nu mă mai interesează. Dacă eu aș fi fost scriitoare, un milion să-mi fi dat cineva și n-aș fi semnat unele scenarii de filme și chiar și ultimele două cărți ale lui Alexandru Bujor. Eu accept ca un om să nu ia-n serios multe lucruri: profesia și copiii însă – nu. Cine e artist n-are voie să pună bunul-trai mai presus de artă. Dacă-și bate joc de-acest dar în stare să-nfrunte moartea și timpul, nu mă mai interesează. De Alexandru Bujor mă desparte concepția de viață. Doi oameni cu concepții de viață diferite nu pot forma un cuplu. Asta trebuie să-ți fie clar. Cuplu ne-nsemnând doi oameni de sex opus, «capabili» să se reproducă, trăind sub același acoperiș și culcându-se din când în când unul cu celălalt, că așa se-ntâmplă și la păsări și la flori. Ți-am expus «arta mea poetică». *À bon entendeur, salut!*

— Sânziana, deși totdeauna te-ai purtat impecabil cu Irina, am bănuît că nu-ți place. Aș vrea o dată, acum, să-mi spui deschis ce crezi despre ea.

— Tudore, îți dau un sfat pe care nu mi l-ai cerut: în comportamentul tău față de cineva, nu-ți lua argumentele din părerile altuia despre-acel cineva. De fapt, asta faci de când te știu. Acum, simți însă nevoia ca eu să-ntăresc părerea *ta* despre Irina sau să ți-o infirm. Ar fi mult mai bine să n-o știi. Și dacă te-mpaci, și dacă nu te-mpaci cu ea.

— De ce?

— Tudore, din practica mea psihologică de până acum am observat că și cei mai deștepți dintre noi așteaptă totuși să le spui ce vor *ei* s-audă și nu ce ai tu să le spui cu-adevărat.

Tudor îi sărută mâna.

— Vrei să mă mituiești sau s-o iau ca recunoaștere a «înaltei mele psihologii»?

— Ia-o ca pe-o mită. Spune-mi, ce crezi despre Irina?

— Pe urmă, când ai să te-mpaci cu ea, are să-ți vină foarte greu să te mai uiți în ochii mei, și-ai să-ncepi să mă eviți. («Și Mihai mă evită, dar din cu totul alt motiv».) Ca «uvertură» la părerea mea despre Irina, am să-ți spun ce-a zis Mama când a cunoscut-o: «Nu se potrivește cu Tudor, cum nu te potriveai nici tu cu Alexandru». Am întrebat-o de multe ori pe Mama cu cine dintre cunoștințele noastre credea ea că m-aș fi potrivit. A refuzat totdeauna să-mi răspundă. Și-acum, să atacăm tema. Irina este tipul de arivist de categoria a II-a. Cel care vrea să-ajungă prin intermediari: mamă, tată, frați, surori, neamuri, relații, căsătorie. Arivistul de gradul I este cel (cea) care pune propriul cur la bătaie. Dă din coatele *lui*, trage *el* sforile, pupă *personal*, mă rog, se străduiește omul. Cei din categoria a II-a sunt mai puțin curajoși, mai puțin hotărâți și mai economi cu propria persoană. Etica lor fiind însă la fel de laxă ca și-a celor din categoria I.

(«În gura Sânzieniei „fondul principal de cuvinte” sună totdeauna foarte academic. Îl folosește în fraze elegante, și-l rostește pe-un ton elevat. Nimic nu sună vulgar în gura ei. Ca și Staicu, folosește „cuvinte grele” ca pe-o marcă de dispreț. Staicu-i înjura pe Voicu Marin și pe Titus Verzeu pentru a-și manifesta scârba față de ei și nicidecum în accese de nestăpânire. Sânziana este cea mai interesantă femeie de vârsta mea, din jurul meu».)

*

— Irina s-a măritat cu tine pentru ceea ce-și închipuia că avea să facă din tine: un ambițios, un vânător de titluri, de situații și, mai ales, de bani. Când și-a dat seama că s-a-nșelat, că ești un aluat cu prea multă făină ca să te-ndoi ca plastilina, și-a-ndreptat privirile către ce i s-a părut «ocazia» vieții ei: doctorul Iordache. Spre deosebire de ariviștii de rând, pe Irina o apucă, din când în când, niște accese de inimă-albastră. Suferă de permanenta nemulțumire a omului nehotărât, a celui care nu știe exact ce vrea de la viață. Mulțumită sau nemulțumită, eu, de exemplu, știu ce vreau pe lumea asta: corectitudine, acord cu propria conștiință, viață simplă și dreaptă. Îmi reușește, nu-mi reușește – știu însă ce vreau. Eu pot să spun că motive de fericire n-am avut niciodată. Am ajuns însă la o seninătate și la o-mpăcare, mai ales după ce din viața mea a plecat Mama. O mare durere-i aduce-aceluia-n stare să-nvețe o privire mai înțeleaptă asupra vieții, detașare și seninătate. De câte ori vin *aici*, îmi spun «*încă un an și-un vis și-un somn*», și ne-ntoarcem iar printre minerale.

*

(«Cât m-ați durut și dumneavoastră, domnule doctor Nini Naiculescu... Dac-ați putea să mai știți cât de rău îmi pare că n-am stat niciodată de vorbă cu dumneavoastră ca la Judecata de Apoi. Așa, ați plecat fără să știți ce-ați însemnat pentru mine».)

*

— Tudore, iartă-mă că-ți vorbesc despre *mine* când nu despre *asta* «e vorba-n propozițiune». Și când suntem *foarte* deștepți nu putem să nu raportăm tot universul la noi! Tudore, ce are Irina cel mai rău în firea ei, mai rău și decât parvenitismul și decât abilitatea de-a se strecura prin viață, făcând pe marea doamnă, gudurându-se discret și cât trebuie pe lângă cei mai mari decât ea, mai mult decât orice, este indiferența ei, neamestecul și neparticiparea ei la nimic – considerând această atitudine suprema eleganță-n viață, ca și colega mea, doamna doctor Lucreția Jorda, de fapt Joardă, fosta Lucreția Bleandă. Irina împrăștie-n jurul ei nervozitate, anxietate. Pe scurt, din punctul meu de vedere, nu-mi place să am de-a face cu ea nici în bine, nici în rău. E-o ființă obositoare prin veșnica ei agitație psihică, prin lipsa de ideal (dincolo de excursii, interior, mașină și boarfe). Când ești tânăr – ori te miri prea mult ori nu te miri deloc. Mă miram grozav cum te-ai însurat tu cu ea. De când m-am copt, am început să demontez, ca un ceasornicar, mecanismele relațiilor dintre oameni. Până la o anumită vârstă, oamenii sunt mai ales robii atracției fizice. Și, ce-i drept, Irina *a du chien*, plus că e deșteaptă, deși deșteptăciunea ei e pusă pe ironie, deci pe ceva răutate, ceea ce nu denotă un suflet de-o esență prea pură. Felul concesiv în care te privește când vorbești, nerăbdarea de-a te vedea terminând cât mai repede ce ai de spus – dovedesc lipsă de curiozitate psihologică, lipsa dorinței de-a cunoaște oamenii după vorbire, acest sistem de semnalizare pur uman. Inteligența îi spune că e superficială și vanitoasă. Dar inteligența nu poate schimba calitatea sufletească a omului. Sunt convinsă că-n sinea ei Irina se disprețuiește și nu o dată, aplicându-și tratamentul pe care-l aplică tuturor oamenilor, fiindcă Irina disprețuiește pe toată lumea. Nu acceptă că-n lumea asta plină de josnicii, de abjecții și, în cel mai bun caz, de platitudini, există și sublim. Te-ai

Însurat cu ea fiindcă era cea mai inaccesibilă din câte femei cunoscuseși până la treizeci de ani, potrivită social cu tine și care te tenta foarte mult fizic. Te tenta și te juca, fiindcă nu-ți ceda cum erai obișnuit. Ne căsătorim adesea de dragul unui pat, uitând că, oricât de «sublim» ar fi patul, stăm prea puțin în el. Fără acest «amănunt», o căsătorie este un eșec, dar el nu este o asigurare *tous risques*. La treizeci de ani, este un «amănunt» semnificativ, care-și pierde din valoare ceva mai târziu. La prima tinerețe, acest amănunt este aproape decisiv în relațiile dintre sexe. Apoi, spre cincizeci de ani mai ales, la bărbați se trece printr-o «*redivivă*» a acestei stări, printr-un fel de «vară indiană» a hormonilor. Vi se-aprind călcâiele, fiindcă așa mă exprim eu elegant și eufemistic, după demoazele de cel mult jumătatea vârstei voastre. E inutil să-i spui unui bărbat de cincizeci și ceva de ani că amorul unei tinere de douăzeci pentru el, *si l'amour il y a*, nu poate să dureze cine-știe-cât, n-ai să-l convingi niciodată. A se vedea directorul nostru și minunata sa Lili, făcătoarea de copil. Ba, mai mult, când Dumnezeu nu-i ia mințile cu totul, omul, deși știe că amorul nu e plantă perenă, lasă, totuși, tot pentru amorul efemer dar mistuitor. Înainte de-a-și da sufletul, hormonii devin de-o virulență neutronică. Tu crezi că eu îmi bat joc acum? Folosesc doar un stil hazliu pentru a exprima o situație dramatică. Exploziile astea hormonale vin parcă să dărâme, să abolească tot eșafodajul migălos al moralității, al instituționalizării existenței. Ele sunt un fenomen mult mai complicat decât pare la o privire superficială. Găsesc că ele corespund gradului de maximă uzură fizică și psihică a omului. Momentului când oboseala te face să-ți pierzi controlul, momentul de surescitare și de veghe, care apare-n orice fenomen de maximă uzură, de multe ori chiar la muribunzi. Această «vară indiană» este un fel de revoltă a-ntregii ființe a celui care trece prin ea și, ca orice revoltă, are-n ea ceva dramatic. Dramatismul și ridicolul nu se exclud. Pe mine nu mă paște nicio primejdie să asist în casa mea la asemenea drame, fiindcă sunt singură.

— Nu poți să știi ce fericire te mai așteaptă.

— M-așteaptă un rahat, *sauf votre respect*. Întorcându-ne la ce te interesează pe tine, recapitulăm: dacă *te poți* împăca, împacă-te cu Irina.

— N-o mai iubesc.

— Dacă doar asta te oprește... Pe Adela o iubești? Iartă-mă că te-ntreb.

— Și cu ea a-nceput să cam fileze lampa. Fiindcă tot ne-am lansat pe pista adevărului, am impresia că nici pe Adela n-o «adori».

— Am câteva intoleranțe în caracterul meu plin de-nțelegere și de bunăvoință: nu suport oamenii comozi – una bucată intoleranță la mine. De doi ani, de când te tot iubești cu această sublimă Adelă, o dată, o singură dată, n-a catadicsit măcar să-ți *vadă* copilul. Eu, dacă iubesc un om, îl iubesc cu nevastă, cu copii, cu câine, cu pisică, dacă le are, cu amantă, dacă o are. Te rog să mă ierți că mă iau din nou pe mine unitate de măsură. Voiam doar să-ți explic de ce iubirea mea pentru Adela nu e prea fierbinte. Adela este o geamănă a Irinei. Să fi umblat pământu-n lung și-n lat și două care să semene așa una cu alta n-ai fi putut găsi: frumoase, cu vino-n-coa', calde la trup, reci la suflet, deștepte, egoiste, superficiale și interesate. Dacă au reușit să fie iubite de-un bărbat ca tine, bravo lor, înseamnă că ele au dreptate. (Știam demult că *nimeni* nu face pasiuni pentru femei cumsecade. Ele două sunt un elocvent material ilustrativ al acestei «teorii».)

— Sânziana, grozav aș vrea să te văd pe tine iubind.

*

(«Dar m-ai văzut, neghiobule! M-ai văzut toată adolescența iubindu-l pe tatăl tău; la pragul între adolescență și vârsta matură, m-ai văzut iubindu-l pe doctorul Vladimirescu, dar e drept că nu m-ai văzut niciodată-n prezența lui, după cum nici în prezența lui Nini Naiculescu nu m-ai văzut; mă vezi acum iubindu-l pe doctorul Murgu!».)

*

Sânziana îl privi cu-o ironie duioasă.

— Ce-nțelegi prin asta? îl întreabă ea.

— Aș vrea să te văd în doi: doar tu cu el. Aș vrea să văd ce concesii faci *tu* când iubești.

— Ai fi dezamăgit: nicio concesie. Iubirile mele au fost totdeauna situate la nivelul pluralului de reverență. Așa s-a-ntâmplat. În rest, mă port cu iubirile mele așa cum mă port cu toată lumea. Nu m-ai putea vedea «prostită» de iubire, torcând, clipind măsurat din ochi, dezvelindu-mi ca din întâmplare picioarele, întinzând labelle pentru a prelungi cochet gamba, descheindu-mi tot din întâmplare doi nasturi de la bluză, ori întrebuițând mai știu și eu ce armă răsuflată dar atât de eficientă din arsenalul exterior al «iubirii», echivalent cu colorația intensă a penelor la păsările masculi în perioada-mperecherii. Nu folosesc niciun truc fizic sau psihic cu cineva, oricât l-aș iubi. Nu caut să mă pun în valoare. Știu că nu fac bine, dar nu pot face altfel. Mă port cu toată lumea la fel, în orice-mprejurare.

— Ți *se pare* că te porți la fel, Sânziana. Ți *se pare*. Dintre oamenii cu care te porți altfel decât cu ceilalți am să-ți citez doar câțiva-n prezența cărora te-am văzut și eu.

— S-auzim, zise Sânziana curioasă, dar fără prea mare entuziasm.

Discuția ei cu Tudor alunecase pe nesimțite spre panta confidenței, lucru care nu-i făcea nicio plăcere.

— Bine, s-auzim.

— Cu tata, cu Mihai și cu doctorul Murgu te porți altfel. Nu e vorba de ceva exterior. Ai o reținere interioară care se reflectă-n vocabular. În fața lor, n-ai rostit și n-ai rosti niciodată cuvinte pe care le rostești în fața mea și-a altora, cărora ne-arăți o față a ta fără supraveghere. Lor nu le-ai spune pentru nimic în lume «na pufuleții ăștia și inima mea», cum îi spui lui Ionică Wagner. De ei trei, de tata, de Mihai, de doctorul Murgu, aș zice că-ți pasă major, lor le-arăți o Sânziana expurgată de multe laicisme. Dintr-o altă categorie cu care te porți supravegheat, fac parte Staicu și Kõlõnte. De ei n-aș zice că-ți pasă major. Cu ei te porți supravegheat în sensul unei durități exterioare care n-are nimic de-a face cu duritatea ta reală. Duritatea reală ți se trage dintr-o judecată dreaptă și rece. Cu Staicu și cu Kõlõnte folosești duritatea asta ca pe-o armă defensivă.

— Defensivă?!

— Cu ea te aperi de atacurile lor.

— Atacuri?

— Sânziana, toată clinica știe că Staicu era turbat după tine. Staicu e un om de acțiune, nu e un visător ca...

— Ca cine? îl întreabă tot curioasă și tot fără entuziasm, fiind sigură de răspuns.

— Chiar vrei să-ți spun?! Ca Murgu. Iartă-mă, dar *tu l'as voulu, Georges Dandin*. Cu Staicu nu puteai să adopți tactica struțului, fiindcă el e genul care-ți scoate capul din nisip. E un tip impetuos.

— Să știi că e un om cu care te poți înțelege; nu e tipul de agresor fizic, iar eu nu-s vreo *sexy* care să facă pe cineva s-o ia razna, de să nu se mai poată stăpâni.

*

(«Ești cea mai cumsecade, cea mai cu principii și mai la locul ei femeie din câte am văzut, dar ești foarte *sexy*, prostănaco!».)

*

— Sânziana, tu confunzi o calitate cu «aplicarea» ei practică sau cu profitul pe care-l poate aduce. O femeie *sexy* – și nu e nimic rău în asta – este acea femeie care inspiră dorință, cu sau fără voia ei, unor categorii foarte largi și foarte variate de bărbați, de la vlădică până la opincă. Tu ești prea deșteaptă, prea rațională, prea puțin interesată de amor ca fenomen în sine pentru a lua în seamă ce inspiri bărbaților care nu te interesează. Atracția spre tine a celor care te interesează e complicată și de elementul psihic, de-asta e derutantă. Cred că tu-ți atribui toată puterea de seducție inteligenței tale remarcabile neglijând feminitatea fizică din tine. Îți spui, probabil, «mă place X fiindcă sunt spirituală, fiindcă am farmec uman etc.». Am dreptate?

— Eu nu-mi spun niciodată «mă place X», prefer să-mi spun «îi plac lui X». Tranzitivitatea asta *prea* directă nu-mi place.

— Asta e deosebirea esențială dintre tine, Irina și Adela. Ele trag tot ce pot din tranzitivitatea directă pe care tu n-o socotești de demnitatea ta.

— Să ne-ntoarcem de unde-am pornit: dacă poți, împacă-te cu Irina.

— Nu pot.

— Nu te-mpăca.

— «Însoară-te... Nu te-nsura». Să ne-ntoarcem la concesiile, vrei?

— Să ne-ntoarcem.

— Recunosc: nici Irina și nici Adela nu sunt idealul meu uman de femeie și nici măcar idealul meu feminin. Ai dreptate când spui că spre ele m-a minat orizontalitatea. Plăcându-mi mai întâi fizic, am ajuns să le iubesc, să vibrez cu toată ființa pentru ele. Spiritul meu de disociere nu funcționează atât de bine ca al tău. Deși o concesie pe care n-ai ascuns-o nimănui pot cita și eu din viața ta: pe Emil Giurăscu, despre care n-ai să-mi spui că este idealul tău uman; masculin poate – că tipul e foarte bine, și fizic și intelectual.

— Tudore, există, fără doar și poate, o mistică a spiritului și o mistică a sexului. Emil Giurăscu n-a reprezentat pentru mine niciuna, nici alta. Legătura mea cu Emil Giurăscu reprezintă o concesie făcută față de mine, nu față de el. Am acceptat o legătură cu un om pe care nu-l iubeam. Ai să-mi spui că rezultatul e același ca în cazul tău cu Irina și cu Adela. Nu e. Ție ele ți-au plăcut fizic și-ai ajuns să le iubești. Eu pe Emil Giurăscu nu l-am iubit nicio clipă. Nu i-am făcut nicio concesie. Nu e frumos din partea mea că ți-am spus acest lucru, dar nu-mi place să-ți faci o idee greșită despre mine. Eu nu pot iubi pe cineva fără să-l admir, iar Emil nu face parte dintre puținele mele admirații.

— Pe Staicu îl admiri și totuși nu mi s-a părut că-l iubești.

— Între mine și Staicu a intervenit ceva de natură umană care m-a-ndepărtat de el în momentul când l-aș fi putut iubi. A trecut baba cu colacii.

*

(Sânziana se posomorî. Staicu făcea parte dintr-un acut sentiment de eșec care-o apuca din când în când. «De câte ori mi-aduc aminte de el și de chirurgie parcă se rupe ceva-n mine. Ca și de dumneavoastră, domnule doctor Nini Naiculescu. Uneori, glasul dumneavoastră sună atât de apropiat. „R”-ul dumneavoastră-mi apasă timpane. Uit că ați murit: de moartea patricienilor. Nu v-a trimis niciun Nero invitație să vă deschideți vinele. Cezarul dumneavoastră a fost tristețea. Mama a murit îmbrăcată, cu ce-avea mai bun, ca orice țăran care se pregătește de suprema ceremonie, a-ntâmplării necunoscutului: cu lumânare, pe care singură și-a aprins-o, într-un borcan cu apă, pe noptiera de spital. A murit în zori, la ora când tot neamul ei punea sapa pe umăr și-o pornea pe tarla. A plecat de-acasă pentru niște analize de rutină, fiindcă amețise de două-trei ori. Ea știa că nu se mai întoarce. Altfel de ce și-ar fi luat cu ea rochia albastră cu buline albe, rochia în care se logodise cu Tata? De ce și-ar fi lăsat acasă verigheta, în cutiuța în care era verigheta Tatei, pe care ne-o adusese nenea Daniel de pe front? De ce și-ar fi luat cu ea lumânare? Orice ființă care trăiește aproape de pământ simte când o cheamă pământul înapoi. A mai

știut cineva că Mama moare: nenea Daniel. Din momentul când Mama a hotărât să meargă la spital, am simțit în el o adâncă tristețe. Stătea aproape tot timpul cu ea. După ce-a murit Mama, mi-a spus că avusese un vis: o visase pe Mama tânără, îmbrăcată-n rochia albastră cu buline, stând în picioare sub nukul mare din curte de la Taica. „Ce faci, Smarandă?”, o-ntrebase el. „Îl aștept pe Gheorghe să vină să mă ia. Mergem în Moldova la rudele lui”. „Bine, dar cum pleci așa fără niciun bagaj?”. „Acolo, n-o să am nevoie de nimic”. Ce avertisment ciudat. La patru și jumătate, am intrat pe ușa spitalului. M-am trezit la trei și jumătate în dimineața aceea. Sunt sigură că atunci a murit Mama. Când a murit Nini, m-am trezit la unu din noapte și n-am mai putut adormi până dimineața. Visam că-i telefonam și că nu răspundea. Se făcea că-i telefonasem de foarte multe ori. Deodată, a venit Mama, care murise cu doi ani mai înainte – mi-a luat receptorul din mână, l-a pus în furcă și mi-a spus: „Nu-i mai telefona. Acum, are nevoie de liniște”. Medicul legist a afirmat că Nini murise-n jurul orei unu din noaptea aceea. Câte ciudățenii. Care-o fi originea lor? Mi-aș da acum viața în schimbul unei singure clipe în care să pot vedea *adevărul*».)

*

— Nu te duci nicăieri azi cu Adela? îl întrebă Sânziana pe Tudor când ajunseră-n fața blocului ei.

— Nu.

— Ai vreun program după-amiază?

— Nu.

— Te-aș ruga să iei «trupa» s-o duci vreo două ceasuri undeva, ca să pot dormi și eu, fiindcă simt cum m-ajunge oboseala. Azi-noapte, n-am dat geană-n geană. Am stat de vorbă cu Pavel Vlas.

— Îmi place Pavel Vlas. Sânziana, o femeie care-mi merge la suflet e Iulia. Asta, ca să știi care e genul meu adevărat și nu cel pe care mi l-a oferit caldarâmul, cum zice mama. Mă bucur că Iulia nu s-a păcălit.

— Ca alții.

— Ca alții.

*

(Trezindu-se brusc la zbârnâitul scurt și apăsător al soneriei, Sânziana nu-și dădu seama dacă e zi sau noapte.

«Ce poate fi cu el la ora asta?», se-ntrebă ea, în timp ce-și pune capotul peste cămașa de noapte.

Fără să privească prin vizetă, deschise ușa la perete. «Numai dumneavoastră sunați așa».)

*

— Domnule doctor!

— Doamnă!

— Vă rog să intrați.

Doctorul Murgu intră, închise ușa, lipindu-se cu spatele de ea.

— Să mergem înăuntru.

— N-aș vrea să deranjez.

— Sunt acasă numai eu.

Doctorul Murgu închise o clipă ochii. Părea un crucificat cu brațele căzute. Acum se uita la Sânziana.

*

(«Doamne, cum îmi bate inima! Ce e-n capul meu, parcă sunt nebună! Ce să-i spun, când ar fi un singur lucru de spus?! „Ce mult vorbesc cu dumneavoastră-n gând, și-acum, când sunteți lângă mine, când nu e niciun ochi să ne vadă, nicio ureche să ne-audă, nu-ndrăznesc să vă spun un cuvânt, mă uit doar în ochii dumneavoastră albaștri, pe care nu i-am văzut niciodată fără pavăza ochelarilor”».)

*

- Calea tăcerii e o cale grea, doamnă.
- Dar cu mai puține primejdii decât a cuvintelor.
- Fisurile sonore dintr-o tăcere de durată sunt primejdii și mai mari.
- Ca niște gloanțe care spintecă o noapte liniștită, nu-i așa?
- Doamnă, într-o luptă de gherilă, pânda macină mai mult decât lupta-n sine.
- În orice luptă, cineva e-nfrânt.
- Acum cine credeți că e-nfrânt?
- Eu, domnule doctor. Fiindcă eu am rupt convenția tăcerii, eu am *comis* prima fisură sonoră.
- Sunteți sigură că e așa?
- Acum un an, vrând s-o chemați pe Ana la dumneavoastră, i-ați spus «vino, Sânziana». Eu am luat-o drept o simplă neatenție din partea dumneavoastră: încurcaseți numele.

Doctorul Murgu o privi muștrător.

— Domnule doctor, mint și n-are rost. Nu-ndrăzneam să cred, să sper, că-n gândurile dumneavoastră-mi spuneți pe nume. Locul dumneavoastră e atât de sus în sufletul meu. Când mă gândesc la dumneavoastră mă simt ca un corăbier care se uită la Steaua Polară.

- O stea a Nordului, stea rece.
- Toate stelele sunt reci. V-am abstractizat prea mult.
- De ce?
- M-ați obligat să vă abstractizez.

Doctorul Murgu se uită-ntrebător la ea.

- De câte ori *aici* tensiunea creștea, dispăreați cu lunile. Absența doare.

*

(«În aceste absențe v-ați strecurat voi, Emil și Mircea, într-o singurătate exasperată de lipsa acestui om pe care-l iubesc și pe care, închipuita de mine, am crezut că-l feresc de sfera eroticului. Cui îi folosește renunțarea asta?».)

*

- Ce-ați fi vrut să fac?
- V-am explicat de ce-am ajuns să vă abstractizez, doar atât.
- Ce-ați fi vrut să fac?
- Nu vedeam din dumneavoastră decât o privire albastră apărută, depărtată de niște lentile. Și, dintr-o dată, ați devenit atât de concret...
- Ce-ați fi vrut să fac?
- Ați făcut și-am făcut numai ce-ați vrut dumneavoastră.
- Ce-am vrut...?
- În măsura-n care acțiunea e-o expresie-a voinței.
- ...Am făcut ce-am crezut că *trebuie*, doamnă.

În glasul lui, parcă băteau steagurile albe ale capitulării.

— Domnule doctor, înțeleg. Dumneavoastră aveți de apărat o armonie la dana dumneavoastră fixă, eu n-aveam de apărat decât...

— Decât?

— Părerea dumneavoastră despre mine.

— Ce-ați fi vrut să fac?

— Suntem niște biete efemeride cu suflet.

— Cu suflet!

— Fără suflet... Dacă asta vă rezolvă ceva...

*

(«De trei ori în viață, am căutat să-mi depășesc condiția de efemeridă. Tot ce faci împotriva datelor speciei tale, datelor tuturor speciilor, de fapt, se simte ca o mutilare. Ești mulțumit, mândru de tine însuși, dar neîmplinirea tot mutilare rămâne. Cui folosește?».)

*

— Doamnă, mă gândesc tot mai des că nu ne dăm seama de valoarea faptelor noastre în viața altora. Că pentru bucuria noastră împiedicăm poate o altă desfășurare a vieții cuiva. Mă gândesc că «aparițiile» mele «meteorice», alternând cu lungi absențe, tot acest timp în care sunt atât de aproape de-aici și-atât de răvășit, schimbă ceva în viața dumneavoastră, mai degrabă țin în loc ceva în viața dumneavoastră. S-ar putea să fiu un închipuit.

— Țin în loc o lumină aprinsă, într-un ungher ascuns de suflet, țin în loc fiecare cuvânt al dumneavoastră, pe care mi-l spun de mii de ori, așa cum fac păsările care tot schimbă penele-n cuib până să le așeze-ntr-un fel, țin trează în mine o exigență față de mine însămi și față de alții, care cerne ca o sită nemilos de deasă.

— Sunteți subiectivă, doamnă. Lumina-aceea pură e doar în închipuirea dumneavoastră.

— Ființele, chiar și lucrurile, din jurul nostru, sunt pe jumătate alcătuite – *pentru noi* – din închipuirea noastră. Rod al imaginației. Nu sunt deloc originală, deci.

*

(«Originală, stimată doamnă, e frumusețea gândului dumneavoastră. Cu ea dați aripi și inhibați în același timp. E firesc să-i fie oricui teamă de cădere, chiar și unui biet bărbat».)

*

(«De câte ori mă uitam la mâinile lui Emil sau ale lui Mircea nu puteam să nu le compar cu mâinile dumneavoastră, expresive, cu linie viguroasă și pură. Mâinile lui aveau plusuri, impurități. Le comparam, fără să vreau, vocea cu vocea dumneavoastră atât de stăpânită, în care străbat accentele clare ale disciplinei dumneavoastră interioare, le comparam privirea, cu privirea dumneavoastră fără echivocuri, mă gândeam de multe ori, în sfârșit, comparam cunoscutul, trăitul cu închipuirea, cu ce-ar fi putut să fie, dar mai bine nu...».)

*

Sânziana-și trecu o dată mâna prin fața ochilor.

— Voiati să alungați o imagine? O imagine anume?

— Cele mai de nealungat imagini sunt cele care n-au existat. Cele care n-au existat niciodată.

— Știu, doamnă.

— Domnule doctor, aș vrea să vă gândiți cu liniște la mine. Când mă gândesc la dumneavoastră o pace-mi coboară-n suflet.

— Dac-ar fi numai sufletul...

— M-ați întrebat ce-aș fi vrut să faceți. Vă respect pentru ce-ați făcut. Acum vă-ntreb ce-ați fi vrut să fac eu?

— Vă respect pentru ce-ați făcut.

— Are Sartre o vorbă...

— Spuneți!

— «Povestea unei vieți, oricare ar fi ea, este povestea unui eșec». Mi se potrivește perfect vorba asta.

Doctorul Murgu tresări.

— Iertați-mă că v-am spus asta. Demn este să-ți ascunzi crucea. Câteodată, apare-n fiecare din noi, oricât am fi de discreți, nevoia irepresibilă de-a spune adevărul despre noi. Și nu-l putem spune oricui.

— Vă mulțumesc, doamnă.

— Vă rog să mă iertați. N-avem dreptul să-mpovărăm pe nimeni cu poverile din sufletul nostru.

— Doar pe cei care le-au mărit apăsarea.

— Nici pe ei. Trebuie să ne acceptăm fiecare condiția.

Sânziana-și duse-o mână la ochi.

*

«Dragostele ăle marii

Țin la drumuri ca tâlharii.

Dragostele ăle mici

Priponite-s la uluci.

Ce știe despre dragoste cineva care nu s-a iubit cu niciunul dintre oamenii pe care i-a iubit acut, major? Ce știe despre un aliment cel care n-a mâncat decât surogatul acelui aliment».

*

— Preferati tăcerea dinainte?

— Nu știu ce să vă spun, doamnă.

— Incertitudinea are avantajul de-a fi o stare certă!

Pentru prima oară, se priviră zâmbind. Un zâmbet încărcat de-nțelegere și lipsit de veselie.

— Sărut mâna, doamnă. Trebuie să plec. Noapte bună.

— Noapte bună. Să vă conduc până jos.

— E-ntuneric pe scară, s-a ars becul.

— Cu atât mai mult.

— Stați aici, vă rog, îi spuse doctorul Murgu, oprind-o cu un gest. Mi-e teamă de-ntuneric.

Își deschise ușa singur. Plecă fără să se uite-n urmă. Ca de obicei.

— Domnule doctor, zise ea cu vocea pe jumătate, simțindu-i prezența de cealaltă parte a ușii.

— Doamnă.

— Dacă am fi la Judecata de Apoi, ar trebui să vă spun doar două cuvinte.

— Spuneți-le, doamnă.

- Le știți.
- Nu le știu.
- Vă iubesc... Așa cum se iubește. Acum, faceți ce vreți.
- Dac-ați ști... Dac-ați ști... Spuneți-mi să plec acasă.
- Trebuie să vă spun?
- Vă rog!
- Atunci, mergeți cu bine!

*

Sânziana-i numără pașii pe scară. Se așeză pe bancheta cuierului și-și puse capu-n mâini. «*Ne-om aminti cândva târziu de-această întâmplare simplă...*». Ne-om aminti! Fiecare viață se desfășoară sub un semn. Semnul meu: «Păduri ce-ar *fi putut* să fie și niciodată nu vor fi».

CAPITOLUL ZECE

A doua zi, la Institut, era agitația firească oricărei schimbări. Proaspătul profesor doctor docent Haralambie Staicu fusese numit director în locul răposatului profesor Voicu Marin.

— Doamnă doctor, nu v-am văzut la incinerarea profesorului Marin, i se-adresă Sânzienei doctorița Lucreția Jorda.

— N-am fost, doamnă doctor, răspunse Sânziana, în timp ce-și scotea fișele din birou.

— Se pare că cei care-au lucrat direct cu profesorul Marin nu prea l-au regretat.

— Nici n-aveau de ce, răspunse pe-un ton foarte sec Sânziana, apucându-se de lucru.

Nu prea nutrea mare simpatie pentru cele două colege cu care-mpărțea încăperea. Pe doctorița Jorda, femeie frumușică, simpatică, atrăgătoare, bunicică profesional, i-o scosese de la inimă aerele de mare cucoană pe care-aceasta, fata cizmarului Bleandă, din Cercului colț cu Moșilor, se găsea datoare să și le dea din cauza căsătoriei cu doctorul Jorda, dintr-un neam cu șase generații de mari doctori în spate, el însuși medic remarcabil. Datorită acestui mariaj, Lucreția – căreia biată mă-sa-i zicea «Lucreță, mamă» – nu-nțelegea ce sunt alea ouă-n tigaie, nu-nțelegea aproape nicio expresie neaoșă ori cuvânt pe care, deși dicționarele nu-l menționează, îl știe tot omul, și multe și mărunte, care trebuiau s-o arate ca pe-o ființă de-o mare finețe și de-o mare delicatețe. «Nici nu-ți vine să crezi că-n zilele noastre mai poate cineva să facă pe idiotul în halul ăsta. Nu-mi închipuiam că *azi* cineva mai poate fi complexat de originea lui modestă, încât s-ajungă-n halul de snobism al lui madam „Joardă” – pe numele adevărat, căci acest „nobil” „Jorda” nu este decât o reminiscență a vicisitudinilor pe care le-a cunoscut ortografia noastră». Cealaltă colegă de «spațiu» și de temă de cercetare, madam profesor Gorea, proastă cu ștaif, nevastă de decan – om de mare nivel științific decanul – găsea că nu este de demnitatea ei să stea de vorbă, ca de la om la om, decât cu-o altă nevastă de profesor, de la hematologie aceea, și cu-o fiică de profesor, de la streptococ, asta din urmă. Deși în sufletul lor nu se puteau suferi, madam Jorda și cu madam Gorea *freiau* totuși – acest verb franțuzesc făcea parte din vocabularul activ al Lucreției – dintr-un fel de solidaritate de clan a nevestelor de bărbați mari. Adaptându-se perfect mediului înconjurător, Sânziana le răspunsese cu-o indiferență nesimulată, fiindcă cele două colege nestârnindu-i niciun interes deosebit n-o făceau deloc să sufere: una – cu ifosele, cealaltă – cu tăcerea ei superioară. Sânzienei i se părea mult mai interesant să stea de vorbă cu laborantele și cu femeile de decât cu Lucreția Jorda și cu Tamara Gorea, a căror conversație, pentru ea, nu mai avea nimic imprevizibil.

Kölönte invită toată secția în biroul lor – fiind cel mai spațios – pentru o scurtă comunicare. Lumea începea să se risipească. Rămăseseră vreo opt-zece persoane, «curtea» permanentă a doctorițelor Jorda și Gorea. Sânziana stătea de vorbă cu doctorul Albu, un «independent», care nu aparținea nici unei «curți». În această atmosferă, ușa se deschise la perete și-n ea apăru doctorul Staicu.

— Sărut mâna, salut, zise el.

— Vă salutăm și la mai mare, zise doctorul Albu.

În tăcerea care se-așternu, vocea joasă a lui Staicu sună ca vocea unui șerif de «western», fost *gunman* profesionist, care se-adresează prietenei lui, cântăreața de *saloon*, azvârlită acolo de hârtoapele vieții, fată cu suflet pur în fond, care nu visează la altceva decât s-ajungă nevastă de fermier, cu un cârd de copii.

— Sânziana, am ceva să-ți spun.

*

«A venit aici ca să-mi crească acțiunile. Frumos din partea lui! Să-i spun „Da, domnule profesor” sau să-i spun ca pe vremuri? Prudent ar fi s-aleg prima formulă. A doua însă este un test».

— Da, să trăiți! răspunse, ca pe vremuri, Sânziana, îndreptându-se spre Staicu, iar el dădu aprobator din cap.

Într-o clipă, încăperea se goli.

Staicu plimbă o privire ironică de jur-împrejur.

— Luați loc, domnule doctor. Îmi pare bine că ați ajuns ăla mai mare, adăugă ea în chip de felicitare pentru noua funcție a lui Staicu.

— M-am uitat după tine la incinerarea răposatului și nu te-am văzut.

— M-am abținut să vin.

— Îți dai seama că eu trebuia să mă duc.

— Cum să nu vă duceți, când i-ați luat locul!

Staicu o strânse de umăr și râse cu un râs sănătos și contagios.

— Sânziana, am venit să te iau înapoi la chirurgie.

— Nu mai merg, domnule doctor.

— De ce? Crezi că microbașii ăștia și hârtiuțele astea sunt de tine?

— Mai mult decât chirurgia. Să nu credeți că e vorba de orgoliu rănit, de ambiții, de lucruri de felul ăsta, ori de teama că mi-am «ieșit din mână», în anii ăștia. În patru ani, aici am făcut pe animale operații de mai mare finețe decât aș fi putut face pe oameni. Minte mea fiind însă de tip speculativ, e mai de mine să lucrez într-un sistem unde supoziția și deducția sunt pe primul plan, decât într-un domeniu cu vizualitate cum e chirurgia. Și, pe urmă, vreau și eu o viață liniștită.

— Aici te-nțeleg. Dar îți place microbiologia?

— Nici nu mă așteptam cât de mult.

— Și mediul?

— Multă mediocritate, ca peste tot, dar și minți remarcabile.

— Sânziana, eu știu că te-am dezamăgit atunci când cu cocoana aia, Liliana Fodor, nu? trecu Staicu la subiect. Era chiar momentul când între noi doi se crease o stare, o tensiune...

— «O bază materială favorabilă...», o dădu Sânziana pe glumă, ca să evite o discuție căreia nu-i prea vedea sfârșitul.

— Deșteaptă și cu haz ești, Sânziano! De-asta te iubesc!

— Nu numai de-asta. Mă iubiți fiindcă sunt printre puținii oameni deștepți, capabili și cinstiți din jurul dumneavoastră, care, întâmplător este și femeie, și vă și place.

Staicu o privea ca pe vremuri, când, după o operație reușită, ea-l întreba: «Ce notă-mi dați, *boss*?».

— Deși nu mai sunt practiciană, tot tare am rămas la diagnostic, nu?

— Sânziana, dac-ai ști cât îmi lipsești. Am nevoie de-un prieten.

— O s-aveți din ce în ce mai multă nevoie de-aici înainte.

— Știu.

În glasul lui Staicu, suna presimțirea unui cortegiu de dificultăți din care nu lipsea țesătura de intrigi și de invidii care răsar, ca ciupercile după ploaie, în jurul oricărui loc mai important în ierarhia socială.

— Am nevoie de-un prieten. Cu ocazia «măririi» ăsteia, am descoperit că n-am nici un singur prieten.

— Vreau să știți că de «mărirea» dumneavoastră se bucură mulți oameni de bine.

— Ca, de pildă?

— Ca, de pildă, profesorul Șerban, profesorul Stein, doctorul Șerban, colegul meu, doctorul Kölönte, șeful meu. V-am spus niște nume la a căror părere știu că țineți.

— Șerban e cel mai mare chirurg pe care-l știu eu... Ascultă Sânziana, am nevoie de tine. Vreau să te știu alături de mine: la chirurgie, aici, unde vrei tu, dar să știu că am un suflet alături de mine.

— Lucica! Mai alături decât ea cine poate fi?

— Lucica e cea mai bună mamă, cea mai bună soție și țin la ea ca la o parte din mine. În mine sunt însă niște valențe pe care numai *tu* le poți acoperi. Acum îți vorbește omul, nu bărbatul.

— «Spune-mi ce-ai face dacă ai avea-n mână puterea, și-am să-ți spun cine ești», rosti Sânziana cu o voce absentă.

— Sânziana, cere-mi ce vrei. Am mult de recuperat față de tine. Cere-mi ce vrei. Ai timp să te gândești. Acum trebuie să plec.

Sânziana-l conduse către ușă.

— Domnule doctor!

Staicu se opri, surprins de tonul ei precipitat.

— M-am hotărât să vă cer ceva.

— Cere-mi.

— E ceva foarte greu.

— Cere-mi, te rog!

— Vă rog să-mi făgăduiți ceva: dacă am să trăiesc mai mult decât dumneavoastră, făgăduiți-mi că la-nmormântarea dumneavoastră *am să vin*.

Lui Staicu i se opri respirația. Sânziana-l privea cu melancolia omului învățat cu tot felul de răspunsuri.

— Făgăduiesc.

— Așa să fie.

Glasul Sânzienei era plin de solemnitate.

Se priveau ca doi oameni care scăpaseră de-o mare povară.

Staicu se-apropie de ea și, fără s-o atingă, o sărută pe gură cum ar fi sărutat pecetea unui testament.

Sânziana rămase locului și-nchise ochii. «„Păduri ce-ar *fi putut să* fie...”, păduri, păduri, păduri».

*

— Sânziana, aș vrea să stau de vorbă câteva clipe cu tine. Profit că cele două colege ale tale sunt plecate-n laborator.

— Luați loc, domnule doctor.

— Dacă vrei să-mi faci o plăcere, spune-mi «Jolt». La orfelinat, o dată nu mi-a spus cineva «Jolt», și nici pe-aici.

(«De ce trebuie să-mi înfigi și tu un cuțit în inimă, am și-așa destule!».)

— Bine, Jolt, dacă așa vrei...

— Totdeauna faci ce vor alții?

— Numai când ceea ce vor ei nu e-n dezacord cu mine.

— Sânziana, între noi doi există o anume neliniște! Știi bine că-mi placi. Eu îți plac? Răspunde-mi. Vreau «da» sau «nu»!

Sânziana se uită la fruntea lui înaltă, peste care cădea o șuviță de păr negru, țepos, la ochii oblici, plini de-o nostalgie pe care ea n-o putea descifra, la mustața deasă care-aproape că-i acoperea gura ca un dreptunghi sever, mărginită de două riduri adânci, gropița din bărbia pătrată, care-n ansamblu aminteau de chipurile aztece, se uită la corpul lui vânjos, și parcă atunci îl vedea pentru prima oară.

— Da.

Kölönte o privi fără zâmbet.

— Ai avea ceva-mpotrivă să ne vedem în afara Institutului?

— Jolt, trec printr-o pasă nu neapărat proastă, dar, sigur, tulbure. Printr-o complicație sufletească. Am hotărât să-nvăț să trăiesc la modul «imperfect» singular. De patru ani, încerc să mă păcălesc la «imperfectul» plural, și degeaba.

— Ce să-nțeleg din asta?
— Folosește la ceva să-ți spun?
— Te rog să-mi spui.
— Iubesc pe cineva.

— Și dacă mi-aș asuma riscul de-a accepta starea asta? În definitiv, când acceptăm un om nu-i putem amputa bucăți de suflet, îl luăm așa cum e.

— N-ar fi cinstit față de tine.
— Și față de celălalt?

Sânziana tăcea.

— Dacă mă respingi acum, îți propun ceva: îngroapă-mă ca pe-o secure de război. Dacă ai să ai nevoie de mine, dezgroapă-mă.

— Mulțumesc, Jolt.

*

«Final deschis», se gândi Sânziana. «Câtă dreptate aveai, Mamă, când îmi spuneai că unei femei singure toată lumea-i aduce-aminte că e disponibilă. Și este. Fizic – mereu. Dacă Jolt ar insista, ar lua locul lui Mircea, al lui Emil. La Mircea am ținut și țin. Începe să-mi fie dor de simplitatea lui, deși nici pe departe n-a-nsemnat pentru mine ce-am însemnat eu pentru el».

*

— Părea foarte-ncântat profesorul Staicu, n-o răbdă sufletul pe doctorița Jorda să nu-i spună Sânzienei, cu aerul ei obișnuit – vesel, săltăreț, încântat de sine.

— Așa e orice lună de miere! răspunse Sânziana, uitându-se pe sub sprâncene la madam doctor Gorea, care rămăsese cu mâna suspendată-n aer și cu gâtul-ntins de curiozitate.

«Fir-ați voi ale dracu' de „mari doamne”. Până acum o oră vă uitați la mine ca la un gunoi, și-acum abia așteptați să *ne* facem confidențe!».

Pe lângă această «reflecție», vorbele doctoriței Jorda, ca de altfel și propriile vorbe, îi stârniră brusc o stare de proastă dispoziție dominată de un acut sentiment al zădărniceiei, de nemulțumire față de tot ce era în jurul ei și față de ea însăși.

*

«Ce n-aș da, uneori, să pot trânti totul de pământ și să-l fac țândări, să nu rămână din viața mea nimic și nimeni, să mă trezesc fără memorie, doar cu fetele mele-alături, și să uit cu cine le-am făcut. Uite, în clipa asta, nu mai iubesc și n-am iubit pe nimeni», își zicea Sânziana, îndreptându-se către casă cu pas ursuz.

*

Când se-ntoarse Maria de la grădiniță cu Ana, cu Șerban și cu Tudor, Sânziana tocmai termina de șters pe jos.

— A fost ceva cu descărcări electrice pe-aici? o-ntrebă Maria, uitându-se-n ochii ei cu privirea «model Bujor», cum numea Sânziana privirea aceea spintecătoare, pe care Maria o moștenise de la taică-său fără niciun retuș.

— De ce?

- Păi, atâta zel gospodăresc știu că e ceva metabolic la tine.
- M-a apucat un parapon pe lume și pe viață.
- Chiar pe toată lumea?
- Pe toată.

*

(«Iertați-mă, domnule doctor Murgu, dar m-ați ucis de-atâtea ori prin inaniție, acest mod lent de-a ucide, care aproape că te face să te simți omorât pe cale naturală... Și mi-am mai adus aminte și de-acel detaliu din viața dumneavoastră, pe care l-am aflat fără să vreau, de-o cucoană cu care v-ați iubit până nu de mult... Când am s-ajung, oare, ca o soluție suprasaturată de propria imperfecțiune, pentru a deveni imună la imperfecțiune în general? Ca să fiu sinceră cu mine însămi, dacă nu mi-aș fi amintit acest detaliu, ca pe un punct din „programul” imperfecțiunii noastre, cred c-aș fi fost acum într-o dispoziție neutră – acea zeamă chioară care ne populează „majoritar” timpul interior. Cât de rău dor gândurile».)

*

— Sânziana, pot să stau nițel? o-ntrebă Tudor Șerban.

— Cât vrei, dar fără mine.

— Te incomodez? Ai ceva de făcut?

— Am de făcut ordine. Vreau să răstorn toate sertarele din mine cu fundu-n sus. Și vreau să beneficiaz de privilegiul femeii singure: vreau să nu fac ce n-am chef.

Sânziana pironi cu-o privire necruțătoare ochii lui Tudor, în care citi o mare nedumerire.

«M-am uitat acum ca Alexandru Bujor și ca fiică-sa. Toate lucrurile „bune” se iau!», își spuse Sânziana.

— Sânziana, spune-mi, te rog, te-am supărat cu ceva?

În glasul lui Tudor se simțea contrarierea-ntristată a omului care se vede pedepsit fără nicio vină, dintr-o neînțelegere.

— Cu nimic, Tudore! Ție nu ți se-ntâmplă deloc să n-ai chef de nimeni și mai ales de tine însuți?

— De tine nu mi s-a-ntâmpat niciodată pân-acum să n-am chef.

— Iartă-mă, Tudore. Pleacă, te rog, fiindcă-mi vine să plâng.

— Plângi pe umărul meu.

— Tu nu faci parte din lacrimile astea.

— Lacrimile nu sunt ca o corespondență obișnuită: «Expeditor: X; destinatar Y». Aș fi vrut să fac parte din ele.

Tudor se uită la ea cu-o privire subțire, pe care-o plimbă apoi de jur-împrejurul camerei, apăsând-o pe jilțul «expiator» – cum numea Sânziana un jilț de lemn de-o formă sobră și incomodă din zestrea lui Alexandru – pe care se-așeza totdeauna doctorul Murgu.

— Toate trec, Sânziana.

*

«„Toate trec, fetița tatei”».

Sânziana închise ochii. Se văzu-n holul din Cercului, cu geamurile lui violet, de pe vremea camuflajului, încheștată cu disperarea iubirii de la paisprezece ani, de gâtul lui Daniel Șerban. «De ce nu sunteți *acum*, *aici*, domnule doctor Murgu, să gem la pieptul dumneavoastră și să-mi spuneți *dumneavoastră* că „toate trec”, fiindcă și dumneavoastră va trebui să-mi aplicați bisturiul „tăiatului

necesar de aripi” și să-mi lăsați la vârsta asta niște cioturi cu care să nu mai pot zbura niciodată, fiindcă, de la o vârstă, „*ce-a fost verde s-a uscat*” și nu mai dă lăstari niciodată?! De ce nu sunteți *acum, aici*, pentru a-mi da adevărata lecție-a vieții mele?! Păcat!».

*

— Tudore, «toate trec». Uneori ai vrea *să treci* tu înaintea lor.

— Uneori simt cum înfigi cuțite-n mine, Sânziana.

— Cuțite-nfig în noi doar cei pe care-i iubim.

— Exact.

Tudor se duse la bucătărie, îl luă pe Șerban de mână și plecă fără niciun cuvânt.

— Mamă, ce s-a-ntâmpalat?

— Nimic, ce să se-ntâmple?

— Atunci de ce-a plecat Tudor ca uraganul «Flora»?

— E dreptul lui.

— Nu-mi place să te cerți cu el. Te poți certa cu toată omenirea, dar cu el nu.

— Nu m-am certat. Și dacă m-aș fi certat?

— E omul cu care te potrivești cel mai bine și e singurul cu care *se și poate...*

— Se poate ce?

— Să rămâi împreună!

Maria o privi necruțător.

— Mamă, tu ești făcută să trăiești ori măritată ori ca o pustnică. Tu nu poți trăi decât cu conștiința-mpăcată. Mărită-te cu Tudor.

— Măine-i cer mâna!

— Fă-l pe el să ți-o ceară!

— Cum?

Sânziana era atât de amuzată de ce-i spunea fiică-sa, încât uită să mai facă pe supărata pentru felul în care aceasta o trata și pentru insolența cu care-o măsura.

— Culcă-te cu el!

— Maria, cum îndrăznești să vorbești așa cu mine?

De data asta, Sânziana se albi la față de furie.

— Mamă, după ce-ascuți, calcă-mă și-n picioare dacă vrei, dar întâi ascultă-mă.

Fără s-aștepte nici o-ncuviințare, Maria continuă.

— Mama mea dragă, o primă constatare: iubești prea mult și te culci prea puțin și nici atunci cu cine trebuie. De când am și eu ochi de văzut, am bănuir că te culci cu Emil Giurăscu și cu inginerașul de la «Steagul Roșu». E clar că nice pe unul, nice pe altul nu l-ai iubit cine-știe-ce. Dacă tot n-ai îndrăzneala să te culci cu cine iubești, atunci de ce nu te-ai mărita cu un bărbat la care ții, cu care te-nțelegi, cu un om? Ce-ai să faci? Până când ai să suspini după *el* și *el* după tine? Pân-acum, alta i-ar fi stricat de-o sută de ori casa! Dar tu, cum să faci așa ceva?! Și, pe bună dreptate. Pentru asta, printre multe altele, te respect. Dar de ce nu te culci cu el ca să-ți treacă, și ție și lui? «Cum zice profesorul doctor Daniel Șerban: „Gripa și amorul cu patul se vindecă”» Nu vezi marelui meu tată cum i-a trecut de marea vedetă? Nu-l vezi cum îi pică mucusul aici? Crezi că nu-mi dau seama că vrea să vină înapoi? Numai că nu te-aș sfătui, cu el nu te-aș sfătui. Mai întâi că are o fire «superbă» – să dai să fugi – și-apoi, zi bună-n casa asta n-ar avea, săracul! I-aș freca o ridiche! Nici pe el cred că nu l-ai iubit cine-știe-ce. N-am simțit niciodată-ntre voi fiorul dintre tine și doctorul Murgu. E drept că prin nicio casă de-nsurați pe unde-am fost și eu nu fâlfâie prin aer virusul amorului. Te-nțeleg că-l iubești pe nenea doctorul, îl înțeleg și pe el. Mamă, ai mâine-poimâine patruzeci de ani. Eu, în șase-șapte ani, am să fiu la casa mea, fiindcă mi-ai spus că vrei

nepoți legitimi. Rămâi cu Ana. Cu cât o să treacă vremea, cu-atât are să-ți fie mai greu singură, fără un adult cu care să schimbi o vorbă, căruia să-i ceri o părere. Dacă tot nu-ți folosești libertatea-n vreun fel, în amoruri frenetice, în cățărări pe munți, în umblat prin peșteri, în ciclism, în vreo formă de-asta de astupat insatisfacții, mărită-te sau măcar colează-te și tu cu unul! Ungurul ăla, șeful tău, după cât l-am văzut, i se cam scurg ochii după tine. Spui mereu că e deștept, că e-un microbiolog așa și pe dincolo, și mai e și-un tip mișto. Aș vrea să te măriți cu Tudor fiindcă e-un tip de calitate, e un *om*, ca și nenea doctoru'. Și cu unul și cu altul ai ce să-ți spui și-n afara dragostei. Dacă n-ar fi-n jurul tău suflet de bărbat cu care să poți avea ceva, sigur că nu te-aș trimite să-ți cauți vreun june cu «coșulețe» de la mine din clasă, te-aș trimite la schi, la-not, am găsi noi ceva. Dar așa? Îți dau un ultimatum: ori te măriți cu Tudor, ori te culci cu nenea doctoru', nu «răzleț» ca pân-acum – tu cu unii de dorul lui, el cu altele de dorul tău; ori te culci cu ungurul! Dar așa, ca pe-o stafie, să știi că nu vreau să te mai văd! Duci o viață nefirească. Ai o imaginație prea abundentă și-o realitate castrată. Să știi că-n viață nu câștigă fetele care-au avut zece la literatură. Am terminat.

Sânziana se uita la Maria cu un sentiment de-nfrângere, de admirație și de teamă.

Înfrânt se simte orice om când își vede mecanismul existențial demontat și azvârlit într-un vraf de piese care, detașate din complicatul lor ansamblu, devin niște jalnice roțițe, șuruburi și piulițe pe care nu mai dai nici doua parale.

Deși era de totdeauna convinsă de inteligența și de spiritul de observație al Mariei, n-ar fi crezut totuși ca fata ei să facă o radiografie-atât de nemiloasă prin peretele solid al unei tăceri și-al unei decențe cărora, cu mâna pe inimă, Sânziana nu le găsea nicio fisură.

«N-am făcut un gest, n-am spus un cuvânt în doi peri, n-am schimbat o privire echivocă sau măcar elocventă cu vreunul din ei în fața Mariei și ce bine știe ea să disocieze *ersatz*-ul de ce este-adevărat. „Dragostea și tusea nu se pot ascunde”. Cât de-adevărată e vorba chinezească! De când mă observă ea și cu ce ochi...».

Brutalitatea, vulgaritatea voită a Mariei, modul, ei de-a-nvârti bisturiul prin situații și prin cuvinte ca printr-o bubă coaptă, felul ei de-a demonta viața ca pe ceva de trei parale, judecățile casante și de-o exactitate de metronom o speriau pe Sânziana.

*

«Câtă dreptate ai, domnișoară Bujor! Dar la vârsta dumitale nu gândeam așa, iar de vorbit așa, în viața mea n-am vorbit și n-am să vorbesc cu nimeni! Când aveam paisprezece ani, Roli Fekete, colocatarul nostru din mansarda din Cercului, s-a-nsurat cu Anișoara. Tânărul cuplu a stat patru ani în aceeași cameră cu Feketii seniori. Odată cu-nsurătoarea lui Roli, în spatele closetului comun, a apărut, bine dosită, o spumătoare. Nu-i înțelegeam rostul până când, într-o dimineață, trezindu-mă înaintea întregii case, am găsit plutind în closet un prezervativ. Mama și cu Marilena culegeau cu spumătoarea acele obiecte pentru a le feri de ochii mei. Amintirea asta e cea mai dezgustătoare amintire din viața mea. N-am pomenit-o nimănui. Cred că nu e permis să fâlăie promiscuitatea, ideea sau amintirea ei în fața nimănui. Mi-e urât și să-mi amintesc ziua aceea. Până atunci, „comunul” avusese doar dezavantaje, acum începea să conțină un element oribil, care-mi producea tot atâta panică pe cât mi-ar fi produs un viciu dezgustător pe care l-aș fi descoperit unei ființe apropiate. Pentru prima oară-n viață, pentru prima și, sper, pentru ultima, simțeam promiscuitatea, acea gelatină descompusă în care parcă intri până-n gât. Cred că amintirea asta mi-a inculcat o idee de neclintit a pudorii.

Sunt femeii care discută despre stările lor fiziologice cum ar vorbi despre un pahar cu apă. Care-și povestesc intimități cum ar povesti o-ntâmplare din tramvai. În viața mea n-aș spune cuiva nici măcar:

„mă dor ovarele”. Iar fata asta a mea – din dragoste pentru mine, bine-nțeles – vorbește despre sufletul și despre trupul meu ca despre o cratiță „cu care trebui’ să facem ceva”. Cred că s-a gândit ea mult până să-și ia inima-n dinți și să mă „atace”. Și, ca să-și facă mai mult curaj, a ales forma cea mai brutală, ca „să-mi ia maul!”».

*

Maria se uita nițel speriată la maică-sa, neștiind cum să-i interpreteze muțenia.

— Maria, eu niciodată nu i-aș fi spus Mamei așa ceva. Eu n-aș fi avut curajul ăsta al tău. Cu nimeni, nu numai cu Mama. N-aș fi putut să scutur viața cuiva ca pe-o haină, cum faci tu cu viața mea. M-ar fi mpiedicat pudoarea.

— Mamă, aș fi o ipocrită dacă nu ți-aș spune ce cred despre viața ta. Dragostea pentru tine mă face să-nving pudoarea. Ca s-ajungi să iubești total un om, mă gândeam la iubirea dintre un bărbat și-o femeie, nu trebuie să-nvingi pudoarea? Dacă-ți iubești mama, nu crezi că *trebuie* să-ți învingi și față de ea pudoarea?

Sânziana tăcea. Se gândea dacă fiica-sa avea sau nu dreptate.

— Mamă, dacă voiai să ai un copil «Oxford like», așa cum ești tu, ar fi trebuit să-mi alegi alt tată, nu pe cuțitarul de Alexandru Bujor!

— Nu-l iubești niciun pic pe «Alexandru Bujor»?

— Îl iubesc, fir-ar el al dracu’, dar îmi vine să-i scot ochii!

— Maria, îți urez să ai parte de-o viață-n care fică-ta să nu-ți poată spună ce mi-ai spus tu mie.

Sânziana o privi cu melancolie.

— Fetița mamei, ai să vezi mai târziu cât de complicat este și sufletul și trupul omului. De asta, nimeni nu te poate apăra.

— Iartă-mă, mamă!

Sânziana trecu pe lângă ea și-o sărută-n creștet, ca pe vremea când Maria era un nod.

La șase și jumătate, a doua zi dimineață, când pornea după iaurt, Sânziana găsi un braț de trandafiri, așternuți ca un covor, în fața ușii de la intrare.

*

«În ajun de Sânziene, mi-ați așternut în fața ușii un braț de bujori. Atunci – era după-amiaza. Acum, la ce oră v-ați sculat ca să-mi așterneți iar covor de flori? Dacă-ți ști *cât* vă iubesc! Dacă-ți ști *cum* vă iubesc!».

*

La Institut, se-ntâlni la ascensor cu Emil Giurăscu și cu Adina Iamandi-Giurăscu.

— Bună dimineața, spuse Sânziana, înglobându-i pe amândoi într-o singură privire.

«Nici ăștia nu par fericiți: nu par, fiindcă nu sunt».

Adina Iamandi-Giurăscu înclină abia perceptibil din cap.

— Sărut mâna, Sânziana. Am de vorbit ceva cu tine, i se-adresează Emil Giurăscu, pe-un ton de-o familiaritate excesivă, privind-o evaluativ de sus și până jos, de parcă n-ar fi fost nimeni de față.

— Poftim, zise ea pe un ton neutru.

*

(«Ce porc! A luat-o din interes. Treaba lor. Dar să te porți așa cu ea?! De ce era nevoie de privirea asta cu care să-i facă rezumatul unei situații trecute dintre mine și el! Cum te calcă bărbații-n picioare când nu te iubesc sau când nu te *mai* iubesc! Deși n-o am la inimă pe domnișoara Iamandi, tot mi-e milă de ea».)

*

— Sărut mâna!

Emil Giurăscu îi sărută Sânzienei podul palmei, neimpresionat de privirea ei dezaprobată.

— De ce, Emile?

— Sânziana, am și eu un fix: tu! Mi-e un dor nebun de tine. Hai să ne vedem.

— De ce te porți așa de urât cu nevastă-ta?

— De ce mă port urât?

— Crezi că azi te-ai purtat frumos cu Adina

— Sânziana, m-am săturat de ea ca de mere pădurețe!

— Erai sătul dinainte *d'en goûter*!

— Nu mai pot simula. Moral – am mai putea ajunge la un *modus vivendi*, fizic însă nu mai pot. Nu te poți culca cu-o femeie fără pic de apetit pentru ea.

— Emile, nu sunt dispusă deloc s-ascult confidențe! Apetitul tău pentru ea a scăzut brusc de când a rămas frate-său în Statele Unite și-ai rărit-o cu «schimbul de experiență».

— Ești singură-n momentul ăsta?

— În momentul ăsta și poate și-n restul momentelor vieții mele.

— Și-atunci, pentru ce mă respingi așa, fără drept de apel?

— Iubesc pe cineva.

— De mult?

— De la 1 octombrie 1974.

— Glumești?

— De ce-aș glumi?!

— Cum poți ține minte data exactă când ai început să iubești un om?

— Uite că poți!

*

«Da, domnule doctor. Am început să vă iubesc din ziua de 1 octombrie 1974. Plecam de la clinică. V-am întâlnit îmbrăcat de spital. „Sunteți de gardă, domnule doctor?”. „Nu. Dar rămân până mâine-n spital. Am un copil grav bolnav în secție”. „Al cui e?”. „De la un orfelinat”. Acela a fost momentul când, respectându-vă ca și până atunci, rămânând la fel de reticentă față de dumneavoastră ca și până atunci, am început să vă iubesc»

*

— Și-atuncea eu, care-am fost *post* 1974, cum de-am mai avut loc pe lângă această mare iubire?

(«Domnule doctor Murgu, dacă vă iubeați cu acea cucoană și veneați să mă vedeți pe mine, mă gândesc eu c-o fi mâncat și ea vrun pește-n fața dumneavoastră».)

— Așa cum pot arde niște vrescuri alături de un sequoia care-a luat foc. Vreascurile pot doar să-i impurifice aerul.

— Mai gândește-te la ce ți-am spus, Sânziana. Pentru mine tu ești sequoia.

— Emile, mă pot gândi pân' la Ziua de Apoi, tot degeaba. Fă ce vrei cu viața ta, fără mine însă.

*

La sfârșitul programului, Kölönte o invită la cinema.

— Am auzit că e un film bun și vreau să-l văd cu un om inteligent.

Sânziana avu un moment de ezitare.

— Să-i telefonez Mariei.

După film, Kölönte o invită să bea sau să mănânce împreună.

— Mulțumesc, dar vreau acasă.

— Sânziana, între noi pot exista și relații camaraderești. Te-aș ruga să le-accepti.

În timp ce Sânziana era la cinema, acasă o așteptau Alexandru Bujor și Tudor Șerban. Pe Alexandru Bujor, incitat de refuzul Sânzienei, îl mânau un fel de draci spre ea ca spre orice-i stârnea cheful și imaginația și pe care nu putea pune mâna imediat, firea lui posesivă și pofticioasă neadmițând că, până la urmă, obiectul sau ființa cu pricina i-ar putea scăpa.

Tudor Șerban venise fiindcă nu suporta situațiile încordate între el și Sânziana.

*

— Unde e maică-ta? o-ntrebă Alexandru Bujor pe fiică-sa, Maria, care-acum era cu părul strâns la spate, îmbrăcată într-o rochiță de casă din diftină, elevă cuminte care se pregătea să-și facă lecțiile.

— Mama? Cu un gagic la cinema.

În timp ce dădea acest răspuns, se uită cu ochii micșorați: întâi – la taică-său, apoi – la Tudor. Nevrând să se dea-n spectacol față de Tudor Șerban, Alexandru Bujor o privi doar muștrător pe fiică-sa, și-o-ntrebă, în timp ce se îndrepta spre ieșire:

— Și când vine?

— Nu știu. Cinema-ul poate avea și «prolonjeu».

*

— Maria, ție nu ți-e rușine să vorbești așa despre mama ta?

«Altu-acum!», își zise Maria mustăcînd în sinea ei.

— Ascultă, Tudore! Pe tine te deranjează exprimarea mea sau «conținutul ei logic»?

Tudor tăcea.

«Hai, c-am nimerit-o! Azi am spus chestia cu „gagicul” și cu „prolongeaua” pentru tine, nu pentru „monsieur mon pere”», se gândea Maria, și-i venea să-și frece mâinile de bucurie.

— Tudore, mama e-o femeie liberă. Ție nu ți se pare normal să mai iasă și ea din când în când cu cineva, nemaivorbind că e normal să aibă și-un amant?

— De ce-mi spui toate astea, Maria?

— Fiindcă te consider prieten. Cred că tu, prietenul mamei de-o viață, te bucuri de bucuria ei: că duce și ea o viață ca tot omul.

— Mă bucur de bucuria ei. Oare ea chiar se bucură?

— De, Tudore, dacă *chiar* vrei să știi, întreab-o!

*

— Salut! Ce faceți?

Sânziana încercă să-și facă o voce cât mai veselă, deși discuția din ajun cu Maria și florile de dimineață, din fața ușii, nu-i aduseseră nici veselie, nici liniște, fără să mai fi vorbit de filmul pe care-l văzuse cu Kőlőnte, superb ce-i drept, dar de-un «optimism» că-ți venea să te spânzuri: *Pianina mecanică*.

— Ai fost la cinema? o-ntrebă Tudor, cu speranța că Maria spusese doar așa, o vorbă.

— Da, cu Zsolt Kőlőnte.

*

(«Sunt atât de deprimată că nu mă iubesc cu dumneavoastră, domnule doctor Murgu, am un asemenea sentiment al eșecului, al inutilității, din care cum să ies? Sunt bolnavă de dumneavoastră. La ce paliativ să mai recurg, ca să nu iau câmpii?».)

*

— Tudore, să te duci să vezi *Pianina mecanică*.

— Am impresia că te-a deprimat.

— Eram dinainte. Eu te rog să vezi filmul ăsta. Nu-ți spun nimic. Du-te să-l vezi. Măine, pleacă Gelu.

— La ce oră?

— La cinci după-amiază. Mă duc la aeroport. Să-l conducă și pe el cineva.

— Să te duc cu mașina.

— Mulțumesc, nu. Trec printr-o pasă în care simt eu că am o «bună»-dispoziție contagioasă.

— Îmi asum riscul acestei «bune»-dispoziții.

— Nu.

*

(«Conversația cu Maria este radiografia care clarifică necruțător anxietatea unor bănuieli clinice. Care-o fi, oare, vârsta indiferenței erotice pentru o femeie? Prin erotică înțelegând implicarea trupului și-a sufletului. Dacă aș fi fost măritată? Tot nu mi-aș mai fi iubit bărbatul *d'amour*, după șaptesprezece ani de căsătorie. Aș fi fost însă mai puțin disponibilă. Decența mea ar fi fost de două ori angajată: față de mine însămi și față de bărbatu-meu. Unii bărbați – foarte puțini – prin delicatețea lor te angajează la o decență pe care nici în tine însăși n-o poți încălca. Într-o conviețuire de zi cu zi, la un moment dat, fidelitatea este dictată, în majoritatea cazurilor, de teama de complicații, pe de o parte, și de cât știe să te oblige moral partenerul, pe de altă parte. Dacă ar fi fost pe cât de puțin mă obliga Alexandru, n-ar fi trebuit să resping nicio tentație, nicio solicitare, ar fi trebuit să mă port cu el cum se poartă azi Dana Liveanu. M-am îndrăgostit de doctorul Vladimirescu, mai ales dintr-un efect de contrast între Alexandru – brutal, posesiv, nestăpânit – și el – blând, generos, echilibrat. Am sacrificat o mare iubire pentru ideea de căsătorie, de instituție. La fel și-acum – pentru căsătoria dumneavoastră, domnule doctor Murgu. Care-o fi, oare, vârsta indiferenței erotice pentru o femeie? Ridurile, musculatura obosită or fi, oare, frâne împotriva dorinței și-a imaginației? Oboseala sufletului? Nu-ndrăznesc s-o-ntreb pe tanti Marina. Dacă aș judeca după bieții bărbați, astea n-ar fi deloc frâne, ci, dimpotrivă, exacerbări ale dorinței și-ale imaginației. Câte capete năpărlite, câte burți proeminente nu vezi aprinse după june copile, și bieții

posesori se mai cred și iubiți! Chiar s-or crede? Și când nu sunt tâmpiți? Mă-ndoiesc. Acceptă ultimele firimituri de la viață. Renunță la orgolii și mai ales la orgoliul reciprocității. Tinerețea monogamă e de multe ori primejdie a vârstei coapte și-a celei trecute din copt. „Vara indiană a hormonilor” trebuie să fie la fel de virulentă și la femei. La ele, simțul ridicolului este mult mai puternic decât la bărbați, iar capacitatea de-a se iluziona, mult mai slabă. Această vârstă este, de fapt, și la bărbați și la femei, vârsta panicii. Naturi mai vitale, bărbații convertesc panica în aventură erotică, femeile, mai răbdătoare, mai învățate cu anxietatea, cu decepția și cu insatisfacția, își impun să traverseze demn și-acest ultim deșert. Exemplarele mai puțin înarmate pornesc pe calea reparării ireparabilului – în ce scop?: gimnastică, operații estetice, masaje, farduri – cele cu bani, evident; câte o operație de monturi, un coafat și culori „tinerești” – cele mai modeste. Există, oare, în viața omului vreo vârstă ușoară? Niciuna. Ce m-aș fi făcut dacă n-aș fi avut copii? De pe-acum simt atâtea panici în bietul meu suflet și-n bietul meu trup de femeie. Acești copii și meseria – singura mea asigurare *tous risques*. Încolo, nici măcar o zi, nici măcar o noapte, lângă un om pe care l-am iubit major, mistuitor. Mereu păduri, păduri, păduri ce-ar *fi putut* să fie... Măine pleacă Gelu. De necrezut ce gol îmi lasă-n suflet plecarea acestui băiat care, fără plecarea asta, n-ar fi-nsemnat nimic pentru mine».)

*

— Sânziana, am impresia că de câțva timp se petrece cu tine ceva care te nemulțumește. Nu ești în apele tale.

— Ai dreptate, Tudor. Te rog să mă ierți pentru ziua de ieri.

— Nu-i nimic. Mama și cu tine sunteți modelele mele de echilibru. Mama, cu felul ei aspru, cu brutalitățile ei, cu privirea ei care-ți face sunetul felii, înțelege esența vieții și dă la o parte, fără niciun menajament, tot ce consideră balast. Nu tresare la nimic, n-o mai impresionează nimic. Este invulnerabilă. Ia viața-n serios ca orice om de calitate, dar nu mai dramatizează nimic.

— Știu. E însă atât de dezamăgită. Mă-ntreb dacă echilibrul cere imperios epuizarea tuturor felurilor de dezamăgire. Cei în care investim ne dezamăgesc cel mai mult. E firesc. Și totuși, nu trebuie să ne oprim niciodată să investim. *Talmudul* spune să faci mereu bine, fiindcă și de nu-ți va fi înapoiat de cel căruia i l-ai făcut, cineva ți-l va înapoia totuși. E-o lege a compensației. Am impresia că tanti Marina nu mai crede în ea, deși investește permanent.

— Sânziana, eu nu sunt pe măsura durităților mamei. Nu-ndrăznesc să stau de vorbă cu ea. Felul ei tranșant de-a face «răritură» prin sentimentele altuia mă inhibă. Admir echilibrul ei, dar pe mine mă inhibă. Duritățile tale au la origine duioșii reprimare. Echilibrul tău este mai uman. Pornește de la mai multă-ngăduință. Cu tine-ndrăznesc să stau de vorbă. Știi atât de bine să asculți. Aș vrea să-mi vorbești și tu despre tine.

— Mă tem că nu pot vorbi cu nimeni despre mine, Tudore.

— Va trebui să vorbim într-o zi.

— De ce?

— Simt că *trebuie*.

*

Gelu îndeplinise toate formalitățile vamale. Așteptând să fie chemat la ultimul control, o privea pe Sânziana, cu aerul distrat al omului căruia gândul îi e în altă parte.

— Sânziana, era să uit. Ți-am adus niște-amintiri: o icoană rămasă de la tata, de când s-a hirotonisit, și-un șir de mărgele pe care i l-a cumpărat tata mamei când s-au dus prima oară-n București.

— Mulțumesc, Gelule.

O clipă, ținură amândoi de pachetul pe care i-l întinse Gelu, nițel mai mare decât o carte obișnuită.

«Parcă am legăna o colivă la căpătâiul unui mort», se gândi Sânziana și-i veni să plângă. «Sau o țară».

— Gelule, o iubești pe Ingrid?

— O iubesc. Altfel nu m-aș fi nsurat cu ea.

— Când te gândești că străbunii noștri nici nu știau unde este Suedia! Gelule, în ce limbă vă-nțelegeți voi doi?

— Pentru moment, în engleză.

— Englezește – «imposibil» se zice «*impossible*».

Gelu se uita nedumerit la Sânziana.

— Când ai să-i povestești tu de pe la noi, ea o să-ți tot spună «*impossible*». Pe când trăia Mama, și pe mine m-a cerut de nevastă un biolog francez. Mama spunea că dacă m-aș fi măritat cu el, la multe din câte i-aș fi povestit eu, el mi-ar fi spus amabil «*pas possible*».

*

(«Vă mulțumesc, doctore Jacques Héraut, că ați vrut să faceți din mine nevasta dumneavoastră – ceea ce s-ar fi putut – și franțuzoaică – ceea ce nu s-ar fi putut, în vecii vecilor».)

*

Se priviră cu-o tristețe pe care niciunul nici celălalt nu-ncercară s-o ascundă.

Sânziana-i luă bine seama vârului ei. Înalt, slab, cu două brazde mergând de la aripile nasului până mai jos de gură, cu chip prelung, cu frunte înaltă, cu ochi de-un albastru-cenușiu încărcăți de melancolie, de sfială și de oboseală, moștenire de la atâtea generații trudite, Gelu semăna leit cu bunica lui, Simina Dorobanțu. Cu o talie care parcă nu se dedase încă bine cu pantalonii, că mereu îi ridica să și-i potrivească, Gelu Dorobanțu avea ceva de țăran plecat la târg, târgul de data asta fiind lumea largă.

*

(«Ingrid asta trebuie să fie-o femeie cumsecade dac-a ales un băiat care zici că acum a lăsat sapa din mână, copil orfan crescut de-un tată vitreg, în loc să fi luat și ea, ca toată lumea, vreun *play boy* autohton, „cucerit” pe litoral».)

*

— Sânziana, multe-am îndurat pe lumea asta, să știi. De n-ar fi fost decât doar c-am fost copil fără tată.

— Eu n-am fost copil fără tată?!

— Măcar tu n-ai avut tată vitreg, nici frați vitregi, și câte și câte altele... Nu-ți spun asta ca să mă justific că plec.

— Nici nu trebuie. Fiecare trăiește cum crede și de multe, de foarte multe ori, cum poate.

— Sânziana, dac-ai să ai nevoie de ceva sau dac-o să-ți dorești ceva, te rog să-mi spui. De unde-oi avea, de unde n-oi avea, am să-ți trimit.

— Sper să n-am *nevoie* de nimic. În privința dorințelor, sunt foarte disciplinată; m-am învățat să

doresc numai lucrurile care-mi sunt accesibile.

— Și ești mulțumită?

— Omul trebuie să-și impună o disciplină generală în viață. Mulțumirea e un lucru-atât de relativ...

— De tine o să-mi fie dor acolo, Sânziana, tare dor.

— Are să-ți fie dor de mine și de multe și de mulți... Tu să fii fericit.

— Fericit?!

— Să faci copii ca să treci mai ușor peste hopuri.

«Pasagerii pentru zborul numărul... sunt invitați să se prezinte la vamă», se auzi de trei ori apelul obișnuit pe aeroporturi.

Gelu se-apropie de Sânziana și-o strânse-n brațe.

— Rămâi cu bine, Sânziana, îi șopti Gelu cu vocea găuită.

— Mergi sănătos, vere, îi spuse ea, cu glas liniștit de femeie bătrână, învățată cu paguba, în timp ce se desprindea din îmbrățișarea lui Gelu, pe care-l privea atent pentru a și-l întipări bine în minte.

Gelu porni încet spre vamă, în urma a vreo patruzeci de persoane. Brusc, se-ntoarse și-o căută pe Sânziana din ochi. Sânziana rămăsese pe loc petrecând cu privirea șirul de oameni care se-ncheia cu vărul ei. «Om de afaceri, om de afaceri, turist intelectual, nevastă de bancher, negustor de brânzeturi, emigrant, încă un emigrant, arheolog, matematician... Inginer chimist român, ultimul bărbat din neamul lui, ultimul bărbat din neamul lui Dorobanțu din Cernați, plecat să trăiască și să moară prin străini».

Sânziana și-aduse-aminte de toți cei duși din neamul ei, de colivele pe care, de copil, le legănase-n timp ce un glas de preot cânta «Veșnica pomenire», cântarea aceea de adormit morții. «Pomenește, Doamne, pe robii tăi Glafira, Grigore, Maria, Sulfina, Fanida, Dumitru, Ion, Gheorghe, Vasile, Simina, Smaranda cu tot neamul lor cel adormit și le fă lor veșnică pomenire».

Fără să-și dea seama, Sânziana legănă încet, în sus și-n jos, pachetul, amintire lăsată de văru-său, Gelu. Din ușa vămii, Gelu îi făcu semn cu mâna, iar ea, rămânând cu pachetul suspendat în aer, înclină din cap, în semn că l-a văzut. Gelu dispăru. Undeva, se trânti o ușă sau o fereastră. Sânziana tresări și-ncepu să plângă, liniștit, fără niciun suspin. «Plânsul meu constatativ», își spuse ea după o vreme și, ștergându-și lacrimile cu mâna, coborî în sala de jos, de unde puteai vedea avioanele cum pleacă. Peste 45 de minute, călătorii se-mbarcau. În drum spre avion, Gelu se-ntoarse-n loc și, scrutând geamurile imense îndărătul cărora o căuta, o recunoscuse sau o bănuie, că fâlfâie o batistă albă, iar ea-și scoase fularul de la gât și-l flutură în semn de recunoaștere. Din ușa avionului, Gelu-i mai făcu un ultim semn. Sânziana urmări avionul până nu-l mai văzu. «Mergi sănătos, băiete». Ea mergea încet-încet, spre ieșire. «Am senzația ciudată că azi, *acum*, s-a-ncheiat un capitol din viața mea. Foarte ciudat. Gelu era singura mea rudă pe pământ. Atât. Alt rol în viața mea n-avea și nici n-o să aibă niciodată. Atunci, de unde și până unde senzația de „important” și de „definitiv” pe care-o am?».

În ușă, aproape că dădu piept în piept cu Tudor Șerban.

— Tudore, ce-i cu tine?

— M-am gândit că ai să te simți singură și-am venit după tine.

— Mulțumesc.

Sânziana se uită-nduioșată în ochii lui.

— La ce te gândești, Sânziana?

— Mă gândesc că Gelu o s-ajungă la Viena în două ceasuri, iar oasele Taicăi au făcut o săptămână din Bărăgan până la Cernați.

Tudor închise ochii și-o luă de după umeri.

— De ce n-ai luat și copiii, Tudore? Le-ar fi plăcu să facă și ei o plimbare și mai ales să vadă aeroportul.

— Am ceva de vorbit cu tine.

Sânziana îl privi întrebător. Intrară în mașină. Tudor nu pornea.

— Sânziana, mă simt singur, îngrozitor de singur.

— Te cred, te cred.

— Mă simt singur *fără tine*. Ești unicul om pe care simt nevoia să-l văd, să-l aud.

— «Om», Tudore. «Om», iar ție ți-ar trebui o femeie pe care s-o vezi, s-o auzi...

— Nu de mult vorbeai de verticalitatea din noi. Sunt într-un moment al vieții când vreau ca hotărârile să-mi fie dictate de verticalitatea din mine. Verticalitatea din mine te cere, te impune. Te rog, Sânziana...

— Ce să fac? Întrebă Sânziana cu un glas pierit și tremurat.

— Mărită-te cu mine!

— Când ți-a venit ideea asta!

— Când mi-a spus Maria că te-ai dus cu Kōlōnte la cinema. A-nceput să-mi fie teamă că ai să te-ndepărtezi iară de mine. Că-n viața ta ar putea interveni un bărbat exclusivist, care să-mi închidă ușa-n nas.

— Tudore, te-ncumeți să te-nsori cu-o femeie pe care n-o iubești? Spune, nu crezi că o să-ți fie greu?

— *Tu ești omul* pe care-l iubesc cel mai mult pe lume. *Ție* o să-ți fie greu...

*

(«Da, domnule doctor Murgu, fiindcă *omul* pe care-l iubesc *e u* cel mai mult pe lume sunteți dumneavoastră».)

*

— Sânziana, ți-aduci aminte când erai însărcinată cu Maria? Ți-aduci aminte cum stăteam la toate cursurile lângă tine, cum te conduceam acasă? Golanii mă-ntrebau mereu ce-mi face copilul, până i-am rugat să-nceteze, ca nu cumva gluma asta «bună» s-ajungă la urechile lui Alexandru Bujor. Aș fi vrut ca Maria să fi fost a mea.

Sânziana avea impresia că n-auzise bine.

— Așa cum ai auzit: aș fi vrut ca Maria să fi fost copilul meu, aș fi vrut ca și Ana să fi fost copilul meu.

— Pe Ana ai și vrut s-o recunoști...

— Am vrut și vreau.

— O s-o recunoască tatăl ei.

— De asta a venit la tine?

— De asta, răspunse fără nicio ezitare Sânziana.

I se păruse de prisos să-i mai ascundă ceva lui Tudor.

— Sânziana, cred că Smaranda s-ar fi bucurat să te măriți cu mine.

— De câte ori venea vorba de fosta mea căsătorie cu Alexandru, Mama spunea: «„Era firesc să vă despărțiți la un moment dat, fiindcă nu vă potriveați”. „Și cu cine crezi tu, mamă, că m-aș potrivi?”, o-ntrebam eu. „Cu altcineva, dar acum nu mai are importanță”». Și am bănuit totdeauna că acel «altcineva» erai tu.

— Și mama și tata s-ar bucura.

— Ce-ar zice străbunii mei să vadă o fata din neamul de clăcași ai lu' Pribeagu și-ai lu' Dorobanțu, măritată cu un strănepot al boierului Ienache Krețulescu?!

— Ar zice că s-a stins lupta dintre clase.

Râseră amândoi. Apoi tăcură, cu capetele înfundate-n tapiseria scaunelor.

Tudor se-ntoarse-ncet, o privi pe Sânziana în ochi și-i șopti la ureche:

— «*Ne-om aminti cândva târziu de-această întâmplare simplă...*».

Sânziana strânse din dinți și-și înfipse degetele-n stofa scaunului. «Of! Păduri... Păduri... Păduri». Îi întinse lui Tudor mâna.

— Mâna?

— Tudore, înaintea unei pante grele, cred că alpiniștii își dau mâna.

«Habar n-am dac-așa se-ntâmplă în realitate, dar mi-ar plăcea să știu că măcar unuia să nu i se pară ridicol gestul... Pentru simbolica lui...».

Cineva le bătu-n parbriz.

— Nu vă supărați, vă rog. V-aș ruga să-mi faceți și mie un pic de loc, să pot parca mașina în partea asta.

— Pornim imediat, îl asigură Tudor pe solicitant. Atunci, să mergem, doamnă doctor Șerban-Hangan.

— Să mergem, că ne-așteaptă acasă trei copii.

— Într-o bună zi, s-ar putea să ne-aștepte patru.

Sânziana scrută atent cerul. «La-nceput, a fost viața, apoi a fost tot viața, apoi va fi tot viața», se gândi Sânziana și ridică din umeri.

— Ți se pare ceva neobișnuit? o-ntrebă Tudor.

— Nimic neobișnuit pentru un anotimp ca ăsta. Un amurg vânat. Totul, deci, așa cum *trebuie* să fie.

e d i ț i e

Desen (1964) de Benedict GĂNESCU

Eu cred că autorul vede realitatea cu anumiți ochi înainte de a se apuca să scrie o operă, proces invers pentru cititor. Un anumit fel de viață îl duce, desigur, pe scriitor la un anumit fel de literatură, în care este foarte greu să stabilești cât la sută este rezultat al realității și cât al interpretării ei. Dozajul lor depinde — cred eu — în

primul rînd de structura scriitorului, de capacitatea lui de a transforma realitatea în metaforă. Cu cît această capacitate este mai mare, cu atît elementul real din viața de toate zilele a scriitorului va transpărea mai puțin în operă. Un adevărat roman este un amestec de realitate și de ignorare a ei. Un personaj devine «real» în literatură — presupunînd că a avut un model în viața reală — doar după ce scriitorul, descompunîndu-l, anihilîndu-l, l-a re-creat în retortele minții și la flacăra imaginației sale. Oricît de extraordinară ar fi «realitatea» unui scriitor, numai mintea lui o poate transforma în artă. În *Arta Conversației*, «adevărat» — în sensul realității stricte, al realității naratorului — este doar fundalul istoric și sensul relațiilor sociale pe care le-a determinat.

ISBN 973—9010—15—6

Prețul: 398 + 2 T.L. = 400 lei

ne varietur